


---

# Subhashita Wise Sayings from Mahabharata with Marathi Meanings

——  
सार्थश्रीमहाभारतसुभाषितानि

——  
Document Information



---

Text title : Subhashita Wise Sayings from Mahabharata with Marathi Meanings subhAShitAni

File name : subhAShitAnimahAbhArata.itx

Category : subhaashita, sangraha, subhAShita

Location : doc\_z\_misc\_subhaashita

Transliterated by : Mandar Mali aryavrutta at gmail.com

Proofread by : Mandar Mali aryavrutta at gmail.com

Latest update : October 18, 2019

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

---

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

**Please help to maintain respect for volunteer spirit.**

---

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

---

March 11, 2023

*sanskritdocuments.org*

---



सार्थश्रीमहाभारतसुभाषितानि



नारायणं नमस्कृत्य नरं यैव नरोत्तमम् ।  
देवीं सरस्वतीं यैव ततो जयमुदीरयेत् ॥

१ अकाले कृत्यमारब्धं कर्तुर्नार्थाय कल्पते । (पडिला अ अक्षरा पासून श्लोक)

तदेव काल आरब्धं मळतेऽर्थाय कल्पते ॥ १२.१३८.६५

कोणतेडिे कार्ये भलत्याय वेणी आरंभिलें असता त्यापासून कर्त्याचे मनोगत सिद्ध होत नाही. तेथ योग्य वेणी केले तर तेणेकरून मोठा लाभ होतो.

२ अकृत्वा कर्म यो लोके क्लं विन्दति धिष्ठितः ।

स तु वक्तव्यतां याति द्वेष्यो भवति भूयशः ॥ १०.२.१७

काडी परिश्रम न करता अधिकारातूढ आडे अवेढ्यामुणेंय अधिक लाभ घेतो, त्याची जगांत बहुत निंदा होते आणि तो दुसर्यांच्या द्वेषाला पात्र होतो.

३ अकृत्वा मानुषं कर्म यो दैवमनुवर्तते ।

वृथा श्राभ्यति सम्प्राप्य पतिं क्वीबमिवाङ्गना ॥ १३.६.२०

कोणत्याही कार्यासाठी लोकप्रसिद्ध योग्य उपाय न करतां जो केवळ दैविक उपायांच्याय अवलंब करितो त्याला, पौरुषहीन पतीशी गांठ पडलेल्या स्त्रीप्रमाणे, वृथा क्लेश मात्र होतात. तात्पर्य दोन्डी केवी पाडिजेत.

४ अगोमारश्च राजानो बलिषड्भागतस्कराः ।

समर्थाश्चाप्यदातारस्ते वै निरयगामिनः ॥ १३.२३.८०

प्रजेचे रक्षणे न करतां तिच्यापासून उत्पन्नाच्या सहावा डिस्सा कर मात्र घेणारे राजे व सामर्थ्य असून दान न करणारे ऋणित नरकास जातात.

५ अग्निस्तेजो मल्लोके गूढस्तिष्ठति दारुषु ।

न योपयुङ्क्ते तदारु यावन्नोद्दीप्यते परैः ॥ ५.३७.६०

पृथ्वीवरील अग्निरूप प्रचंड तेज लाकडांचे ठिकाणी गुप्तपाने वसत असते, पण जोपर्यंत ते दुसर्यांनी (घर्षणादिकांच्या योगाने) येतविलेले नसतें तोपर्यंत ते लाकूड त्याच्या उपयोग करीत नाही. (काडी पुरुषांचे अंगी लोकोत्तर शौर्यादिगुण असतात पण जोपर्यंत त्यांस दुसर्यांकडून अत्यंत त्रास पोंयला नाही किंवा प्रोत्साहन मिजाले नाही तोपर्यंत ते व्यक्त होत नाहीत।)

६ अग्रौ प्रास्तं तु पुरुषं कर्मा-वेति स्वयं कृतम् ।

तस्मात्तु पुरुषो यत्नाद्धर्मं सञ्चिनुयाच्छनैः ॥ ५.४०.१८

(भरणीोत्तर) अग्रौत टाडून दिल्हेल्या मनुष्याभरोबर त्याने केलेले (भरे वाईट) कर्म तेवढे येत असते. यासाठीय मनुष्याने उणूउणू पाणू यत्नपूर्वक धर्माया (पुण्याया) संयय केला पाडिजे.

७ अञ्घाधानेन यज्ञेन काषायेण जटाञ्जिनैः ।

लोकान्विश्वासयित्वैव ततो लुम्पेद्यथा वृकः ॥ १.१४०.१८

अञ्जिडोत्र ठेवून, यज्ञ करून, भगवी वस्त्रे परिधान करून, जटा वाढवून, मृगाञ्जिन पांघरून, आधी लोकांया विश्वास संपादन करावा; आण्णि मग लांडग्याप्रमाणे ञडप घालून त्यांया नाश करावा.

८ अङ्कुशं शौचमित्यादुरथानामुपधारणे ।

आनाम्यं कृषितां शाप्तां पकवं पकवं प्रशातयेत् ॥ १.१४०.२०

कुणांनी भरेलली ञडाथी इंडी (आकडीनें) वाकवून तिथ्यावरील पिकलेली उत्तम कुणे तोडून घ्यावी, त्याप्रमाणे छिछित वस्तू प्राम करून घेण्याथ्या कामी धर्माथ्या भाड्य अवडंभराया अंकुशासारभा उपयोग डोतो.

९ अचिन्त्याः भलु ये भावा न तांस्तर्कैण साधयेत् ।

प्रकृतिभ्यः परं यत्तु तदचिन्त्यस्य लक्षणम् ॥ ६.५.१२

मनाला अचिंत्य असलेल्या अशा ज्या गौष्टी त्यांया निर्णय केवण युक्तिवादाने डोणे शक्य नाही. प्रकृतीथ्या-भडणजे पंयमडाभुते, मन, बुद्धि व अडंकार या मूलतत्त्वांया पलीकडे असलेल्या वस्तूला (आत्मतत्त्वाला) अचिंत्य असें भडणतात.

१० अज्ञाश्चाभ्रदधानश्च संशयात्मा विनश्यति ।

नायं लोकोऽस्ति न परो न सुभं संशयात्मनः ॥ ६.२८.४०

अज्ञ असून भ्रद्धा न हेवणारा असा संशयभोर मनुष्य सर्वथा नाश पावतो, अशा संशयात्माला ना छडलोक, ना परलोक, ना सुभ.

११ अज्ञानतिमिरान्धस्य लोकस्य तु विद्येष्टतः ।

ज्ञानाञ्जनशलाकाभिर्नेत्रोन्मीलनकारकम् ॥ १.१.८४

अज्ञानांधकाराने डोण्यांवर ञापड येडिन घडपडणारूंया लोकांया डोण्यांत ज्ञानडुपी अंजन घालून त्यांना दिय्य दृष्टि देणारे (असे छे मडाभारत आडे.)

१२ अज्ञानेनावृतो लोकः ॥ ३.३१३.८२

लोक अज्ञानांत गुरकूटलेले आडेत.

१३ अञ्जलिः शपथः सान्त्वं शिरसा पादवन्दनम् ।

आशाकरणमित्येवं कर्तव्यं भूतिमिच्छता ॥ १.१४०.६७

હાત જોડણે, શપથ ઘેણે, મધુર ભાષણ કરણે, પાયાંવર ડોકે ઠેવણે, લાલૂચ દાખવિણે યા સર્વ ગોષ્ટી ઉત્કર્ષેચ્છુ પુરુષાને કેલ્યા પાહિજેત.

૧૪ અતિકાન્તં હિ ચત્કાર્યં પશ્ચાચ્ચિન્તયતે નરઃ ।

તચ્ચાસ્ય ન ભવેત્કાર્યં ચિન્તયા ચ વિનશ્યતિ ॥ ૮.૩૧.૨૯ ગોષ્ટ હોઊન ગેલ્યાનન્તર તિચ્ચાવિષયોં જો માગાહૂન ચિન્તા કરીત બસતો ત્યાચે તે કાર્ય તર હોત નાહીગ્ય, પણ ચિન્તેનેં નાશ માત્ર હોતો.

૧૫ અતિ ધર્માદ્ભલં મન્યે બલાદ્ધર્મઃ પ્રવર્તતે ।

બલે પ્રતિષ્ઠિતો ધર્મો ધરણ્યામિવ જડ્ગમમ્ ॥ ૧૨.૧૩૪.૬

બલ હે ધર્મપેક્ષા શ્રેષ્ઠ આહે. કારણ, બલાપાસૂનચ ધર્માચી પ્રવૃત્તિ હોતે. સર્વ જંગમ પદાર્થ જ્યાપ્રમાણે પૃથ્વીચ્યા આધારાને રાહતાત, ત્યાપ્રમાણે બલાચ્યા આધારાનેચ ધર્મ રાહતો.

૧૬ અતિયોગમયોગં ચ શ્રેયસોડર્શી પરિત્યજેત્ ॥ ૧૨.૨૮૭.૨૪

કલ્યાણાચી ઇચ્છા કરણાર્ચ્યા મનુષ્યાને (આહારવિહારાદિકાર્યે) અતિશય સેવન કરણે વ મુળીચ સેવન ન કરણે યા દોહોંચાહિ સર્વથા ત્યાગ કરાવા.

૧૭ અતીતેષ્વનપેક્ષા યે પ્રાપ્તેષ્વર્થેષુ નિર્મમાઃ ।

શૌચમેવ પરં તેષાં યેષાં નોત્યદતે સ્મૃહા ॥ ૧૩.૧૦૮.૧૦

દ્રવ્ય નષ્ટ ઝાલે અસતા જે શોક કરીત નાહીત, વ પ્રાપ્ત ઝાલે અસતા ત્યાચ્યા ઠિકાણી જે આસક્ત હોત નાહીત, આણિ જ્યાંચ્યા અંતઃકરણાંત લોભ ઉત્પન્નચ હોત નાહી તે અત્યંત શુચિર્ભૂતચ હોત.

૧૮ અતો હાસ્યતરં લોકે કિઞ્ચિદન્યત્ર વિદ્યતે ।

યત્ર દુર્જનમિત્યાહુ દુર્જનઃ સજ્જનં સ્વયમ્ ॥ ૧.૭૪.૯૫

સ્વતઃ દુર્જન અસલેલ્યાને ઉલટ સજ્જનાલાચ દુર્જન મહણાવેં, યાપેક્ષા જગાંત અધિક હાસ્યાસ્યદ ગોષ્ટ દુસરી કોણતીચ નસેલ !

૧૯ અથવા જાયમાનસ્ય ચચ્છીલમનુજાયતે ।

શ્રૂયતે તન્મહારાજ નામૃતસ્યાપસર્પતિ ॥ ૩.૮.૧૧

(વ્યાસ મહર્ષિ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાલા મહણતાત) હે રાજા, પ્રાણી જન્મતઃચ જો સ્વભાવ બરોબર ઘેઊન ચેતો, તો મરેપર્યંત ત્યાલા સોડૂન જાત નાહી અસેં ઐકણ્યાત ચેતે.

૨૦ અથવા વસતો રાજન્વને વન્યેન જીવતઃ ।

દ્રવ્યેષુ વસ્ય મમતા મૃત્યોરાસ્યે સ વર્તતે ॥ ૧૨.૧૩.૧૦

(સહદેવ ધર્મરાજાલા મહણતો) હે રાજા, વનાંત રાહૂન કંદમૂળાંવર ઉપજીવિકા કરીત અસતાંનાહિ ઐહિક વસ્તૂવિષયી જ્યાલા મમત્વબુદ્ધિ વાટતે, તો ખરોબર મૃત્યૂચ્યા જબડ્યાંત પડલા આહે અસે સમજાવેં.

૨૧ અદત્તસ્થાનુપાદાનં દાનમધ્યથનં તપઃ ।

અહિંસા સત્યમક્રોધ ઇજ્યા ધર્મસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૧૨.૩૬.૧૦

કોણી દેઈલ તેવઢ્યાચાચ સ્વીકાર કરણે, દાન, અધ્યયન, તપ, અહિંસા, સત્ય ભાષણ, ક્રોધ નસણે આણિ યજ્ઞ કરણે હી ધર્માચી લક્ષણે હોત.

૨૨ અદ્રોહસમયં કૃત્વા ચિચ્છેદ નમુચે: શિર: ।

શકઃ, સાભિમતા તસ્ય શિપૌ વૃત્તિ: સનાતની ॥ ૨.૫૫.૧૩

(દુર્યોધન શકુનીલા મહણાલા ।) મી તુઝ્યાશી દ્રોહ કરણાર નાહી' અશી પ્રતિજ્ઞા કરૂન ઇંદ્રાને નમુચિ દૈત્યાચા શિચ્છેદ કેલા. શત્રશી વાગણ્યાચી હી ત્યાચી રીતિ પૂર્વાપાર ચાલત આલેલી અસૂન સર્વસંમત આહે.

૨૩ અદ્રોહ: સર્વભૂતેષુ કર્મણા મનસા ગિરા ।

અનુગ્રહશ્ચ દાનં ચ શીલમેતત્પ્રશસ્યતે ॥ ૧૨.૧૨૪.૬૬

કૃતીને, મનાને વ વાણીને કોણત્યાહિ પ્રાણ્યાસ ત્રાસ ન દેણે, પરોપકાર કરણે આણિ દાન કરણે યા પ્રકારાચે શીલ પ્રશસ્ત હોય.

૨૪ અદ્રોહેણૈવ ભૂતાનામલ્પદ્રોહેણ વા પુન: ।

યા વૃત્તિ: સ પરોધર્મસ્તેન જીવામિ જાજલે ॥ ૧૨.૨૬૨.૬

(તુલાધાર વૈશ્ય જાજલિ બ્રાહ્મણાલા મહણતો.) હે જાજલે, કોણત્યાહિ પ્રાણ્યાસ મુળીચ ઉપદ્રવ ન દેતા, અથવા (પ્રસંગચ પડ્યાસ) અગદી થોડી પીડા દેઊન આપલા નિર્વાહ કરણે હા શ્રેષ્ઠ પ્રકાર્યા ધર્મ હોય, ત્યાચેચ અવલંબન કરૂન મી રહાત અસતો.

૨૫ અધનં દુર્બલં પ્રાહુર્ધનેન બલવાન્ભવેત્ ।

સર્વ ધનવતા પ્રાપ્યં સર્વં તરતિ કોશવાન્ ॥ ૧૨.૧૩૦.૪૯

નિર્ધનાલા દુબળા સમજતાત, ધનાને મનુષ્ય બલસંપન્ન હોતો, સર્વ કાહી ધનસંપન્ન અસલેલ્યાલા પ્રાપ્ત કરૂન ઘેતા યેતે. દ્રવ્યાચા ખજિના જ્યાચ્યાપાશી આહે તો સર્વ (આપત્તિ) તરૂન જાતો.

૨૬ અધનસ્ય મૃતં શ્રેય: ॥ ૬.૯૬.૬

નિર્ધન મનુષ્યાલા મરણ શ્રેયસ્કર !

૨૭ અધનાદ્ધિ નિવર્તન્તે જ્ઞાતય: સુહૃદો દ્વિજા: ।

અપુષ્પાદફલાદ્ઘ્ન્યાથા કૃષ્ણ પતત્ત્રિણ: ॥ ૫.૭૨.૨૦

જ્યાપ્રમાણે પક્ષી પુષ્પરહિત વ ફલરહિત વૃક્ષાંચા ત્યાગ કરતાત ત્યાપ્રમાણે દરિદ્રી મનુષ્યાચે નાતલગ વ ઇષ્ટમિત્ર ત્યાલા સોડૂન જાતાત.

૨૮ અધનેનાર્થકામેન નાર્થ: શક્યો વિધિત્સિતુમ્ ।

અર્થૈરર્થા નિબધ્યન્તે ગજૈરિવ મહાગજા: ॥ ૧૨.૮.૨૦

ધનાચી ઇચ્છા કરણાર્યાલા, આરંભી થોડેતરી ધન જવળ અસલ્યાશિવાય, ધન મિળણે શક્ય નાહી, હત્તી પકડણ્યાસ જશી હત્તીચીચ યોજના કરાવી લાગતે, તસેં દ્રવ્યાનેચ દ્રવ્ય મિળવાવે લાગતે.

૨૯ અધર્મઃ ક્ષત્રિયસ્થૈષ યચ્છય્યામરણં ભવેત્ ॥ ૧૨.૯૭.૨૩

અંથરુણાવર પડુન મરણે હા ક્ષત્રિયાયા ધર્મ નવ્હે.

૩૦ અધર્મરૂપો ધર્મો હિ કશ્ચિદસ્તિ નરાધિપ ।

ધર્મશ્ચાધર્મરૂપોઽસ્તિ તચ્ચ જ્ઞેયં વિપશ્ચિતા ॥ ૧૨.૩૩.૩૨

(વ્યાસ મહર્ષિ યુધિષ્ઠિરાલા સાંગતાત । ) હે રાજા, કેવ્હા કેવ્હાં ધર્માલા અધર્મચિ રૂપ ચેતે, વ અધર્માલા ધર્મચિ સ્વરૂપ ચેત અસતે. હે સમજૂન ઘેણે શહાણયા પુરુષાયે કામ આહે.

૩૧ અધર્મો ધર્મતાં યાતિ સ્વામી ચેદ્ધાર્મિકો ભવેત્ ।

સ્વામિનો ગુણદોષાભ્યાં ભૃત્યાઃ સ્યુર્નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧૧.૮.૩૩

માલક જર ધર્મનિષ્ઠ અસલા વ સેવક અધાર્મિક અસલા તરીસુદ્ધા ધાર્મિક બનતો. ધન્યાચ્યા આંગચ્યા ગુણદોષાંપ્રમાણે ચાકરાચ્યા ઠિકાણી ગુણદોષ ઉત્પન્ન હોતાત ચાંત સંશય નાહી.

૩૨ અધ્રુવા સર્વમર્ત્યેષુ શ્રીરૂપાલક્ષ્યતે ભૃશમ્ ॥ ૯.૬૫.૨૦

સર્વ મનુષ્યાંચે ઐશ્વર્યં પૂર્ણ અશાશ્વત આહે અસે દિસૂન ચેતે.

૩૩ અનન્તં બત મે વિત્તં યસ્ય મે નાસ્તિ કિઞ્ચન ।

મિથિલાયાં પ્રદીપ્તાયાં ન મે દૃષ્યતિ કિઞ્ચન ॥ ૧૨.૧૭.૧૯

(જનકરાજા મહાતો.) ખરોખર માઝે ઐશ્વર્ય અનંત (અવિનાશિ) આહે: કારણ માઝી કશાવરહિ મમતા નાહી. સાર્્યા મિથિલા નગરીલા આગ લાગલી તરી ત્યાંત માઝે અસે કાંહીહિ દગ્ધ વ્હાવચાર્યે નાહી.

૩૪ અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં ચે જનાઃ પર્યુપાસતે ।

તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥ ૬.૩૩.૨૨

(ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત) જે લોક અનન્યનિષ્ઠેને માઝે ચિંતન કરૂન મલા ભજતાત, અશા નિત્ય માઝી ભક્તિ કરણાર્યા લોકાંચ્યા યોગક્ષેમ મી ચાલવીત અસતો.

૩૫ અનર્હતે યદ્દદાતિ ન દદાતિ યદર્હતે ।

અર્હાનર્હાપિરિજ્ઞાનાદાનધર્મોઽપિ દુષ્કરઃ ॥ ૧૨.૨૦.૯

દાનાલા પાત્ર કોણ વ અપાત્ર કોણ હે ન સમજલ્યાને કોણી અપાત્રી દાન કરતો આણિ સત્યાત્રી કરીત નાહી. તસ્માત્ દાનરૂપ ધર્મ સુદ્ધા મોઠા કઠીણ આહે.

૩૬ અનાગતવિધાતા ચ પ્રત્યુત્પન્નમતિશ્ચ યઃ ।

દ્વાવેવ સુખમેધતે દીર્ઘસૂત્રી વિનશ્યતિ ॥ ૧૨.૧૩૭.૧૧

પુઠ્ઠે ચેણાર્યા સંકટાચી આઘી તરતૂદ કરૂન ઠેવણારા, વ પ્રસંગ પડતાંચ તાબડતોબ જયાલા યુક્તિ સુચતે તો, અશા દોન પ્રકારચ્યા મનુષ્યાંનાચ સુખાચ્યા લાભ હોત અસતો. દીર્ઘસૂત્રી સર્વથા નાશ પાવતો.

३७ अनायुष्यं द्विवा स्वप्नं तथाभ्युदितशायिता ॥ १३.१०४.१३९

द्विवासा जीप घेणे आण्णि सूर्योदयायेवेणी निजणे डी आयुष्याथी डानि करणारी आडेत.

३८ अनारम्भात्तु कार्याणां नार्थः सम्पद्यते क्वचित् ॥ १०.२.३४

डेवडांछि कार्याला आरंभ डेल्याशिवाय कोणतीछि गोष्ट साध्य डोत नसते.

३९ अनार्यायिरितं तात परस्वस्मृडणं भृशम् ॥ २.५४.६

(धृतराष्ट्र दुर्योधनाला मडणतो।) बाबा, परद्रव्याया अभिलाष धरणे डे डेवडांछि आर्य मनुष्याये ब्रीड नव्हे.

४० अनाडूतः प्रविशति अपृष्टो बहु भाषते ।

अविश्वस्ते विश्वसिति मूढयेता नराधमः ॥ ५.३३.३६

मूर्ख मनुष्य कोणी न बोलावितांय प्रवेश करतो, विचारल्यावांयून बडबडत सुटतो, आण्णि विश्वासास पात्र नसलेल्यावर विश्वास ठेवतो.

४१ अनित्यं यौवनं रूपं ज्ञुवितं द्रव्यसञ्चयः ।

आरोग्यं प्रियसंवासो गृध्येत्तत्र न पण्डितः ॥ १२.३३०.१४

तारुण्य, रूप, ज्ञुवित, द्रव्यसंचय, आरोग्य व प्रियजनांचा सहवास ही सर्व अशाश्वत आडेत. शडाण्या पुरुषाने त्यांचा लोभ धडे नये.

४२ अनित्यचित्तः पुरुषस्तस्मिन्को जातु विश्वसेत् ॥

तस्मात्प्रधानं यत्कार्यं प्रत्यक्षं तत्समाचरेत् ॥ १२.८०.९

मनुष्याये मन डार यंचल आडे. त्याच्यावर कोण विश्वास ठेवील ? (कोणार्थी युद्धि डेवडां कशी पालटेल याचा काय नेम ?) यासाठी, जे काम महत्त्वाये असेल ते स्वतःच करावे.

४३ अनिर्वेदः श्रियो मूलं लाभस्य य शुभस्य य ॥ ५.३९.५९

लक्ष्मीर्थे, लाभाये आण्णि कल्याणार्थे मूण सतत उद्योग करणे डे आडे.

४४ अनिर्वेदेन दीर्घेण निश्चयेन ध्रुवेण य ।

देवदेवप्रसादाच्च क्षिप्रं हुलमवाच्यते ॥ १२.१५३.११७

दीर्घाद्योगाने, दृढनिश्चयाने व ईश्वरी कृपेने सत्वर कार्यसिद्धि डोते.

४५ अनिष्टं सर्वभूतानां मरणं नाम भारत ।

मृत्युकाले छि भूतानां सद्यो जायति वेपथुः ॥ १३.११६.२७

(भीष्म धर्मराजाला सांगतात।) भरोभर कोणत्याछि प्राण्याला मरण नकोसे वाटते. मृत्युकाल जवण आला डी सर्वांना कापरे भरते !

४६ अनीशश्चावमानी य स शीघ्रं भ्रश्यते श्रियः ॥ १०.२.२५

डातात सत्ता नसतांना जे दुसर्याचा उपमर्द करतो तो ऐश्वर्यापासून लवकरय भ्रष्ट डोतो.

૪૭ અનુક્રમ્યો નરઃ પત્ન્યા પુષ્ટો રક્ષિત એવ ચ ।

પ્રપતેઘશસો દીમાત્સ ચ લોકાન્ન ચાપ્સુયાત્ ॥ ૧૪.૯૦.૪૭

બાયકોચ્યા જિવાવર પોસલેલ્યા વ જગલેલ્યા પુરુષાચી કીવચ કેલી પાહિજે ! અસા પુરુષ ઉજ્જવલ કીપિઆસૂન ચ્યુત હોતો, વ સ્વર્ગલોકહિ ગમાવૂન બસતો.

૪૮ અનુક્રવા વિક્રમેઘસ્તુ તદ્વૈ સત્પુરુષપ્રતમ્ ॥ ૭.૧૫૮.૧૯

ન બોલતાં પરાક્રમ કરૂન દાખવિણે હેચ સત્પુરુષાચે પ્રત હોય.

૪૯ અનુગ્રહં ચ મિત્રાણામમિત્રાણાં ચ નિગ્રહમ્ ।

સડ્ગ્રહં ચ ત્રિવર્ગસ્ય શ્રેય આહુર્મનીષિણઃ ॥ ૧૨.૨૮૭.૧૬

મિત્રાવર ઉપકાર કરણે, શત્રૂચ્યા પાડાવ કરણે આણિ (ધર્મ, અર્થ વ કામ યા) તીનહિ પુરુષાર્થાચી પ્રાપ્તિ કરૂન ઘેણે હે શ્રેયસ્કર આહે અસેં જ્ઞાતે લોક સાંગતાત.

૫૦ અનૃતં જીવિતસ્યાર્થે વદન્ન સ્પૃશ્યતેઽનૃતૈઃ ॥ ૭.૧૯૦.૪૭

જીવ વાચવિણ્યાકરિતા અસત્ય ભાષણ કરણારાલા અસત્ય ભાષણ કેલ્યાચા દોષ લાગત નાહી.

૫૧ અન્ત્યેષુ રેમિરે ધીરા ન તે મધ્યેષુ રોમિરે ।

અન્ત્યમાપ્તિ સુખામાહુર્દુઃખમન્તરમન્ત્યયોઃ ॥ ૧૨.૧૭૪.૩૪

જ્ઞાતે લોક કોણતી તરી એક તડ પતકરતાત, મધલ્યા સ્થિતીત આનંદ માનીત નાહીત. કારણ કોણતી તરી શેવટચી સ્થિતિ હી સુખકારક આહે, આણિ મધલી સ્થિતિ હી દુઃખદાયક આહે.

૫૨ અન્નપાનાનિ જીર્થન્તે યન્ન ભક્ષાશ્ચ ભક્ષિતાઃ ।

તસ્મિન્નેવોદરે ગર્ભઃ કિં નાન્નામિવ જીર્થતે ॥ ૧૨.૩૩૧.૨૪

અન્નપાન વ ભક્ષણ કેલેલે ઇતર પદાર્થ જ્યા ઉદરંત જિરતાત ત્યાચ ઉદરંત અસલેલા ગર્ભ અન્નાદિકાંપ્રમાણે કસા જિરૂન જાત નાહી?

૫૩ અન્યન્ન રાજન્હિંસાયા વૃત્તિર્નહાસ્તિ કસ્યચિત્ ।

અપ્યરણ્યસમુત્થસ્ય એકસ્ય ચરતો મુનેઃ ॥ ૧૨.૧૩૦.૨૮

(ભીષ્મ ધર્મરાજાલા મહણતાત) હે રાજા, દુસર્્યાલા મુળીચ પીડા ન દેતા જગાંત કોણાચીહી જીવિતયાત્રા ચાલૂ શકત નાહી. મગ તો અરણ્યાત જન્મલેલા વ એકટાય રાહણારા એકાદા મુનિ કા અસેના ?

૫૪ અન્યથા ચિન્તિતો હ્યર્થઃ પુનર્ભવતિ સોઽન્યથા ।

અનિત્યમતયો લોકે નરાઃ પુરુષસત્તમ ॥ ૫.૮૦.૬

(નકુલ શ્રીકૃષ્ણાલા મહણતો) હે પુરુષોત્તમા, મનુષ્યાને એકા પ્રકારાને કેલેલા બેત પુનઃ ફિરલેલા દિસતો. (યાચે કારણ) જગાંત માણસાંચી બુદ્ધિ નેહમીં પાલટત અસતે.



पप अन्यथा यौवने मर्त्यां बुद्ध्या भवति मोहितः ।

मध्येऽन्यथा जरायां तु सोऽन्यां रोचयते मतिम् ॥ १०.३.११

मनुष्याला तरुणपणी अेका विचारानी भरण पडते; प्रौढ वयांत दुसरीय अेकादी गोष्ट बरी वाटते; व म्हातारपणी तिसराय अेभादा विचार आवडू लागतो.

पइ अन्यान्परिवदन्साधुर्यथा हि परिदध्यते ।

तथा परिवदन्नन्यांस्तुष्टो भवति दुर्जनः ॥ १.७४.९२

दुसर्यानी निंदा करण्यांत सज्जनाला जितका भेद वाटतो, तितकाय दुर्जनाला परनिंदा करण्यांत संतोष वाटतो.

प७ अन्यो धनं प्रेतगतस्य भुङ्क्ते

वयांसि याज्ञिश्च शरीरधातून् ।

द्राव्यामयं सड गच्छत्यमुत्र

पुण्येन पापेन च वेष्टयमानः ॥ ५.४०.१६

कुडी सोडून गेलेल्या जुवार्ये धन दुसरा कोणी भोगतो, (रक्त-मांसादि) देडस्थ धातु पक्षी व अग्नि यांच्या भक्ष्यस्थानी पडतात. इक्त दोन गोष्टी बरोबर घेऊन जुव परलोकी जातो. त्या म्हाणजे त्याने षडलोकी डेलेले पुण्य व पाप.

प८ अन्यो धर्मःसमर्थानामापत्स्व-न्यश्च भारत ॥ १२.१३०.१४

(भीष्म धर्मराजाला म्हाणतात) डे भारत, सामर्थ्य असतां आयरण्याया धर्म निराणा आण्णि संकटप्रसंगाया धर्म निराणा.

प९ अन्योन्यसमुपष्टम्भादन्यो-न्यापाश्रयेण च ।

ज्ञातयः सम्प्रवर्धन्ते सरसीवोत्वलान्युत ॥ ५.३६.३६

तण्यांत वाढणार्या कमलांप्रमाणे, परस्परसंसाहाय्य करून व परस्परसंसाहाय्य घेऊन ज्ञातीया उत्कर्ष डोत असतो.

६० अन्यो हि नाश्र्नाति कृतं हि कर्म

मनुष्यलोके मनुजस्य कश्चित् ।

यत्नेन किञ्चिद्धि कृतं हि कर्म

तदश्रुते नास्ति कृतस्य नाशः ॥ ३.२०७.२७

मृत्युलोकी अेका मनुष्याने डेलेल्या कर्मांचे कृण दुसरा कोणीडि भोगीत नाही. त्याने जे काडी डेले असेल त्याचे कृण त्याला भोगावेय लागते. डेलेल्याया नाश डेव्हांडि डोत नाही.

६१ अपि च ज्ञानसम्पन्नः सर्वान्वेदान्पितुगृहे ।

श्वाघमान एवाधीयाद्भ्राम्य एत्येव तं विदुः ॥ १३.३६.१५

બાપાચ્યા ઘરી રાહૂન મોઠ્યા ઐટીત સર્વ વેદાંચા અભ્યાસ કરૂન જરી કોણી. જ્ઞાનસંપન્ન ઝાલા તરી લોક ત્યાલા ખેડવળય મહણણાર.

૬૨ અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।

સાધુરેવ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગ્વ્યવસિતો હિ સઃ ॥ ૬.૩૩.૩૦

(શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત) અત્યંત દુરાચારી અસલેલા મનષ્યહિ જર અનન્યભાવાને મલા ભજેલ તર તો સાધુય સમજવા. કારણ (તો મલા ભજૂ લાગલા મહણજે) ત્યાચા નિશ્ચય ચાંગલા ઝાલા. (તો ચાંગલ્યા માર્ગાલા લાગલા ।)

૬૩ અપિચેદસિ પાપેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ ।

સર્વે જ્ઞાનપ્લવેનૈવ વૃજિનં સન્તરિષ્ણસિ ॥ ૬.૨૮.૩૬

(શ્રીકૃષ્ણ મહણતાત હે અર્જુના,) સર્વ પાપી લોકાહૂન તૂ જરી અધિક પાપી અસલાસ તરી જ્ઞાનરૂપ નૌકેચ્યા યોગાનેચ તૂ સર્વ પાપસમુદ્ર તરૂન જાશીલ.

૬૪ અપિ પાપકૃતો રૌદ્રાઃ સત્યં કૃત્વા પૃથક્પૃથક્ ।

અદ્રોહમવિસંવાદં પ્રવર્તન્તે તદાશ્રયાઃ ॥ ૧૨.૨૫૯.૧૧

પાપ કરણારી આણિ ભયંકર અશી જરી મનુષ્યે અસલી, તરી તી સુદ્ધાં પરસ્પરાંશી સત્યાને વાગણ્યાચી શપથ ઘેઊન ત્યા સત્યાચ્યા આધારાને, પરસ્પરાંશી વિશ્વાસઘાત વ ફસવણૂક ન કરિતાં વાગતાત.

૬૫ અપિ શાકં પચાનસ્ય સુખં વૈ મઘવન્ગૃહે ।

અર્જિતં સ્વેન વીર્યેણ નાપ્યપાશ્રિત્ય કચ્ચન ॥ ૩.૧૯૩.૨૯

(બકમુનિ મહણતાત) હે ઇંદ્રા, કોણાવર અવલંબૂન ન રાહતા સ્વતઃચ્યા હિમતીને મિળવિલેલી મીઠભાકર સુદ્ધા સ્વતઃચ્યા ઘરી ખાણ્યાંત સુખ આહે.

૬૬ અપિ સર્વસ્વમુન્સૃજ્ય રક્ષેદાત્માનમાત્મના ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૭૯

સર્વસ્વાચા ત્યાગ કરૂન દેખીલ આપણ આપલે રક્ષણ કરાવે.

૬૭ અપ્યુન્મત્તાત્પલપતો બાલાચ્ય પરિજલ્પતઃ ।

સર્વતઃ સારમાદઘાદશ્મભ્ય ઇવ કાચ્ચનમ્ ॥ ૫.૩૪.૩૨

વેડાચ્યા લહરીંત બરળણાર્ચ્યા વેડ્યાપાસૂન, તસેચ બોબડે બોલ બોલણાર્ચ્યા બાલકાપાસૂન, સર્વાપાસૂન, દગડાંતૂન સોને નિવડાવે ત્યાપ્રમાણે, ચાંગલે તેવઢે ગ્રહણ કરાવે.

૬૮ અપ્રયત્નાગતાઃ સેવ્યા ગૃહસ્થૈર્વિષયાઃ સદા ।

પ્રયત્નેનોપગમ્યશ્ચ સ્વધમે ઇતિ મે મતિઃ ॥ ૧૨.૨૯૫.૩૫

(પરાશર મુનિ જનકરાજાલા મહણતાત) મુદ્દામ પ્રયત્ન ન કરિતાં પ્રારબ્ધાનુસાર ઓઘાને પ્રાપ્ત હોતીલ તેવઢ્યાચ વિષયાંચે ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષાને સેવન કરાવે, આણિ સ્વધર્માચે આચરણ પ્રયત્નપૂર્વક કરાવે અસે માઝે મત આહે.

૬૯ અપ્રાપ્તકાલં વચનં બૃહસ્પતિરપિ બ્રુવન્ ।

लभते बुद्ध्यवज्ञानमवमानं च भारत ॥ ५.३८.२

(विदुर धृतराष्ट्रावा म्हाज्ञतो) समयावा न शोभाय्यासारणे भाषण करणारा बुद्धस्पति जरी असला तरी त्याच्या बुद्धीच्या तिरस्कार होतो व तोडि अपमानालाच पात्र होतो.

७० अबलस्य कुतः कोशो ह्यकोशस्य कुतो बलम् ।

अबलस्य कुतो राजयमराज्ञः श्रीर्भवेत्कुतः ॥ १२.१३३.४

दुर्भणाला द्रव्य कोठून मिणणार ? व ज्याच्यापाशी द्रव्य नाही त्याला सामर्थ्य कोठले ? तसेच ज्याला सामर्थ्य नाही त्याचे राज्य कसे राडणार ? व राज्य नाहीसें जाले म्हाणजे संपत्ति तरी कशी टिकणार ?

७१ अब्रुवन्स्यचिन्दिमात्मपूजामवर्णयन् ।

न कश्चिद्गुणसम्पन्नः प्रकाशो भुवि दृश्यते ॥ ३.२०७.५०

कोणायीडि निंदा न करतां व आत्मस्तुति न करता कोणताडि गुणसंपन्न पुरुष जगांत प्रसिद्धीस येत असल्याचे दृष्टीस पडत नाही.

७२ अभिमानकृतं कर्म नैतद्गुणवद्दुष्यते ।

त्यागयुक्तं मडाराज सर्वमेव मडाकृलम् ॥ १२.१२.१६

(नकुल युधिष्ठिराला म्हाणाला) (मी कर्ता अशा) अभिमानाने डेलेले कर्म सडल जाले असे म्हाणता येत नाही. त्यागबुद्धीने डेलेल्या प्रत्येक कर्माचे कृण हार मोठे मिणते.

७३ अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।

यत्वारि सम्प्रवर्धन्ते कीर्तिरायुर्यशो बलम् ॥ ५.३८.७६

नेडमी वृद्धजनांना वंदन करून त्यांच्या समागमांत जो राडतो, त्याची कीर्ति, आयुष्य, यश व सामर्थ्य डी यार वृद्धिंगत होतात.

७४ अभिशस्तं प्रपश्यन्ति दरिद्रं पार्श्वतः स्थितम् ।

दारिद्र्यं पातकं लोके न तच्छंसितुमर्हति ॥ १२.८.१४

दरिद्री मनुष्य जवण उभा राडिला तर अेकाधा पातकी मनुष्याप्रमाणे लोक त्याजडडे पाडतात. या लोकामध्ये दारिद्र्य डे अेक पातकच आडे ! म्हाणूनच त्याची प्रशंसा करणे योग्य नाही.

७५ अब्यावडति कल्याणं विविधं वाङ्मसुभाषिता ।

सैव दुर्भाषिता राजन्ननथार्योपपद्यते ॥ ५.३४.७७

(विदुर धृतराष्ट्रावा म्हाज्ञतो) डे राजा, वाणीने चांगले भाषण डेले असता त्यापासून अनेक प्रकारे कल्याण होते, परंतु, दुर्भाषण डेले असता तीच वाणी अनर्थावा डारण होते.

७६ अमर्षजो डि सन्तापः पावडादीप्तिमत्तरः ॥ ३.३५.११

असडिषणुतेमुणे डोणारा संताप अत्रीपेक्षाडि अधिक प्रपर असतो.

૭૭ અમિત્રમુપસેવેત વિશ્વસ્તવદવિશ્વસન્ ।

પ્રિયમેવ વદેન્નિત્યં નાપ્રિયં કિન્ચિદાયરેત્ ॥ ૧૨.૧૦.૩૯

(બૃહસ્પતિ ઇંદ્રાલા મહાણતાત ।) શત્રુવર વિશ્વાસ ન ઠેવતાં વિશ્વાસ ઠેવલ્યાયા બહાણા કરૂન ત્યાચ્યા કલાને વાગાવે. ત્યાચ્યાશી સદા ગોડ બોલાવે, વ ત્યાલા ન રુચ્યાણારી કોણતીહિ ગોષ્ટ કરૂં નયે.

૭૮ અમિત્રો ન વિમોક્તવ્યઃ કૃપણં બહુપિ બ્રુવન્ ।

કૃપા ન તસ્મિન્કર્તવ્યા હન્યાદેવાપકારિણામ્ ॥ ૧.૧૪૦.૨૨

શત્રુ અગદી દીનવાણીને બોલૂ લાગલા તરી ત્યાલા મોકળા સોડૂં નયે. ત્યાચ્યાવર દયા ન કરતા ત્યા અપકાર કરણાર્યાલા ઠાર મારાવે.

૭૯ અમિત્રો મિત્રતાં યાતિ મિત્રં યાપિ પ્રદુષ્યતિ ।

સામર્થ્ય યોગાત્કાર્યાણામનિત્યા વૈ સદા ગતિઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૩

કાર્યાચ્યા મહત્વાચ્યા માનને શત્રુહિ મિત્ર હોતાત વ મિત્રહિ શત્રુ હોતાત. કારણ, કોણતીહિ સ્થિતિ હી કાયમચી અશી નસતેય.

૮૦ અમૃતસ્યેવ સન્તૃપ્યેદવમાનસ્ય તત્ત્વવિત્ ।

વિષસ્યેવોદ્વિજેનિત્યં સંમાનસ્ય વિચક્ષણઃ ॥ ૧૨.૨૨૯.૨૧

તત્ત્વવેત્યા પુરુષાલા અપમાન ઝાલા તર અમૃતપ્રાપ્તિ ઝાલ્યાપ્રમાણે સંતોષ વાટલા પાહિજે. વ શહાણ્યાને વિષાપ્રમાણે સન્માનાચ્યા તિટકારા માનલા પાહિજે.

૮૧ અયુધ્યમાનો મ્રિયતે યુધ્યમાનશ્ચ જીવતિ ।

કાલં પ્રાપ્ય મહારાજ ન કશ્ચિદતિવર્તતે ॥ ૧૧.૨.૫

(ભારતીય યુદ્ધાનંતર વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાચે સાંત્વન કરતો) હે રાજા, રણાંત પાઊલ ન ટાકણારાહિ મરૂન જાતો, આણિ ઘનઘોર રણકંદન કરૂનહિ મનુષ્ય જિવંત રાહૂં શકતો. સારાંશ, કાળ આલ્યાવર ત્યાચ્યા પ્રતિકાર કોણાલાહિ કરિતાં યાવયાચ્યા નાહી.

૮૨ અરક્ષિતારં રાજાનં બલિષ્ઠ્ભાગહારિણામ્ ।

તમાહુઃ સર્વલોકસ્ય સમગ્રં પાપચારિણામ્ ॥ ૧.૨૧૩.૯

જો રાજા પ્રજેચે રક્ષણ ન કરિતાં પ્રજેપાસૂન ઉત્પન્નાચ્યા સહાવા ભાગ કર મહણૂન ઘેતો તો (ત્યા કરાચ્યા રૂપાને) સર્વ પ્રજેચે પાપચ ગ્રહણ કરતો અસે મહણતાત.

૮૩ અરક્ષિતારં હર્તારં વિલોભારમનાયકમ્ ।

તં વૈ રાજકલિં હન્યુઃપ્રજાઃ સંનહ્ય નિર્ઘૃણામ્ ॥ ૧૩.૬૧.૩૨

પ્રજેચે રક્ષણ ન કરિતાં તિજપાસૂન જો કર ઘેતો, વ પ્રજેલા સન્માર્ગાલા ન લાવિતા જો લુબાડતો તો રાજરૂપી કલી પ્રજેને સજજ હોઊન નિષ્ઠરપણે ઠાર મારાવા.

૮૪ અરણ્યે વિજને ન્યસ્તં પરસ્વં દૃશ્યતે યદા ।

મનસાપિ ન હિંસન્તિ તે નરાઃસ્વર્ગાગમિનઃ ॥ ૧૩.૧૪૪૩૩૧

અરણ્યાંત એકીકડે પડલેલે દુસર્્યાયે દ્રવ્ય દૃષ્ટીસ પડલે અસતાંહી જે લોક મનાનેસુદ્ધા ત્યાચા અભિલાષ ધરીત નાહીત તે સ્વર્ગાલા જાતાત.

૮૫ અરાજકેષુ રાષ્ટ્રેષુ ધર્મો ન વ્યવતિષ્ઠતે ।

પરસ્પરં ચ ખાદન્તિ સર્વથા ધિગરાજકમ્ ॥ ૧૨.૬૭.૧૩

રાજા નસલેલ્યા રાષ્ટ્રામધ્યે ધર્મ રહાત નાહી. તસૈય લોક એકમેકાંના ફાડૂન ખાતાત. અરાજકતેલા સર્વથા ધિક્કાર અસો !

૮૬ અરિણાપિ સમર્થેન સન્ધિં કુર્વાત પણ્ડિતઃ ।

મૂષિકશ્ચ બિડાલશ્ચ મુક્તાવન્ચોન્યસંશ્રયાત્ ॥ ૧૨.૧૩૮.૨૦૩

સુડા મનુષ્યાને શત્રુ સામર્થ્યસંપન્ન અસલ્યાસ ત્યાચ્યાશીહિ સંધિ કરાવા. પરસ્પરાંચા આશ્રય કેલ્યાનેચ મૂષિક આણિ માર્જાર હે ઉભયતાંહિ સંકટાંતૂન મુક્ત જાલે.

૮૭ અર્થ મહાન્તમાસાઘ વિદ્યામૈશ્વર્યમેવ વા ।

વિચરત્યસમુન્નદ્ધો યઃ સ પણ્ડિત ઉચ્યતે ॥ ૫.૩૩.૪૦

વિપુલ સંપત્તિ, વિદ્યા હિંવા અધિકાર પ્રાપ્ત જાલા અસતા જો નિરભિમાન વૃત્તીને વાગતો ત્યાલા પંડિત મહણાવે.

૮૮ અર્થયુક્ત્યા હિ જાયન્તે પિતા માતા સુતસ્તથા ।

માતુલા ભાગિનેયાશ્ચ તથા સંબન્ધિબાન્ધવાઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૪૫

આઈ, બાપ, મુલગા, મામે ભાચે, તસૈય ઇતર સંબંધી આણિ બાંધવ હે સર્વ દ્રવ્યાચ્યાય સંબંધાને પરસ્પર (પ્રીતિયુક્ત) હોત અસતાત.

૮૯ અર્થસિદ્ધિં પરામિચ્છન્ ધર્મમેવાદિતશ્ચરેત્ ।

ન હિ ધર્માદૈપૈત્યર્થઃ સ્વર્ગલોકાદિવામૃતમ્ ॥ ૫.૩૭.૪૮

પુષ્કળ દ્રવ્ય મિળાવે અશી ઇચ્છા કરણાર્યાને પ્રથમ ધર્માર્થિય આચરણ કરાવે, કારણ, સ્વર્ગલોકાલા સોડૂન જસે અમૃત જાત નાહી તસા અર્થ (દ્રવ્ય) ધર્માલા સોડૂન રહાત નાહી.

૯૦ અર્થસ્ય પુરુષો દાસો દાસસ્ત્વર્થો ન કસ્યચિત્ ।

ઇતિ સત્યં મહારાજ બદ્ધોડસ્મ્યર્થેન કૌરવૈઃ ॥ ૬.૪૩.૪૧

(‘તુમ્હી કૌરવાંચા પક્ષ કા સોડીત નાહી ? ’યા યુધિષ્ઠિરાચ્યા પ્રશ્નાલા ભીષ્મદ્રોણાદિકાંની દિલેલે ઉત્તર) પુરુષ હા અર્થાંચા દાસ આહે, અર્થ કોણાચાહિ દાસ નાહી. હ્યાસ્તવ, ખરોખર, હે રાજા ! મી અર્થામુળે કૌરવાંશી બાંધલા ગેલોં આહે.

૯૧ અર્થાગમો નિત્યમરોગિતા ચ

પ્રિયા ચ ભાર્યા પ્રિયવાદિની ચ ।

વશ્યશ્ચ પુત્રોડર્થકરી ચ વિદ્યા

૫૬ જીવલોકસ્ય સુખાનિ રાજન્ ॥ ૫.૩૩.૮૨

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાણતો) હે રાજા, સદોદિત દ્રવ્યપ્રાપ્તિ, નિકોપ પ્રકૃતિ, મધુર ભાષણ કરણારી પ્રેમળ સ્ત્રી, આજ્ઞાધારક પુત્ર વ ધનોત્યાદક વિદ્યા હી સહા મૃત્યુલોકાંતીલ સુખે હોત.

૯૨ અર્થાદ્ધર્મશ્ચ કામશ્ચ સ્વર્ગશ્ચૈવ નરાધિપ ।

પ્રાણયાત્રાપિ લોકસ્ય વિના હ્યર્થ ન સિધ્યતિ ॥ ૧૨.૮.૧૭

(અર્જુન યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) અર્થ (દ્રવ્ય) અસેલ તર ધર્મ, કામ આણિ સ્વર્ગ યાંચી પ્રાપ્તિ હોતે. ફાર કાય, પણ લોકાંચી જીવિતયાત્રા દેખીલ અર્થવાચૂન ચાલણાર નાહી.

૯૩ અર્થાનામીશ્વરો યઃ સ્યાદિન્દ્રિયાણામનીશ્વરઃ ।

ઇન્દ્રિયાણામનૈશ્વર્યાદૈશ્વર્યાદ્ભ્રશ્યતે હિ સઃ ॥ ૫.૩૪.૬૩

જો મનુષ્ય સંપત્તીચા માલક અસૂન ઇંદ્રિયાંચા દાસ હોઊન રાહતો તો ઇંદ્રિયાંવર તાબા નસલ્યામુળે ઐશ્વર્યાપાસૂન ભ્રષ્ટ હોતો.

૯૪ અર્થાનારભતે બાલો નાનુબન્ધમવેક્ષતે ॥ ૨.૧૫.૧૪

અણ મનુષ્ય નિરનિરાળ્યા કામાંના હાત ઘાલતો પણ પુઢીલ પરિણામાકડે લક્ષ્ય દેત નાહી.

૯૫ અર્થો તુ શક્યતે ભોક્તું કૃતકાર્યોડવમન્યતે ।

તસ્માત્સર્વાણિ કાર્યાણિ સાવશેષાણિ કારયેત્ ॥ ૧૨.૧૪૦.૨૦

કોણત્યાહિ મનુષ્યાલા આપલી ગરજ આહે તોવરચ ત્યાચા ઉપયોગ કરૂન ઘેતા ચેતો. એકદા ત્યાચે કાર્યે ઝાલે મહાણજે તો આપલી પર્વા કરીત નાહી. યાસ્તવ કોણતેહિ કામ પૂર્ણપણે ન કરતા ત્યાંતીલ અવશેષ ઠેવાવા.

૯૬ અર્થેન હિ વિહીનસ્ય પુરુષસ્થાલ્પમેધસઃ ।

વિચ્છિદન્તે ક્રિયાઃ સર્વા ગ્રીષ્મે કુસરિતો યથા ॥ ૧૨.૮.૧૮

જ્યાપ્રમાણે ગ્રીષ્મઋતૂત લહાન લહાન નધાંના ખાંડવે પડતાત, ત્યાપ્રમાણે દ્રવ્યહીન અશા મંદબુદ્ધિ પુરુષાચ્યા સર્વ ક્રિયા છિન વિચ્છિન્ન હોઊન જાતાત.

૯૭ અર્થેભ્યો હિ વિવૃદ્ધેભ્યઃ સંભૂતેભ્યસ્તતસ્તતઃ ।

ક્રિયાઃ સર્વાઃ પ્રવર્તન્તે પર્વતેભ્ય ઇવાપગ્નાઃ ॥ ૧૨.૮.૧૬

પર્વતાંપાસૂન નધા ઉગમ પાવતાત ત્યાપ્રમાણે સર્વ બાજૂની દ્રવ્ય સંપાદન કરૂન ત્યાચી વાઢ ઝાલી મહાણજે ત્યાપાસૂન સર્વ કાર્યે સિદ્ધ હોતાત.

૯૮ અર્થે સર્વે સમારમ્ભાઃ સમાયત્તા ન સંશયઃ ।

સ ચ દણ્ડે સમાયત્તઃ પશ્ય દણ્ડસ્ય ગૌરવમ્ ॥ ૧૨.૧૫.૪૮

(અર્જુન યુધિષ્ઠરાલા મહાણતો) સર્વ પ્રકારચે ઉદ્યોગ દ્રવ્યાવર અવલંબૂન આહેત યાંત સંશય નાહી. આણિ તે દ્રવ્ય દંડાચ્યા (નિયામક શક્તીચ્યા) અધીન આહે. યાવરૂન દંડાચી થોરવી કેવઢી આહે પહા !

९९ अर्थ भार्या मनुष्यस्य भार्या श्रेष्ठतमः सभा ।

भार्या मूलं त्रिवर्गस्य भार्या मूलं तश्चितः ॥ १.७४.४१

स्त्री से पुरुषाये अघे आंगय डोय. स्त्री डाय पुरुषाया सर्वोत्तम मित्र डोय. (धर्म, अर्थ व काम या) तीनडि पुरुषार्थायै मूण स्त्रीय आडे. संसार तरुन जाएयाथी छय्छा करणार्याये मुप्य साधन स्त्रीय.

१०० अलातं तिन्दुकस्येव मुहूर्तमपि डि ज्वल ।

मा तुषाग्निरिवानर्घिर्धूमायस्य जिञ्जविषुः ॥ ५.१३३.१४

(विदुला माता संजयास मडएते) टेंभुरणीय्या लाकडाय्या कोलतीप्रमाणे थोडा वेण का डोईना, पाए यमकून जा. डेवण जिवाथी आशा धरुन जवाला न निधणार्या कोड्याय्या अग्रीसारभा नुसता धुमसत राडू नडो.

१०१ अल्पोऽपि ङ्यस्तिरत्यर्थं वर्धमानः पराङ्गमैः ।

वल्मीको मूलज एव त्रसते वृक्षमन्तिकान् ॥ २.५५.१७

शत्रु क्षुद्र असला तरी तो आपल्या पराङ्गमाने प्रभव डोट जाडिन, बुंध्याशी असलेले वारुण जसें अणेर जाडाला भाडिन टाडते त्याप्रमाणे, आपल्या प्रतिपक्ष्याया नाश करतो.

१०२ अवज्ञानं डि लोकेस्मिन्मरणादपि गर्हितम् ॥ ३.२८.१२

या जगांत मानभंडना डोणे डे मरणापेक्षां डि दुःखदायक आडे.

१०३ अविद्वांसमलं लोके विद्वांसमपि वा पुनः ।

नयन्ति ङ्यपथं नार्यः कामक्रोधवशानुगम् ॥ १३.४८.३७

जगांत कोणी विद्वान असो किंवा अविद्वान् असो, तो कामक्रोधांच्या तडाक्यांत सांपडला की स्त्रिया त्याला कुमार्गाला नेतात.

१०४ अविश्वासो नरेन्द्राणां गुड्यं परममुच्यते ॥ १२.८५.३४

कोणाय्याडि विश्वास न धरणे डे राजे लोकांये अेक मोठे रडस्य आडे.

१०५ अविशंवादनं दानं समयस्याव्यतिक्रमः ।

आवर्तयन्ति भूतानि सम्यक्प्रणिडिता य वाङ् ॥ ५.३८.३६

सरण बुद्धीने दिलेलें दान, वयनाये परिपालन आणि नीट विचार करुन डेलेले भाषण यांच्या योगाने सर्व लोक आपलेसे करुन घेता येतात.

१०६ अवृत्तिर्भयमन्त्यानां मध्यानां मरणाद्भयम् ।

उत्तमानां तु मानामवमानात्परं भयम् ॥ ५.३४.५२

निदृष्ट स्थितीतील लोकांना उपासमारीये भय वाटते, मध्यम लोकांना मरणायये भय वाटते. परंतु उत्तम कोटीतील मनुष्यांना अपमानाये डार भय वाटते.

१०७ अवेक्षस्य यथा स्वैः स्वैः कर्मभिव्यापृतं जगत् ।

તસ્માત્કર્મવ કર્તવ્યં નાસ્તિ સિદ્ધિરકર્મણઃ ॥ ૧૨.૧૦.૨૮

(ભીમ યુધિષ્ઠિરાલા મહારાજો) અસે પહા કી, જગાંતીલ સર્વ પ્રાણી આપાપલી કર્મે કરણ્યાંત ગુંતલેલે આહેત તસ્માત્, કર્મચ કેલે પાહિજે. કર્માવાંચૂન સિદ્ધિ નાહી.

૧૦૮ અવ્યાપારઃ પરાર્થેષુ નિત્યોદ્યોગઃ સ્વકર્મસુ ।

રક્ષણં સમુપાત્તાનામેતદ્વૈભવલક્ષણમ્ ॥ ૨.૧૫.૪૭

દુસર્વ્યાથ્યા કામાંત ઢવળાઢવળ ન કરણે, આપલ્યા કામાંત સદા ગર્ક અસણે આણિ સંપાદન કેલેલ્યા દ્રવ્યાચે રક્ષણ કરણે હી વૈભવાચી સાધને હોત.

૧૦૯ અશક્રિતેભ્યઃ શક્રુત શક્રિતેભ્યશ્ચ સર્વશઃ ।

અશક્રુયાદ્ભયમુત્પન્નમપિ મૂલં નિકૃન્તતિ ॥ ૧.૧૪૦.૬૧

સંશયાસ્યદ મનુષ્યાંવર મુળીય વિશ્વાસ ઠેવૂ નચે. ઇતકેચ નલ્લે જ્યાચ્યાવિષયી કોણાલા શંકા વાટત નાહી અશયા દેખીલ વિશ્વાસ ઘરૂં નચે. કારણ વિશ્વાસૂ મનુષ્યાકડૂન કાહી સંકટ ઉત્પન્ન જાલે તર તે સમૂળ નાશ કરતે.

૧૧૦ અશાશ્વતમિદં સર્વં ચિન્ત્યમાનં નરર્ષભ ।

કદલીસંનિભો લોકઃ સારો જ્યસ્ય ન વિદ્યતે ॥ ૧૧.૩.૪

ખરોખર વિચાર કેલા અસતા હે સર્વ જગ અશાશ્વત આહે. યાચી સ્થિતિ કેળીસારખી આહે. યાંત સાર મહાગૂન કાહીચ નાહી.

૧૧૧ અશુશ્રૂષા ત્વરા શ્વાઘા વિદ્યાયાઃ શત્રવસ્ત્રયઃ ॥ ૫.૪૦.૪

દુર્લક્ષ્ય, ત્વરા વ સ્તુતિ હે તીન વિદ્યેચે શત્રુ હોત.

૧૧૨ અશોચન્મતિકુર્વીત યદિ પશ્યેત્પરાક્રમમ્ ।

ભૈષજ્યમેતદ્દુઃખસ્ય યદેતન્નાનુચિન્તયેત્ ॥ ૧૧.૨.૨૭

પરાક્રમ કરતા ચેઈલ અસે દિસેલ તર શોક ન કરતાં પ્રતિકાર કરાવા, દુઃખાવર ઔષધ હેચ કી, ત્યાચે એકસારખે ચિંતન કરીત બસૂ નચે.

૧૧૩ અશ્રામ્યાચ્છાદયામીતિ પ્રપશ્યન્પાપપુરુષઃ ।

નામર્ષ કુરુતે યસ્તુ પુરુષઃ સોઽધમઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨.૫૦.૧૭

અન્ન આણિ આચ્છાદન આપલ્યાલા મિળત આહે એવઢ્યાવરચ નજર દેહીન સ્વસ્થ રાહણારા વ શત્રૂચ્યા ઉલ્કર્ષાવિષયી અસહિષ્ણુતા નસણારા પુરુષ અધમ પાપી, અસે મહટલે આહે.

૧૧૪ અશ્રદ્ધા પરમં પાપં શ્રદ્ધા પાપપ્રમોચની ।

જહાતિ પાપં શ્રદ્ધાવાન્સર્પો જીર્ણામિવ ત્વચમ્ ॥ ૧૨.૨૬૪.૧૫

અશ્રદ્ધા હે મોઠે પાપ આહે. શ્રદ્ધા હી પાપાપાસૂન મુક્ત કરણારી આહે. જસા સર્પ જીર્ણ જાલેલી કાત ટાકૂન દેતો તસા શ્રદ્ધાવાન્ મનુષ્ય પાતકાચા ત્યાગ કરતો.



११५ अश्रुतश्च समुन्नद्धो द्रिद्रश्च मडामनाः ।

अर्थाश्चाकर्मणा प्रोप्सुर्मूढ इत्युच्यते बुधैः ॥ ५.३३.३०

अध्ययन नसतांनाडि गर्विष्ठ, द्रिद्रि असून मोठमोठ्या भयार्थ्या गोष्टी मनामध्ये आणणारा आणि उद्योग न करितां द्रव्यप्राप्तीची इच्छा करणारा अशाला शडाणे लोक मूढ म्हणतात.

११६ अश्वमेधसडस्रं य सत्यं य तुलया धृतम् ।

अश्वमेधसडस्रादि सत्यमेव विशिष्यते ॥ १२.१६२.२६

सडस्र अश्वमेध आणि सत्य ही तराजूत घातली तेव्हां सडस्र अश्वमेधांपेक्षां सत्यय अधिक भरले.

११७ अष्टादश पुराणानि धर्मशास्त्राणि सर्वशः ।

वेदाः साङ्गास्तथैकत्र भारतं यैकतः स्थितम् ॥ १८.५.४६

अठरा पुराणे, सर्व धर्मशास्त्रे (स्मृति) आणि सांग वेद अेका बाजूला व अेकटें भारत अेका बाजूला (अेवढी भारताची योग्यता आडे.)

११८ असंशयं दैवपरः क्षिप्रमेव विनश्यति ॥ १२.१०५.२२

दैववादी मनुष्य सत्वर सर्वथा नाश पावतो यांत संशय नाही.

११९ असंशयं मडाभाडो मनो दुर्निग्रहं यलम् ।

अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण य गृह्यते ॥ ६३०३५

(भगवान् श्रीकृष्ण म्हणतात) डे मडाभाडो अर्जुना, भरोभरय मन डे यंयल असून त्याचा निग्रह करणे अति कडीण आडे. तरीपण अभ्यासाने व वैराग्याने ते ताब्यात आणता येते.

१२० असक्तो ऽध्यायरकर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥ ६.२७.१९

आसक्ति न हेवता कर्म करणारा मनुष्य परमपड भयित प्राप्त कडून घेतो.

१२१ असतां प्रतिषेधश्च सतां य परिपालनम् ।

अेष राज्ञां परो धर्मः समरे यापलायनम् ॥ १२.१४.१६

दुष्टांचे निवारण करणे, सज्जनांचे परिपालन करणे आणि युद्धात शत्रूला पाठ न दाभविणे डा क्षत्रियांचा श्रेष्ठ धर्म डोय.

१२२ असतां शीलमेतद्वै परिव्राटोऽथ पैशुनम् ॥ १२.१३२.१३

दुसर्यांची निंदा करणे, आणि युगल्या करणे डा दुर्जनांचा स्वभावय आडे.

१२३ असदुश्चैरपि प्रोक्तः शब्दः समुपशाम्यति ।

दीप्यते त्वेव लोकेषु शनैरपि सुभाषितम् ॥ १२.२८७.३२

अयोग्य भाषण मोठ्या जोराने डेले तरी त्याचे तेज पडत नाही आणि योग्य भाषण डणू डेले तरी लोकांत त्याचें तेज पडतेय.

૧૨૪ અસન્તોષઃ શ્રિયો મૂલમ્ ॥ ૨.૫૫.૧૧

અસન્તોષ હે ઉત્કર્ષાયિ મૂળ આહે.

૧૨૫ અસંત્યાગાત્પાપકૃતામપાપાં-

સ્તુલ્યો દણ્ડઃ સ્પૃશતે મિશ્રભાવાત્ ।

શુષ્કેણાર્દ્ર દહ્યતે મિશ્રભાવાત્

તસ્માત્પાપૈઃ સહ સન્ધિ ન કુર્યાત્ ॥ ૫.૩૪.૭૦

પાપી લોકાંચ્યા ત્યાગ કેલા નાહી, તર ત્યાંચ્યાશી મિસળવ્યામુળે નિદોષી માણસાંનાહિ ત્યાંચ્યા બરોબરીને દંડ સોસાવા લાગતો. સુકયાબરોબર મિસળવ્યાને ઓલેહિ જળૂન જાતે. યાસ્તવ, પાપી લોકાંશી સંબંધ ઠેવૂ નયે.

૧૨૩ અસભ્યાઃ સભ્યસહુશાઃ સભ્યાશ્ચાસભ્યદર્શનાઃ ।

દૃશ્યન્તે વિવિધાભાવાસ્તેષુ યુક્તં પરીક્ષણમ્ ॥ ૧૨.૧૧૧.૬૫

પુષ્કળ અસભ્ય મનુષ્યેં સભ્ય અસલ્યાસારખી દિસતાત વ સભ્ય અસલેલી અસભ્ય દિસતાત. નાનાપ્રકારચ્યા વસ્તુ દિસતાત. (ત્યા તશાય અસતાત અસે નાહી) યાસ્તવ, ત્યાંચી નીટ પરીક્ષા કરણે યુક્ત આહે.

૧૨૭ અસંભવે હેમમયસ્ય જન્તો-

સ્તથાપિ રામો લુલુભે મૃગાય ।

પ્રાયઃ સમાસન્નપરાભવાણાં

ઘિયો વિપર્યસ્તતરા ભવન્તિ ॥ ૨.૭૬.૫

સોન્યાચ્યા મૃગ અસણે સંભવત નાહી, અસે અસતાંહિ શ્રીરામચંદ્રાલા સુવર્ણમૃગાચ્યા મોહ પડલા (યાવરૂન અસે દિસતે કી) બહુતકરૂન વિનાશકાલ જવળ આલા કી, માણસાંચ્યા બુદ્ધીલા ભ્રમ હોતો.

૧૨૮ અસમ્યગુપયુક્તં હિ જ્ઞાનં સુકુશલૈરપિ ।

ઉપલભ્યં ચાવિદિતં વિદિતં ચાનનુષ્ઠિતમ્ ॥ ૫.૩૯.૩૪

જે સમજૂન ઘેણે અવશ્ય આહે તે જર સમજૂન ન ઘેતલે અથવા સમજલ્યાવરહિ ત્યાપ્રમાણે વર્તન ન કેલે તર અતિનિપુણ પુરુષાંનાહિ કેલેલા જ્ઞાનાચ્યા ઉપદેશ વ્યર્થ જાણાર.

૧૨૯ અસાધુભ્યોડર્થમાદાય સાધુભ્યો યઃ પ્રયચ્છતિ ।

આત્માનં સડ્કમં કૃત્વા કૃચ્છ્રધર્મવિદેવ સઃ ॥ ૧૨.૧૩૨.૪

જો રાજા (આપન્ન સ્થિતીત અસલેલ્યા લોકાંના) તરૂન જાણ્યાચ્યા એક પ્રકારચ્યા સેતુચ બનૂન, દુષ્ટ લોકાંપાસૂન દ્રવ્ય કાઢૂન ઘેઊન તે સુષ્ટ લોકાંના દેતો, તોચ આપદ્ધર્મ જાણણારા હોચ.

૧૩૦ અસુહૃત્સસુહૃચ્ચાપિ સશત્રુર્મિત્રવાનપિ ।

સપ્રજ્ઞઃ પ્રજ્ઞયા હીનો દેવેન લભતે સુખમ્ ॥ ૧૨.૧૭૪.૨૮

સ્નેહી અસોત વા નસોત, મિત્ર અસોત વા શત્રુ અસોત, બુદ્ધિહિ અસો અથવા નસો, તથાપિ મનુષ્યાસ દૈવયોગાને સુખપ્રાપ્તિ હોતે.

१३१ असूयैकपदं मृत्युरतिवादः श्रियो वधः ॥ ५.४०.४

એકટા મત્સર મૃત્યુલા કારણ હોતો. મર્યાદા સોડૂન ભાષણ કરણે હે લક્ષ્મીચ્યા નાશાલા કારણ હોતે.

१३२ अस्मिन्महाभोडमये कटाखे सूर्याग्निना रात्रिदिवेन्धनेन ।

માસર્નુદર્વપરિઘટ્ટનેન ભૂતાનિ કાલઃ પચતીતિ વાર્તા ॥ ૩.૩૧૩.૧૧૮

અસેં મહણતાત કી મોહરૂપ પ્રચંડ કઢઈત દિવસરાત્રરૂપી સર્પણાને સૂર્યરૂપી અગ્નીવર, માસ-ઋતુ-રૂપ પળીને ઢવળીત ઢવળીત, કાલ હા સર્વ પ્રાણ્યાંના શિજવીત આહે.

१३३ अहं वो रक्षितेत्युक्त्वा यो न रक्षति भूमिपः ।

સ સંહત્ય નિહન્તવ્યઃ શ્વેવ સોન્માદ આતુરઃ ॥ ૧૩.૬૧.૩૩

'મી તુમચે રક્ષણ કરીન' અસે મહણૂન જો રાજા ત્યાપ્રમાણે પ્રજેચે રક્ષણ કરીત નાહી ત્યાલા, સર્વાની એક હોળીન, પિસાળલેલ્યા કુચ્યાપ્રમાણે, ઠાર કરાવે,

१३४ अहंन्यહनि भूतानि गच्छन्तीह यमालयम् ।

શેષાઃસ્થાવરમિચ્છન્તિ કિમાશ્ચર્યમતઃ પરમ્ ॥ ૩.૩૧૩.૧૧૬

રોજચ્યારોજ મૃત્યુલોકાંતીલ પ્રાણી યમસદનાસ જાત અસૂનહિ બાકીચે લોક ચિરંજીવ આહોં અસેં સમજતાત, યાપરતે આશ્ચર્ય તે કોણતે ?

१३५ अहिसा परमो धर्मः ॥ ૩.૨૦૭.૭૪

અહિંસા હા પરમશ્રેષ્ઠ ધર્મ હોય.

१३६ अहिसायां तु निरता यतयो द्विजसत्तम ।

કુર્વન્ત્યેવ હિ હિંસાં તે યત્નાદલ્પતરા ભવેત્ ॥ ૩.૨૦૮.૩૪

(ધર્મવ્યાધ બ્રાહ્મણાલા મહણાલા) અહિંસેકરિતાં ઝટણાર્ચ્યા યતીચ્યા હાતૂન દેખીલ હિંસા ઘડતેચ; માત્ર તી ટાળણ્યાચા ત્યાંચા પ્રયત્ન અસલ્યામુળે ફાર થોડી ઘડતે.

१३७ अहिसार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ।

યઃસ્થાદહિંસાસંયુક્તઃસ ધર્મ ઇતિ નિશ્ચયઃ ॥ ૧૨.૧૦૯.૧૨

પ્રાણ્યાંના પીડા હોળી નચે એવઢ્યાસાઠીચ ધર્મ સાંગિતલા આહે. જો અહિસેનેં યુક્ત અસેલ તોચ ધર્મ, હા સિદ્ધાંત આહે.

१३८ अहिसा सत्यवचनं सर्वभूतेषु यार्जवम् ।

ક્ષમા ચૈવાપ્રમાદશ્ચ યચ્યૈતે સ સુખી ભવેત્ ॥ ૧૨.૨૧૫.૬

અહિંસા, સત્ય ભાષણ, સર્વાશી સરળપણાચી વાગણૂક, ક્ષમાશીલતા વ સાવધાનતા હે ગુણ જ્યાચ્યાપાશી અસતીલ તો સુખી હોઈલ.

१३९ अहिसाऽसाधुहिसेति श्रेयान्धर्मपरिग्रहः ॥ ૧૨.૧૫.૪૯

દુષ્ટાંચી હિંસા હી ધર્મશાસ્ત્રાપ્રમાણે અહિંસાચ હોય અસે માનણે યુક્ત આહે.

૧૪૦ અહો બત મહત્કથે વિપરીતમિદં જગત્ ।

યેનાપત્રપતે સાધુરસાધુસ્તેન તુષ્યતિ ॥ ૩૨૬૪

અરેરે ! મોહી દુઃખાચી ગોષ્ટ કી, યા જગાચી રીત વિપરીત આહે. જ્યાચ્યા યોગાને સજજનાલા ખેદ હોતો ત્યાનેચ દુર્જનાલા સંતોષ વાટતો.

૧૪૧ અહો હ્યનિત્યં માનુષ્યં જલબુદ્ધુદયઞ્ચલમ્ ॥ ૭.૭૮.૧૭

પાણ્યાવરીલ બુડબુડ્યાપ્રમાણે મનુષ્યાચે જીવિત કિતી ક્ષણભંગુર આહે !

૧૪૨ આકિઞ્ચન્યે ન મોક્ષોઽસ્તિ કિઞ્ચન્યે નાસ્તિ બન્ધનમ્ ।

કિઞ્ચન્યે ચેતરે ચૈવ જન્તુર્જાનિન મુચ્યતે ॥ ૧૨.૩૨૦.૫૦

દરિદ્ધાત મોક્ષ નાહી કિંવા શ્રીમંતીત બંધન નાહી. શ્રીમંતીત કાય આણિ ગરિભીત કાય, મનુષ્ય જ્ઞાનાને મુક્ત હોત અસતો.

૧૪૩ આગમાનાં હિ સર્વેષામાચારઃ શ્રેષ્ઠ ઉચ્યતે ।

આચારપ્રભવો ધર્મો ધર્માદાયુર્વિવર્ધતે ॥ ૧૩.૧૦૪.૧૫૬

સર્વ શાસ્ત્રાંત આચાર હાય શ્રેષ્ઠ મહટલા આહે. આચારાપાસૂન ધર્મચી ઉત્પત્તિ હોતે. ધર્મચરણાને આયુષ્ય વાઢતે.

૧૪૪ આત્મદોષૈર્નિયચ્છન્તિ સર્વે દુઃખસુખે જનાઃ ॥ ૧.૭૮.૩૦

સર્વ લોકાંના સ્વતઃચ્યા કર્મામુળેય સુખ કિંવા દુઃખ પ્રાપ્ત હોત અસતે.

૧૪૫ આત્મા જેયઃ સદા રાજ્ઞા તતો જેયાશ્ચ શત્રવઃ ।

અજિતાત્મા નરપતિર્વિજયેત કથં રિપૂન્ ॥ ૧૨.૬૯.૪

રાજાને નેહમી પ્રથમ આપલે મન જિંકાવે. મહાજે મગ ત્યાલા શત્રૂવર જય મિળવિતા ચેઈલ. જ્યાને સ્વતઃચે મન જિંકલે નાહી તો રાજા શત્રુના કસા જિંકણાર ?

૧૪૬ આત્માનં કઃ સમુદ્ગ્રધ્ય કણ્ઠે બદ્ધા મહાશિલામ્ ।

સમુદ્રં તરતે દોભ્યાં તત્ર કિં નામ પૌરુષમ્ ॥ ૪.૪૯.૧૬

સ્વતઃસ જખડૂન ઘેઊન આણિ ગળ્યાંત મોહી ધોંડ બાંધૂન નુસત્યા બાહૂચ્યા જોરાવર સમુદ્ર તરૂન જાણ્યાચ્યા ભરીસ કોણ પડેલ ? અસલે સાહસ કરણ્યાંત પુરુષાર્થ કસલા ?

૧૪૭ આત્માનમસમાધાય સમાધિત્સતિ યઃ પરાન્ ।

વિષયેષ્વિન્દ્રિયવશં માનવાઃ પ્રહસન્તિ તમ્ ॥ ૧૨.૨૬૭.૨૭

આપલે મન સ્વાધીન ન ઠેવતા જો દુસર્્યાના આપલ્યા તાબ્યાત ઠેવૂ પહાતો, અશા વિષયાસક્ત ઇન્દ્રિયાધીન પુરુષાચા લોક ઉપહાસ કરતાત.

૧૪૮ આત્મા પુત્રઃ સખા ભાર્યા કુચ્છં તુ દુહિતા કિલ ॥ ૧.૧૫૯.૧૧

पुत्र भुङ्गजे आपला आत्माय डोय. भार्या डा मित्र डोय. परंतु मुलगी भुङ्गजे मात्र भरोभर संकट डोय!

१४८ आत्मार्ये सन्ततिस्त्याज्या राज्यं रत्नं धनानि च ॥ १२.१३८.१७८

स्वतःकरितां संततीया, राज्याया, रत्नांया व सर्व प्रकारच्या द्रव्याया त्याग करावा.

१५० आत्मा सर्वस्य भाजनम् ॥ ८.४.४२

जुव डाय सर्व गोष्टींच्या आधार आडे. (आधी जुव जगेल तर सर्व काडी अनुकूल डोडल ।)

१५१ आत्मैव ज्यात्मनः साक्षी कृतस्थापकृतस्य च ॥ १३.६.२७

आपला आत्माय आपल्या भर्या वाडट कृत्यांच्या साक्षी आडे.

१५२ आत्मैवाद्यौ नियन्तव्यो दुष्कृतं संनियच्छता ॥ १२.२६७.२८

पापाये नियमन कडु धिच्छिणार्याने प्रथम आपल्या मनाये नियमन डेवे पाडिजे.

१५३ आत्मोत्कर्षं न मार्गेत परेषां परिनिन्दया ।

स्वगुणैरेव मार्गेत विप्रकर्षं पृथग्जनात् ॥ १२.२८७.२५

दुसर्याथी निंदा करुन आपला उत्कर्ष साधण्याथी धिच्छा धडु नये. आपल्या अंगाच्या गुणांच्या जोरावरय सामान्य लोकांपेक्षा वरयड डोण्याथी धिच्छा करावी.

१५४ आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन ।

सुभं वा यद्वि वा दुःभं स योगी परमो मतः ॥ ६.३०.३२

(श्रीकृष्ण भुङ्गतात) अर्जुना, आपणांला जसे सुभदुःभ डोते तसेय सर्व प्राण्यांना डोते, अशा बुद्धीने जो सर्वत्र सारभेय पडातो तो योगी परमश्रेष्ठ डोय.

१५५ आददानस्य चेद्राज्यं ये डेचित्परिपन्थिनः ।

डन्तव्यास्त इति प्राज्ञाः क्षत्रधर्मविदो विदुः ॥ १२.१०.१७

राज्य घेण्याच्या कामी जर कोणी अडथळा करतील तर त्यांच्या वध करावा असे क्षत्रधर्म जाणणारे शडाणे लोक सांगतात.

१५६ आदावेव मनुष्येण वर्तितव्यं यथाक्षमम् ।

यथा नातीतमर्थं वै पश्चात्तापेन युज्यते ॥ ११.१.३५

आधीपासूनय मनुष्याने योग्य शीतीने वागावे. भुङ्गजे गोष्ट डायथी गेल्यावर त्याकरितां पश्चात्ताप करण्याथी पाणी येणार नाही.

१५७ आदित्ययन्द्रावनिलानलौ च

द्वौभूमिरापो लृद्यं यमश्च ।

अडश्च रात्रिश्च उभे च संध्ये

धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम् ॥ १.७४.३०

સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, અગ્નિ, આકાશ, પૃથ્વી, જલ, તસેંચ આપલે અંતઃકરણ, યમ, દિવસ, રાત્ર, સકાળ સંધ્યાકાળયા સંધિપ્રકાશ આણિ ધર્મ ઇતક્યાંના મનુષ્યાચે બરેવાઈટ કૃત્ય સમજતે.

૧૫૮ આનુશંસ્યં પરો ધર્મઃ પરમાર્થાચ્ચ મે મતમ્ ॥ ૩.૩૧૩.૧૨૯

(યુધિષ્ઠિર યક્ષાલા મહાણતો) કૌર્ય નસણે મહાણજે ધ્યાળૂપણા હાય શ્રેષ્ઠ ધર્મ હોય, અસેં માર્જે નિશ્ચિત મત આહે.

૧૫૯ આપત્સુ વિહિતં સ્તૈન્યં વિશિષ્ટં ચ મહીયસઃ ।

વિપ્રેણ પ્રાણરક્ષાર્થં કર્તવ્યમિતિ નિશ્ચયઃ ॥ ૧૨.૧૪૧.૩૯

આપત્કાલી એકવેળ પોટ ભરેલ ઇતક્યા ધાન્યાચે ચૌર્ય શાસ્ત્રવિહિત આહે. ત્યાતૂનહિ વિશેષતઃ મોહ્યાંના. કારણ તે પ્રાણાન્તીહી શાસ્ત્રાચે ઉલ્લંઘન ન કરણારે અસલ્યામુળે પ્રાણાસ મુકતીલ. મહાળૂન બ્રાહ્મણાનેહી પ્રાણરક્ષણાર્થ તે કરાવે અસા સિદ્ધાંત આહે.

૧૬૦ આપદર્થે ધનં રક્ષેદ્ધારાન્ રક્ષેદ્ધનૈરપિ ।

આત્માનં સતતં રક્ષેદ્ધૈરપિ ધનૈરપિ ॥ ૫.૩૭.૧૮

સંકટપ્રસંગી ઉપયોગ વ્હાવા મહાળૂન ધનાચે રક્ષણ કરાવે. ધનાયા ત્યાગ કરૂનસુદ્ધા સ્વસ્ત્રીચે રક્ષણ કરાવે. આણિ ધનાયા વ સ્ત્રીયા ત્યાગ કરૂન દેખીલ નેહમી સ્વતઃચે રક્ષણ કરાવે.

૧૬૧ આપદેવાસ્ય મરણાત્પુરુષસ્ય ગરીયસી ।

શ્રિયો વિનાશસ્તદ્ધ્યસ્ય નિમિત્તં ધર્મકામયોઃ ॥ ૫.૭૨.૨૭

દ્રવ્યનાશ હે મનુષ્યાલા મરણાપેક્ષાહિ અધિક મોઠે સંકટ હોય. કારણ, ત્યાચા ધર્મ વ કામ યા દોનહિ પુરુષાર્થાચે સાધન દ્રવ્ય હે આહે.

૧૬૨ આભ્યન્તરં ભયં રક્ષ્યમસારં બાહ્યતો ભયમ્ ॥ ૧૨.૧૦૭.૨૮

આપાપસાંતીલ ભયાચે પ્રથમ નિરસન કેલે પાહિજે. કારણ, બાહ્ય લોકાંપાસૂન ઉત્પન્ન હોણારી ભીતિ (આપસાંતીલ ભીતીપેક્ષા) નિઃસાર અસતે.

૧૬૩ આર્તિરાર્તે પ્રિયે પ્રીતિરેતાવન્મિત્રલક્ષણમ્ ।

વિપરીતં તુ બોદ્ધવ્યમરિલક્ષણમેવ તત્ ॥ ૧૨.૧૦૩.૫૦

મિત્ર પીડિત જાલા અસતાં આપણ પીડિત હોણે આણિ તો આનંદિત અસતાં આનંદિત હોણે હે મિત્રાચે લક્ષણ હોય. આણિ યાચ્યા ઉલટ સ્થિતિ અસણે હે શત્રૂચેય લક્ષણ જાણાવે.

૧૬૪ આર્યેણ હિ ન વક્તવ્યા કદાચિત્સ્તુતિરાત્મનઃ ॥ ૭.૧૯૫.૨૧

આર્ય મનુષ્યાને કેવડાંહિ આત્મસ્તુતિ કરૂં નયે.

૧૬૫ આલસ્યં મદમોહૌ ચ ચાપલં ગોષ્ઠિરેવ ચ ।

સ્તબ્ધતા ચાભિમાનિત્વં તથાઽત્યાગિત્વમેવ ચ

એતે વૈ સમ દોષાઃ સ્થુઃ સદા વિદ્યાર્થિનાં મતાઃ ॥ ૫.૪૦.૫

आणस, गर्व व मोड, खंयलपण्णा, जनसमुदायांत जाणे, उद्धटपण्णा, अभिमान आणि लोभ हे विद्यार्थ्यांचे नेहमी सात दोष (त्याज्य) होत.

१६६ आशा कालवर्तीं कुर्यात्कालं विघ्नेन योजयेत् ।

विघ्नं निमित्ततो भ्रूयान्निमित्तं चापि उेतुतः ॥ १.१४०.८८

(प्रसंगविशेषीं शत्रूला) आशाहि दाખवावी पण तिला काणाची मर्यादा सांगावी. आणि तो काण आला म्हणजे ती सकल होण्याच्या मार्गात विघ्ने उपस्थित करावी. त्या विघ्नांचेहि काडीतरी कारण सांगावे. आणि त्या कारणाच्याहि मूणाशी काडी मतलब असावा.

१६७ आशां मडत्तरां मन्ये पर्वतादपि सद्रुमात् ।

आकाशादपि वा राजन्नप्रमेयैव वा पुनः ॥ १२.१२५.६

(युधिष्ठिर भीष्मांना म्हणतो) राजा, मला वाटते की वृक्षाच्छादित पर्वतापेक्षा आणि आकाशापेक्षाहि आशा ही मोठी आहे. परोपर तिच्या मोठेपणाला सीमाय नाही !

१६८ आशीविषैश्च तस्याहुः सङ्गतं यस्य राजभिः ॥ १२.८२.२४

जो राजेलोकांच्या समागमात राहतो तो परोपर सर्पांच्याय सडवासात राहतो.

१६९ आश्चर्याणामनेकानां प्रतिष्ठा भगवान् रविः ॥ १२.३६२.२

भगवान् सूर्यनारायण अनेक यमत्कारांचे आश्रयस्थान आहे.

१७० आश्रमांस्तुलया सर्वाभ्युतानाहुर्मनीषिणः ।

अेकतश्च त्रयो राजन् गृडस्थाश्रम अेकतः ॥ १२.१२.१२

अेकीकडे बाकीचे तीन आश्रम व अेकीकडे अेकटा गृडस्थाश्रम हेवला तरी बरोबरी डाईल असे ज्ञाते लोक म्हणतात.

१७१ धृष्टतोरत्र यो लाभः स्त्रीपुंसोरमृतोपमः ।

अलाभश्चापि रक्तस्य सोऽपि दोषो विषोपमः ॥ १२.३२०.६९

परस्पररांची धृष्टा करणार्या स्त्रीपुरुषांना परस्पररांच्या लाभ होईल तर तो अमृततुल्य असतो, आणि न होईल तर ते दुःखहि विषतुल्यच होय,

१७२ धृष्ट्याध्ययनदानानि तपः सत्यं क्षमा दमः ।

अलोभ धृति मागोऽयं धर्मस्थाष्टविधः स्मृतः ॥ ५.३५.५६

यज्ञ, अध्ययन, दान, तप, सत्यपालन, क्षमाशीलता, धृष्टियनिग्रह आणि निलोभता असा आठ प्रकारचा धर्मप्राप्तीचा मार्ग सांगितलेला आहे.

१७३ धृतिडासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ।

बिभेत्यल्पश्रुताद्भेदो मामयं प्रहरिष्यति ॥ १.१.२६८

(રામાયણ મહાભારતાદિ) ઇતિહાસ આણિ પુરાણે યાંચ્યા અભ્યાસાને વેદાધ્યયનાચી પૂર્તતા કરાવી. કારણ, અર્ધવટ શિકલેલ્યા મનુષ્યાવિષયી વેદાલા અશી ધાસ્તી વાટતે કી, હા માજ્યાવર પ્રહાર કરીલ. (મહણજે અર્થાચ્યા અનર્થ કડૂન દુરુપયોગ કરીલ।)

૧૭૪ ઇત્યર્થમિષ્યતેડપત્યં તારયિષ્યતિ મામિતિ ॥ ૧.૧૫૯.૪

મનુષ્યાલા અપત્ય એવઢ્યાકરિતાં હવે અસતે કી ત્યાને આપલ્યાલા (નરકાપાસૂન) તારાવેં.

૧૭૫ ઇન્દ્રિયસ્યેન્દ્રિયસ્યાર્થે રાગદ્વેષૌ વ્યવસ્થિતૌ ।

તયોર્ન વશમાગચ્છેત્તૌ હ્યસ્ય પરિપન્થિનૌ ॥ ૬.૨૭.૩૪

ઇંદ્રિયે આણિ ત્યાંચે વિષય યાંચ્યામધીલ પ્રીતિ વ દ્વેષ હી ઠરલેલી આહેત. ત્યાંચ્યા તાબ્યાત મનુષ્યાને જૂઝં નચે. કારણ તે ત્યાચે શત્રુ હોત.

૧૭૬ ઇન્દ્રિયાણામનુત્સર્ગો મૃત્યુનાપિ વિશિષ્યતે ॥

અત્યર્થ પુનરુત્સર્ગો સાદ્યેદૈવતાનપિ ॥ ૫.૩૯.૫૩

ઇંદ્રિયાંચ્યા આત્યંતિક નિરોધ મરણાપેક્ષાહિ દુઃસહ હોય, ઉલટ તીચ અજીબાત મોકળી સોડલી અસતાં દેવતાંચ્યા દેખીલ નાશ કરતીલ,

૧૭૭ ઇન્દ્રિયાણાં પ્રસડ્ગેન દોષમર્ષત્યસંશયમ્ ।

સંનિયમ્ય તુ તાન્યેવ સિદ્ધિમાપ્નોતિ માનવઃ ॥ ૧૨.૩૨૩.૮

મનુષ્ય ઇંદ્રિયાંચ્યા નાદી લાગલા મહણજે ત્યાચ્યા હાતૂન નિઃસંશય પાપાયરણ ઘડતે. પરંતુ તીચ તાબ્યાત ઠેવલ્યાને સિદ્ધિ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કડૂન ઘેતો.

૧૭૮ ઇન્દ્રિયાણ્યેવ તત્સર્વં ચત્સ્વર્ગનરકાવુભૌ ।

નિગૃહીતવિસૃષ્ટાનિ સ્વર્ગાચ નરકાય ચ ॥ ૩.૨૧૧.૧૯

સ્વર્ગ વ નરક મહણૂન જે કાહી આહે તે સર્વ ઇંદ્રિયચ હોત. કારણ ઇંદ્રિયે, આંવડૂન ધરલ્યાને સ્વર્ગાલા, આણિ મોકળી સોડલ્યાને નરકાલા, કારણ હોત અસતાત,

૧૭૯ ઇન્દ્રિયાણ્યેવ સંયમ્ય તપો ભવતિ નાન્યથા ॥ ૩.૨૧૧.૧૮

ઇંદ્રિયાંચે સંયમન કેલ્યાનેચ તપશ્ચર્યા ઘડતે, નાહી તર ઘડત નાહી.

૧૮૦ ઇષ્ટં ચ મે સ્થાદિતરચ્ય ન સ્યા-

દેતક્ષ્તે કર્મવિધિઃ પ્રવૃત્તઃ ।

ઇષ્ટં ત્વનિષ્ટં ચ ન મા ભજેતે-

ત્યેતક્ષ્તે જ્ઞાનવિધિઃ પ્રવૃત્તઃ ॥ ૧૨.૨૦૧.૧૧

મલા ઇષ્ટ ગોષ્ટી તેવઢ્યા ઘડાવ્યા વ અનિષ્ટ ટળાવ્યા યાસાહી કર્મકાંડાચી પ્રવૃત્તિ આહે. ઇષ્ટ વ અનિષ્ટ યા દોહોંચ્યાહિ લેપ મલા ન લાગાવા યાસાહી જ્ઞાનકાંડ આહે.



१८१ षंष्टान्भोगान्छि वो देवा दास्यन्ते यज्ञाभाविताः ।

तैर्दत्तान्प्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन अवे सः ॥ ६.२७.१२

(श्रीकृष्ण म्भङ्गतात) यज्ञाने तृप्तुं जालेले देव तुम्भङ्गला (यज्ञ करणार्थ्यानां) षंछित भोग देतील. त्यांनी दिवेल्या त्या भोगांच्या त्यांना दिव्याशिवाय जो उपभोग घेतो तो चोरच म्भटला पाळिजे.

१८२ षंढ प्राज्ञो छि पुरुषः स्वल्पमप्रियामिच्छति ॥ ५.१३५.१७

(विदुला संजचाला म्भङ्गते) षंढलोकी शङ्गाया मनुष्याला अल्पस्वल्पाने संतोष छीत नाही.

१८३ षंढ लोके छि धनिनां स्वजनः स्वजनायते ।

स्वजनस्तु दरिद्राणां शुवतामपि नश्यति ॥ १२.३२१.८८

या जगांत धनवान् लोकांचे आमेष्ट आमेष्टांसारणे वागतात. दरिद्री मनुष्याला मात्र आमेष्ट असून नसल्यासारणे छीतात.

१८४ षंश्वरः सर्वभूतानां वृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।

भ्रामय-सर्वभूतानि यन्त्रावृढानि मायया ॥ ६.४.६१

(श्रीकृष्ण म्भङ्गतात) अर्जुना, परमेश्वर सर्व भूतांच्या अंतर्थामी वास करतो, व आपल्या मायेच्या योगाने यंत्राने यढदिवेल्या (कणसूत्री बाडुल्यांप्रमाणे) सर्व भूतांना नायवीत असतो.

१८५ उच्चैर्वृत्तेः श्रियो छानिर्यथैव मरणां तथा ॥ १२.१३३.५

उच्च वृत्तीने राडणार्था मनुष्याला संपत्तीया नाश मरणासारणाय छीय.

१८६ उत्थानवीरः पुरुषो वाग्वीरानधितिष्ठति ॥ १२.५८.१५

कर्तृत्ववान् पुरुष वायाण पुरुषांवर छाप ठेवतो.

१८७ उत्थानछीनो राजा छि बुद्धिमानपि नित्यशः ।

प्रधर्षणीयः शत्रूणां भुजङ्ग षंढ निर्विषः ॥ १२.५८.१६

राजा बुद्धिमान असला तरी दृसर्यांवर यढाँ न करील तर, विषछीन सर्पांप्रमाणे, नेडमीं शत्रूच्या डल्ल्यांना पात्र छीतो.

१८८ उत्थानेनामृतं लब्धमुत्थानेनासुरा डताः ।

उत्थानेन मडेन्द्रेण श्रेष्ठयं प्राप्तं दिवीड य ॥ १२.५८.१४

(दिवानासुद्धा) प्रयत्नानेय अमृताची प्राप्ति जाली, व प्रयत्नानेय दैत्यांच्या संडार करितां आला. षंद्रदेषील प्रयत्नानेय षंढपरलोकी श्रेष्ठपाशा मिणविता जाला.

१८९ उत्थायोत्थाय गच्छेत् नित्ययुक्तो शिपोर्गुडान् ।

कुशलं यास्य पृच्छेत् यद्यप्यकुशलं भवेत् ॥ १२.१४०.२२

નેહમી સાવધ રાહૂન દરરોજ ઉઠૂન શત્રૂચ્યા ધરી જાવે આણિ તો જરી ખુશાલ નસલા તરી ત્યાલા કુશલપ્રશ્ન વિચારાવે.

૧૯૦ ઉત્પન્નસ્ય રુરોઃ શ્ડ્ગં વર્ધમાનસ્ય વર્ધતે ।

પ્રાર્થના પુરુષસ્યેવ તસ્ય માત્રા ન વિદ્યતે ॥ ૧૩.૯૩.૪૫

ઉપજલલે હરિણાચે પોર વાઢૂ લાગલે કી ત્યાચ્યાબરોબર ત્યાંચી શિંગેંહી વાઢત જાતાત. તદ્દત્ મનુષ્યાચી હાંવ તો વાઢૂ લાગલા કી વાઢૂ લાગતે. મગ તિલા કાહી મર્યાદા રહાત નાહી.

૧૯૧ ઉત્સાહશ્ચાપિ યત્નેન કર્તવ્યો ભૂતિમિચ્છતા ॥ ૧.૧૪૦.૮૫

વૈભવાચી ઇચ્છા કરણાર્ચ્યાને ઉત્સાહાને ઉદ્યોગ કેલા પાહિજે.

૧૯૨ ઉદારાણાં તુ સત્કર્મ દૈવં કલીવા ઉપાસતે ॥ ૧૨.૧૩૯.૮૨

શ્રેષ્ઠ પ્રકારચે લોક સત્કર્મચી કાસ ધરતાત. દુબળે લોક દૈવાવર હવાલા ઠેવતાત,

૧૯૩ ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનમવસાદ્યેત્ ।

આત્મૈવ હ્યાત્મનો બન્ધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥ ૬.૩૦.૫

મનુષ્યાને આપણ હોઊન આપલા ઉદ્ધાર કરાવા. આપણ આપલા નાશ કરું નચે. કારણ, પ્રત્યેક મનુષ્ય આપણચ આપલા બંધુ (હિતકર્તા) કિંવા આપણચ આપલા શત્રુ હોતો.

૧૯૪ ઉદ્યચ્છેદેવ ન નમેદુદ્યમો હ્યેવ પૌરુષમ્ ।

અપ્યર્પર્વાણિ ભજયેત ન નમેતેહ કસ્યચિત્ ॥ ૧૨.૧૩૩.૧૦

માની પુરુષાને નેહમી તાઠ (બાણેદારપણાને) અસાવે કધી કોણાપુઢે વાકૂ નચે. તાઠપણાને મોડાવે પણ (કોણાપુઢેહિ) વાકૂ નચે. ન વાંકણે હાય ખરા માનીપણા.

૧૯૫ ઉદ્યમ્ય શસ્ત્રમાયાન્તમપિ વેદાન્તગં રણે ।

નિગૃહ્ણીયાત્સવધર્મોણ ધર્મપિક્ષી નરાધિપઃ ॥ ૧૨.૫૬.૨૯

રણાંગણાંત શસ્ત્ર ઉપસૂન ધાવૂન ચેણારા શત્રુ વેદાન્તવિદ્યાપારંગત અસલા તરી ત્યાચ્યા, ધર્મચી આસ્થા બાળગણાર્ચ્યા રાજાને ધર્મચુદ્ધ કરૂન મોડ કરાવા.

૧૯૬ ઉન્મત્તા ગૌરિવાન્ધા શ્રીઃ ક્વચિદેવાવતિષ્ઠતે ॥ ૫.૩૯.૬૬

ઉન્મત્ત ગાઈપ્રમાણે, અવિચારી લક્ષ્મી કોઠે તરી રહાત અસતે !

૧૯૭ ઉપસ્થિતસ્ય કામસ્ય પ્રતિવાદો ન વિદ્યતે ।

અપિ નિર્મુક્તદેહસ્ય કામરક્તસ્ય કિં પુનઃ ॥ ૫.૩૯.૪૬

પ્રાપ્ત ઝાલેલ્યા વિષયાચા ત્યાગ, દેહાચી પર્વા ન કરણાર્ચ્યા જીવન્મુક્તાચ્યાહિ હાતૂન હોણે શક્ય નાહી. મગ વિષયલંપટ પુરુષાચી ગોષ્ટ કશાલા પાહિજે !

૧૯૮ ઊધશ્ચિન્ધાત્તુ યો ધેન્વાઃ ક્ષીરાર્થી ન લભેત્પયઃ ।

अेव राष्ट्रमयोगेन पीडितं न विवर्धते ॥ १२.७१.१६

दुधाच्या आशेने जो गाईची कांस कापील त्याला दूध कधीच मिणणार नाही. त्याचप्रमाणे अयोग्य रीतीने कर वेगरे लाहून राष्ट्राला पीडा दिली असतां राष्ट्राला उत्कर्ष होत नाही.

१८८ उर्ध्वबाहुर्विरोभ्येष न य कश्चिच्छृणोति मे ।

धर्मादर्थश्च कामश्च स किमर्थं न सेव्यते ॥ १८.५.६२

(महर्षि व्यास म्हणतात.) मी बाळू उभाडून मोठ्याने ओरडून सांगतो आडे पण कोणीय माझे अंकित नाही. बाबांनो, धर्मापासूनच अर्थ व काम प्राप्त होतात त्या धर्माचे आचरण तुम्ही कां करीत नाही ?

२०० उर्ध्वं प्राणोऽप्युत्कामन्ति यूनाः स्थविर आयति ।

प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यां पुनस्ताऽत्रतिपद्यते ॥ ५.३८.१

कोणी वृद्ध पुरुष जवण येऊ लागला की, तरुणाला प्राण वर जूळं लागतात. त्याला सामोरे जाऊन वंदन केल्याने ते पुनः तरुणाला प्राप्त होतात.

२०१ ऋणशेषमग्निशेषं शत्रुशेषं तथैव य ।

पुनःपुनःप्रवर्धन्ते तस्माच्छेषं न धारयेत् ॥ १२.१४०.५८

ऋण, अग्नि व शत्रु यांच्या थोडासा भाग जरी शिल्लक राहिला तरी तो पुनः पुनः वाढू लागतो. यास्तव त्यांच्या काडी अवशेष ठेवू नये.

२०२ ऋषीणां य नदीनां य कुलानां य मलात्मनाम् ।

प्रभवो नाधिगन्तव्यः स्त्रीणां दुश्चरितस्य य ॥ ५.३५.७२

ऋषि, नद्या व थोर लोकांचे कुल, त्याचप्रमाणे स्त्रियांचे दुश्चरित्र यांचे मूण शोधण्याच्या ભरीस पूडू नये.

२०३ अेक अेव यरेद्धर्मं नास्ति धर्मो सहायता ।

केवलं विधिमासाद्य सहायः किं करिष्यति ॥ १२.१८३.३२

केवळ धर्मविधीच्या आश्रय करून स्वतः अेकट्यानेच धर्माचे आचरण करावे. धर्माचरणांत दुसर्याच्या साहाय्याची अपेक्षाच नाही. मग साहाय्यकर्त्याचा उपयोग काय?

२०४ अेकं विषरसोऽन्ति शस्त्रेणैकश्च वध्यते ।

सराष्ट्रं सप्रजं अन्ति राजानं मन्त्रविषलवः ॥ ५.३३.४५

विष अेकालाच हार मारते आणि शस्त्रानेसुद्धा अेकाच्याच घात होतो. परंतु राजाच्या गुप्त मसलतीत काडी भिंदाड आला, तर तो सर्व प्रजेसह राजाच्या नाशाला कारणीभूत होतो.

२०५ अेकं अन्त्यात्र वा अन्त्यादिषुर्मुक्तो धनुष्मता ।

बुद्धिर्बुद्धिमतोत्सृष्टा अन्त्याद्राष्ट्रं सराजकम् ॥ ५.३३.४३

तिरंदाजने सोडलेला तीर जेमतेम अेका प्राण्याचा वध करील न करील. परंतु बुद्धिमान् पुरुषाने योजलेली युक्ति राजासह सर्व राष्ट्राचा घात करील.

૨૦૬ એકઃ ક્રુદ્ધો બ્રાહ્મણો હન્તિ રાષ્ટ્રમ્ ॥ ૫.૪૦.૮

ક્રુદ્ધ ઝાલેલા એક બ્રાહ્મણ સર્વ રાષ્ટ્રાચા નાશ કરું શકેલ.

૨૦૭ એકઃ ક્ષમાવતાં દોષો દ્વિતીયો નોપપદ્યતે ।

યદેનં ક્ષમયા યુક્તમશક્તં મન્યતે જનઃ ॥ ૫.૩૩.૪૮

ક્ષમાશીલ પુરુષાંચ્યા ઠાર્યી એકચ દોષ આઢળતો, દુસરા નાહી. તો દોષ એવઢાય કી, ત્યાચ્યા સહનશીલતેમુળે લોક ત્યાલા દુર્બલ સમજતાત.

૨૦૮ એકઃ પાપાનિ કુરુતે ક્લં ભુકુક્તે મહાજનઃ ॥

ભોક્તારો વિપ્રમુચ્યન્તે કર્તા દોષેણ લિપ્યતે ॥ ૫.૩૩.૪૨

એકજણ પાપ કરતો વ ત્યાચે ક્ષણ પુષ્કળ લોકાંના ભોગાવે લાગતે. પરંતુ હે ભોગાણારે અજીબાત સુટૂન જાતાત આણિ કર્તાલા માત્ર પાપાચા દોષ લાગતો.

૨૦૯ એકત્ર ચિરવાસો હિ ન પ્રીતિજનનો ભવેત્ ॥ ૩.૩૬.૩૬

એકાય ઠિકાણી ફાર દિવસ રાહણે સુખાવહ હોત નાહી.

૨૧૦ એકમેવ હિ લોકેઽસ્મિન્નાત્મનો ગુણવત્તરમ્ ।

ઇચ્છન્તિ પુરુષાઃ પુત્રં લોકે નાન્યં કથગ્યન ॥ ૭.૧૯૪.૫

યા જગાંત એક પુત્રય તેવઢા આપલ્યાપેક્ષા અધિક ગુણવાન્ વ્હાવા, અસે લોક ઇચ્છીત અસતાત; દુસરા કોણીહિ અસા વરચઢ હોણચાથી ઇચ્છા કરીત નાહીત.

૨૧૧ એકશત્રુવધેનૈવ શૂરો ગચ્છતિ વિશ્રુતિમ્ ॥ ૫.૧૩૪.૨૩

એકા શત્રુચા વધ કરિતાંચ શૂરાચી પ્રસિદ્ધિ હોત અસતે.

૨૧૨ એકઃ શત્રુર્ન દ્વિતીયોઽસ્તિ શત્રુઃ

અજ્ઞાનતુલ્યઃ પુરુષસ્ય રાજન્ ॥ ૧૨.૨૯૭.૨૮

મનુષ્યાચ્યા એકચ શત્રુ આહે, અજ્ઞાનાસારખા દુસરા કોણતાચ શત્રુ નાહી.

૨૧૩ એકસ્મિન્નેવ જાયતે કુલે ક્લીબમહાબલૌ ।

કૃલાકૃલવતી શાપે યથૈકસ્મિન્વનસ્યતૌ ॥ ૫.૩.૩

એકાય વૃક્ષાવર જયાપ્રમાણે કૃળાંની ભરલેલી વ કૃલરહિત અશા દોનહિ પ્રકારચ્યા ખાંધા અસતાત, ત્યાપ્રમાણે એકાય કુળાંત અતિ બલિષ્ઠ વ અત્યંત દુર્બળ પુરુષ જન્માલા ચેતાત.

૨૧૪ એકસ્મિન્નેવ પુરુષે સા સા બુદ્ધિસ્તદા તદા ।

ભવત્યકૃતધર્મત્વાત્ સા તસ્યૈવ ન રોચતે ॥ ૧.૩.૧૩

मनावर धर्माया संस्कार जालेला नसल्यामुणे अेकाय मनुष्याच्या ठिकाणी समयानुरूप निरनिराणे विचार उत्पन्न  
डोतात, व पुढे ते त्याचे त्यालाय आवडेनासे डोतात.

२१५ अेकान्ततो न विश्वासः कार्यो विश्वासघातकैः ॥ १२.१३८.२८

विश्वासघात करणार्यांवर पूर्ण विश्वास टाकू नये.

२१६ अेकान्तेन हि विश्वासः कृत्स्नो धर्मार्थनाशकः ।

अविश्वासश्च सर्वत्र मृत्युना य विशिष्यते ॥ १२.८०.१०

डोणारडि सर्वथा विश्वास ठेविल्याने धर्म व अर्थ यांच्या नाश डोतो. डलट, डोणाराय विश्वास न धरणे डे  
मरणापेक्षा दुःखदायक डोय.

२१७ अेकान्तेन हि सर्वेषां न शक्यं तात रोयितुम् ॥ १२.८८.१८

डोणतीडि डोष्ट सर्वांना सर्वथा आवडणे शक्य नाडी.

२१८ अेतज्ज्ञानं विदुर्विप्रा ध्रुवमिन्द्रियधारणम् ॥ ५.६८.२०

अरोपर डेड्रिये ताड्यात ठेवणे यालाय ज्ञाते पुरुष ज्ञान असें मडणतात.

२१९ अेतत्पृथिव्याममृतमेतथ्यक्षुरनुत्तमम् ।

यद्ब्राह्मणमुभाश्यास्त्रमिड श्रुत्वा प्रवर्तते ॥ १३.३६.१०

ब्राह्मणाय्या तोंडून शास्त्रार्थ अेकून त्याप्रमाणे वर्तन करणे डे पृथ्वीवरील अमृत डोय, डेय सर्वोत्कृष्ट डिव्य ज्ञान  
डोय.

२२० अेतावानेव पुरुषः कृतं यस्मिन्न नश्यति ॥ १.१५७.१४

ज्याच्या ठिकाणी डेलेला डपकार व्यर्थ जात नाडी तोय मनुष्य मडणावयाया.

२२१ अेतावानेव पुरुषो यदमर्षो यदक्षमी ॥ ५.१३३.३३

जो अपमान व अपकार सडन करीत नाडी, तोय पुरुष.

२२२ अैकगुण्यमनीडायामभावः कर्मणां कूलम् ।

अथ द्वैगुण्यमीडायां कूलं भवति वा न वा ॥ ५.१३५.२८

डधोगरडित राडिले असता डधोगानें प्राप्त डोणारे जे कूल त्याया अभाव डा अेक्य प्रकार संभवतो. परंतु डधोग  
करीत राडिले असतां, कूल प्राप्त डोणे व न डोणे असे डोन प्रकार संभवतात.

२२३ अैश्वर्यमदमत्तो डि नापतित्वा विबुध्यते ॥ ५.३४.५३

अैश्वर्यमदानें धुंड जालेला मनुष्य अैश्वर्यापासून ब्रष्ट जाल्याशिवाय शुद्धीवर येत नाडी.

२२४ कः कस्य योपकुरुते कश्च कस्मै प्रयथ्यति ।

प्राणी करोत्ययं कर्म सर्वमात्मार्यमात्मना ॥ १२.२८२.१

કોણ કોણાવર ઉપકાર કરણાર ? આણિ કોણ કોણાલા દેણાર ? જો તો પ્રાણી સર્વ કાહી સ્વતઃકરિતાં કરીત અસતો.

૨૨૫ કચ્ચિચ્છારીરમાબાધમૌષધૈર્નિયમેન વા ।

માનસં વૃદ્ધસેવાભિઃ સદા પાર્થાપકર્ષસિ ॥ ૨.૫.૮૯\*

(નારદમુનિ વિચારતાત) વા યુધિષ્ઠિરા, શારીરિક પીડા ઔષધાને વ નિયમિત આચરણાને આણિ માનસિક પીડા વૃદ્ધ જનાંચી સેવા કડૂન તૂં નેહમી દૂર કરતોસ ના ?

\* શ્લોક ૨૨૫ તે ૨૩૧ નારદમુનીની યુધિષ્ઠિરાલા વિચારલેલ્યા 'કચ્ચિતપ્રશ્નાંતીલ' આહેત.

૨૨૬ કચ્ચિત્કૃતં વિજાનીષે કર્તારે ચ પ્રશંસસિ ।

સતાં મધ્યે મહારાજ સત્કરોષિ ચ પૂજયન્ ॥ ૨.૫.૧૧૯

(નારદમુનિ યુધિષ્ઠિરાલા વિચારિતાત) રાજા, તૂં કેલેલા ઉપકાર સ્મરતોસ ના ? આણિ ઉપકારકત્યાંચી પ્રશંસા કરતોસ ના ? ત્યાચપ્રમાણે ચાંગલ્યા લોકાંસમોર ત્યાચા ગૌરવ કડૂન સત્કાર કરતોસ ના ?

૨૨૭ કચ્ચિત્તે સર્વવિદ્યાસુ ગુણતોડચાં પ્રવર્તતે ॥ ૨.૫.૯૬

(રાજા), તૂં સર્વ વિદ્યાંચા ત્યાંચ્યા ત્યાંચ્યા યોગ્યતેપ્રમાણે પરામર્ષ ઘેતોસ ના ?

૨૨૮ કચ્ચિત્સહસ્રૈર્મૂર્ખામાણામેકં ક્રીણાસિ પણિડતમ્ ।

પણિડતો હ્યર્થકૃચ્છેષુ કુચાંન્નિઃશ્રેયસં પરમ્ ॥ ૨.૫.૩૫

હજારોં મૂર્ખ દેહિન ત્યાંચ્યા બદ્દલ એક પંડિત તૂં વિકત ઘેતોસ કા ? કારણ અડીઅડચણીચ્યા પ્રસંગી પંડિતાચા ફાર ઉપયોગ હોઈલ.

૨૨૯ કચ્ચિદ્દૃવૌ પ્રથમૌ ચામૌ રાત્રેઃ સુમ્વા વિશામ્પતે ॥

સચ્ચિન્તયસિ ધર્માર્થો ચામ ઉત્થાય પશ્ચિમે ॥ ૨.૫.૮૫

રાજા, રાત્રીચ્યા દુસર્ર્યા વ તિસર્ર્યા હ્યા દોન પ્રહરાંત ઝોપ ઘેતોસ ના ? શેવટચ્યા (ચૌથ્યા) પ્રહરી ઉઠૂન તૂં ધર્માર્થચે ચિંતન કરતોસ ના ?

૨૩૦ કચ્ચિદ્રાષ્ટ્રે તડાગાનિ પૂર્ણાનિ ચ બૃહન્તિ ચ

ભાગશો વિનિવિષ્ટાનિ ન કૃષિર્દેવમાતૃકા ॥ ૨.૫.૭૭

તુજ્યા રાજ્યાંત પાણ્યાને તુડુંબ ભરલેલે મોઠાલે તલાવ જાગોજાગ ખોદલેલે આહેત ના ? શેતી કેવળ પાવસાવર અવલંબૂન નાહી ના ?

૨૩૧ કચ્ચિવિદ્યાવિનીતાંશ્ચ નરાજ્ઞાનવિશારદાન્ ।

યથાર્દ ગુણતશ્ચૈવ દાનેનાભ્યુપપદસે ॥ ૨.૫.૫૩

વિદ્યાવિનયસંપન્ન વ કલાકુશલ ગુણી જનાંના ત્યાંચ્યા ત્યાંચ્યા યોગ્યતેપ્રમાણે વ ગુણાપ્રમાણે પારિતોષિકે દેહિન ત્યાંચ્યા ગૌરવ કરતોસ ના ?

२३२ कपाले यद्द्रुदापः स्युः श्रद्धेतौ य यथा पयः ।

आश्रयस्थानदोषेण वृत्तलीने तथा श्रुतम् ॥ १२.३६१४२

ज्याप्रमाणे मस्तकाच्या कवटीत ठेवलेले पाणी किंवा कुऱ्याच्या कातऱ्याच्या पिशवीत घातलेले दूध आश्रयस्थान वाईट असल्यामुणे दूषित होते, त्याप्रमाणे आचारलीन मनुष्याचे ज्ञान व्यर्थ होते.

२३३ करिष्यन्न प्रभाषेत कृतान्येव तु दर्शयेत् ॥ ५.३८.१६

ऐकाही गोष्ट करण्याचे मनांत असतांय उगाय बोलू नये. काय तें कडूनच दाखवावे.

२३४ कर्णिनालीकनारायान् निर्द्धरन्ति शरीरतः ।

वाक्शाल्यस्तु न निर्द्धर्तुं शक्यो वृद्धिशयो हि सः ॥ ५.३४.७८

शरीरांत रुतलेला भाण, तीर किंवा भावा उपटून काढता येतो. वाग्भाण मात्र उपटून काढता येत नाही; कारण तो वृद्ध्यांत भोल शिरून बसलेला असतो.

२३५ कर्तव्यमिति यत्कार्यं नाभिमानात्समाचरेत् ॥ ३.२.७६

कर्तव्य म्हणून जे करावयाचें तें अहंकारबुद्धीने कडें नये.

२३६ कर्मणा येन केनैव मृदुना दारुणेन च ।

उद्धरेद्दीनमात्मानं समर्था धर्ममाचरेत् ॥ १.१४०.७२

सौम्य किंवा तीव्र कोणत्याहि उपायाने प्रथमतः आपला हीन स्थितीतून उद्धार करावा; आणि समर्थ होऊन धर्माचरण करावें.

२३७ कर्मण्येवाधिकारस्ते मा क्लेषु कदाचन ।

मा कर्मफललेतुर्भूमा ते सद्गोऽस्त्वकर्मणि ॥ ६.२६.४७

(अर्जुना), कृक्त कर्म करण्यापुरताय तुजा अधिकार आहे, कर्मफलाच्या ठिकाणी मुणीय नाही. (यासाठी) तूं कर्मफलाची धर्या कडें नकोस. तसेंच कर्म न करण्याच्याहि आग्रह धडें नको.

२३८ कर्मभूमिरियं ब्रह्मन् इलभूमिरसौ मता ॥ ३.२६१.३५

मृत्युलोक ही कर्मभूमि असून परलोक ही इलभूमि आहे, असे म्हणतात.

२३९ कल्योत्थानरतिर्नित्यं गृहशुश्रूषाणो रता ।

सुसंभृष्टक्षया यैव गोशङ्कृतलेपना ॥ १३.१४६.४८

(स्त्रीने) सकाणी लवकर उठून दक्षतेने घरकाम करावे. सर्व घर उत्तमप्रकारे जाडून स्वच्छ करावे. आणि गाईच्या शेणाने सारवून काढावे.

२४० कश्चित्तरति काष्ठेन सुगम्भीरां मडानटीम् ।

स तारयति तत्काष्ठं स च काष्ठेन तार्यते ॥ १२.१३८.६२

એકાદા પ્રાણી લાકડાઝ્યા ઓઝ્યાયા આશ્રય કરૂન અતિખોલ વ વિસ્તીર્ણ નદી તરૂન જાતો. (ત્યાસમર્થી) તો ત્યા લાકડાલા નદીપાર કરતો, વ લાકૂડાહિ ત્યાલા તારૂન નેતે.

૨૪૧ કામક્રોધગ્રાહવર્તી પચ્ચેન્દ્રિયજલા નદીમ્ ।

નાવં ધૃતિમર્થી કૃત્વા જન્મદુર્ગાણિ સન્તર ॥ ૫.૪૦.૨૨

કામ વ ક્રોધ ડ્યા જિચ્યાંતીલ સુસરી આહેત, આણિ ચક્ષુરાદિ પાંચ ઇંદ્રિયે હે જિચ્યાંતીલ ઉદક આહે, અશી હી સંસારરૂપ નદી જ્ઞાનરૂપ નૌકેયે અવલંબન કરૂન જન્મમરણપરંપરારૂપ ધોક્યાચી સ્થળે ચુકવૂન તરૂન જા.

૨૪૨ કામચારી તુ કામેન ય ઇન્દ્રિયસુખે રતઃ ।

બ્રહ્મચારી સદૈવૈષ ય ઇન્દ્રિયજયે રતઃ ॥ ૧૪.૨૬.૧૫

વિષયલાલસેને જો ઇંદ્રિયસુખાંત ગઢૂન જાતો તો કામચારી હોય. જો સદૈવ ઇંદ્રિયાંયે દમન કરણ્યાંત આનંદ માનતો તો બ્રહ્મચારી હોય.

૨૪૩ કામં નૈતત્પ્રશંસન્તિ સન્તઃ સ્વબલસંસ્તવમ્ ।

ગુણસહુર્તનં ચાપિ સ્વયમેવ શતક્રતો ॥ ૧.૩૪.૨

(ગરૂડ મહાણતો) હે ઇંદ્રા, સ્વતઃચ્યા બળાચી સ્તુતિ કરણે આણિ આપણય આપલે ગુણવર્ણન કરણે હે સજ્જનાંના મુળીંચ પ્રશસ્ત વાટત નાહી.

૨૪૪ કામે પ્રસક્તઃ પુરુષઃ કિમકાર્યં વિવર્જયેત્ ॥ ૧૨.૮૮.૨૧

કામાસક્ત પુરુષ કોણતે અકાર્યં વર્જ્યં કરીલ ?

૨૪૫ કામ્યાનાં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં કવચો વિદુઃ ।

સર્વકર્મફલત્યાગં પ્રાહુસ્ત્યાગં વિચક્ષણાઃ ॥ ૬.૪૨.૨

(ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત) સકામ કર્મ્યા ત્યાગ કરણે ચાલાય જ્ઞાતે પુરુષ સંન્યાસ અસે મહાણતાત. આણિ સર્વ કર્મ્યાંયા ફલાચા મહાણજે ફલાશેચા ત્યાગ કરણે ચાલાય શહાણે લોક ત્યાગ મહાણતાત.

૨૪૬ કારણાત્પ્રિયતામેતિ દ્વેષ્યો ભવતિ કારણાત્ ।

અર્થાર્થી જીવલોકોડયં ન કશ્ચિત્કસ્યચિત્પ્રિયઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૫૨

કોણી ઝાલા તરી કાહીતરી કારણાનેચ પ્રિય વાટતો, વ કારણાનેચ દ્વેષ્ય વાટતો. હે જગ સગળે સ્વાર્થી આહે. (ખરોખર નિષ્કારણ) કોણી કોણાલા પ્રિય નસતો.

૨૪૭ કારણાદ્ધર્મનિવચ્છેન્ન લોકચરિતં ચરેત્ ॥ ૧૨.૨૬૨.૫૩

હેતૂકડે લક્ષ્ય દેહિન ધર્માચરણ કરાવે, કેવળ લોકાંની કેલે મહાણૂન આપણહિ તસેં કરૂ નયે.

૨૪૮ કાયપેક્ષા હિ વર્તન્તે ભાવસ્નિગ્ધાઃ સુદુર્લભાઃ ॥ ૧૨.૧૧૧.૮૬

કાર્યાચ્યા અપેક્ષેનેચ લોક પ્રેમાને વાગતાત. ખરોખર સ્વભાવતઃચ પ્રેમજ અસે લોક અત્યંત દુર્લભ.

૨૪૯ કાલઃ કર્ષતિ ભૂતાનિ સર્વાણિ વિવિધાન્યુત ।



न कालस्य प्रियः कश्चिन्न द्वेष्यः कुरुसत्तम ॥ ११.२.८

(विदुर धृतराष्ट्रावा म्भइएतो.) डे कुरुश्रेष्ठ, निरनिराण्या प्रकारय्या सर्व प्राइयांना काण ओढून नेतो. काणाला कोणी प्रिय नाही, कोणी द्वेष्य नाही.

२५० काळः पयति भूतानि काळः संडरते प्रजाः ।

काळः सुमेषु जागर्ति कालो डि दुरतिक्रमः ॥ ११.२.२४

काण प्राइयांना शिजवून काढतो काण प्रजेया संडार करतो, सर्व प्राणी ओपी गेले असता काण जागा राडतो. भरोभर काणाले अतिक्रमण करणे अशक्य आहे !

२५१ काळः पयति भूतानि सर्वाण्येवात्मनात्मनि ।

यस्मिन्तु पय्यते कालस्तं वेदेड न कश्चन ॥ १२.२३८.२५

काण स्वतः सर्व प्राइयांना आपल्या पयनी पाडतो, परंतु काणाला जो पयनी पाडतो त्या परमात्म्याला कोणीय जाणत नाही.

२५२ कालमूलमिदं सर्वं भावाभावौ सुभासुभे ॥ १.१.२४७

जन्म आणि मृत्यु, सुभ आणि दुःख ही सर्व काणालेर अवलंबून आहेत.

२५३ काले काले तु सम्प्राप्ते मृदुस्तीक्ष्णोऽपि वा भवेत् ॥ ३.२८.२४

जसजशी वेण येडल त्याप्रमाणे सौम्य किंवा कठोर वृत्तीने वागावें.

२५४ कालेन पादं लभते तथार्थं

ततश्च पादं गुरुयोगतश्च ।

उत्साडयोगेन य पादमृच्छेत्

शास्त्रेण पादं य ततोऽभियाति ॥ ५.४४.१६

प्रथमतः गुडंपासून यतुर्थाश विधा प्राप्त डोते; नंतर आपल्या बुद्धिवैभवाने यतुर्थाश; कालांतराने विचारपरिपक्वतेमुणे यतुर्थाश; आणि आपल्याभरोभरय्या लोकांशी चर्चा डेल्याये योगाने (विचारविनिमयाने) यतुर्थाश विधा प्राप्त डोते. (या श्लोकांत पाठकमाडून अर्थकम भिन्न आहे असें टीकाकारांनी म्भटले आहे त्याला अनुसरून वरील अर्थ ढिला आहे।)

२५५ कालेन शिपुणा सन्धिः काले मित्रेण विग्रहः ।

कार्यं षट्येव सन्धिज्ञाः प्राडुर्नित्यं नराधिप ॥ १२.१३८.२०८

(भीष्म युधिष्ठिराला म्भइएतात।)

डे राजा प्रसंगानुसार शत्रूशीडि संधि करावा, व मित्रांशीडि विरोध करावा, असेंय संधिवेत्ते लोक सदैव सांगत असतात.

२५६ कालेनाभ्याडताः सर्वे कालो डि भलवत्तरः ॥ १२.२२७.५६

काणाने सर्वांना मारून टाकले आहे. काण सर्वांना पुडून उरला आहे.

૨૫૭ કાલે મૃદુર્યો ભવતિ કાલે ભવતિ દારુણઃ ।

પ્રસાધયતિ કૃત્યાનિ શત્રુ ચાપ્યધિતિષ્ઠતિ ॥ ૧૨.૧૪૦.૬૭

યોગ્ય વેળી જો સૌમ્ય હોતો વ યોગ્યવેળી ભયંકર હોતો ત્યાચી સર્વ કાર્ય સિદ્ધીસ જાતાત આણિ તોય શત્રૂલા આપલ્યા તાબ્યાત હેવિતો.

૨૫૮ કાલે હિ સમનુપ્રાપ્તે ત્યક્તવ્યમપિ જીવનમ્ ॥ ૫.૯૦.૭૭

તસાય પ્રસંગ પડલા અસતાં જીવિતાચાસુદ્ધા ત્યાગ કેલા પાહિજે.

૨૫૯ કાલો ન પરિહાર્યશ્ચ ન ચાસ્યાસ્તિ વ્યતિક્રમઃ ॥ ૧૨.૨૨૭.૯૭

કાળાલા ચુકવિતાં ચેણે શક્ય નાહી. તસેચ ત્યાચા પ્રતિકારહિ કરિતાં યાવયાચા નાહી.

૨૬૦ કાલોપહતચિત્તા હિ સર્વે મુહ્યન્તિ ભારત ॥ ૯.૬૩.૪૭

ખરોખર કાળાને બુદ્ધિ ગ્રાસૂન ટાકલી અસતા સર્વાંના મોહ પડત અસતો.

૨૬૧ કાલો વા કારણં રાણો રાજા વા કાલકારણમ્ ।

ઇતિ તે સંશયો માભૂદ્રાજા કાલસ્ય કારણમ્ ॥ ૧૨.૬૯.૭૯

(ભીષ્મ યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતાત ।) કાળ હા રાજાલા કારણ હોતો કા રાજા હાય કાળાલા કારણ હોતો, યાવિષયી તૂ સંશયાંત પડું નકો. કાં કી, રાજા હાય કાળાલા કારણ આહે.

૨૬૨ કાલો હિ પરમેશ્વરઃ ॥ ૧૩.૧૪૮.૩૯

કાળ હા ખરોખર પરમેશ્વરચ આહે !

૨૬૩ કિઞ્ચિદેવ મમત્વેન યદા ભવતિ કલ્પિતમ્ ।

તદેવ પરિતાપાર્થ નાશે સમ્પદાતે પુનઃ ॥ ૧૨.૨૭૬.૮

એકાદા વસ્તૂવિષયી 'હી માઝી' અશી ભાવના ધરિલી, મહાણજે ત્યા વસ્તૂચા નાશ જાલા અસતા તીચ દુઃખાલા કારણ હોતે.

૨૬૪ કિં તસ્ય તપસા રાણઃ કિઞ્ચ તસ્યાધ્વરૈરપિ ।

સુપાલિતમજો યઃ સ્યાત્ સર્વધર્મવિદેવ સઃ ॥ ૧૨.૬૯.૭૩

જો રાજા પ્રજેચે ઉત્તમ પ્રકારે પાલન કરિતો તો સર્વ ધર્મ જાણાણારાય હોય. અશા રાજાલા તપ કાય કરાવયાચે ? યજ્ઞાંચી તરી ત્યાલા કાય ગરજ ?

૨૬૫ કિં તુ રોષાન્વિતો જન્તુર્હન્યાદાત્માનમપ્યુત ॥ ૭.૧૫૬.૯૫

ખરોખર ક્રોધાવિષ્ટ જાલેલા મનુષ્ય સ્વતઃચા દેખીલ ઘાત કરીલ.

૨૬૬ કિં તૈર્યેડનડુહો નોહ્યાઃ કિં ધેન્વા વાપ્યદુગ્ધયા ।

વન્ધ્યયા ભાર્યયા કોડર્યઃ કોડર્યો રાણાપ્યરક્ષતા ॥ ૧૨.૭૮.૪૧

जे वाढून नेण्याच्या कामी येत नाहीत त्या बैलांच्या काय उपयोग ? दूध न देणारी गाय काय कामाची ? वांज स्त्री काय करावयाची ! तसेंच, रक्षणा न करणारा राजा उवा कशाला ?

२६७ किं नु मे स्याद्विदं कृत्वा किं नु मे स्यादकुर्वतः ।

ॐति कर्माणि सञ्चिन्त्य कुर्याद्वा पुरुषो न वा ॥ ५.३४.१८

डे केल्याने माजा काय हायदा होईल, न केल्याने काय तोटा होईल, असा विचार करून मग कोणतेही कार्य मनुष्याने करावे अथवा करू नये.

२६८ कीर्तिरक्षणाभातिष्ठ कीर्तिर्हि परमं बलम् ।

नष्टकीर्तमेनुष्यस्य जिवितं व्यङ्ग्यं स्मृतम् ॥ १.२०३.१०

कीर्ति राभाण्याकरितां ठून प्रयत्न कर. कारण, कीर्ति हे श्रेष्ठ प्रकारचे बल आहे. ज्याची कीर्ति नष्ट जाली त्या मनुष्याचे जिवे व्यर्थ गेलं.

२६९ कीर्तिर्हि पुरुषं लोके सञ्जिवयति मातृवत् ।

अकीर्तिजिवितं लन्ति जिवतोऽपि शरीरिणः ॥ ३.३००.३२

कीर्ति ही मातेप्रमाणे मनुष्याला जगांत परेपुढे जिवन प्राप्त करून देते. अपकीर्ति जिवंत असलेल्या प्राण्याच्याही जिविताचा नाश करिते.

२७० कुतः कृतघ्नस्य यशः कुतः स्थानं कुतः सुभम् ।

अश्रद्धेयः कृतघ्नो हि कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ १२.१७३.२०

कृतघ्न मनुष्याला यश कोठून येणार ? अधिकार कोठ्या ? आणि सुभ तरी कोठ्ये ? (अर्थात् त्याला चांपैकी काळीय मिळत नाही). कारण, कृतघ्न हा अविश्वसनीय बनलेला असतो. कृतनाला प्रायश्चित्त नाही.

२७१ कुर्यात्कृष्णगतिः शेषं ज्वलितोऽनिलसारथिः ॥

न तु राजाभिपन्नस्य शेषं क्वचन विद्यते ॥ १२.६८.५०

वारा ज्याचा सडकारी आहे असा प्रज्वलित जालेला अग्नि अेक वेण दग्ध केलेल्या वस्तूतील कांडी शेष ठेवील. परंतु राजाने ज्याच्यावर उल्ला केला त्याचे काळीअेक शिल्लक राडणार नाही.

२७२ कुर्यात्तृणमयं चापं शयीत मृगशायिकाम् ।

अन्धःस्यान्धवेलायां बाधिर्यमपि संश्रयेत् ॥ १२.१४०.२७

(राजाने प्रसंगविशेषी) तृणाचे टेथील धनुष्य करावे, उरिणाप्रमाणे सावधपणाने जोप ध्यावी, अंध होण्याचा प्रसंग आल्यास अंधाप्रमाणे वागावे, व (अधिर होण्याचा प्रसंग आल्यास) अडिरेपणाच्याही आश्रय करावा.

२७३ कुलानि समुपेताति गोभिः पुरुषतोऽर्थतः ॥

कुलसङ्ख्यां न गच्छन्ति यानि लीनानि वृत्ततः ॥ ५.३६.२८

ગોધન, કર્તબગાર પુરુષ આણિ દ્રવ્ય યાંચ્યા યોગાને કુલાંના મોઠેપણા પ્રાપ્ત હોત અસતો. પણ તી આચારબ્રહ્મ અસલી તર ત્યાંચી ગણના ચાંગલ્યા કુળાંત હોત નાહી.

૨૭૪ કુલીનસ્થ ચ યા નિન્દા વધો વાડમિત્રકર્શન ।

મહાગુણો વધો રાજન્ન તુ નિન્દા કુજીવિકા ॥ ૫.૭૩.૨૪

(શ્રીકૃષ્ણ મહાવ્રતાત ।) હે શત્રુનાશકા ધર્મરાજા, કુલીન પુરુષાચી નિંદા અથવા વધ હોણ્યાચા પ્રસંગ આલા અસતા ત્યાચા વધ હોણે ફાર બરે; જીવિતચ દુઃખદાયક કહૂન ટાકણારી નિંદા બરી નવ્હે.

૨૭૫ કૃતજ્ઞેન સદા ભાવ્યં મિત્રકામેન ચૈવ હ ॥ ૧૨.૧૭૩.૨૨

મનુષ્યાને સદૈવ કૃતજ્ઞ અસાવે, વ મિત્ર જોડણ્યાવિષયી ઇચ્છા બાળગાવી.

૨૭૬ કૃતં મમાપ્રિયં તેન યેનાયં નિહતો મૃધે ।

ઇતિ વાચ્યા વદન્હન્તુન્ પૂજયેત રહોગતઃ ॥ ૧૨.૧૦૨.૩૭

'સંગ્રામાત જ્યાને યા યોદ્ધયાચા વધ કેલા અસેલ ત્યાને માર્જે અપ્રિય કેલે' અસે ઉદ્ધાર તોડાને કાઢાવે, આણિ અંતસ્થ રીતીને ત્યા શત્રૂલા ઠાર મારણાર્ચ્યાંચા ગૌરવ કરાવા ।

૨૭૭ કૃતવૈરે ન વિશ્વાસઃ કાર્યસ્તિવહ સુહૃદ્યપિ ।

છન્નં સન્તિષ્ઠતે વૈરે ગૂઢોડગ્નિરિવ દારુષુ ॥ ૧૨.૧૩૯.૪૪

વૈર કરણારા મનુણ્ય જરી મૂળચા મિત્ર અસલા તરી ત્યાજવર વિશ્વાસ ઠેવૂ નયે. કારણ, લાકડાંત દહૂન રાહિલેલ્યા અગ્નીપ્રમાણે વૈર ગુમપણે વસત અસતે.

૨૭૮ કૃતાર્થા ભુજ્જતે દૂતાઃ પૂજાં ગૃહ્ણન્તિ ચૈવ હ ॥ ૫.૯૧.૧૮

ચાંગલે દૂત કામગિરી પાર પાડલ્યાવરચ આરામ કરતાત વ સત્કાર સ્વીકારતાત.

૨૭૯ કૃતી સર્વત્ર લભતે પ્રતિષ્ઠાં ભાગ્યસંયુતામ્ ।

અકૃતી લભતે ભ્રષ્ટઃ ક્ષતે ક્ષારાવસેચનમ્ ॥ ૧૩.૬.૧૧

કાર્યાંત સિદ્ધિ પાવલેલ્યા મનુષ્યાલા સર્વત્ર માનસન્માન વ સદ્ભાગ્ય લાભતે. યશસ્વી ન ઝાલેલા, જખમેવર ખારે પાણી શિપડાવે ત્યાપ્રમાણે તિરસ્કારાલા પાત્ર હોતો.

૨૮૦ કૃપણં વિલપન્નાર્તો જરયાભિપરિપ્લુતઃ ।

મ્રિયતે રુદતાં મધ્યે જ્ઞાતીનાં ન સ પૂરુષઃ ॥ ૯.૫.૩૪

શરીર જરેને વ્યાપલેલે, વ્યાધિગ્રસ્ત હોઊન કરુણપણે વિલાપ કરતો આહે આણિ આત્મસ્વકીય ભોવતાલી બસૂન રડત આહેત અશા સ્થિતીત જો મરણ પાવતો, તો પુરુષચ નવ્હે.

૨૮૧ કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥ ૬.૨૬.૪૯

કર્મફલાચી ઇચ્છા કરણારે દીન હોત.

૨૮૨ કે ન હિંસન્તિ જીવાન્વૈ લોકેડસ્મિન્દિજસત્તમ ।

બહુ સચ્ચિન્ત્ય ઇતિ વૈ નાસ્તિ કશ્ચિદહિંસકઃ ॥ ૩.૨૦૮.૩૩

(ધર્મવ્યાધ મહાણતો । ) યા મર્ત્યલોકાંત જીવાંચી હિંસા કોણ કરીત નાહીત ? યા વિષયી પુષ્કળ વિચાર કેલા અસતાં (અસે દિસૂન ચેતે કી) ખરોખર મુળીચ હિંસા ન કરણારા કોણીચ નાહી.

૨૮૩ કો હિ જાનાતિ કસ્યાધ મૃત્યુકાલો ભવિષ્યતિ ।

યુવૈવ ધર્મશીલાસ્યાદનિત્યં ખલુ જીવિતમ્ ॥ ૧૨.૧૭૫.૧૬

આજ કોણાયા મરણદિવસ આહે હે કોણ જાણૂ શકેલ ? (અર્થાત્ કોણીચ નાહી. યા સાઠી) મનુષ્યાને તરુણપણીચ ધર્મપરાયણ વ્હાવે. કારણ, જીવિત હે ખરોખર ક્ષણભંગુર આહે.

૨૮૪ કો હિ નામ પુમ્બાલ્લોકે મર્ષયિષ્યતિ સત્ત્વવાન્ ।

સપત્નાનૃધ્યતો દૃષ્ટ્વા હીનમાત્માનમેવ ચ ॥ ૨.૪૭.૩૨

આપલ્યા વૈન્યાંચા ઉત્કર્ષ હોત આહે, આણિ આપણ માત્ર હીનસ્થિતીત આહોં, અસેં પાહૂન ખરોખર કોણતા બાણેદાર પુરુષ તેં સહન કરીલ ?

૨૮૫ કૌન્તેય પ્રતિજાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ ॥ ૬.૩૩.૩૧

(શ્રીકૃષ્ણ મહાણતાત । ) અર્જુના, માઝા (ભગવંતાયા) ભક્ત કર્ધીહિ નાશ પાવત નાહી હે તૂં પક્કે સમજ.

૨૮૬ કલ્યાદા અપિ રાજેન્દ્ર કૃતદ્ધં નોપભુજ્યતે ॥ ૧૨.૧૭૨.૨૪

હિંસ્ર પશુપક્ષીસુધ્ધાં કૃતદ્ધાલા ભક્ષણ કરીત નાહીત.

૨૮૭ ક્વીબા હિ વચનોત્તરાઃ ॥ ૫૧૬૨.૪૪

નામર્દ લોક નુસતે બોલણયાત શૂર અસતાત.

૨૮૮ કલેશાન્મુમુક્ષુઃ પરજાત્સ વૈ પુરુષ ઉચ્યતે ॥ ૨.૪૯.૧૩

શત્રૂકડૂન હોણારી પીડા દૂર કરણયાસ ઝટતો ત્યાલાચ પુરુષ મહણાવે.

૨૮૯ ક્ષતાદ્ભીતં વિજાનીયાદુત્તમં મિત્રલક્ષણમ્ ।

યે તસ્ય ક્ષતમિચ્છન્તિ તે તસ્ય શિપવઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૨.૮૦.૧૯

(રાજાવર) યેણાર્્યા સંકટાયી ભીતિ વાટણે હે (રાજાચ્યા) ઉત્તમ મિત્રાયેં લક્ષણ હોય આણિ જે ત્યાયા નાશ ઇચ્છિતાત તે ત્યા રાજાયે શત્રુચ હોત.

૨૯૦ ક્ષત્રધર્મં વિદિત્વાહં યદિ બ્રાહ્મણ્યમાશ્રિતઃ ।

પ્રકુર્યાં સુમહત્કર્મ ન મે તત્સાધુસંમતમ્ ॥ ૧૦.૩.૨૨

(અશ્વત્થામા કૃપાચાર્યાસ મહાણતો.) ક્ષત્રિય ધર્મ એકદા પત્કરલ્યાવર જર મી બ્રાહ્મણધર્માલા અનુસરૂન શમદમાદિક મોઠમોઠી સાધનેં કરીત બસેન, તર તે માઝેં કરણે સજ્જનાંના પસંત પડણાર નાહી. ('વિદિત્વા' મહણજે જાણૂન અસા નેહમીંચા અર્થ અસતા યા ઠિકાણી 'પત્કરલ્યાવર' અસા અર્થ પ્રસંગાનેં વ લક્ષણેને ઘેતલા આહે । ).

२८१ क्षत्रियस्य मलं भक्ष्यं ब्राह्मणस्याप्रतं मलम् ॥ ८.४५.२३

भिक्षा मागणो डे क्षत्रियाला लांछन आडे, व्रतादिकांच्या त्याग करणो डे ब्राह्मणाला लांछन आडे.

२८२ क्षत्रियस्य मडाराज जये वृत्तिः समाडिता ।

स वै धर्मस्त्वधर्मो वा स्ववृत्तौ का परीक्षणा ॥ २.५५.७

युद्धांत जय मिणविलो डा क्षत्रियाच्या व्यवसाय ठरलेला आडे; मग त्यांत धर्म असो किंवा अधर्म असो. स्वतःच्या व्यवसायाची चिकित्सा करून काय झायदा ?

२८३ क्षत्रियस्य विशेषेण लुधयं वज्रसंनिभम् ॥ १२.२२.८

क्षत्रियाचे अंतःकरण विशेषेकरून वज्रासारखें कठीण असले पाडिजे.

२८४ क्षत्रियस्य सदा धर्मो नान्यः शत्रुनिर्बलपात् ॥ ४.२११४३

सद्योदित शत्रूचे पारिपत्य करणो याशिवाय क्षत्रियाच्या दुसरा धर्म नाही.

२८५ क्षत्रियस्य छि धर्मोऽयं छन्याद्ध्येत वा पुनः ॥ ७.१८७.३८

अेकतर मारावें, नाही तर मरून जावें डाय क्षत्रियाच्या धर्म.

२८६ क्षत्रियस्यातिवृत्तस्य ब्राह्मणेषु विशेषतः ।

ब्रह्मैव संनियन्तु स्यात्क्षत्रं छि ब्रह्मसंभवम् ॥ १२.७८.२१

क्षत्रिय जर आपला धर्म सोडून विशेषतः ब्राह्मणांवर अत्याचार करूं लागेल, तर ब्राह्मणाय त्याचे नियमन करील. कारण, क्षत्रिय डा ब्राह्मणापासून उत्पन्न जालेला आडे.

२८७ क्षत्रियाणां बलं तेजो ब्राह्मणानां क्षमा बलम् ॥ १.१७५.२८

क्षत्रियांचे बण पराक्रम. ब्राह्मणांचे बण क्षमाशीलता.

२८८ क्षममाणां नृपं नित्यं नीयः परिभवैज्जनः ।

डस्तिथन्ता गजस्येव शिर अेवारुरुक्षति ॥ १२.५६.३८

राजा सदैव अपराध सहन करूं लागला, म्हणजे निःकृष्ट प्रतीचे लोकसुद्धा त्याची अवज्ञा करूं लागतात. (धतकेय नव्हे तर) छत्तीच्या मस्तकावर आरोडण करणार्या मडाताप्रमाणे ते त्याच्या डोक्यावर बसण्याची धय्छा करूं लागतात.

२८९ क्षमा गुणो ड्यशक्तानां शक्तानां भूषणं क्षमा ॥ ५.३३.४८

क्षमा डा दुर्बलांच्या गुण, व समर्थांचे भूषण डोय.

३०० क्षमा प्रशस्यते लोके न तु पापोऽर्द्धति क्षमाम् ॥ ७.१८८.२६

क्षमा करणो डी गेष्ट लोकांत यांगली समजली जाते. तरीपण पापी मनुष्य क्षमेला पात्र नाही.

३०१ क्षमावन्तं छि पापात्मा जितोऽयमिति मन्यते ॥ ७.१८८.२७

क्षमा करणार्याविषयी दुष्ट मनुष्याला वाटते डी आपण याला जिंकले.

३०२ क्षमावान्निरमर्षश्च नैव स्त्री न पुनः पुमान् ॥ प.१३३.३३

जो अपमान सहन करतो, ज्याला राग येत नाही तो स्त्रीछि नव्हे, आणि पुरुष तर तो नव्हेच नव्हे !

३०३ क्षात्रो धर्मो ज्यादित्तेवात्प्रवृत्तः पश्चादन्ये शेषभूताश्च धर्माः ॥ १२.६४.२१  
ब्रह्मदेवापासून क्षात्रधर्म हाय प्रथम  
उत्पन्न जाला, व नन्तर दुसरे धर्म निर्माण जाले असून ते सर्व त्याचे अङ्गभूत आहेत.

३०४ क्षिप्रं विजानाति चिरं शृणोति

विज्ञाय यार्थं भजते न कामात् ।

नासंपृष्टो व्युपयुक्तुते परार्थे

तत्प्रज्ञानं प्रथमं पण्डितस्य ॥ प.३३.२२

सांगितलेले चटकन् समजण, दुसर्याचे म्हणण पुरेसा वेण अडून घेण, छेछेथी पर्वा न करता विचार करून  
कोणतीछि गोष्ट हाती घेण आणि कोणी विचारिल्यावांचून दुसर्याच्या कामांत न पडण, हे पंडिताचे मुख्य  
लक्षण होय.

३०५ क्षुधा निर्गुदति प्रज्ञां धर्मबद्धिं व्यपोहति ।

क्षुधापरिगतज्ञानो धृतिं त्यजति चैव ॥ १४.८०.८१

क्षुधा ही बुद्धिभ्रंश करते, धर्मबुद्धि नष्ट करते, आणि क्षुधेच्या योगाने मनुष्याचे ज्ञान पार नाहीसे होऊन त्याचे  
धैर्य गळून जाते.

३०६ क्षेत्रं पुरुषकारस्तु दैवं बीजमुदाहृतम् ।

क्षेत्रबीजसमायोगात्ततः सस्यं समृध्यते ॥ १३.६.८

उद्योग हे शेत व दैव हे बी आहेत (उद्योगरूप) शेत व (दैवरूप) बी यांचा संयोग जाला म्हणजे उत्तम प्रकारचे  
(यशोरूपी) पीक येते.

३०७ अरीवात्साल्यमाहुस्तनिःसामर्थ्यमहेतुकम् ॥ प.१३५.८

जे निष्कारण आणि निरुपयोगी वात्सल्य त्याला गाढवीर्ये प्रेम म्हणतात.

३०८ गतोदके सेतुबन्धो यादृक्तादृज्मतिस्तव ।

सन्दीपे भवने यद्भ्रूयस्य जननं तथा ॥ ६.४८.२३

(पांडवांशी युद्धाचा प्रसंग आणून नको, म्हणून मी दुर्योधनाला परोपरीने सांगितले असे धृतराष्ट्राने म्हटले त्यावर  
संजयाने दिलेले हे उत्तर आहे.) पाणी वाहून गेल्यावर बंधारा बांधावा, किंवा धराला आग लावल्यावर विडीर  
भाणू लागेवे त्यासारखा हा तुला विचार आहे.

३०९ गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रसङ्ग्रहैः ।

या स्वयं पद्मनाभस्य मुष्पद्माद्भिनिःसृता ॥ ६.४३.१

એકટયા ગીતેયે ચાંગલે અધ્યયન કરાવે. ઇતર ભારાભર શાસ્ત્રાચી ગીતેપુઢે કાય માતબ્બરી ? ગીતા હી પ્રત્યક્ષ પદ્મનાભ જો પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ત્યાચ્યા મુખકમલાતૂન બાહેર પડલેલી આહે.

૩૧૦ ગુણયુક્તેડપિ નૈકસ્મિન્વિશ્વસેત વિચક્ષણઃ ॥ ૧૨.૨૪.૧૮

ગુણસંપન્ન અશાહિ એકટયા મનુષ્યાવર શહાણ્યાને વિશ્વાસ ઠેવૂ નયે.

૩૧૧ ગુણાનામેવ વક્તારઃ સન્તઃ સત્સુ નરાધિપ ॥ ૧૨.૧૩૨.૧૩

(ભીષ્મ યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતાત) સજ્જન હે સજ્જનાંયે ગુણ તેવઢેય સાંગત અસતાત.

૩૧૨ ગુણાન્ગુણવતાં શલ્ય ગુણવાન્વેત્તિ નાગુણઃ ॥ ૮.૪૦.૦૨

(કર્ણ મહાણતો) ) હે શલ્યા, ગુણવાન્ લોકાંચ્યા ગુણાંચી પારખ સ્વતઃ ગુણી અસલેલ્યાલાચ હોત અસતે; ગુણહીન અસલેલ્યાલા હોત નાહી.

૩૧૩ ગુરુરાત્મવતાં શાસ્તા શાસ્તા રાજા દુરાત્મનામ્ ।

અથ પ્રચ્છન્નપાપાનાં શાસ્તા વૈવસ્વતો યમઃ ॥ ૫.૩૫.૭૧

સુષ્ટાંચા શાસ્તા ગુરુ, આણિ દુષ્ટાંચા શાસન કરણારા રાજા હોય. પરંતુ ચોરૂન પાપે કરણાર્્યાંચા શિક્ષા કરણારા વિવસ્વાનાચા પુત્ર યમ હાય હોય.

૩૧૪ ગુરુલાઘવમાદાય ધર્માધર્મવિનિશ્ચયે ।

યતો ભૂયાંસ્તતો રાજન્કુરુષ્વ ધર્મનિશ્ચયમ્ ॥ ૩.૧૩૧.૧૩

(સસાણ્યાચ્યા રૂપાને આલેલા ઇંદ્ર શિબિરાજાલા મહાણતો.) હે રાજા, ધર્મ કોણતા વ અધર્મ કોણતા, યાચા નિર્ણય કરિતાંના તારતમ્ય પાહૂન ત્યાંતલ્યા ત્યાંત જો અધિક શ્રેયસ્કર દિસેલ તોય ધર્મ, અસેં નિશ્ચિત સમજ.

૩૧૫ ગુરુશુશ્રુષયા જ્ઞાનં શાન્તિં યોગેન વિન્દતિ ॥ ૫.૩૬.૫૨

ગુરુશુશ્રુષેર્ને જ્ઞાન આણિ યોગાને શાંતિ મિળતે.

૩૧૬ ગુરુણામવમાનો હિ વધ ઇત્યભિધીયતે ॥ ૮.૭૦.૫૧

ગુરુજનાંચા અપમાન કરણે મહાણજે ત્યાંચા વધચ કરણે હોય !

૩૧૭ ગુરોરપ્યવલિપ્તસ્ય કાર્યાકાર્યમજાનતઃ ।

ઉત્પથપ્રતિપન્નસ્ય ન્યાય્યં ભવતિ શાસનમ્ ॥ ૧.૧૪૦.૫૪

ગર્વાને કુગૂન ગેલેલા, કાર્ય કોણતે અકાર્ય કોણતે હે ન જાણણારા, વ દુર્માર્ગિને ચાલણારા ગુરુ જરી અસલા તરી ત્યાલા શિક્ષા કરણે ન્યાય્ય આહે.

૩૧૮ ગૃધ્રદૃષ્ટિર્બકાલીનઃ શ્વયેષ્ટઃ સિંહવિક્રમઃ ।

અનુદ્વિગ્નઃ કાકશઙ્કી ભુજ્ગયરિતં ચરેત્ ॥ ૧૨.૧૪૦.૬૨



(कार्यसाधु पुरुषाने) गिधाडासारणी दूरदृष्टि ठेवावी, बगण्याप्रमाणे निश्चल रडावे, कुत्रासारभे सावध असावे, सिंहासारभा पराक्रम गाजवावा. निर्भय राडून कावण्याप्रमाणे साशंक असावे, व सर्पासारभे नागमोडी वर्तन ठेवावे.

३१८ गृहस्थस्त्वेष धर्माणां सर्वेषां मूलमुच्यते १२.२३४.६  
गृहस्थाश्रमी पुरुष ङा सर्व धर्माया मूल आधार आडे

३२० गौरवेण परित्यक्तं निःस्नेहं परिवर्जयेत् ।

सोढ्यं भ्रातरमपि किमुतान्यं पृथग्जनम् ॥ १२.२६२.१२

सभ्या भागि जरी असला तरी त्याचे पूर्वीचे मडत्व जागिन तो शुष्क पडला, त्याचे द्रव्य संपले म्हाणजे धतर बांधव त्याच्या वार्यासडी उभे रडात नाहीत. मग धतर सामान्य लोकांची गोष्ट कशाला ?

३२१ अस्थतेऽकर्मशीलस्तु सदानर्थैरङ्ग्यनः ॥ १२.१३६.८३

उद्योग न करणार्या दारिद्री मनुष्यावर संकटे नेहमी कोसणत असतात.

३२२ यञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलबद्धम् ।

तस्यालं निग्रहं मन्ये वायोऽपि सुदुष्करम् ॥ ६.३०.३४

(अर्जुन म्हाणतो) हे श्रीकृष्णा, मन हे थंयल, (धंद्यांना विषयांकडे) जबरदस्तीने ओढून नेणारे बलिष्ठ आण्णि दृढ आडे. त्याच्या निग्रह करणे हे वार्याची मोट. बांधण्याप्रमाणे मला अत्यंत कठीण वाटते.

३२३ यद्दालत्वेऽपि मानुष्यं सर्वथा तात शोभनम् ॥ १२.२६७.३१

(पराशर मुनि जनक राजाला म्हाणतात) आभारे, यांदाणयोनीत का डोठना, पण मनुष्याचा जन्म येणे हे सर्वात उत्तम.

३२४ यतुर्वेदोऽपि दुर्वृत्तः स शूद्रादतिरिच्यते ॥ ३.३१३.१११

यारी वेद पढलेला असला तरी दुर्वर्तनी असेल तर तो शूद्रापेक्षांछि कनिष्ठ समजावा.

३२५ यत्वारि यस्य द्वाराणि सुगुहान्यमरोत्तमाः ।

उपस्थमुदरं उस्तौ वाङ्मयतुर्था स धर्मवित् ॥ १२.२६६.२८

(उंसरणाने आलेला ब्रह्मदेव म्हाणतो।) देव डो, उपस्थ, उदर, डत व थवथी वाणी डी थार द्वारे जो दाबांत ठेवतो तो धर्म जाणणारा डोय.

३२६ थराणामथरा ङ्यन्नमदंष्टा दंष्ट्रिणामपि ।

आपः पिपासतामन्नमन्नं शूरस्य कातराः ॥ १२.६६.१५

स्थावर पदार्थ हे जंगम प्राण्यांचे अन्न डोय. तसेंच दाढा नसलेले प्राणी दाढा असलेल्यांचे. पाणी हे तडानेलेल्यांचे अन्न. तसेंच भिन्ने लोक शूरांचे भक्ष्य डोत.

३२७ यातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागशः ॥ ६.२८.१३

(ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ મહાજાતાત) ગુણ આણિ કર્મ યાંચ્યા અનુરોધાને ચાતુર્વર્ણ્ય મીચ ઉત્પન્ન કેલેં.

૩૨૮ ચારૈઃ પશ્યન્તિ રાજાનઃ ॥ ૫.૩૪.૩૪

રાજે લોક હેરાંચ્યા દ્વારે પહાત અસતાત.

૩૨૯ ચિરં હ્યપિ જડઃ શૂરઃ પણ્ડિતં પર્યુપાસ્ય હ ।

ન સ ધર્માન્વિજાનાતિ દર્વી સૂપરસાનિવ ॥ ૧૦.૫.૩

જો બુદ્ધીયા જડ તો ધિમેપણાને ફાર દિવસ જરી એકાદ્યા પંડિતાજવળ રાહિલા તરી, પકવાનાંતીલ પળીલા પકવાનાચી ગોડી જશી કળત નાહી, તસા ત્યાલા ધર્મતત્વાંચ બોધ મહાણૂન હોત નાહી !

૩૩૦ ચિરકારી હિ મેઘાવી નાપરાધ્યતિ કર્મસુ ॥ ૧૨.૨૬૬.૩

વિચારપૂર્વક ફાર વેળાને કામ કરણારા બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય કામાંત ચુકત નાહી.

૩૩૧ જરામૃત્યુ હિ ભૂતાનાં ખાદિતારૈ વૃકાવિવ ।

બલિનાં દુર્બલાનાં ચ ઢૂસ્વાનાં મહતામપિ ॥ ૧૨.૨૮.૧૪

સબળ દુર્બળ, લહાન થોર, સર્વ પ્રાણ્યાંના જરા વ મરણ હી લાંડગ્યાંપ્રમાણે ખાઊન ટાકિતાત.

૩૩૨ જરા રૂપં હરતિ હિ ધૈર્યમાશા

મૃત્યુઃ પ્રાણાન્ધર્મચર્યામસૂયા ।

ક્રોધઃ શ્રિયં શીલમનાર્યસેવા

હ્રિયં કામઃ સર્વમેવાભિમાનઃ ॥ ૫.૩૫.૫૦

વાર્ધક્ય રૂપાચા નાશ કરતે; આશા ધૈર્યાચા, મૃત્યુ પ્રાણ્યાંચા, મત્સર ધર્માચરણાચા, ક્રોધ લક્ષ્મીચા, દુર્જનસેવા શીલાચા, વિષયેચ્છા વિનયાચા, આણિ અભિમાન સર્વસ્વાચા નાશ કરતો.

૩૩૩ જલૌકાવત્પિબેદ્રાઘ્ને મૃદુનૈવ નરાધિપઃ ।

વ્યાઘ્રીવ ચ હરેત્યુત્તાન્ સન્દશેત્ર ચ પીડયેત્ ॥ ૧૨.૮૮.૫

એકાદ્યા જળપ્રમાણે રાજાને સૌમ્યપણાનેચ રાષ્ટ્રાતીલ દ્રવ્ય કરાચ્યા રૂપાને ઘ્યાવે. વાઘીણ જશી પિલાંના આપલે દાંત લાગૂ ન દેતાં ઉચલૂન નેતે, ત્યાપ્રમાણે પ્રજેલા ત્રાસ ન હોઈલ અશા બેતાને તિજપાસૂન કર વ્યાવા.

૩૩૪ જાતમન્વેતિ મરણં નૃણામિતિ વિનિશ્ચયઃ ॥ ૧૨.૨૯૭.૨૨

મનુષ્ય જન્માસ આલ્યાબરોબર મરણ ત્યાચ્યા પાઠોપાઠ ચેતે હે નિશ્ચિત હોય.

૩૩૫ જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।

તસ્માદપરિહાર્યેડર્યે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥ ૬.૨૬.૨૭

(શ્રીકૃષ્ણ મહાજાતાત અર્જુના.) જન્માસ આલેલ્યાલા મરણ હેવલેલેચ આહે; તસેચ મેલેલ્યાલા પુનઃ જન્મ હેવલેલાચ. યાસાઠી, યા અપરિહાર્ય અસલેલ્યા ગોષ્ટીબદ્ધ શોક કરણે તુલા શોભત નાહી.

૩૩૬ જિતા સભા વસ્ત્રવતા મિષ્ટાશા ગોમતા જિતા ।

अध्या जितो यानवता सर्व शीलवता जितम् ॥ प.३४.४७

यांगली वस्त्रे परिधान करणार्याला सभेमध्ये मान मिळतो. गाई बाणगाणार्या मनुष्याची मिष्टान्न भाण्याची ढोस सिद्धीस जाते. ज्याच्यापाशी वाडन असते त्याला मार्ग सडज आडमण करता येतो. आणि शीलवान् पुरुषाचे सर्वय काडी सिद्धीस जाते.

३३७ जूर्णमन्नं प्रशंसन्ति भार्या य गतयौवनाम् ।

शूरं विजितसङ्ग्रामं गतपारं तपस्विनम् ॥ प.३५.६६

भाल्वेल्या अन्नाची प्रशंसा ते पयल्यावर करावी. तसेच स्त्रीची तारुण्य उलटून गेल्यावर, शूराची लढाई जिंकल्यावर, आणि तपस्व्याची तपःसमाप्तीनंतर प्रशंसा करावी.

३३८ जुर्यन्ति जुर्यतः केशा दन्ता जुर्यन्ति जुर्यतः ।

यक्षुःश्रोत्रे य जुर्यते तृष्वैका न तु जुर्यते ॥ १३.७.२४

वार्धक्याने शरीर जर्जर जावे मडणजे केस जूर्ण होतात, दांत जूर्ण होतात, ओणे आणि कानडि जूर्ण होतात; परंतु ऐकटी तृषणा (लोभ) मात्र जूर्ण होत नाही !

३३९ ज्वन्मद्राणि पश्यति ॥ ४.३८.४२

कोणी जाला तरी आधी जगेल तेव्हा मग यांगवे दिवस पाडणार !

३४० ज्ञातयो वर्धनीयास्तैर्यं धृच्छन्त्यात्मनः शुभम् ॥ प.३९.१८

स्वतःचे कल्याण व्हावे असे जे धृच्छितात त्यांनी अगोदर आपल्या आभेष्टांच्या उत्कर्ष करावा.

३४१ ज्ञानं तत्त्वार्थसंबोधः ॥ ३.३१३.६०

ज्ञान मडणजे आत्मतत्त्वाचा बोध होणे.

३४२ ज्यायांसमपियेद्धं गुणैरपि समन्वितम् ।

आततायिनमायान्तं छन्त्याद्धातकमात्मनः ॥ ६.१०७.१०१

मारण्याच्या धृष्टेने आपल्या अंगावर धावून येणारा आततायी मनुष्य वयाने मोठा असला, किंबहुना वृद्ध असला, आणि गुणसंपन्न जरी असला तरी त्यास हार करावे.

३४३ तदा स वृद्धो भवति तदा भवति दुःषितः ।

तदा शून्यं जगत्तस्य यदा मात्रा वियुज्यते ॥ १२.२६६.३०

ज्यावेणी मनुष्याला मातेचा वियोग होतो त्यावेणीय तो भरा वृद्ध होतो, त्यावेणीय तो भरा दुःखी होतो आणि त्यावेणीय त्याला सर्व जग शून्य वाटते !

३४४ तदेवासनमन्विच्छेधत्र नाभिपतेत्परः ॥ ४.४.१३

ज्या ठिकाणी दुसरा कोणी येणार नाही (व ठीक मडणून मडणणार नाही) अशीय जगा शोधून काढावी.

३४५ तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया ।

उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ६.२८.३४ (श्रीकृष्ण म्हाश्रुतात ले अर्जुना,) प्रणाम डेल्याने, परोपरीने प्रश्न विचारिल्याने आशि सेवा डेल्याने तत्त्वदृष्टे ज्ञानी लोक तुला ब्रह्मज्ञानाया उपदेश करतील असे समज.

३४६ तपः श्रुतं य योनिश्चाप्येतद्ब्राह्मण्यकारणम् ।

त्रिभिर्गुणैः समुदितस्ततो भवति वै द्विजः ॥ १३.१२१.१७

तप, वेदाध्ययन व ब्राह्मणकुलांत जन्म यांच्या योगाने ब्राह्मण्य प्राप्त होते. या तीन गुणांनी युक्त असेल तरय तो द्विज या संज्ञेला पात्र होतो.

३४७ तपसा प्राप्यते स्वर्गस्तपसा प्राप्यते यशः ।

आयुः प्रकर्षो भोगाश्च लभ्यन्ते तपसा विभो ॥ १३.५७.८

(भीष्म युधिष्ठिराला म्हाश्रुतात,) तपाने स्वर्ग मिणतो, तपाने यश प्राप्त होतें, आयुष्य, वैभव आशि सर्वप्रकारच्या उपभोग्य वस्तु तपाने प्राप्त होतात.

३४८ तपसा लभ्यते सर्वम् ॥ १२.१५३.३४

तपाने सर्व काडी प्राप्त करून घेता येते.

३४९ तपसा विन्दते मखत् ॥ ३.३१३.४८

तपाच्या योगाने मनुष्य मखत्पदाला पोचतो.

३५० तपः स्वधर्मवर्तित्वम् ॥ ३.३१३.८८

तप म्हाश्रुते स्वधर्माप्रमाणे वागणे.

३५१ तपोर्थायं ब्राह्मणी धत्त गर्भं

गौर्वोढारं धावितारं तुरङ्गी ।

शूद्रा दासं पशुपालं य वैश्या

वधार्थायं क्षत्रिया राजपुत्री ॥ ११.२६.५

ब्राह्मणस्त्री गर्भ धारण करते तो त्याने (जन्माला येणिन) तप करावे म्हाश्रुत, गाईने ओळी वाडणारा, घोडीने धावणारा, शूद्रस्त्रीने दास्यकर्म करणारा, वैश्य स्त्रीने गुरे राभणारा आशि क्षत्रिय राजकन्येने युद्धांत मरून जाणारा, गर्भ धारण डेलेला असतो.

३५२ तरसा ये न शक्यन्ते शस्त्रैः सुनिशितैरपि ।

साम्ना तेऽपि निगृह्यन्ते गजा एव करेणुभिः ॥ १२.१३९.३९

जबरदस्तीने अथवा तीक्ष्ण शस्त्रांच्या योगानेहि ज्यांना दाभांत ठेवितां येत नाडी ते सुद्धा, उत्ती उत्तिर्णीना वश होतात त्याप्रमाणे, सामोपचाराने वश करितां येतात.

३५३ तर्कोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो विभिन्ना

नैको ऋषिर्धस्य मतं प्रमाणम् ।

धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुडायां

मडाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ ३.३१३.११७

(धर्मतत्त्वाच्या विचार करू लागले असता) युक्तिवाद लंगडा पडतो, श्रुतिवाक्ये पडावी तर ती निरनिराव्या प्रकारची आढेत, ज्याचे मत सर्वांना प्रमाणा आडे असा अकडि ऋषि आढणून येत नाही. तात्पर्य, धर्माचे तत्त्व गुडेत दडलेले आडे (मडाणे अत्यंत गूढ आडे) अशा स्थितीत, थोर लोक ज्या मार्गांनी गले तोच मार्ग उत्तम !

उप४ तस्माच्छास्त्रं प्रमाणां ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ॥ ६.४.२४

(श्रीकृष्ण मडाणतात।) अर्जुना, कार्य कोणते, अकार्य कोणते याचा निर्णय करण्याच्या कामी तुला शास्त्रच प्रमाणा मानिले पाडिजे.

उप५ तृणानि भूमिरुदकं वाक्यतुर्था य सूनृता ।

सतामेतानि गडेषु नोच्छिद्यन्ते कदाचन ॥ ५.३६.३४

गवताये आसन, स्वयं जगा, पाणी आणि यौथे सत्य व प्रिय भाषण या यार गोष्टींची तरी सजनांच्या धरी डेवडांळि वाण पडत नाही.

उप६ तेजसोर्लि द्रयोर्देवाः सभ्यं वै भविता कथम् ॥ ५.१०.२२

(‘तू, ँद्राशी सभ्य कर’ असे सांगण्याकरिता आलेल्या देवांना वृत्रासुर मडाणतो) देवडो, दान तेजस्वी पुरुषांचे सभ्य कसे वडावयाचे ?

उप७ त्यजन्ति दारान्पुत्रांश्च मनुष्याः परिपूजिताः ॥ १२.९१.५३

मनुष्यांच्या भडुमान डेला मडाणजे ते आपल्या स्त्रीपुत्रांच्याळि त्याग करण्यास तयार डोतात.

उप८ त्यजेत्तुलार्थे पुरुषं ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।

ग्रामं जनपदस्यार्थे आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥ ५.३७.१७

(प्रसंग पडल्यास) कुलाच्या रक्षाणाकरितां कुलांतील अेका मनुष्याचा त्याग करावा. सभंध ग्रामाकरितां अेका कुणाची पर्वा करू नये. देशाकरिता अेका गांवावरळि उदक सोडावे. आणि आत्मकल्याणाकरितां सर्वे पृथ्वीच्याळि त्याग करावा.

उप९ त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।

कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्रयं त्यजेत् ॥ ६.४०.२१

काम, क्रोध व लोभ डी तीन आत्मनाश करणारी नरकाची द्वारे डोत. तस्मात् या तिडीयाडी त्याग करावा.

उ६० त्रीण्येव तु पदान्याहुः पुरुषस्योत्तमं व्रतम् ।

न द्रुड्येयैव दद्याय्य सत्यं सैव परं वदेत् ॥ १३.१२०.१०

तीनय गोष्टींना पुरुषाचे उत्तम व्रत असे मडले आडे. त्या मडाणजे, मत्सर करू नये, दान करावे, आणि श्रेष्ठ असे सत्यय ओलावे।

૩૬૧ ત્વમિત્યુક્તો હિ નિહતો ગુરુર્ભવતિ ભારત ॥ ૮.૬૯.૮૩

(શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનાલા મહાવાતાત) ગુરુલા 'તું' અસે સંબોધિલે મહાણજે ત્યાયા વધ કેલ્યાસારખેય ઝાલે.

૩૬૨ દણ્ડ એવ હિ રાજેન્દ્ર ક્ષત્રધર્મો ન મુણ્ડનમ્ ॥ ૧૨.૨૩.૪૭

(વ્યાસમુનિ યુધિષ્ઠિરાલા મહાવાતાત.) દંડન હાય ક્ષત્રિયાયા ધર્મ આહે; મુંડન નવ્હે !

૩૬૩ દણ્ડનીત્યાં યદા રાજા સમ્યક્કાત્સ્વર્ચેન વર્તતે ।

તદા કૃતયુગં નામ કાલસૃષ્ટં પ્રવર્તતે ॥ ૧૨.૬૯.૮૦

જેવ્હાં રાજા યોગ્ય રીતીને આણિ પૂર્ણપણે દંડનીતીચ્યા અનુરોધાને ચાલતો, તેવ્હાં કાલનિર્મિત અશા કૃતયુગાચી પ્રવૃત્તિ હોતે.

૩૬૪ દણ્ડશ્ચેત્ર ભવેલ્લોકે વિનશ્યેયુરિમાઃ પ્રજાઃ ।

જલે મત્સ્યાનિવાભક્ષ્યન્ દુર્બલાન્બલવત્તરાઃ ॥ ૧૨.૧૫.૩૦

જગાત જર દંડ નસતા તર પ્રજા નાશ પાવલ્યા અસત્યા. પાણ્યાતીલ માશાંપ્રમાણે બલવત્તર લોકાંની દુર્બળાંના ખાઊન ટાકલે અસતે.

૩૬૫ દણ્ડઃ શાસ્તિ પ્રજાઃ સર્વા દણ્ડ એવાભિરક્ષતિ ।

દણ્ડઃ સુમેષુ જાગર્તિ દણ્ડ ધર્મ વિદુર્બુધાઃ ॥ ૧૨.૧૫.૨

દંડ હાય સર્વ પ્રજેલા વળણ લાવતો. દંડય સર્વાચે રક્ષણ કરતો. સર્વ લોક ઝાંપી ગેલે તરી દંડ જાગા રાહતો. મહાણુનચ દંડ હાય ધર્મ આહે અસેં જ્ઞાની લોક સમજતાત.

૩૬૬ દણ્ડસ્થૈવ ભયાદેકે ન ખાદન્તિ પરસ્પરમ્ ।

અન્યે તમસિ મજ્જેયુર્યદિ દણ્ડો ન પાલયેત્ ॥ ૧૨.૧૫.૭

દંડાચ્યાચ ભીતીમુળે કાહી પ્રાણી પરસ્પરાંના ખાઊન ટાકીત નાહીત. જર દંડશક્તીને લોકાંચે રક્ષણ કેલે નાહી તર તે ધોર અંધકારાંત બુડૂન જાતીલ.

૩૬૭ દત્તભુક્તકૃલં ધનમ્ ॥ ૫.૩૯.૬૭

દાન કરણે વ ભોગ્ય વસ્તૂંચા ઉપભોગ ઘેણે હે ધનાચે કુળ હોય.

૩૬૮ દયા સર્વસુખૈષિત્વમ્ ॥ ૩.૩૧૩.૯૦

દયા મહાણજે સર્વાંના સુખ વ્હાવે અશી ઇચ્છા.

૩૬૯ દર્પો નામ શ્રિયઃ પુત્રો જજ્ઞેડધર્માદિતિ શ્રુતિઃ ॥ ૧૨.૯૦.૨૬

દર્પ હા લક્ષ્મીયા પુત્ર આહે; તો તિલા અધર્માપાસૂન ઝાલા અસેં ઐકણ્યાત ચેતેં.

૩૭૦ દાક્ષ્યમેકપદં ધર્મ્યં દાનમેકપદં યશઃ ।

સત્યમેકપદં સ્વર્ગ્યં શીલમેકપદં સુખમ્ ॥ ૩.૩૧૩.૭૦

दक्षता उेय धर्माये मुष्य कारण डोय. दान डेय यशःप्राप्तीये मुष्य साधन डोय. सत्य उेय स्वर्गप्राप्तीये मुष्य साधन डाय। आण्णि शील डेय सुष्पाये मुष्य निधान डोय.

399 दानपथ्यौदनो जन्तुः स्वकर्मफलश्रुमते ॥ १२.२७८.३७

दान डेय मनुष्याला परलोकीच्या मार्गात शिदोरीप्रमाणे उपयोगी पडते. प्राण्याला स्वतःच्याय कर्माये कृण मिणत असते.

39२ दानमेव डि सर्वत्र सान्त्वेनानभिजल्पितम् ।

न प्रीणयति भूतानि निर्व्यञ्जनमिवाशनम् ॥ १२.८४.७

दान जाले तरी गोंड शब्द ओलून डेले नाडी, तर तें, तोंडी लावण्यावांचून दिलेल्या भोजनाप्रमाणे लोकांच्या मनाला आनंद देत नाडी.

393 दानं मित्रं मरिष्यतः ॥ 3.393.६४

दान डा मरणोन्मुख जालेल्याया मित्र डोय.

39४ दाने तपसि सत्ये च यस्य नोच्यरितं यशः ।

विद्यायामर्थलाभे वा मातुरुच्यार अेव सः ॥ ५.१३३.२४

दान, तप, सत्यभाषण, विद्या किंवा संपत्ति यांपैकी कोणत्याडि बाबतीत ज्याची कीर्ति कोणी गात नाडी तो आपल्या मातेया डेवण मलोत्सर्ग डोय. (म्डणजे त्याच्या जन्माच्या रुपाने त्याच्या आठने डेवण आपल्या पोटांतील घाण बाडेर टाकली।)

39५ दान्तस्य किमरण्येन तथाऽदान्तस्य भारत ।

यत्रैव निवसेद्वान्तस्तदरण्यं स याश्रमः ॥ १२.१६०.३६

(भीष्म युधिष्ठिराला म्डणतात) ढंद्रिये स्वाधीन असल्यावर अरण्यांत जाण्याची गरज काय ? व नसल्यावर जाणुन उपयोग काय ? जितेंद्रिय पुरुष ज्या ठिकाणी वास्तव्य करील तेय त्याये अरण्य व तोय त्याया आश्रम.

39६ दुरव्ययं दृष्यधर्षं दुरापं दुरतिक्रमम् ।

सर्वं वै तपसाभ्येति तपो डि बलवत्तरम् ॥ १३.१२२.१८

दुस्तर, अजिंक्य, प्राप्त डोण्यास कडीण, अनुल्लंघनीय असे सर्व काडी तपाच्या योगाने साध्य डोते. परोपर तप डे अत्यंत सामर्थ्यवान आडे.

39७ दूताः किमपराध्यन्ते यथोक्तस्थानुभाषिणः ॥ ५.१६२.३७

सांगितलेला निरोप कणविएार्या दूतांया तसे करण्यांत काय बरें अपराध आडे ?

39८ देशकालौ समासाद्य विक्रमेत विचक्षणः ।

देशकालव्यतीतो डि विक्रमोनिष्कलोभवत् ॥ १२.१४०.२८

દેશકાલાંચી અનુકૂલતા પાહૂન શહાણ્યાને પરાક્રમ ગાજવાવા. કારણ યોગ્ય દેશ આણિ યોગ્ય કાલ નિઘૂન ગેલ્યાવર કેલેલા પરાક્રમ નિષ્ફલ હોતો.

૩૭૯ દૈવી સમ્પદ્ધિમોક્ષાય નિબન્ધાયાસુરી મતા ॥ ૬.૪૦.૫

દૈવી સંપત્તિ મોક્ષાલા, વ આસુરી સંપત્તિ બંધનાલા, કારણીભૂત હોતે.

૩૮૦ દૌષ્ણુલેયાશ્ચ લુબ્ધાશ્ચ નૃશંસા નિરપત્રપાઃ ।

તે ત્યાં તાત નિષેવેયુર્યાવદાર્દ્રકપાણયઃ ॥ ૧૨.૮૩.૭

(ભીષ્મ સાંગતાત) બા યુધિષ્ઠિરા, હલજ્યા કુળાંત જન્મલેલે, લોભી, દુષ્ટ, નિર્લજ્જ અસે જે લોક આહેત, તે ત્યાંચા હાત ઓલા હોત આહે (અર્થાત્ ત્યાંના દ્રવ્યાદિક પોચત આહે) તોપર્યંતચ તુઝી સેવા કરતીલ.

૩૮૧ દ્રવ્યાગમો નૃણાં સૂક્ષ્મઃ પાત્રે દાનં તતઃ પરમ્ ।

કાલઃ પરતરો દાનાચ્છ્રદ્ધા ચૈવ તતઃ પરા ॥ ૧૪.૯૦.૯૪

દ્રવ્ય સંપાદન કરણે હી ગોષ્ટ કમી મહત્વાચી આહે. સત્વાત્રી કેલેલ્યા દાનાચી યોગ્યતા ત્યાહૂન જાસ્ત આહે. યોગ્ય કાળી દાન કરણે હે ત્યાપેક્ષાહિ શ્રેષ્ઠ. આણિ શ્રદ્ધા હી તર ત્યાહિપેક્ષા શ્રેષ્ઠ આહે.

૩૮૨ દ્રોહાદેવૈરવામાનિ દિવિ સ્થાનાનિ સર્વશઃ ॥ ૧૨.૮.૨૮

દ્રોહાચ્યાચ યોગાને દેવાંની સ્વર્ગાતીલ સર્વ સ્થાને સંપાદન કેલી.

૩૮૩ દ્વાવમ્ભસિ નિવેષ્ટવ્યૌ ગલે બદ્ધા દૃઢાં શિલામ્ ।

ધનવન્તમદાતારં દરિદ્રં ચાતપસ્વિનમ્ ॥ ૫.૩૩.૬૦

ધનવાન્ અસૂન દાન ન કરણારાઆણિ દરિદી અસૂન તપશ્ચર્યા ન કરણારા ચા દોઘાંના ગળ્યાત મોઠી ધોંડ બાંધૂન પાણ્યાત બુડવૂન ટાકારવેં.

૩૮૪ દ્વાવિમૌ કણ્ટકો તીક્ષ્ણૌ શરીરપરિશોષિણૌ ।

યશ્ચાધનઃ કામયતે યશ્ચ કુપ્યત્યનીશ્વરઃ ॥ ૫.૩૩.૫૬

નિર્ધન અસૂન ચૈનીચી ઇચ્છા કરણે વ અંગાંત સામર્થ્ય નસતાં રાગાવણે હે દોન શરીરાતીલ રક્ત અગદી નાહીસે કરૂન ટાકણારે તીક્ષ્ણ કાંટે હોત.

૩૮૫ દ્રે કર્મણી નરઃ કુર્વન્નસ્મિલ્લોકે વિરોચતે ।

અબ્રુવન્યરુષદ્ધિઞ્ચિદસતોડનર્યંસ્તથા ॥ ૫.૩૩.૫૪

દોન ગોષ્ટી કરણારા મનુષ્ય ચા લોકી યોગ્યતેસ ચઢતો. યત્કિચિતહિ કઠોર ન બોલણે આણિ દુર્જનાંચા ગૌરવ ન કરણે.

૩૮૬ દ્રેષ્યો ન સાધુર્ભવતિ ન મેઘાવી ન પણિડતઃ ।

પ્રિયે શુભાનિ કાર્યાણિ દ્રેષ્યે પાપાનિ ચૈવ હ ॥ ૫.૩૯.૪



जो ज्याच्या द्वेषास पात्र जालेला असतो तो त्याला सज्जन, बुद्धिमान् अथवा शडाशा वाटत नाही. कारण, प्रिय असलेल्या मनुष्याची कृत्ये सर्व काडी यांगली, आणि द्वेषास पात्र जालेल्या मनुष्याची कृत्ये सर्व काडी वाईट (समजणें ही सामान्य लोकांची रीतच आहे।)

३८७ ङ्यक्षरस्तु भवेन्मृत्युस्त्यक्षरं ब्रह्म शाश्वतम् ।

ममेति य भवेन्मृत्युर्न ममेति य शाश्वतम् ॥ १२.१३.४

दोन अक्षरे म्हणजे मृत्यु व तीन अक्षरे म्हणजे शाश्वत ब्रह्म होय. 'मम' म्हणजे माझे असें मानिल्याने मृत्यु, आणि 'न मम' म्हणजे माझे नव्हे असें मानिल्याने शाश्वत ब्रह्मपद प्राप्त होते.

३८८ धनं लभेत दानेन मौनेनाज्ञां विशाम्पते ।

उपभोगांश्च तपसा ब्रह्मचर्येण ज्ञातम् ॥ १३.७.१४

दान करून धन मिणवावे, मौनाने, लोकांनी आपल्या आज्ञेप्रमाणे वागणें, तपश्चर्येने उपभोग आणि ब्रह्मचर्याने (दीर्घ) ज्ञात ही प्राप्त करून घ्यावी,

३८९ धननाशेऽधिकं दुःखं मन्ये सर्वमउत्तरम् ।

ज्ञातयो ङ्यवमन्यन्ते मित्राणि य धनाय्युतम् ॥ १२.१७७.३४

(वैराग्य संपन्न मंडि म्हणतो) मला वाटतें, द्रव्यनाशाचे दुःख सर्वांत अत्यंत अधिक, कारण नातलग व मित्रादि द्रव्य नष्ट जालेल्याचा अपमान करितात.

३९० धनमाहुः परं धर्मं धने सर्वं प्रतिष्ठितम् ।

जुवन्ति धनिनो लोके मृता ये त्वधना नराः ॥ ५.७२.२३

धन मिणविले हा श्रेष्ठ धर्म होय असें म्हणतात. धनावरच सर्व काडी अवलंबून आहे. धनसंपन्न लोकच जगांत जिवंत असतात. धनहीन पुरुष मेल्यातच जमा.

३९१ धनात्कुलं प्रभवति धनाद्धर्मः प्रवर्धते ।

नाधनस्यास्त्ययं लोको न परः पुरुषोत्तम ॥ १२.८.२२

(अर्जुन युधिष्ठिराला म्हणतो) हे नरश्रेष्ठा, धनाच्या योगाने कुणाचा उत्कर्ष होतो. धन असेल तर धर्माची वाढ होते. निर्धनाला ना छळलोक ना परलोक.

३९२ धनेन किं यत्र ददाति नाश्रुते

बलेन किं येन रिपुं न बाधते ।

श्रुतेन किं येन न धर्ममाचरेत्

किमात्मना यो न जितेन्द्रियो वशी ॥ १२.३२१.९३

ज्याचा दान करण्याकडे किंवा भोगण्याकडे उपयोग केला जात नाही ते धन काय कामाचें ? ज्याच्या योगाने शत्रूला त्रास दिला जात नाही त्या बणाचा काय उपयोग ? धर्मानुष्ठान नाही तर विद्येची काय किंमत ? आणि जो जितेन्द्रिय, मनोनिग्रही नाही तो ज्ञान काय करावयाचा ?

૩૯૩ ધનેનાધર્મલબ્ધેન ચચ્છિદ્રમપિધીયતે ।

અસંવૃતં તદ્ભવતિ તતોડન્યદવદીર્યતે ॥ ૫.૩૫.૭૦

અન્યાયાને મિળવિલેલ્યા દ્રવ્યાને એકાદે વ્યંગ જાંકલે તર તે ખરોખર જાંકલે જાત નાહીય, પરંતુ ત્યાપાસૂન આણખીહિ એક ઉત્પન્ન હોતે.

૩૯૪ ધન્યાનામુત્તમં દાક્ષ્યં ધનાનામુત્તમં શ્રુતમ્ ।

લાભાનાં શ્રેય આરોગ્યં સુખાનાં તુષ્ટિરુત્તમા ॥ ૩.૩૧૩.૭૪

ધન મિળવિણ્યાચ્યા સાધનાંત દક્ષતા સર્વાંત શ્રેષ્ઠ આહે. ધનાંમધ્યે ઉત્તમ ધન વિદ્યા. સર્વ લાભાંત ઉત્કૃષ્ટ લાભ મ્હણજે આરોગ્ય. આણિ સર્વ સુખાંત સંતોષ શ્રેષ્ઠ.

૩૯૫ ધર્મ એકો મનુષ્યાણાં સહાયઃ પારલૌકિકઃ ॥ ૧૩.૧૧.૧૭

એકટા ધર્મચ મનુષ્યાંચા પરલોકાંતીલ સોબતી આહે.

૩૯૬ ધર્મ એવ હતો હન્તિ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ ॥ ૩.૩૧૩.૧૨૮

આપણ ધર્માચ્યા ઘાત કેલા તર ધર્મચ આપલા ઘાત કરતો. આણિ આપણ ધર્માચિં રક્ષણ કેલે તર ધર્મ આપલે રક્ષણ કરતો.

૩૯૭ ધર્મ યો બાધતે ધર્મો ન સ ધર્મઃ કુવર્ત્મ તત્ ।

અવિરોધાત્તુ યો ધર્મઃ સ ધર્મઃ સત્યવિક્રમ ॥ ૩.૧૩૧.૧૧

(સસાણ્યાચ્યા રૂપાને આલેલા ઇદ્ર શિબિ રાજલા મ્હણતો) જ્યાચ્યા યોગાને ખર્ચ્યા ધર્માલા બાધ ચેતો તો ધર્મચ નવ્હે, તો કુમાર્ગ હોય. જ્યાચ્યા ખર્ચ્યા ધર્માશી વિરોધ ચેત નાહી તોય ધર્મ.

૩૯૮ ધર્મ સંહરતે તસ્ય ધનં હરતિ યસ્ય સઃ ।

હ્રિયમાણે ધને રાજન્વચં કસ્ય ક્ષમેમહિ ॥ ૧૨.૮.૧૩

(ભીમ યુધિષ્ઠિરાલા મ્હણતો) જો જ્યાચે દ્રવ્ય હરણ કરતો ત્યાને ત્યાચ્યા ધર્માચ્યાચ ઉચ્છેદ કેલ્યાસારખે હોતે રાજા, આમચ્યા દ્રવ્યાચ્યા અપહાર હોહી લાગલા તર આમ્હી કોણાલા ક્ષમા કરાવી કાય ?

૩૯૯ ધર્મ હિ યો વર્ધયતે સ પણ્ડિતો

ય એવ ધર્માચ્ચય વતે સ મુહ્યતિ ॥ ૧૨.૩૨૧.૭૮

ધર્માચી જો વાઢ કરતો તોય પંડિત. જો ધર્માપાસૂન ચ્યુત હોતો તો મોહાંત સાપડલા અસે સમજાવેં.

૪૦૦ ધર્મનિત્યાસ્તુ ચે કેચિન્ન તે સીદન્તિ કર્હિચિત્ ॥ ૩.૨૬૩.૪૪

સદોદિત ધર્માને જે વાગતાત ત્યાંચા કધીહિ નાશ હોત નાહી.

૪૦૧ ધર્મમૂલઃ સદૈવાર્થઃ કામોડર્થકુલમુચ્યતે ॥ ૧૨.૧૨૩.૪

કેવ્હાં જાલેં તરી અર્થપ્રાપ્તીચેં મૂળ ધર્મ હોય. કામ (મ્હણજે ઇષ્ટપ્રાપ્તિ) હે અર્થાચિં કુળ હોય.

૪૦૨ ધર્મ પુત્ર નિષેવસ્વ સુતીક્ષણૌ ચ હિમાતપૌ ।

क्षुत्पिपासे च वायुं च जय नित्यं जितेन्द्रियः ॥ १२.३२.४

(व्यास मुनि शुक्ला सांगतात । ) डे पुत्रा, तूं धर्मायरएाने वाग, नेडमी जितेंद्रिय राडून कडक थंडी व डिन, तडान व भूक, आणि प्राणवायु यांना जिंक (भडणजे सडन करएयास शीक).

४०३ धर्मपूर्वे धनं मध्ये जघन्ये काममायरेत ।

अडन्यनुयरेडेवमेष शास्त्रकृतो विधिः ॥ ३.३३.४०

दिवसाख्या पूर्वभागांत धर्मानुष्ठान, मध्यभागात द्रव्यसंपादन व शेवटल्या भागांत विषयसेवन करावे. याप्रमाणे प्रत्येकीं वागावे डा शास्त्रोक्त विधि आडे.

४०४ धर्मव्युत्थित्तिमिच्छन्तो येऽधर्मस्य प्रवर्तकाः ।

डन्तव्यास्ते दुरात्मानो देवैर्देत्या एवोल्बणाः ॥ १२.३३.३०

जे धर्माया उच्छेद करूं पाडतात व अधर्माया प्रसार करतात अशा दुरात्म्यांना, देवांनी मडाभयंकर अशा दैत्यांना ढार मारले त्याप्रमाणे, ढार मारवें.

४०५ धर्मश्च सूक्ष्मो निपुणोपलक्ष्यः ॥ २.६७.३८

सूक्ष्म अशा धर्माये भारकाठने परीक्षाण करावें.

४०६ धर्मश्चार्येण मडता शक्यो राजनिषेवितुम् ॥ ३.३३.४८

(भीम युधिष्ठिराला भडणतो) डे राजा, धर्माये आयरएा विपुल द्रव्याख्याय योगाने करता येणे शक्य आडे.

४०७ धर्मस्य निष्ठात्वाचारस्तमेवाश्रित्य लोत्स्यसे ॥ १२.२५८.६

(भीष्म युधिष्ठिराला भडणतात) धर्माया आधार आचार डोय. त्यायाय आश्रय डेल्यावर तुला धर्माये ज्ञान डोठल.

४०८ धर्मः सत्यं तथा वृत्तं बलं यैव तथाप्यडम् ।

शीलमूला मडाप्राज्ञा सदा नास्त्यत्र संशयः ॥ १२.१२४.६२

(लक्ष्मी प्रडादास भडणते) धर्म, सत्य तसेय सद्गर्तन, सामर्थ्य आणि मी (लक्ष्मी) या सर्वाये मूणकारण शील डेय डोय यांत संशय नाडी.

४०९ धर्मादपेतं यत्कर्म यद्यपि स्यान्मडाडुलम् ।

न तत्सेवेत मेधावी न तद्धितमिडोय्यते ॥ १२.२६३.८

धर्माला सोडून असलेले कृत्य डेवढेंडि मोठे कुल डेणारे असले तरी ते शडाएयाने करूं नये. कारण त्यापासून भरें कल्याण डोत नाडी.

४१० धर्माय राजा भवति न कामकरणाय तु ॥ १२.८०.३

धर्मरक्षणसाठी राजायी डित्पत्ति आडे, आपल्या एय्या तूम करून डेएयासाठी नड्ढे. ४११ धर्मार्थकामकुशलो धर्मार्थावय्यपीडयन् ।

धर्मप्रधानकार्याणि कुर्याश्चेति पुनःपुनः ॥ ७.१५१.३७

(દ્રોણાચાર્ય દુર્યોધનાલા સાંગતાત) તૂં ધર્મ, અર્થ વ કામ યાંવિષયી કુશલ આહેસ. પરંતુ, ધર્મ વ અર્થ યા દોહોંસહિ ધક્કા ન લાગૂ દેતાં ધર્મપ્રધાન અશીય કૃત્ય કરીત જા, હે મી તુલા પુનઃ પુનઃ સાંગતોં,

૪૧૨ ધર્માર્થકામા: સમસેવ સેવ્યા યો

હયેકભક્ત: સ નરો જઘન્ય: ।

તયોસ્તુ દાક્ષ્યં પ્રવદન્તિ મધ્યં

સ ઉત્તમો યોઽભિરતસ્ત્રિવર્ગે ॥ ૧૨.૧૬૭.૪૦

ધર્મ, અર્થ આણિ કામ યાંચે સેવન સારખ્યાય પ્રમાણાને કેલે પાહિજે. યાંપૈકી કોણત્યાહિ એકાવચ્ય જો ભર દેતો તો મનુષ્ય નિકૃષ્ટ હોય. યાતૂન દોહોંચ્યા ઠિકાણી દક્ષ અસણારા મધ્યમ પ્રતીચા હોય. સર્વાત શ્રેષ્ઠ તોચ કી, જો યા તીનહિ પુરુષાર્થામધ્યે રમમાણ હોઊન રાહતો.

૪૧૩ ધર્માર્થો ધર્મકામૌ ચ કામાર્થો યાખ્યાપીડયન્ ।

ધર્માર્થકામાન્યોઽભ્યેતિ સોઽત્યન્તં સુખમશ્રુતે ॥ ૯.૬૦.૨૨

ધર્મ વ અર્થ, ધર્મ વ કામ, કામ વ અર્થ યાંચ્યા એકમેકાંશી વિરોધ યેઊ ન દેતાં ધર્મ, અર્થ વ કામ યા તિહીંચે જો સેવન કરતો ત્યાલા આત્યંતિક સુખ પ્રામ હોતે.

૪૧૪ ધર્મે ચાર્થે ચ કામે ચ મોક્ષે ચ ભરતર્ષભ ।

યદિહાસ્તિ તદન્યત્ર યત્રેહાસ્તિ ન તત્કચિત્ ॥ ૧.૬૨.૫૩

(વૈશંપાયન જનમેજય રાજાલા સાંગતાત) ધર્માવિષયી, કામાવિષયી આણિ મોક્ષાવિષયી યાંત (મહાભારતાત) જે સાંગિતલે આહે તેચ ઇતર ગ્રંથાંત આહે. જે યાંત નાહી તે કુઠેચ નાહી.

૪૧૫ ધર્મેણ રાજ્યં વિન્દેત ધર્મેણ પરિપાલયેત્ ॥

ધર્મમૂલાં શ્રિયં પ્રાપ્ય ન જહાતિ ન હીયતે ॥ ૫.૩૪.૩૧

ધર્મને રાજ્ય મિળવાવેં વ ધર્મનેચ ત્યાચે સંરક્ષણ કરાવેં. ધર્મને મિળવિલેલ્યા રાજલક્ષ્મીચા ત્યાગ કરણ્યાચા પ્રસંગ ચેત નાહી; વ તીહિ રાજાલા સોડૂન જાત નાહી.

૪૧૬ ધર્મે તિષ્ઠન્તિ ભૂતાનિ ધર્મે રાજનિ તિષ્ઠતિ ।

તં રાજા સાધુ ય: શાસ્તિ સ રાજા પૃથિવીપતિ: ॥ ૧૨.૯૦.૫

ધર્માચ્યા આધારાને પ્રાણી રાહતાત, ધર્મ, રાજાચ્યા આધારાને રાહતો, ત્યા ધર્માચે પાલન જો રાજા ઉત્તમ પ્રકારે કરતો તો રાજા સર્વ પૃથ્વીચા રાજા હોતો.

૪૧૭ ધર્મે તે ધીયતાં બુદ્ધિર્મનસ્તુ મહદસ્તુ ચ ॥ ૧૫.૧૭.૨૧

(કુંતી યુધિષ્ઠિરાલા મહણતે) તુઝી બુદ્ધિ ધર્માચ્યા ઠિકાણી સ્થિર હોવો, આણિ તુઝેં મન મોઠે અસો.

૪૧૮ ધર્મે મતિર્ભવતુ વ: સતતોત્થિતાનાં

સ હ્યેક એવ પરલોકગતસ્ય બન્યુ: ।

अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना

नैवात्म भावमुपयान्ति न य स्थिरत्वम् ॥ १.२.३८१

(सौति शौनकादिक ऋषीनां सांगतो) सतत प्रयत्नपूर्वक धर्मानुष्ठान करणयाकडे तुमथी प्रवृत्ति असूं दे. कारण तोय अेकटा परलोकी गेल्यावर आपल्या उपयोगी पडणारा आहे. कनक आणि कांता यांची दक्षतेने सेवा केली तरी ती कामास येत नाहीत, ती थिरकाल टिकतळि नाहीत.

४१८ धर्मोऽसुभङ्गला काचिद्धर्मो तु परमं सुभम् ॥ १२.२७१.५६

धर्माथरणांत थोडेसे कष्ट वाटले तरी अत्यंत श्रेष्ठ सुभ धर्मातय आहे.

४२० धर्मो ङि परमा गतिः ॥ १२.१४७.८

धर्म हाय उत्कृष्ट प्रकारच्या गतीये साधन होय.

४२१ धयोद्धि युद्धाश्चैथोऽन्यत् क्षत्रियस्य न विद्यते ॥ ६.२६.३१

धर्मयुद्धासारणें श्रेयस्कर क्षत्रियाला दुसरे काळीय नाही.

४२२ धारणाद्धर्ममित्याहुधर्मोऽपि विधृताः प्रजाः ।

यः स्याद्धारणसंयुक्तःस धर्म इति निश्चयः ॥ १२.१०८.११

धारण करतो म्हणून धर्म म्हणतात. धर्मानेय लोकांना धारण केले आहे. धारण करणयाच्या गुणानें जो युक्त असेल तोय धर्म असा सिद्धांत आहे.

४२३ धिक्तस्य जिवितं राज्ञो राष्ट्रं यस्यावसीदति ।

अपृत्यान्धमनुष्योऽपि यो वैदेशिक इत्यपि ॥ १२.१३०.३४

ज्याये राष्ट्र क्षीण दशेप्रत पावते आणि परदेशांत राडणारा अन्य मनुष्याळि ज्याच्या-राष्ट्रांत उपज्जुविका न जाल्यामुणें नाश पावतो त्या राजाच्या जिविताला धिक्कार असो!

४२४ धूमायन्ते व्यपेतानि ज्वलन्ति सङ्घितानि य ।

धृतराष्ट्रोल्मुकानीव ज्ञातयो भरतर्षभ ॥ ५.३६.६०

(विदुर म्हणतो) हे भरतश्रेष्ठा धृतराष्ट्रा, लाडडायी कोलितें अेकअेकटी असली म्हणजे नुसती धुमसत राडतात; पण तीय अेकत्र असली म्हणजे त्यांच्यापासून जवाला उत्पन्न होते. त्यायप्रमाणे नातलगांयी गोष्ट आहे.

४२५ धूमो वायोऽपि वशे बलं धर्मोऽनुवर्तते ।

अनीश्वरो बले धर्मो दुमे वल्लीव संश्रिता ॥ १२.१३४.७

धूर वार्याच्या अंकित राडतो तसा धर्म बणाच्या पाठोपाठ येतो. वृक्षाच्या आश्रयाने राडणार्या बतेप्रमाणे धर्म बणावर अवलंबून असतो.

४२६ धृतिर्दाक्ष्यं संयमो बुद्धिरात्मा

धैर्यं शौर्यं देशकालाप्रमादः ।

अल्पस्य वा बहुनो वा विवृद्धौ ।

धनस्यैतान्यष्ट समिन्धनानि ॥ १२.१२०.३७

संथपणा, दक्षता, मनोनिग्रह, बुद्धिमत्ता, विचारशीलता, धैर्य, शौर्य आदि स्थण्डालाविषयी सावधगिरी, डी आठ साधनें मूणये थोडे किंवा पुष्कण असलेले धन वाढविण्याची डोट.

४२७ घेनुर्वत्सस्य गोपस्य स्वाभिनस्तस्करस्य च ।

पयः पिबति यस्तस्या घेनुस्तस्येति निश्चयः ॥ १२.१७४.३२

गाईवर वासराची, गवण्याची, मालकाची व (प्रसंगविशेषी) चोराचीडि सत्ता असते. पण ज्याला तिचे दूध प्राशन करण्यास मिणते त्याचाच तिजवर भरा डक डोय डे निश्चित.

४२८ न कश्चिज्जात्वतिक्रामेजरामृत्युं डि मानवः ।

अपि सागरपर्यन्तां विजित्येमा वसुन्धराम् ॥ १२.२८.१५

समुद्रवलयकिंत डी सर्व पृथ्वी जिंकूनसुद्धा कोणीडि मनुष्य जरा आदि मृत्यु यांचे अतिक्रमण करू शकत नाही.

४२९ न कश्चित्स्यचिन्मित्रं न कश्चित्स्यचित्सुदृष्ट् ।

अर्थतस्तु निबध्यन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १२.१३८.११०

मुणातय कोणी कोणाचा मित्र नसतो, आदि कोणी कोणाचा शत्रुडि नसतो. कार्याच्याच अनुरोधाने मित्र आदि शत्रु डे डोट असतात.

४३० न कश्चिन्नापनयते पुमानन्यत्र भार्गवात् ।

शेषसम्पत्तिपत्तिस्तु बुद्धिमत्त्वेव तिष्ठति ॥ ५.३९.३०

(नीतिशास्त्रप्रणेत्या) शुद्धाचार्याव्यतिरिक्त दुसरा कोणीडि मनुष्य कधी युक्त नाही असें नाही. परंतु थूक जाल्यावर पुढे काय याचा विचार करण्याची अक्कल बुद्धिमान पुरुषांच्याच हाथी असते.

४३१ न कालो दण्डमुद्यम्य शिरः कुन्तति कस्यचित् ।

कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थदर्शनम् ॥ २.८.११

विनाशकाल प्राप्त जाला म्हाणजे तो काडी प्रत्यक्ष दंड उगाडून कोणाचे डोडे उडवीत नाही. तर बुद्धीत भ्रंश पाडून विपरीत प्रकार भासविणे अवढ्यापुरताय तो आपल्या बणाचा उपयोग करतो.

४३२ न कुलं वृत्तडीनस्य प्रमाणांमिति मे मतिः ।

अन्तेष्वपि डि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥ ५.३४.१४१

(विदुरे धृतराष्ट्राला म्हाणतो) दुर्यतनी माणसाच्या कुलीनपणाला काडी किंमत देता येत नाही असे मला वाटते. डीन कुणांत जन्मलेल्यांच्यासुद्धा शीलालाय म्हात्त्व आडे.

४३३ न कृतस्य तु कर्तुश्च सभ्यं सन्धीयते पुनः ।

दृढयं तत्र जानाति कतुश्चैव कृतस्य च ॥ १२.१३९.३६

अपराध करणारा आणि त्याचे प्रायश्चित्त देणारा ज्या उभयतांमध्ये पुनरपि मैत्री जडत नसते. कारण, परस्परान्या संबंध काय आढे हे प्रायश्चित्त देणारा व अपराध करणारा ज्या उभयतांये अंतःकरणय जाणत असते.

४३४ न कोशः शुद्धशौचेन न नृशंसेन जातुयित् ।

मध्यमं पदमास्थाय कोशसङ्ग्रहणं यरेत् ॥ १२.१३३.३३

अगदी सोवणेपणाने राडून संपत्ति मिणत नसते; तशीय ती दृष्टपणानेडी कधीय मिणत नाही. यास्तव मध्यम मार्गाच्या अवलंब कडून संपत्तीच्या संग्रह करावा.

४३५ न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहमुच्यते ।

गृहं तु गृहिणीडीनमरणसदृशं मतम् ॥ १२.१४४.६

नुसत्या धराला घर म्हणत नाहीत. गृहिणी हेय घर, गृहिणी नसलेले घर अरण्यासमान डोय.

४३६ न य कश्चित्कृते कार्यं कर्तारं समवेक्षते ॥ १२.१३८.११२

कार्यं डोडान गेल्यावर कर्त्याकडे कोणार्थे लक्ष्य जात नाही.

४३७ न य शत्रुरवज्ञेयो दुर्बलोऽपि बलीयसा ।

अल्पोऽपि हि दृढत्यग्निर्विषमत्वं डिनस्ति य ॥ १२.५८.१७

स्वतः बलाढ्य असलेल्यानेसुद्धा दुर्बल अशाडि शत्रूला तुच्छ समजू नये. का डी, अग्नि लडान असला तरी जाणल्यावांचून रडत नाही, आणि विष थोडे असले तरी प्राणनाश करतेय.

४३८ न य शुद्धानृशंसेन शक्यं राज्यमुपासितुम् ॥ १२.७५.१८

निर्बेण द्याणूपणाने राज्य चालविणे शक्य नाही.

४३९ न चैव पुरुषो द्रष्टा स्वर्गस्य नरकस्य च ।

आगमस्तु सतां यक्षुर्नृपते तमिडायर ॥ १२.२८.५४

(अश्म नामक ब्राह्मण जनक राजाला सांगतो) हे राजा, स्वर्ग आणि नरक मनुष्याला दिसत नाहीत. परंतु त्यांना अवलोकन करणार्थे सज्जनांचे नेत्र म्हणजे शास्त्र डोय. म्हणून तूं शास्त्रप्रमाणे वाग.

४४० न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ।

डविषा कृषणवर्मेव लूय अेवाभिवर्धते ॥ १७५/५०

डच्छित्त वस्तूच्या डपभोगाने भोगेच्छेथी तृप्ति कधीय डोत नसते. आडुतीच्या योगाने अधिक पेट घेणार्थ्या अग्नीप्रमाणे ती डलट अधिकय वाढते.

४४१ न जातु त्वमिति ब्रूयादापन्नोऽपि मडत्तरम् ।

त्वङ्गारो वा वधो वेति विद्वत्सु न विशिष्यते ॥ १.१६२.५३

संकटात असतांनाडि मोठ्या मनुष्याला 'तू' असें अेकेशी संबोधू नये. विद्वानाला तूं असें म्हणणे व त्याच्या वध करणे सारभेय.

૪૪૨ ન જાતુ વિવૃત કાર્યઃ શત્રુઃસુનયમિચ્છતા ॥ ૧૨.૧૦૫.૧૪

ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારચ્યા નીતીપ્રમાણે વાગૂ ઇચ્છિણાર્ચ્યા પુરુષાને કેવ્લાંહિ ઉઘડ રીતીને શત્રુત્વ કરું નયે.

૪૪૩ ન જાનપદિકં દુઃખમેકઃ શોચિતુમર્હતિ ।

અશોચન્યતિકુર્વાત યદિ પશ્યેદુપકમમ્ ॥ ૧૨.૩૩૦.૧૫

સર્વ દેશાચ્યા દુઃખાચ્યા એકટયાને શોક કરણે યુક્ત નવ્હે. શોક ન કરિતા પ્રતિકારાચ્યા જર કાહી ઉપાય સુચલા તર તો માત્ર અંમલાત આણાવા.

૪૪૪ ન તત્તરેઘસ્ય ન પારમુત્તરેત્

ન તદ્ધરેઘત્પુનરાહરેત્પરઃ ।

ન તત્પનેઘસ્ય ન મૂલમુદ્ધરેત્

ન તં હન્યાઘસ્ય શિરો ન પાતયેત્ ॥ ૧૨.૧૪૦.૬૯

જ્યાચ્યા પૈલતીરાલા પોઝ્યતા ચેણાર નાહી તે તરૂન જાણ્યાચ્યા ભરીસ પડું નયે. જેં ફિરૂન કોણી આપલ્યાપાસૂન હિરાવૂન ઘેઈલ ત્યાચે હરણ કરું નયે. જ્યાચે મૂળ ઉપટૂન ટાકતા ચેત નાહી તે ખાણૂ નયે. જ્યાચે શીર ખાલી પાડતા ચેત નાહી ત્યાચ્યાવર પ્રહાર કરું નયે.

૪૪૫ ન તત્પરસ્ય સન્દધ્યાત્પ્રતિકૂલં યદાત્મનઃ ।

એષ સઙ્કેપતો ધર્મઃ કામાદન્યઃ પ્રવર્તતે ॥ ૧૩.૧૧૩.૮

આપલ્યાલા અનિષ્ટ અશી જી ગોષ્ટ તી દુસર્ચ્યાચ્યા સંબંધાને કરું નયે. ધર્મચે સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ હે અસે આહે. યાલા સોડૂન અસલેલા તો નિવ્વળ સ્વેચ્છાચાર હોય.

૪૪૬ ન તથા બાઘ્યતે કૃષ્ણ પ્રકૃત્યા નિર્ધનો જનઃ ।

યથા ભદ્રા શ્રિયં પ્રાપ્ય તથા હીનઃ સુખૈધિતઃ ॥ ૫.૭૨.૨૯

(યુધિષ્ઠિર શ્રીકૃષ્ણાંના મહાણાતો) ઉત્તમ પ્રકારચે વૈભવ પ્રાપ્ત હોઊન સુખાંત વાઢલેલ્યા મનુષ્યાલા તે વૈભવ નષ્ટ ઝાલે અસતાં જેવઢે દુઃખ હોતે, તેવઢે મૂળાંતય દરિદ્રી અસલેલ્યા મનુષ્યાલા હોત નાહી.

૪૪૭ ન તથેચ્છન્તિ કલ્યાણાન્યરેષાં વેદિતું ગુણાન્ ।

યથૈષાં જ્ઞાતુમિચ્છન્તિ નૈગુણ્યં પાપચેતસઃ ॥ ૫.૩૭.૪૭

દુષ્ટ મનુષ્યાંના દુસર્ચ્યાંચે દોષ જાણાણ્યાચી જશી ઇચ્છા અસતે, તશી ત્યાંચે ચાંગલે ગુણ સમજૂન ઘોણ્યાચી ઇચ્છા નસતે.

૪૪૮ ન તલ્લોકે દ્રવ્યમસ્તિ યલ્લોકં પ્રતિપૂરયેત્ ॥

સમુદ્રકલ્પઃ પુરુષો ન કદાચન પૂર્યતે ॥ ૧૩.૯૩.૪૬

જગાંત અસે કોણાતેય દ્રવ્ય નાહી કી, જે લોકાંના પુરૂન ઉરેલ. મનુષ્ય હા સમુદ્રાસારખા આહે. ત્યાલા કધીય કાહી પુરત નાહી.



४४८ न तृप्तिः प्रियलाभेऽस्ति तृष्णा नाद्भिः प्रशाम्यति ।

सम्प्रज्वलति सा भूयः समिद्भिरिव पावकः ॥ १२.१८०.२६

प्रिय वस्तुत्या लाभ जाल्याने तृप्ति छोते असे नाही. तृष्णा (डांव, लोभ) ही पाण्याने शांत छोट नाही. समिधांनी जसा अग्नि, तशी ती (छष्टप्राप्तीने) अधिक्य प्रज्वलित छोते.

४५० न तेन स्थविरो भवति येनास्य पलितं शिरः ।

बालोऽपि यःप्रजानाति तं देवाः स्थविरं विदुः ॥ ३.१३३.११

अेकाद्याचे केस पांढरे जाले म्हणजे तेवढ्याने तो वृद्ध जाला असें नाही. वयाने लडान असला तरी, जे ज्ञानी आडे त्यालाय देव वृद्ध समजतात.

४५१ न त्वेवात्मावमन्तव्यः पुरुषेण कदाचन ।

न ज्यात्मपरिभूतस्य भूतिर्भवति शोभना ॥ ३.३२.५८

पुरुषाने स्वतःस केवडांछि डीन लेभू नये कारण, स्वतःस डीन मानणारास उत्तम प्रकारचे अैश्वर्य प्राप्त छोट नाही.

४५२ न दरिद्रो वसुमतो नाविद्वान्विदुषः सभा ।

न शूरस्य सभा क्लीबः सप्तिपूर्व दिमिष्यते ॥ १.११३.०८

(दुपदराजा द्रोणाचार्योना म्हणतो) दरिद्री डा श्रीमंताया अथवा भूर्भुव डा विद्वानाया मित्र नसतो. शूरायी नामर्दाशी मैत्री असणे शक्य नाही. तर सप्यपूर्वक काय मागतोस ?

४५३ न दृष्टपूर्वं प्रत्यक्षं परलोकं विदुर्भुधाः ।

आगमांस्त्वनतिक्रम्य श्रद्धातव्यं भुभूषता ॥ १२.२८.४२

परलोक डा पूर्वी कोणी प्रत्यक्ष पाडिला आडे असें शाडाणे लोक समजत नाहीत. परंतु शास्त्रमार्गाचे उल्लंघन न करिता उत्कर्षेच्छु पुरुषाने त्याविषयी श्रद्धा ठेवावी.

४५४ न देवा दण्डमादाय रक्षन्ति पशुपालवत् ।

यं तु रक्षितुमिच्छन्ति भुद्धया संविभजन्ति तम् ॥ ५.३५.४०

देव डाडी अेकाद्या गुराण्याप्रमाणे डातांत दंड घेडिन कोणाचे रक्षण करीत नाहीत. तर ज्याचे रक्षण करण्याची त छच्छा करतात, त्याला ते उत्तम प्रकारची बुद्धि देतात.

४५५ न देवैरननुज्ञातः कश्चिद्भवति धार्मिकः ॥ १२.२७१.४८

देवांशी तशी छच्छा असल्याशिवाय कोणी धार्मिक बनत नाही.

४५६ न द्वितीयस्य शिरसश्छेदनं विद्यते क्वचित् ।

न य पाणोस्तृतीयस्य यत्रास्ति न ततो भयम् ॥ १२.१८०.२८

आपले दुसरे डोके कोणी कापील किंवा तिसरा डात तोडील अशी केवडांछि भीति नसते. कां की, जे मूणातय नाही त्याची भीति मुणीय नसते.

૪૫૭ ન ધર્મઃ પ્રીયતે તાત દાનૈર્દત્તૈર્મહાફલૈઃ ॥

ન્યાયલબ્ધૈર્યથા મૂક્ષમૈઃ શ્રદ્ધાપૂતૈઃ સ તુષ્યતિ ॥ ૧૪.૯૦.૯૯

(ધર્મ ઉંછવૃત્તીચ્યા બ્રાહ્મણાલા મહાણતો) બાબારે, ન્યાયાને મિળવિલેલ્યા આણિ શ્રદ્ધેને પવિત્ર ઝાલેલ્યા થોડ્યાશા દ્રવ્યાચ્યા દાનાને ધર્મ જસા સંતુષ્ટ હોતો, તસા કેવળ મોઠે ફળ દેણાર્યા દાનાની સંતોષ પાવત નાહી.

૪૫૮ ન ધર્મપર એવ સ્યાન્ન ચાર્થપરમો નરઃ ।

ન કામપરમો વા સ્યાત્સર્વાન્સેવેત સર્વદા ॥ ૩.૩૩.૩૯

મનુષ્યાને કેવળ ધર્મચિંચ અવલંબન કરું નચે, એકટયા અર્થાચ્યાય પાઠીમાગે લાગૂ નચે આણિ નુસત્યા કામાકડેહી સર્વ લક્ષ્ય દેહી નચે. પરંતુ, (ધર્મ, અર્થ વ કામ) યા સર્વાચે સર્વદા સેવન કરાવે.

૪૫૯ ન નિત્યં લભતે દુઃખં ન નિત્યં લભતે સુખમ્ ॥ ૧૨.૨૫.૨૩

કોણાલાહિ નેહમીચ દુઃખ હોત નાહી, કિંવા નેહમીચ સુખ હોત નાહી.

૪૬૦ નનિર્મન્યુઃક્ષત્રિયોડસ્તિ લોકે નિર્વચનં સ્મૃતમ્ ॥ ૩.૨૭.૩૭

જ્યાલા અપમાનાચી ચીડ ચેત નાહી તો ક્ષત્રિય નવ્હે, અશી લોકાંત મહાણચ આહે.

૪૬૧ ન પશ્યામોડનપકૃતં ધનં કિચ્ચિત્કવચિદ્રયમ્ ॥ ૧૨.૮.૩૦

(અર્જુન યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) દુસર્યાલા ચલ્લિચિથિ ઉપદ્રવ ન દેતાં કોણાલા કેવ્હા કાહી ધન મિળલ્યાચે આમચ્યા પાહાણ્યાત નાહી.

૪૬૨ ન પૂર્વે નાપરે જાતુ કામાનામન્તમાપ્નુવન્ ॥ ૧૨.૧૭૭.૨૨

પૂર્વકાળચે કિંવા દુસરે કોણતેહિ લોક ઇચ્છેચ્યા અંતાપર્યંત પોંચલે નાહીત.

૪૬૩ ન બાહ્યં દ્રવ્યમુત્સૃજ્ય સિદ્ધિર્ભવતિ ભારત ।

શારીરં દ્રવ્યમુત્સૃજ્ય સિદ્ધિર્ભવતિ વા ન વા ॥ ૧૨.૧૩.૧

(સહદેવ યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) બાહ્ય દ્રવ્યાચ્યા ત્યાગ કેલ્યાને સિદ્ધિ પ્રામ હોત નસતે. શરીરાંત રાહણાર્યા (કામક્રોધાદિવિકારરૂપ) દ્રવ્યાચ્યા ત્યાગ કરુંનહિ સિદ્ધિ મિળેલ કા નાહી હા પ્રશ્નચ આહે.

૪૬૪ ન બુદ્ધિર્ધનલાભાય ન જાડ્યમસમૃદ્ધયે ।

લોકપર્યાયવૃત્તાન્તં પ્રાણો જાનાતિ નેતરઃ ॥ ૫.૩૮.૩૩

બુદ્ધિ અસલી મહાણજે ધન મિળતે અસે નાહી, આણિ બુદ્ધિમાંંધ અસલે મહાણજે દારિદ્ય ચેતે અસેહિ નાહી. લોકવ્યવહાર હા ચતુર પુરુષાલાચ સમજતો, ઇતરાંના નાહી.

૪૬૫ ન બુદ્ધિશાસ્ત્રાધ્યયનેન શક્યં

પ્રામું વિશેષ મનુજૈરકાલે ।

મૂર્ખોડપિ ચાપ્રોતિ કદાચિદર્થાન્

કાલો હિ કાર્યં પ્રતિ નિર્વિશેષઃ ॥ ૧૨.૨૫.૬

काण प्रतिदूल असतां नुसत्या बुद्धिमत्तेने किंवा शास्त्राभ्यासाने मनुष्याला विशेषसा लाभ ढोणे शक्य नाही. ढलट, अेकादे वेणेस मूर्खालासुद्धा कार्यात यश येते. तस्मात् काण ढाय कार्यसिद्धीच्या भावतीत सर्वात मढत्वान्या आढे.

४६६ न अढमथार्यधीयीत कल्याणी न दृढेत गाम् ।

न कन्योद्धनं गच्छेद्यदि दण्डो न पालयेत् ॥ १२.१५.३७

जर दंड लोकांचे संरक्षण न करता, तर अढमथार्याने अध्ययन केले नसते. सवत्सा घेनूने दूध दिले नसते; आणि मुलीने विवाढ करून घेतला नसता.

४६७ न लोके दीप्यते मूर्धः केवलात्मप्रशंसया ।

अपि यापिहितःश्वभ्रे कृतविधःप्रकाशते ॥ १२.२८७.३१

लोकांत नुसत्या आत्मप्रौढीने मूर्खांचे तेज पढत नाही. परंतु जे भरा भरा विद्वान् आढे त्याला अेभाधा ढिणांत कोंडून ठेविले, तरी तो यमकल्याशिवाय राढणार नाही.

४६८ नवनीतं लृढयं अढमणस्य

वायि क्षुरो निशितस्तीक्ष्णधारः ।

तदुभयमेतद्विपरीतं क्षत्रियस्य

वाङ्मनवनीतं लृढयं तीक्ष्णधारमिति ॥ १.३.१२३

अढमणसाचे लृढय लोणसासारणे मढि असते, परंतु ढोलणयांत तीक्ष्ण धारेच्या पाजवलेल्या वस्तर्यासारण्णा तो कढोर असतो. क्षत्रियाच्या या ढोनढि गोष्टी ढलट असतात. मढणजे ढोलणे मूढू पाण लृढय कढीण.

४६९ न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते नातिविश्वसेत् ।

विश्वासाद्दुभयमुत्पन्नं मूलान्यपि निङ्गन्तति ॥ ५.३८.९

अविश्वासू माणसावर विश्वास ठेवू नये. विश्वासू मनुष्यावर ढेढील अति विश्वास टाडू नये. कारण, विश्वास ठेविल्यामुणे जर काढी ढय ढत्पन्न ञाले, तर ते आपली पाणेमुणे ढणून काढते.

४७० न वै मानं य मौनं य सखितौ वसतः सदा ।

अयं ढि लोको मानस्य असो मौनस्य तद्विदुः ॥ ५.४२.४४

मान व मौन ढी सर्वढा अेकत्र रढात नाहीत. ढा लोक मानान्या असून परलोक मौनान्या आढे असे मढणतात.

(अन्न, स्त्री ढत्यादि ढोगांचे ढिकाणी जे अढिलाष त्याला 'मान' असे मढणतात. आणि अढमानंदसुण्णाच्या प्राढीचे जे कारण त्याला 'मौन' असे मढणतात।)

४७१ न वै श्रुतमविज्ञाय वृद्धाननुपसेव्य वा ।

धर्मार्थो वेदितुं शक्यौ ढृढस्यतिसमैरपि ॥ ५.३९.४१

शास्त्र समजून घेतल्यावायून अथवा वृद्धांच्या समागम केल्यावायून धर्म व अर्थ या ढोन पुरुषार्थांचे ज्ञान ढोणे ढृढस्यतीसारण्या ढुद्धिमान् पुरुषांनाढि शक्य नाही.

૪૭૨ ન વૈ સુખં પ્રાપ્નુવન્તીહ ભિન્નાઃ ॥ ૫.૩૬.૫૬

આપસાંત કુટૂન રાહણારાંના જગાંત સુખ ખચિત પ્રાપ્ત હોત નાહી.

૪૭૩ ન શત્રુર્વશમાપન્નો મોક્તવ્યો વધ્યતાં ગન્તઃ ॥ ૫.૩૮.૨૯

જ્યાયા અવશ્ય વધ કેલા પાહિજે અસા શત્રુ હાતાંત સાંપડલા અસતાં સોડૂન દેહી નયે.

૪૭૪ ન શત્રુર્વિવૃતઃ કાર્યો વધમસ્યાભિકાક્ષતા ।

ક્રોધં ભયં ચ હર્ષં ચ નિયમ્ય સ્વયમાત્મનિ ॥ ૧૨.૧૦૩.૮

શત્રુલા હાર મારણ્યાચી ઇચ્છા કરણાર્યાને આપલા શત્રુ પ્રગટ કરું નયે. મહણજે ત્યાચ્યાશી ઉઘડ દ્વેષ કરું નયે.

રાગ, ભય વ આનંદ હી આંતલ્યાઆંત દાબૂન હેવાવી.

૪૭૫ ન શ્રેયઃ સતતં તેજો ન નિત્યં શ્રેયસી ક્ષમા ॥ ૩.૨૮.૬

સદોદિત તીવ્રપણા શ્રેયસ્કર નાહી, તસેંચ નેહમી સૌમ્યપણાહિ કામાચા નાહી.

૪૭૬ નદં સમુદ્રે પતિતં નદં વાજ્યમશ્વૃણવતિ ।

અનાત્મનિ શ્રુતં નદં નદં હુતમનગ્નિકમ્ ॥ ૫.૩૯.૪૨

જેં સમુદ્રાત પડલે તે નદ જાલે. ન એકણાર્યાલા સાંગિતલેલે વાયાં ગેલે. સ્વેચ્છાચારી માણસાચી વિદ્યા કુકટ ગેલી. રાખેંત ટાકલેલી આહુતિ વ્યર્થ ગેલી.

૪૭૭ ન સંશયમનારુહ્ય નરો ભદ્રાણિ પશ્યતિ ।

સંશયં પુનરારુહ્ય યદિ જીવતિ પશ્યતિ ॥ ૧૨.૧૪૦.૩૪

સંકટાત સાપડલ્યાવાંચૂન મનુષ્યાલા ચાંગલ્યા ગોષ્ટી પ્રાપ્ત હોત નાહીત. પણ સંકટાંત સાંપડલ્યાનંતર જર તો જિવંત રાહિલા તર ત્યાલા આપલેં કલ્યાણ જાલેલે દિસૂન ચેઈલ.

૪૭૮ ન સ ક્ષયો મહારાજ યઃ ક્ષયો વૃદ્ધિમાવહેત્ ।

ક્ષયઃ સ ત્વિહ મન્તવ્યો યં લબ્ધ્વા બહુ નાશયેત્ ॥ ૫.૩૯.૭

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહણાતો) જો ક્ષય ઉલ્લર્ષાલા કારણ હોતો તો ખરોખર ક્ષય નવ્હે. જો પ્રાપ્ત જાલા અસતાં બહુત નાશ કરતો ત્યાલાચ ક્ષય મહણાવેં.

૪૭૯ ન સપ્થમજરં લોકે હૃદિ તિષ્ઠતિ કસ્યચિત્ ।

કાલો હ્યેનં વિહરતિ ક્રોધો વૈનં રહત્યુત ॥ ૧.૧૩૧.૭

જગાંત કોણાચ્યાહિ અંતઃકરણાંત સ્નેહભાવ કમી ન હોતા એકસારખા ટિકૂન રહાત નાહી. કાલાંતરાને સ્નેહ નાહીસા હોતો કિંવા કોધામુળેહિ નષ્ટ હોતો.

૪૮૦ ન સા સભા યત્ર ન સન્તિ વૃદ્ધા ।

ન તે વૃદ્ધા યે ન વદન્તિ ધર્મમ્ ।

નાસૌ ધર્મો યત્ર ન સત્યમસ્તિ

न तत्सत्यं यच्छलेनाभ्युपेतम् ॥ ५.३५.५८

जेथे वृद्ध लोक नाहीत ती सभा नव्हे. जे धर्माला अनुसरून भाषण करीत नाहीत. ते वृद्ध नव्हेत. ज्यांत सत्य नाही तो धर्म नव्हे. आणि जे कपटाने युक्त असेल ते सत्यही नव्हे.

४८१ न डायनैर्न पवितैर्न वित्तैर्न य बन्धुभिः ।

ऋषयश्चङ्गिरे धर्मं योऽनूयानः स नो मडान् ॥ १२.३२३.६

वयोमान, पिडलेले डेस, धनदौलत आणि सोयरेघायरे यांचे बलावर कोणाला मोठेपणा प्राप्त होत नाही, ऋषींनी असा नियम ठरविला की, जो सांगवेदायें अध्ययन करणारा त्यालाय आम्ही श्रेष्ठ समजतो.

४८२ न हि कल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गातिं तात गच्छति ॥ ६.३०.४०

(श्रीकृष्ण सांगतात) बा अर्जुना, शुभ कर्मे करणारा केव्हांही दुःस्थितीप्रत जात नाही.

४८३ न हि कश्चित्क्षामपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ ६.२७.५

काडीही कर्म न करितां कोणीही ऐक क्षामर देवील राडू शकत नाही.

४८४ न हि भल्वनुपायेन कश्चिदर्थोऽभिसिध्यति ।

सूत्रजालैर्यथा मत्स्यान्बध्नन्ति जलज्विनः ॥ १२.२०३.११

उपाय केव्हावांचून कोणतेही कार्य भवित सिद्ध होत नाही. उदाहरणार्थ, जलयरांवर उपज्जुविका करणारे लोक सुतांचे जाणे टाकूनच माशांना घेरीत असतात.

४८५ न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥ ६.२८.३८

भरोभर ज्ञानासारणें पवित्र या जगांत दुसरे काडीच नाही.

४८६ न हि दैवेन सिध्यन्ति कार्याण्येकेन सत्तम ।

न यापि कर्मण्येकेन द्वाभ्यां सिद्धिस्तु योगतः ॥ १०.२.३

(कृपाचार्य अश्वत्थाम्याला सांगतात) ऐकण्या दैवाने किंवा ऐकट्या उद्योगाने कार्य सिद्धीस जात नसतात, परंतु या दोहोंच्या संयोगानें कोणतेही काम साधत असते.

४८७ न हि पश्यामि ज्वन्तं लोके कञ्चिदङ्घ्रिसया ।

सत्त्वैः सत्त्वा हि ज्वन्ति दुर्बलैर्बलवत्तराः ॥ १२.१५.२०

(अर्जुन युधिष्ठिराला म्हणतो) अङ्घ्रिसावृत्तीने जगांत जिवंत राडणारा कोणी दिसून येत नाही. भरोभर बलवान् प्राणी आपल्याडून दुर्बल असलेल्या प्राण्यांवर उपज्जुविका करीत असतात.

४८८ न हि प्रमादात्परमस्ति कश्चित्

वधो नराणामिह ज्वलोडे ।

प्रमत्तमर्था हि नरं समन्तात्

त्यजन्त्यनर्थाश्च समाविशन्ति ॥ १०.१०.१६

या लोकी मनुष्यांना बेसावधपणापेक्षा अधिक घातक असे काडीय नाही. बेसावध राडणार्या मनुष्याला सर्व प्रकारची संपत्ति सोडून जाते, आणि त्याच्यावर संकटे मात्र कोसणतात.

४८८ न छि प्राणात्प्रियतरं लोके किञ्चन विद्यते ।

तस्माद्यां नरः कुर्याद्यथात्मनि तथा परे ॥ १३.११६.१२

मृत्युलोकी प्राणापेक्षा प्रियतर असे काडीय नाही. यास्तव, मनुष्याने स्वतःप्रमाणेच दुसर्याविषयी कणकण बाणगून घ्या करावी.

४८० न छि बुद्ध्यान्वितः प्राज्ञो नीतिशास्त्रविशारदः ।

निमज्जत्यापदं प्राप्य मडतीं दारुणामपि ॥ १२.१३८.४०

नीतिशास्त्रनिपुण, बुद्धिमान्, यतुर पुरुष केवढेंछि मोठे भयंकर संकट प्राप्त जालें तरी त्यांत बुडून जात नाही.

४८१ न छि वैरं मडात्मानो विवृण्वन्त्यपकारिषु ।

शनैः शनैर्मडाराज दर्शयन्ति स्म ते बलम् ॥ १२.१५७.१०

(भष्मि युधिष्ठिराला मडणतात) थोर लोक आपला अपकार करणार्याविषयीचें वैर अकटम प्रगट करीत नाहीत. तथापि ढणू ढणू आपलें सामर्थ्य दाप्पविल्यावायून ते रडात नाहीत.

४८२ न छि वैराग्निरुद्भूतः कर्म याच्यपराधजम् ।

शाम्यत्यदग्ध्वा नृपते विना ङ्येकतरक्षयात् ॥ १२.१३८.४६

(पूजनी पक्षीण ब्रह्मदत्त राजाला मडणते) वैररुपी अग्नि अेकदा उत्पन्न जाला मडणजे तो दग्ध केल्यावायून शांत ढोत नाही. आणि अपराधजन्य पातक ढोडोतून अेकाच्या क्षय केल्यावायून नाश पावत नाही.

४८३ न छि वैराणि शाम्यन्ति दीर्घकालधृतान्यपि ॥ ५.७२.६२

वैर दीर्घ कालपर्यंत धारण केले तरी सुड्डा नाहीसे ढोत नाही.

४८४ न छि शौर्यात्परं किञ्चित् ॥ १२.८८.१८

शौर्यपेक्षा श्रेष्ठ कांडीय नाही.

४८५ न छि सञ्चयवान्श्चिदृश्यते निरुपद्रवः ॥ ३.२.४८

कोणीछि संयची पुरुष उपद्रवरडित असल्याचे दृष्टोत्पत्तीस येत नाही.

४८६ न छि सर्वत्र पाण्डित्यं सुलभं पुरुषेण वै ॥ ३.२८.२७

मनुष्याची अक्कल सर्व बाबतीत यालणे ढयित सोपे नाही.

४८७ न छि दृशमनायुष्यं लोके किञ्चन विद्यते ।

यादृशं पुरुषस्येड परदारोपसेवनम् ॥ १३.१०४.२१

भरोभर, परस्त्रीगमनाढतकें पुरुषाच्या आयुष्याची ढानि करणारे जगांत दुसरे काडी नाही.

४८८ न छि ङ्यत्यात्मसंमाने नावमानेन तप्यते ।

ગાડ્ગો હૃદ ઇવાક્ષોભ્યો યઃ સ પણ્ડિત ઉચ્યતે ॥ ૫.૩૩.૨૬

આપલા સન્માન જાલા અસતાં જો આનંદ માનીત નાહી, અપમાન જાલા અસતા કષ્ટી હોત નાહી, આણિ ગંગેચ્યા હોડાપ્રમાણે જયાચી શાંતિ કેવ્હાહી ઢળત નાહી ત્યાલા પંડિત મહણતાત.

૪૯૯ ન હ્યનાઢ્યઃ સખાઢ્યસ્ય ॥ ૧.૧૩૧.૬૯

દરિદ્રી શ્રીમંતાયા મિત્ર નસતો.

૫૦૦ ન હ્યનુમં પ્રરોહતિ ॥ ૧૩.૧૬૩.૧૧

પેરલ્યાવિના ઉગવત નાહી.

૫૦૧ ન હ્યાત્મનઃ પ્રિયતરં કિઞ્ચિદ્ભૂતેષુ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૧.૭.૨૭

પ્રાણિમાત્રાલા સ્વતઃપેક્ષાં પ્રિય કાહીચ નાહી હે નિશ્ચિત હોય.

૫૦૨ ન હ્યાત્મસ્તવસંયુક્તં વક્તવ્યમનિમિત્તતઃ ॥ ૧.૩૪.૩

આત્મસ્તુતીને યુક્ત અસે ભાષણ કારણાવાંચૂન કહે નયે.

૫૦૩ ન હ્યુત્થાનમૃતે દૈવં રાજ્ઞામર્થ પ્રસાધયેત્ ॥ ૧૨.૫૬.૧૪

ઉદ્યોગાવાંચૂન નુસતે દૈવ રાજાચે મનોરથ સિદ્ધીસ નેણાર નાહી.

૫૦૪ ન હૃતેઽર્થેન વર્તેતે ધર્મકામાવિતિ શ્રુતિઃ ॥ ૧૨.૧૬૭.૧૨

અર્થાલા (દ્રવ્યાલા) સોડૂન ધર્મ વ કામ હે પુરુષાર્થ રહાત નાહીત અશી શ્રુતિ આહે.

૫૦૫ નાકારો ગૃહિતું શક્યો બૃહસ્પતિસમૈરપિ ॥ ૭.૧૨.૧૪

મનાંતીલ હેતુ છુપવિણે બૃહસ્પતીસારખ્યાંનાહિ શક્ય નાહી.

૫૦૬ નાકાલતો મિચતે જાયતે વા

નાકાલતો વ્યાહરતે ચ બાલઃ ।

નાકાલતો યૌવનમભ્યુપૈતિ

નાકાલતો રોહતિ બીજમુમમ્ ॥ ૧૨.૨૫.૧૧

વેળ આલ્યાશિવાય કોણી મરત નાહી કિંવા જન્માલા ચેત નાહી. યોગ્ય કાળ આલ્યાવાંચૂન લહાન મૂલ બોલૂ લાગત નાહી. યોગ્ય કાળાશિવાય કોણાસ તારુણ્યાવસ્થા પ્રાપ્ત હોત નાહી. આણિ પેરલલેલે બી અકાલી ઉગવત નાહી.

૫૦૭ નાકૃતાત્મા વેદ્યતિ ધર્માધર્મવિનિશ્ચયમ્ ॥ ૩.૨૧૫.૧૮

મનોનિગ્રહ કેલ્યાશિવાય ધર્મ કોણતા, અધર્મ કોણતા યાચે નિશ્ચિત જ્ઞાન હોત નાહી.

૫૦૮ નાકૃત્વા લભતે કશ્ચિત્ કિઞ્ચિદ્વત્ર પ્રિયાપ્રિયમ્ ॥ ૧૨.૨૯૮.૩૦

કાહી તરી કેલ્યાશિવાય યા લોકી કોણાલાહિ કાહી સુખદુઃખ પ્રાપ્ત હોત નાહી.

૫૦૯ નાગામિનમનર્થ હિ પ્રતિઘાતશતૈરપિ ।

शङ्कुवन्ति प्रतिव्योढुमृते बुद्धिबलात्रराः ॥ १२.२२७.३२

शेंकडों प्रकारये उपाय केले तरी मनुष्यांना बुद्धिसामर्थ्य असल्यावांचून भावी अनर्थाच्या प्रतिकार करितां येणे शक्य नाही.

५१० नाघतः कीर्तिरस्तीड न वित्तं न पुनः प्रजाः ।

छन्दो वृत्रवधेनैव मडेन्द्रः समपद्यत ॥ १२.१५.१५

शत्रूच्या वध न करणार्या राजाला या लोकी कीर्ति लाभणार नाही, धन मिणणार नाही आणि त्याची प्रजाहि सुरक्षित राडणार नाही. छंद्र सुद्धा वृत्रासुराच्या वध करूनय मडेन्द्रपदवीला पोयला.

५११ नास्थित्वा परमर्माणि नाकृत्वा कर्म दारुणम् ।

नाडत्वा मत्स्यघातीव प्राप्नोति मडतीं श्रियम् ॥ १२.१४०.५०

शत्रूच्या मर्मस्थानांवर घाव घातल्याशिवाय, भयंकर पराक्रम गाजविल्याशिवाय. आणि मासे मारणार्या कोण्याप्रमाणे डत्या केल्याशिवाय मोठ्या लक्ष्मीया (राजलक्ष्मीया) लाभ डोणार नाही.

५१२ नातः पापीयसीं काञ्चिदवस्थां शम्भरोऽब्रवीत् ।

यत्र नैवाद्य न प्रातर्भोजनं प्रति दृश्यते ॥ ५.७२.२२

आजच्या अथवा उद्यांच्याडि अन्नाची तजवीज ज्या अवस्थेमध्ये दृष्टीस पडत नाही, त्या अवस्थेपेक्षां कोणतीडि अवस्था अधिक दुःखदायक नाही, असें शंभरानेडि सांगितले आडे.

५१३ नात्मस्थन्नेन भूतानां जिवितं मरणं तथा ।

नाप्यकाले सुभं प्राथं दुःभं वापि यदूत्तम ॥ ५.७२.५०

(युधिष्ठिर श्रीकृष्णाला म्हणतो) डे यदुश्रेष्ठा, प्राण्यांना आपल्या छेपेप्रमाणे जन्म डिंवा मरण येत नाही. तसेय, सुभ काय डिंवा दुःभ काय, अकाली प्राप्त डोत नसते.

५१४ नात्मस्थिद्रं रिपुर्विधाद्विधास्थिद्रं परस्य तु ।

गूडेत्सूर्मं धवाङ्गानि रक्षेद्विवरमात्मनः ॥ १२.१४०.२४

आपले मर्मस्थान शत्रूला समजू देण नये. आपण मात्र शत्रूचे मर्मस्थान शोधून काढावे. कासव ज्याप्रमाणे आपले सर्व अवयव आपल्या शरीरांतय डडवून ठेवतं त्याप्रमाणे राज्याची सर्व अंगे गुप्त राभावी. आणि आपल्या छिद्रांविषयी जपून असावे.

५१५ नात्यन्तं गुणवत्किञ्चिन्न याप्यत्यन्तनिर्गुणम् ।

उभयं सर्वकार्येषु दृश्यते साध्वसाधु वा ॥ १२.१५.५०

सर्वस्वी गुणसंपन्न असे काडी नाही, आणि सर्वथा गुणडीनडि काडी नाही. सर्व गोर्धीत बरे व वाईट डी डोनडि असलेली दिसून येतात.

५१६ नादेशकाले किञ्चित्स्यादेशकालौ प्रतीक्षताम् ॥ ३.२८.३२

देशकाल अनुकूल नसतां काडी डोणार नाही. यास्तव, देशकालाडडे नजर धावी.



५१७ नाधनो धर्मकृत्यानि यथावदनुतिष्ठति ।

धनाद्धि धर्मः स्रवति शैवाद्ये नदी यथा ॥ १२.८.२३

द्रव्य नसतां धर्मकृत्ये यथासांग करितां येत नाडीत. पर्वतापासून जशी नदी, तसा द्रव्यापासून धर्म उत्पन्न होतो.

५१८ नाधर्मश्चरितो राजन्सद्यः कृत्वति गौरिव ।

शनैरावयमानो हि कर्तुर्भूवानि कृन्तति ॥ १.१८.०२

(शुकाचार्य वृषपर्व्याला भड्गतात।) हे राजा, केलेले पाप गाईप्रमाणे तांबडतोब कृत्व दैत नाडी. परंतु ते पुनः पुनः केले जाऊन उणूळणू कर्त्याची पाणे मुणे झणून काढते.

५१९ नाधर्मो विद्यते कश्चिच्छत्रून्त्वतातथायिनः ।

अधर्म्यमयशस्यं य शात्रवाणां प्रयायनम् ॥ ५.३.२१

आततायी अशा शत्रूंना ठार मारल्याने कसलाहि अधर्म होत नाडी. परंतु शत्रूजवण याचना करणे हे मात्र धर्माविरुद्ध असून कीर्तीला काणिमा लावणारे आडे.

५२० नान्यत्र विधातपसोर्नान्यत्रेन्द्रियनिग्रहात् ।

नान्यत्र लोभसन्त्यागाखान्तिं पश्यामि तेऽनघ ॥ ५.३६.५१

(विदुर धृतराष्ट्राला भड्गतात) हे निष्पाप राजा, विधा व तप यांच्यावांचून, इंद्रियनिग्रहावांचून, आशि लोभाया सर्वथा त्याग केल्यावाचून तुला शांति प्राप्त होण्याया अन्य मार्ग दिसत नाडी.

५२१ नान्यद्भूतरे किञ्चित्त्विकेषु प्रतिभाति मे ।

अर्थैर्विहीनः पुरुषः परैः सम्परिभूयते ॥ ३.१८३.२०

(भकमुनि इंद्राला भड्गतात) लोक द्रव्यहीन पुरुषाया सर्व प्रकारे अपमान करतात, यापेक्षा अधिक दुःखदायक गोष्ट जगांत दुसरी कोणतीही असेल, असे मला वाटत नाडी.

५२२ नापराधोऽस्ति नारीणां नर भेवापराध्यति ।

सर्वकार्यपराध्यत्वान्नापराध्यन्ति याङ्गनाः ॥ १२.२६६.४०

स्त्रियांचे पाठिल कुमार्गाकडे वणण्याया कामी स्त्रियांच्या काडीअेक अपराध नाडी. या कामी पुरुष ढाय सर्वस्वी दोषी असतो. अशा प्रकारच्या सर्व बाबतींत पडिली आगणीक पुरुषाकडून होत असल्यामुणे स्त्रीवर्गाकडे दोष येत नाडी.

५२३ नापृष्टः कस्यचिद्भ्रूयान्नाप्यन्यायेन पृच्छतः ।

ज्ञानवानपि मेधावी जडवत्समुपाविशेत् ॥ १२.२८७.३५

कोणी प्रश्न न करितां किंवा अन्यायाने प्रश्न केला असतांही शडाण्या मनुष्याने उत्तर देऊ नये. तर त्यास त्या गोष्टीचे ज्ञान असूनहि त्याने अजाणत्याप्रमाणे गप्प बसावे.

५२४ नाप्राप्यं तपसः किञ्चित् ॥ १२.२८५.२३

તપાલા અપ્રાપ્ય અસે કાહીચ નાહી.

પરપ નાપ્રાપ્યમભિવાઞ્છન્તિ નષ્ટં નેચ્છન્તિ શોચિતુમ્ ।

આપત્સુ ચ ન મુહ્યન્તિ નરાઃ પણ્ડિતબુદ્ધયઃ ॥ ૫.૩૩.૩૩

વિચારી લોક અપ્રાપ્ય વસ્તુયા અભિલાષ ધરીત નાહીત, ગેલેલ્યાયા શોક કરીત નાહીત, આણિ અડયાણીચ્યા પ્રસંગી ભાંભાવૂન જાત નાહીત.

પર૬ નાભીતો યજતે રાજનાભીતો દાતુમિચ્છતિ ।

નાભીતઃ પુરુષઃ કશ્ચિત્સમયે સ્થાતુમિચ્છતિ ॥ ૧૨.૧૫.૧૩

(અર્જુન યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) રાજા, (દંડાચી) ભીતિ અસલ્યાશિવાય કોણી યજ્ઞ કરીત નાહી, ભીતિ વાટલ્યાશિવાય કોણાલા દાન કરણ્યાચી ઇચ્છા હોત નાહી, આણિ ભીતિ વાટલ્યાશિવાય કોણી મનુષ્ય કેલેલા કરાર પાળૂ ઇચ્છિત નાહી.

પર૭ નામર્ષ કુરુતે યસ્તુ પુરુષઃ સોડધમઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨.૫૦.૧૭

જ્યા પુરુષાલા દુસર્્યાને અપમાન કેલા અસતાં ક્રોધ યેત નાહી, તો અધમ સમજાવા.

પર૮ નાડમૃતસ્ય હિ પાપીયાન્માયોમાલભ્ય જીવતિ ॥ ૪.૧૭.૧૫

(કીચકાને અપમાન કેલા અસતાં દ્રૌપદી સંતપ્ત હોઊન પાંડવાંસ મહાણતે.) જિવંત પુરુષાચ્યા ભાર્યેચા અપમાન કરણારા પાપી કદાપિ જિવંત રાહૂ શકણાર નાહી.

પર૯ નાયમત્યન્તસંવાસો લભ્યતે જાતુ કેનચિત્ ।

અપિ સ્વેન શરીરેણ કિમુતાન્યેન કેનચિત્ ॥ ૧૨.૨૮.૫૨

કોણાસહિ ખુદ્ આપલ્યા શરીરાચાસુહ્ર્વા સહવાસ અનંત કાળપર્યંત લાભત નાહી. મગ ઇતર વસ્તૂંચી કથા કાય ?

પ૩૦ નાયં પરસ્ય સુકૃતં દુષ્કૃતં ચાપિ સેવતે ।

કરોતિ યાદૃશં કર્મ તાદૃશં પ્રતિપદ્યતે ॥ ૧૨.૨૯૦.૨૨

હા જીવાત્મા દુસર્્યાચે સુકૃત કિંવા દુષ્કૃત ભોગીત નાહી, તર સ્વતઃ જ્યા પ્રકારચે કર્મ કરતો ત્યાપ્રકારચે ફળ ભોગતો.

પ૩૧ નારભેતાન્યસામર્થ્યાત્પુરુષઃ કાર્યમાત્મનઃ ।

મતિસામ્યં દ્વયોર્નાસ્તિ કાર્યેષુ કુરુનન્દન ॥ ૨.૫૬.૮

મનુષ્યાને દુસર્્યાચ્યા સામર્થ્યાવર અવલંબૂન રાહૂન આપલે કાર્ય હાતી ઘેઊ નચે, કારણ એકાય કાર્યાવિષયી દોઘાંચે મત સારખે નસતે.

પ૩૨ નાલં સુખાય સુહૃદો નાલં દુઃખાય શત્રવઃ ।

ન ચ પ્રજ્ઞાલમર્થાનાં ન સુખાનામલં ધનમ્ ॥ ૧૨.૧૭૪.૨૯

मित्र असले म्हाणून ते सुभ दैळी शकतात असे नाही, व शत्रु असले म्हाणून ते दुःख दैळी शकतात असेंछि नाही, भुद्धीच्या योगाने द्रव्याप्राप्ति होतेच असे नाही. व द्रव्याच्या योगाने सुभ होतेच असेंछि नाही.

प३३ नावसाः प्राप्नुवन्त्यर्थात्र क्लीबा नाभिमानिनः ।

न च लोकस्वदाभिता न वै शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥ १२.१४०.२३

आणशी, दुर्भण, गर्विष्ट, लोकापवादावा भिणारे, आणि नेळमी वाट पळत राहणारे दीर्घसूत्री अशांना छष्टप्राप्ति होत नाही.

प३४ नावं न शक्यमारुह्य स्थले विपरिवर्तितुम् ।

तथैव रथमारुह्य नाप्सु यथा विधीयते ॥ १४.५०.३०

नावेत असून जमिनीवर छकडे तिकडे छिडता येणे शक्य नाही. आणि रथांत असून पाण्यावर यालता येणार नाही.

प३५ नाश्रोत्रियः श्रोत्रियस्य नारथी रथिनः सभा ।

नाराजा पार्थिवस्यापि सभिपूर्वं डिमिष्यते ॥ १.१३१.११

(द्रुपद राजा द्रोणाचार्यांना म्हाणतो) वेदवेत्या ब्राह्मणाच्या मित्र वेद न जाणणारा नसतो. रथांतून लढण-या योद्ध्याच्या मित्र त्याच्यासारभा असतो. राजाच्या मित्र राजाच असतो. पूर्वीच्या मैत्रीला काय करावयायें ?

प३६ नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ।

उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ६.२६.१६

जे मूणांतय नाही ते अस्तित्वात येणे शक्य नाही, आणि जे आडे ते नाहीसे होणे शक्य नाही, असा दोळोच्या भरर््या स्वरुपाच्या निर्णय तत्त्वदर्शा पुरुषांनी ठरविला आडे.

प३७ नासम्यक्कृतकारी स्यादप्रमत्तः सदा भवेत् ।

कष्टको ष्यपि दृष्टिन्नो विकारं कुरुते चिरम् ॥ १२.१४०.६०

निष्काण्णुपणाने काडी कडू नये. नेळमी सावध असावे. कारण अेकादा काटासुद्धा जर अयोग्य रीतीने तुटला तर तो पुष्कण काणपर्यंत विकार उत्पन्न करतो.

प३८ नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्रं वापि न विद्यते ।

सामर्थ्यं योगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १२.१४०.५१

भरोभर जन्मतःच कोणी शत्रु नसतो छिंवा मित्रछि नसतो. सामर्थ्याच्या योगाने मित्र आणि शत्रु छे होत असतात.

प३९ नास्ति भार्यासमं डिञ्चिन्नरस्यार्तस्य भेषजम् ॥ १२.१४४.१५

आर्त पुरुषाला भार्येसारभे दुसरें औषध नाही.

प४० नास्ति भार्यासमो बन्धुर्नास्ति भार्यासमा गतिः ।

नास्ति भार्यासमो लोके सडायो धर्मसङ्गळे ॥ १२.१४४.१६

ભાર્યેસારખા મિત્ર નાહી, ભાર્યેસારખા આસરા નાહી. યા લોકી ભાર્યેસારખા ધર્મનુષ્ઠાનાંત સાહાય્ય કરણારા કોણી નાહી.

૫૪૧ નાસ્તિ માતૃસમાચ્છાયા નાસ્તિ માતૃસમા ગતિઃ ।

નાસ્તિ માતૃસમં ત્રાણં નાસ્તિ માતૃસમા પ્રિયા ॥ ૧૨.૨૬૬.૩૧

માતેસારખી સાવલી નાહી, માતેસારખી ગતિ નાહી, માતેસારખે છત્ર નાહી. માતેસારખી પ્રિય કોણી નાહી.

૫૪૨ નાસ્તિ વિદ્યાસમં ચક્ષુર્નાસ્તિ સત્યસમં તપઃ ।

નાસ્તિ શાગસમં દુઃખં નાસ્તિ ત્યાગસમં સુખમ્ ॥ ૧૨.૩૨૯.૬

વિદ્યેસારખા અન્ય નેત્ર નાહી. સત્યાસારખે તપ નાહી. વિષયવાસનેસારખે દુઃખ નાહી, આણિ ત્યાગાસારખે સુખ નાહી.

૫૪૩ નાસ્તિ વૈ જાતિતઃ શત્રુઃ પુરુષસ્ય વિશામ્પતે ।

યેન સાધારણી વૃત્તિઃ સ શત્રુર્નેતરો જનઃ ॥ ૨.૫૫.૧૫

(દુર્યોધન ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાણતો) રાજા, જન્મતઃચ કોણી મનુષ્ય દુસર્્યા મનુષ્યાયા શત્રુ નસતો. આપલ્યા સારખીચ જ્યાચી ઉપજીવિકા અસેલ તોચ આપલા શત્રુ; દુસરા કોણી નાહી.

૫૪૪ નાસ્તિ સત્યસમો ધર્મો ન સત્યાદ્વિદ્યતે પરમ્ ।

ન હિ તીવ્રતરં કિષ્ચિદનૃતાદિહ વિદ્યતે ॥ ૧.૭૪.૧૦૫

સત્યાપરતા ધર્મ નાહી, સત્યાપેક્ષા શ્રેષ્ઠ કાહી નાહી. અસત્યાપેક્ષા અધિક ભયંકર અસે જગાંત કાહીચ નાહી.

૫૪૫ નાસ્થાને પ્રક્રિયા ક્ષમા ॥ ૧૨.૧૧૯.૩

અસ્થાની બહુમાન કરણે યોગ્ય નવ્હે.

૫૪૬ નાહં રાજ્યં ભવદત્તં ભોક્તુમિચ્છામિ પાર્થિવ ।

બાહુવીર્યાર્જિતં રાજ્યમશ્રીયામિતિ કામયે ॥ ૧૨.૭૪.૧૮

(મયુકુંદ કુબેરાલા મહાણતો) તુજ્યાકડૂન દાન મિળાલેલે રાજ્ય ભોગાણ્યાચી માઝી ઇચ્છા નાહી. સ્વતઃચ્યા બાહુબલાને મિળવૂન ત્યાચા ઉપભોગ ધ્યાવા અસે મી ઇચ્છિતો.

૫૪૭ નાહ્યા પૂરયિતું શક્યા ન માસૈર્ભરતર્ષભ ।

અપૂર્યા પૂરયનિચ્છામાયુષાપિ ન શક્નુયાત્ ॥ ૧૨.૧૭.૪

વાસનેચી તૃપ્તિ એકા દિવસાને કિંવા કાહી મહિન્યાંનીહિ હોણે શક્ય નાહી, વાસના હી 'અપૂર્ય' અસૂન તિચી પૂર્તિ કરણે સબંધ આયુષ્ય ખર્ચૂન સુધ્યા શક્ય નાહી.

૫૪૮ નિકૃત્યા નિકૃતિપ્રજ્ઞા હન્તવ્યા ઇતિ નિશ્ચયઃ ।

ન હિ નૈકૃતિકં હત્વા નિકૃત્યા પાપમુચ્યતે ॥ ૩.૫૨.૨૨

कपटबुद्धि शत्रूया कपटानेय वध डेला पाडिजे असा सिद्धांत आडे. कपटी शत्रूया कपटाने वध डेला असता त्याला पाप म्हाणत नाहीत.

प४९ नित्यं यस्तु सतो रक्षेदसतश्च निवर्तयेत् ।

स अथ राजा कर्तव्यस्तेन सर्वमिदं धृतम् ॥ १२.७८.४४

जो नेडमी सज्जनांचे पालन करील आणि दुर्जनांना घालवून देईल त्यालाच राजा करावे. त्याच्याच आश्रयाने सर्व विश्व असते.

प५० नित्यं रक्षितमन्त्रः स्याद्यथा मूकःशरच्छिरभी ॥ १२.१२०.१७

ज्याप्रमाणे मोर डा शरदरुतंत मौन धारण करतो, त्याप्रमाणे राजाने आपली मसलत नेडमी गुप्त राखावी.

प५१ नित्यं विश्वासयेदन्यान् ।

परेषां तु न विश्वसेत् ॥ १२.१३८.१९५

आपल्याविषयी दुसर्यांच्या मनांत नेडमी विश्वास उत्पन्न करावा. आपण मात्र दुसर्यांवर विश्वास ठेवू नये.

प५२ नित्यमुद्यतदण्डस्य बृशमुद्धिजते नरः ।

तस्मात्सर्वाणि भूतानि दण्डेनैव प्रसाधयेत् ॥ १२.१४०.८

दंडशक्ति नेडमी सज्ज असली म्हाणजे लोक डार वयडून असतात. यास्तव राजाने सर्व प्राण्यांना दंडशक्तीच्या योगानेच आपल्या ताब्यात ठेवावे.

प५३ नित्यं बुद्धिमतोऽप्यर्थः स्वल्पकोऽपि विवर्धते ।

दाक्ष्येण कुर्वतः कर्म संयमात्पतितिष्ठति ॥ १२.१३९.८८

बुद्धिमान् पुरुषाजवण आरंभी अगदी थोडे द्रव्य असले तरी ते नेडमी वाढत जाते. दक्षतेने, अेकाग्रतेने उद्योग करणाराचे कार्य पक्के होते.

प५४ निमेषमात्रमपि हि वयो गच्छन्न तिष्ठति ।

स्वशरीरेष्वनित्येषु नित्यं किमनुचिन्तयेत् ॥ १२.३३०.२२

आयुष्य अेकसारभे याले असून अेक पणभरसुकुडा थांबत नाही. स्वतःचे शरीरच जेथे अशाश्वत, तेथे कोणती वस्तु शाश्वत म्हाणून समजावयाची ?

प५५ नियन्ता चेन्न विद्येत न कश्चिद्धर्ममाचरेत् ॥ ४.६८.४५

नियमन करणारा कोणी नसेल तर कोणीहि धर्माप्रमाणे वागणार नाही.

प५६ निरीडो नाश्रुते मडत् ॥ ५.१३३.३४

काडीअेक उद्योग न करणार्या पुरुषाला मोठेपणा प्राप्त होत नाही.

प५७ निर्मन्युश्चाप्यसङ्भ्येयः पुरुषः क्लीबसाधनः ॥ ५.१३३.६

ज्याला कधी राग येत नाही असा नामर्द पुरुष कोणाच्या पिसाणालीत नसतो.

૫૫૮ નિર્વનો વધ્યતે વ્યાઘ્રો નિર્વ્યાઘ્રં છિદ્યતે વનમ્ ।

તસ્માદ્ર્યાઘ્રો વનં રક્ષેદ્વનં વ્યાઘ્રં ચ પાલયેત્ ॥ ૫.૨૯.૫૫

વન નસેલ તર વાઘાંચા વઘ હોત અસતો, આણિ જ્યાંત વાઘ નાહી તે વનહિ લોકાંકડૂન તોડલે જાતે. યાસ્તવ વાઘાને વનાચે રક્ષણ કરાવે, આણિ વનાનેહિ વાઘાચે પાલન કરાવે.

૫૫૯ નિશ્ચયઃસ્વાર્થશાસ્ત્રેષુ વિશ્વાસશ્ચાસુખોદયઃ ॥ ૧૨.૧૩૯.૭૦

નીતિશાસ્ત્રાયા અસા સિદ્ધાંત આહે કી, વિશ્વાસ હા સર્વ દુઃખાંચે ઉત્પત્તિસ્થાન આહે.

૫૬૦ નિશ્ચિત્ય ચઃ પ્રક્રમતે નાન્તર્વસતિ કર્મણઃ ।

અવન્ધ્યકાલો વશ્યાત્મા સ વૈ પણ્ડિત ઉચ્યતે ॥ ૫.૩૩.૨૪

પ્રથમ નિશ્ચય કેલ્યાવરચ જો કાર્ય હાતી ઘેતો, કાર્ય હાતી ઘેતલ્યાવર તે પાર પડલ્યાવાંચૂન જો સ્વસ્થ બસત નાહી, જો આપલા વેળ કુકટ ઘાલવીત નાહી આણિ જ્યાચે મન સ્વાધીન આહે ત્યાલા પંડિત અસે મહણતાત.

૫૬૧ નિષેવતે પ્રશસ્તાનિ નિન્દિતાનિ ન સેવતે ।

અનાસ્તિકઃ શ્રદ્ધધાન એતત્પણ્ડિતલક્ષણમ્ ॥ ૫.૩૩.૧૬

જો પ્રશસ્ત કર્માંચે આચરણ કરતો, નિંદ્ય કર્માંપાસૂન દૂર રાહતો (પુનર્જન્મ, પરલોક ઇત્યાદિકાંવિષયી) આસ્તિક્યબુદ્ધિ ધારણ કરતો, આણિ (ગુરુ, વેદવાક્ય ઇત્યાદીંવર) વિશ્વાસ ઠેવતો તો પંડિત હોય.

૫૬૨ નૈકમિચ્છેદગુણં હિત્વા સ્યાચ્ચેદન્યતરગ્રહઃ ।

યસ્ત્વેકો બહુભિઃશ્રેયાન્કામં તેન ગણં ત્યજેત્ ॥ ૧૨.૮૩.૧૨

શ્રેયસો લક્ષણં ચૈતદ્વિક્રમો યસ્ય દૃશ્યતે ॥ ૧૨.૮૩.૧૩

સમુદાયાલા સોડૂન (રાજાને) એકાચ મનુષ્યાચી ઇચ્છા કરૂ નચે; વ એકાચાચ અંગીકાર કરણે અવશ્ય અસલ્યાસ, જો એકટા ઇતર પુષ્કળાંપેક્ષા શ્રેષ્ઠ અસેલ, ત્યાચા સ્વીકાર કરૂન સમુદાયાચા ખુશાલ ત્યાગ કરાવા. કારણ, જ્યા પક્ષાંત જાસ્ત પરાક્રમ અસેલ તો સ્વીકારણે હેં કલ્યાણાચે લક્ષણ આહે.

૫૬૩ નૈવાસ્ય કશ્ચિદ્ભવિતા નાચં ભવતિ કસ્યચિત્ ।

પથિ સડ્ગતમેવેદં દારબન્ધુસુહૃજ્જનૈઃ ॥ ૧૨.૨૮.૩૯

હ્યા જીવાત્મ્યાચા કોણી નાહી આણિ હા કોણાચા નાહી. સ્ત્રી, ઇતર નાતલગ વ ઇષ મિત્ર ચાંચા સહવાસ હા કેવળ રસ્ત્યાંતીલ ભેટીસારખા આહે.

૫૬૪ નૈવાહિતાનાં સતતં વિપશ્ચિતઃ

ક્ષણં પ્રતીક્ષન્થપિ દુર્બલીયસામ્ ।

વિશેષતોડરીન્વ્યસનેષુ પાણ્ડિતો

નિહત્ય ધર્મં ચ યશશ્ચ વિન્દતે ॥ ૮.૯૦.૭૧

शत्रु दुर्बल जाले म्हाणजे शडाणे लोक डेव्हाडि त्यांच्या नाश करण्याला क्षणभरटेभील विलंब लावीत नाहीत. शत्रूच्या वध करणें तो विशेषेकरून तो संकटांत असतांनाच केला पाडिजे. शडाण्याने अशाय स्थितीत शत्रूच्या नाश केल्यास त्याजकडून धर्माचरण छोडून शिवाय त्यास कीर्तिडि प्राप्त होते.

प६५ नोदकक्लिन्नगात्रस्तु स्नात ठत्यभिधीयते ।

स स्नातो यो दमस्नातः स बाह्याभ्यन्तरःशुचिः ॥ १३.१०८.८

पाण्याने आंग भिजविले म्हाणजे स्नान केले असे म्हाणत नाहीत. ज्याने धंद्रियदमनरूप उदकांत स्नान केले तोच भरोभर 'स्नात' जाला. तो अंतर्भाड्य शुचिर्भूत जाला.

प६६ न्यायागतस्य द्रव्यस्य बोद्धव्यौ द्वावतिष्ठमौ ।

अपात्रे प्रतिपत्तिश्च पात्रे याप्रतिपादनम् ॥ ५.३३.५८

न्यायाने मिणालेल्या द्रव्याचे दोन दुरुपयोग जाणवे. अेक, अपात्री दान करणे. व दुसरा, सत्यात्री न करणे.

प६७ पक्वानां डि वधे सूत वजायन्ते तृणाभ्युत ॥ ७.११.४८

पकव जालेल्यांचा वध करण्यार्या कामी तृणायासुद्धा वजासारभा उपयोग होतो.

प६८ पञ्चमेडडनि षष्ठे वा शाकं पचति स्वे गुडे ।

अनृणी याप्रवासी च स वारिचर मोदते ॥ ३.३१३.११५

(युधिष्ठिर यक्षांला म्हाणतो) पांचव्या अथवा सडाव्या दिवशी का डोठना, जो, स्वतःचे धरीच असेल तो भाजुपाला उकडून भातो, ज्याला कोणार्थे देणे नाही, आण्णि ज्याला प्रवास करावा लागत नाही तो, डे यक्षा, आनंदाने राडतो.

प६९ पञ्चेन्द्रियस्य मर्त्यस्य छिद्रं येदकमिन्द्रियम् ।

ततोऽस्य स्रवति प्रज्ञा दृतेः पात्रादिवोदकम् ॥ ५.३३.७७

मनुष्याच्या पांच धंद्रियांपैकी अेकाडें जरी ताड्यात नसेल तरी त्याच्या द्वारे, भांज्यांतील पाणी भांकांतून गणून जावे त्याप्रमाणे, त्याची बुद्धि नष्ट होते.

प७० पठकाः पाठकाश्चैव ये यान्ये शास्त्रयिन्तकाः ।

सर्वेव्यसनिनोभूर्भा यःडियावांसपण्डितः ॥ ३.३१३.११०

शिकणारे व शिकविणारे तसेंच ठतर जे कोणी शास्त्राविषयी विचार करतात ते सर्व अभागी, भूर्भ आडेत. जो काडी तरी करून दाभवितो तोच भरा शडाण्णाला.

प७१ पण्डितेन विरुद्धः सन् दूरस्थोऽस्मीति नाम्रसेत् ।

दीर्घोबुद्धिमतो बाडू याभ्यां डिसति डिसितः ॥ १२.१४०.६८

पंडिताशी विरोध आला असता, आपण त्याच्यापासून दूर आडो असे समजून निर्भयपणे राडूं नये. कारण बुद्धिमान् पुरुषाचे बाडू (दिसण्यांत जेवढे दिसतात तेवढे नसून ते) हार लांब असतात, व त्याला पीडा दिव्यास त्यांच्या योगाने तो पीडा देणार्थ्यांच्या वध करतो.

५७२ पतितः शोच्यते राजन्निर्धनश्चापि शोच्यते ।

विशेषं नाधिगच्छामि पतितस्याधनस्य य ॥ १२.८.१५

(अर्जुन युधिष्ठिराला म्भइतौ) राजा, लोक पातकी मनुष्याच्या संबंधाने ढणढणतात आणि निर्धनाच्या संबंधानेहि ढणढणतात. मला तर मडापातकी आणि दरिद्री यांच्यामध्ये काडीं भेद दिसत नाही.

५७३ पतिर्हि देवो नारीषां पतिर्भन्मुः पतिर्गतिः ।

पत्या समा गतिर्नास्ति दैवतं वा यथा पतिः ॥ १३.१४६.५५

पति ढाय स्त्रियांया देव, पति ढाय बांधव, आणि पति ढेय आश्रयस्थान, स्त्रियांना पतीसारणी गति नाही, पति ढा भरोभर देवासमान ढोय.

५७४ पत्रं पुष्यं ह्रलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।

तदहं भक्त्युपहृतमश्रामि प्रयतात्मनः ॥ ६.३३.२६

(भगवान् श्रीकृष्ण अर्जुनाला सांगतात) पान, हूल, इण किंवा नुसते पाणी सुद्धा जो मला (परमेश्वराला) भक्तिपूर्वक अर्पण करतो, त्या शुद्ध अंतःकरणाच्या मनुष्याचे भक्तीने अर्पण केलेले मी स्वीकारीत असतो.

५७५ परं विषडते यस्मात्तस्मात्पुरुष उच्यते ॥ ५.१३३.३५

शत्रूया पराजय करतो म्भइणून पुरुष म्भइतात.

५७६ परं क्षिपति दौषेण वर्तमानः स्वयं तथा ।

यश्च दुध्यत्यनीशानः स य मूढतमो नरः ॥ ५.३३.३७

जो दौष स्वतःचे ढिकाणी आढे त्याच दौषाबद्दल जो दुसर्याला नावे ढेवतो, तसेंय आंगी सामर्थ्य नसतां जो रागावतो तो मनुष्य पराकाष्ठेचा मूर्ख ढोय.

५७७ परनेयोऽग्राणीर्यस्य स मार्गान्प्रतिमुच्यति ।

पन्थानमनुगच्छेयुः कथं तस्य पदानुगाः ॥ २.५५.४

ज्याचा पुढारी दुसर्याच्या तंत्राने यालाणारा असतो. त्याचा स्वतःयाच मार्ग चुकतो. मग आणणीढि त्याच्या मार्गून जाणारांना योग्य मार्ग कसा सांपडावा ?

५७८ परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।

आत्मवाच्यं न जानीते जानन्नपि य मुच्यति ॥ ८.४५/४४

दुसःयाचे दौष काढण्यात सर्वजण प्रवीण असतात. ढोणालाढी स्वतःचा दौष -मात्र समजत नाही; आणि समजला तर ढमजत नाही.

५७९ परित्राणाय साधूनां विनाशाय य दृष्टताम् ।

धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ ६.२८.८

(श्रीकृष्ण म्भइतात) सज्जनांचे संरक्षण करण्यासाठी, दृष्टांचे निर्दलन करण्यासाठी, आणि धर्माची संस्थापना करण्यासाठी युगायुगांच्या ढिकाणी मी (परमेश्वर) अवतार घेत असतो.



५८० पर्जन्यः पवते वर्षन् किं नु साधयते हलम् ।

कृष्टे क्षेत्रे तथा वर्षन् किं न साधयते हलम् ॥ १०.२.५

पाणिस डोंगरावर पुष्कण पडला तरी त्यापासून कोणते कृण मिणणार ? तोय नांगरलेल्या शेतात पडला तर कोणते कृण मिणणार नाही ?

५८१ पर्जन्यनाथाः पशवो राजानो मन्त्रिबान्धवाः ।

पतयो बान्धवाः स्त्रीणां ब्राह्मणा वेदबान्धवाः ॥ ५.३४.३८

पर्जन्य डा पशूया बांधव (डितकर्ता) डोय. राज्ञया बांधव प्रधान, स्त्रियांचा बांधव पति, आणि ब्राह्मणांच्या बांधव वेद डोय.

५८२ पर्यङ्गशय्या भूमिश्च समाने यस्य देछिनः ।

शालयश्च कदन्नं यस्य स्यान्मुक्त येव सः ॥ १२.२८८.३४

पलंगावर पडुडणो व जमिनीवर पडणो डी डोनडि ज्याला सारर्भीय वाटतात, तसेंय ठंथी पळाने आणि कदन्न ज्याला सारप्येय तो मुक्तय डोय.

५८३ पान्ने दानं स्वल्पमपि काले दत्तं युधिष्ठिर ।

मनसा छि विशुद्धेन प्रेत्यानन्तकलं स्मृतम् ॥ ३.२५८.३४

(व्यासमुनि मडणतात) डे युधिष्ठिरा, योग्य ढिकाणी योग्य वेणी शुद्ध मनाने डेलेले दान अत्यल्प जरी असले, तरी त्यापासून मरणोत्तर मोडे कृण मिणते.

५८४ पानमक्षास्तथा नार्यो मृगया गीतवाहितम् ।

येतानि युक्त्या सेवेत प्रसङ्गो ढ्यत्र दौषवान् ॥ १२.१४०.२६

मध, जुगार, त्याचप्रमाणे स्त्रिया, मृगया आणि गाणे बजावणे यांचे जपून सेवन करावे. कारण, यांची यटक लागणे डार वाईट.

५८५ पापानां विद्धयधिष्ठानं लोभमेव द्विजोत्तम ॥ ३.२०७.५८

(धर्मव्याध ब्राह्मणाला मडणतो) डे द्विजश्रेष्ठा, सर्व पापांचे आश्रयस्थान लोभ डेय आडे असें जण.

५८६ पापेभ्यो छि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।

तस्माद्धार्यमनृतमुक्त्या नानृतभागवत् ॥ ८.६८.६५

दुष्टांना धन मिणू ढिले असता त्यापासून देणारालासुद्धा पीडा डोते. (मडणून योराला धन कोडे आडे डे सांगण्यापेक्षा षुशाल षोटे सांगावे.) मडणून धर्मासाठी षोटे डोलले असतां षोटे डोलण्याचे पाप लागत नाही.

५८७ पिता रक्षति डौमारे भर्ता रक्षति यौवने ।

पुत्राश्च स्थाविरे भावे न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्डति ॥ १३.४६.१४

સ્ત્રીયેં કુવારપણી બાપ રક્ષણ કરિતો, તરુણપણી પતિ રક્ષણ કરિતો, આણિ વૃદ્ધપી મુલગે રક્ષણ કરિતાત. એવંચ, સ્ત્રી હી સ્વાતંત્ર્યાલા પાત્ર નાહી.

૫૮૮ પિત્રા પુત્રો વયઃસ્થોઽપિ સતતં વાચ્ય એવ તુ ।

યથા સ્યાદ્ગુણસંયુક્તઃ પ્રાપ્તુયાચ્ય મહદંશઃ ॥ ૧.૪૨.૪

મુલગા મોઠા ઝાલા અસલા, તરી સુદ્ધાં તો સદ્ગુણી વ્હાવા આણિ ત્યાલા ઉત્તમ પ્રકારચે યશ લાભાવે, મ્હણૂન બાપાને ત્યાલા તશા પ્રકારચા ઉપદેશ કરાવા.

૫૮૯ પિબન્ત્યેવોદકં ગાવો માણૂકેષુ રુવત્સ્વપિ ॥ ૧૨.૧૪૧.૮૨

(તપ્યાંતીલ) બેડકાંની કિતીહિ ડરાંવ ડરાંવ કેલે તરી ગાઈ પાણી પિતાતય !

૫૯૦ પુત્ર આત્મા મનુષ્યસ્ય ભાયો દૈવકૃતઃ સખા ॥ ૩.૩૧૩.૭૨

પુત્ર હાય મનુષ્યાચા આત્મા હોય, આણિ ભાર્યા હા દૈવાને પ્રામ ઝાલેલા સખા હોય.

૫૯૧ પુત્રં હિ માતાપિતરૌ ત્યજતઃ પતિતં પ્રિયમ્ ।

લોકોરક્ષતિ ચાત્માનમ્પશ્યસ્વાર્થસ્યસારતામ્ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૪૬

આપલા પુત્ર પ્રિય અસૂનહિ પતિત ઝાલા તર આઈબાપસુદ્ધા ત્યાચા ત્યાગ કરતાત, લોકહિ (ઇતરાંકડે ન પાહતાં) સ્વતઃચે સંરક્ષણ કરીત અસતાત. સ્વાર્થાચા પ્રભાવ કેવઢા આહે પહા!

૫૯૨ પુત્ર નાત્માવમન્તવ્યઃ પૂર્વાભિરસમૃદ્ધિભિઃ ॥ ૫.૧૩૫.૨૫

(વિદુલા માતા સંજયાલા મ્હણાતે) હે પુત્રા, પ્રથમતઃ આપણાપાશી જરી સંપત્તિ નસલી તરી ત્યાકરિતાં પુરુષાને સ્વતઃલા દીન સમજૂ નયે.

૫૯૩ પુત્રપૌત્રોપપન્નોઽપિ જનનીં યઃ સમાશ્રિતઃ ।

અપિ વર્ષશતસ્થાન્તે સ દ્વિહાયનવગ્ચરેત્ ॥ ૧.૨૬૬.૨૮

મનુષ્ય પુત્રપૌત્રાંની યુક્ત અસલા તરી જયાલા માતેચા આશ્રય આહે, તો આપલ્યા વયાચ્યા શંભરાવ્યા વર્ષાચ્યા શેવટીહિ દોન વર્ષાચ્યા લહાન મુલાપ્રમાણે વાગેલ !

૫૯૪ પુત્રસ્પર્શાત્સુખતરઃ સ્પર્શો લોકે ન વિદ્યતે ॥ ૧.૭૪.૫૮

પુત્રસ્પર્શપિક્ષા સુખકર સ્પર્શ જગાંત કોણતાચ નાહી.

૫૯૫ પુત્રઃ સખા વા ભ્રાતા વા પિતા વા યદિ વા ગુરુઃ ।

રિપુસ્થાનેષુ વર્તન્તો હન્તવ્યા ભૂતિમિચ્છતા ॥ ૧.૧૪૦.૫૨

પુત્ર, મિત્ર, ભાઊ, બાપ કિંવા ગુરુ, કોણીહિ અસો, તો જર શત્રુત્વાને વાગત અસેલ તર ત્યાચા ઉહર્ષેચ્છુ પુરુષાને વધ કરાવા.

૫૯૬ પુત્રા ઇવ પિતુર્ગેહે વિષયે યસ્ય માનવાઃ ।

નિર્ભયા વિચરિષ્યન્તિ સ રાજા રાજસત્તમઃ ॥ ૧૨.૫૭.૩૩

બાપાચ્યા ઘરાત જસે મુલગે, તસે જ્યાચ્યા રાજ્યાંત લોક નિર્ભયપણે સંચાર કરું શકતાત, તો રાજા સર્વ રાજાંત શ્રેષ્ઠ હોય.

૫૯૭ પુનરાવર્તમાનાનાં ભગ્નાનાં જીવિતૈષિણામ્ ।

ભેતવ્યમરિશેષાણામેકાયનગતા હિ તે ॥ ૯.૫૮.૧૫

જિવાચી ઇચ્છા કરણારે પણ એકદા પરાભવ પાવલે અસૂન, પુનઃ ઉલટૂન ચેણારે અસે જે શત્રૂકડીલ ઉરલેલે લોક ત્યાંચે ભય ધરાવે. કારણ, (મારીન કિંવા મરેન એવઢા) એકચ વિષય ત્યાચ્યા દૃષ્ટીપુઢે અસતો.

૫૯૮ પુત્રામ્નો નરકાઘસ્માત્પિતરં ત્રાયતે સુતઃ ।

તસ્માત્પુત્ર ઇતિ પ્રોક્તઃ સ્વયમેવ સ્વયંભુવા ॥ ૧.૭૪.૩૯

પુત્ર નામક નરકાપાસૂન મુલગા બાપાચે રક્ષણ કરતો, મહણૂન ત્યાલા સ્વતઃ બ્રહ્મદેવાનેચ પુત્ર અસે મહટલે આહે.

૫૯૯ પુરુષે પુરુષે બુદ્ધિયો યા ભવતિ શોભના ।

તુષ્યન્તિ ચ પૃથક્સર્વે પ્રજ્ઞયા તે સ્વયા સ્વયા ॥ ૧૦.૩.૩

પ્રત્યેક મનુષ્યામધ્યે જો મહણૂન શહાણપણાચા ભાગ અસતો, તેવઢ્યાવચ્ચ જો તો આપાપલ્યા ઠિકાણી ખુષ અસતો.

૬૦૦ પુષ્પં પુષ્પં વિચિન્વીત મૂલચ્છેદં ન કારયેત્ ।

માલકાર ઇવારામે ન યથાડ્ગારકારકઃ ॥ ૫.૩૪.૧૮

બાગેતીલ માળ્યાપ્રમાણે વૃક્ષાચે મૂળ ન તોડિતાં ફૂલ ચેઈલ તેવઢે ઘેત અસાવે. લોણાર્યાપ્રમાણે મુળાસકટ વૃક્ષ તોડૂન ટાકૂ નચે.

૬૦૧ પૂર્વ સંમાનના યત્ર પશ્ચાચ્ચૈવ વિમાનના ।

જહ્યાત્તત્સત્વવાન્સ્થાનં શત્રોઃસંમાનિતોડપિ સન્ ॥ ૧૨.૧૩૯.૩૩

જેચે પહિલ્યાને બહુમાન મિળતો વ માગાહૂન અપમાન હોતો તે ઠિકાણ, શત્રૂકડૂન પુનરપિ માનસન્માન મિળાલા તરી, સ્વાભિમાની પુરુષાને સોડૂનચ દિલે પાહિજે.

૬૦૨ પૃથિવી રત્નસમ્પૂર્ણા હિરણ્યં પશવઃ સ્ત્રિયઃ ।

નાલમેકસ્ય તત્સર્વમિતિ મત્વા શમં વ્રજેત્ ॥ ૧.૭૫.૫૧

રતાંની પરિપૂર્ણ અસલેલી સર્વ પૃથ્વી, સોને, પશુ, સ્ત્રિયા હે સર્વ એકટયાલા મિળાલે તરી, પુરણાર નાહી અસા વિચાર કરૂન, મનુષ્યાને મનોનિગ્રહ કરણ્યાસ શિકાવે.

૬૦૩ પ્રક્ષાલનાદ્ધિ પદ્મસ્ય શ્રેયો ન સ્પર્શનં નૃણામ્ ॥ ૩.૨.૪૯

ચિખલ (આંગાવર ઉડાલ્યાવર) ધુળિન ટાકણ્યાપેક્ષા ત્યાલા સ્પર્શચ ન કરણે મનુષ્યાંના સુખાવહ હોતે.

૬૦૪ પ્રચ્છન્નો વા પ્રકાશો વા યોગો યોડરિં પ્રબાધતે ।

તદ્વૈ શસ્ત્રં શસ્ત્રવિદા ન શસ્ત્રં છેદનં સ્મૃતમ્ ॥ ૨.૫૫.૯

ઉઘડ અસો અથવા ગુમ અસો, જ્યા ઉપાયને શત્રૂયા નાશ હોત અસેલ ત્યા ઉપાયાલાય વીરાંચે શસ્ત્ર મ્હણાતાત.  
(હાતપાય) તોડણાર્યા શસ્ત્રાલા શસ્ત્ર મ્હણત નાહીત.

૬૦૫ પ્રજાયા માનસં દુઃખં હન્યાચ્છારીરમૌષધૈઃ ।

એતદ્વિજ્ઞાનસામર્થ્યં ન બાલૈઃ સમતામિયાત્ ॥ ૧૨.૨૦૫.૩

માનસિક દુઃખ વિવેકાને આણિ શારીરિક દુઃખ ઔષધાને નાહીસે કરાવે. અશા પ્રકારે દુઃખાયા નાશ કરણે હેચ જ્ઞાનાચ્યા સામર્થ્યાચે લક્ષણ આહે. (દુઃખાયા પરિહાર ન કરિતાં) લહાન બાલકાંસારખે વાગૂ નચે.

૬૦૬ પ્રજા પ્રતિષ્ઠા ભૂતાનાં પ્રજા લાભઃ પશો મતઃ ।

પ્રજા નિઃશ્રેયસી લોકે પ્રજા સ્વર્ગો મતઃ સતામ્ ॥ ૧૨.૧૮૦.૧૨

જ્ઞાન હાય પ્રાણ્યાંચા આધાર આહે. જ્ઞાન હાય ઉત્કૃષ્ટ અસા લાભ આહે. લોકાંત જ્ઞાન હેચ મોક્ષાલાહિ કારણ આહે. જ્ઞાન હાય પ્રત્યક્ષ સ્વર્ગ આહે. અસે સત્યુરુષાંચે મત આહે.

૬૦૭ પ્રતિકૂલઃ પિતુર્યશ્ચ ન સ પુત્રઃ સતાં મતઃ ॥ ૧.૮૫.૨૪

બાપાશી જો વૈર કરતો તો પુત્ર સજ્જનાંના માન્ય હોત નાહી.

૬૦૮ પ્રત્યુપકુર્વન્બહ્વપિ ન ભાતિ પૂર્વોપકારિણા તુલ્યઃ ।

એકઃકરોતિહિકૃતેનિષ્કારણમેવકુરુતેડન્યઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૮૨

ઉપકારાંચી ભરપૂર ફેડ કરણારા મૂળ ઉપકાર કરણાર્યાચ્યા બરોબરીયા ઠરેલ અસે વાટત નાહી. કાં કી, એકજણ આધી ઉપકૃત જાલ્યાવર મગ (ફેડ મ્હણૂન) કરીત અસતો, તર દુસરા નિરપેક્ષ બુદ્ધીનેચ ઉપકાર કરતો.

૬૦૯ પ્રત્યુપસ્થિતકાલસ્ય સુખસ્ય પરિવર્જનમ્ ।

અનાગતસુખાશા ચ નૈવ બુદ્ધિમતાં નયઃ ॥ ૧૨.૧૪૦.૩૬

વેળેવર ચાલૂન આલેલે સુખ સોડૂન ધાવયાચે આણિ પ્રાપ્ત ન જાલેલ્યા સુખાચી આશા કરીત બસાવયાચે હી શહાણ્યાંચી રીતચ નવ્હે.

૬૧૦ પ્રભવન્ ચોડનહંવાદી સ વૈ પુરુષ ઉચ્યતે ॥ ૧૩.૧૪૬.૧૫

હાતી સત્તા અસૂન જ્યાલા ગર્વ નાહી તોચ પુરુષ મ્હણાવયાચા.

૬૧૧ પ્રભવાર્થાય ભૂતાનાં ધર્મપ્રવચનં કૃતમ્ ।

યઃ સ્થાત્પ્રભવસંયુક્તઃસ ધર્મ ઇતિ નિશ્ચયઃ ॥ ૧૨.૧૦૯.૧૦

જીવાંચા ઉત્કર્ષ વ્હાવા એવજ્યાસાઠીચ ધર્મ કથન કેલા આહે. જો ઉત્કર્ષાને યુક્ત અસેલ તોચ ધર્મ અસા સિદ્ધાંત આહે.

૬૧૨ પ્રયોજનેષુ ચે સક્તા ન વિશેષેષુ ભારત ।

તાનહં પણ્ડિતાન્મન્યે વિશેષા હિ પ્રસન્નિનઃ ॥ ૫.૩૮.૪૪

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાણતો) હે રાજા, જે કેવળ કાર્યે પાર પાડણ્યાવિષયી તત્પર અસતાત, ફાજીલ ભાનગડીત પડત નાહીત, ત્યાંના મી શહાણે સમજતો. કારણ, સ્વતઃચે આધિક્ય દાખવિણારે કલહાચા પ્રસંગ આણિતાત.

૬૧૩ પ્રવારણં તુ બાલાનાં પૂર્વ કાર્યમિતિ શ્રુતિઃ ॥ ૫.૭.૧૭

બાલકાંચી ઇચ્છા પ્રથમ પુરવાવી અશી શ્રુતિ આહે.

૬૧૪ પ્રવૃત્તવાક્ ચિત્રકથ ઊહવાન્પ્રતિભાનવાન્ ।

આશુ ગ્રન્થસ્ય વક્તા ય યઃ સ પણિંત ઉચ્યતે ॥ ૫.૩૩.૨૮

બોલકા, મનોરંજક ગોષ્ટી માહીત અસલેલા, તર્કવાન્ અણિ સમયસૂચક અસૂન જો ગ્રંથાચા અર્થ ચટકન્ સાંગતો તો પંડિત હોય.

૬૧૫ પ્રસાદો નિષ્ફલો યસ્ય ક્રોધશ્ચાપિ નિરર્થકઃ ।

ન તં ભર્તારમિચ્છન્તિ ષણ્ઠે પતિમિવ સ્ત્રિયઃ ॥ ૫.૩૪.૨૧

જ્યાચ્યા મેહરબાનીચા કાહી ઉપયોગ નાહી આણિ રાગાપાસૂનહિ કાહી હાનિ નાહી. અસા અધિપતિ, જ્યાપ્રમાણે સ્ત્રિયાંના નામર્દ પતિ નકો અસતો ત્યાપ્રમાણે, પ્રજેલા નકો અસતો.

૬૧૬ પ્રસૂતૈરિન્દ્રિયૈર્દુઃખી તૈરેવ નિયતૈઃ સુખી ।

તસ્માદિન્દ્રિયરૂપેભ્યો યચ્છેદાત્માનમાત્મના ॥ ૧૨.૨૦૪.૯

ઇંદ્રિયે મોકળી સોડલ્યાને મનુષ્ય દુઃખી હોતો વ તીચ આવરૂન ધરલ્યાને સુખી હોતો; યાસાહી, ઇંદ્રિયાંચ્યા નિરનિરાળ્યા વિષયાંપાસૂન આપણ આપલે મન આવરૂન ધરાવેં.

૬૧૭ પ્રસ્થં વાહસહસ્રેષુ યાત્રાર્થં ચૈવ કોટિષુ ।

પ્રાસાદે મગ્ચકં સ્થાનં યઃ પશ્યતિ સ મુચ્યતે ॥ ૧૨.૨૮૮.૩૦

હજારોં નહે કોટ્યવધિ ગાડે ધાન્ય પુઠે પડલે અસતાહિ, જો કેવળ નિર્વાહાલા લાગણાર્ચ્યા માપટેભર ધાન્યાચીચ અપેક્ષા કરતો, વ જ્યાલા મોઠા રાજવાડા રહાવયાસ દિલા અસતા, એક ખાટ ઠેવણ્યાઇતકીચ જાગા જો પુરેશી સમજતો તો મુક્ત હોતો.

૬૧૮ પ્રહરિષ્ચન્નિયં બૂયાત્પહરન્નપિ ભારત ।

પ્રહૃત્ય ય કૃપાયીત શોચેત ય રુદેત ય ॥ ૧.૧૪૦.૫૬

(કણિક બ્રાહ્મણ ધૃતરાષ્ટ્રાલા સાંગતો) (શત્રૂવર) પ્રહાર કરણ્યાચે મનાંત અસતા વરકરણી ત્યાચ્યાશી ગોડ બોલાવે, તસેંચ પ્રહાર કરીત અસતાંહિ ગોડચ બોલાવેં આણિ પ્રહાર કેલ્યાવર ત્યાચ્યાવિષયી સહાનુભૂતિ દાખવાવી, ખેદ પ્રદર્શિત કરાવા વ રડાવેંહિ.

૬૧૯ પ્રાકૃતો હિ પ્રશંસન્વા નિન્દન્વા કિં કરિષ્યતિ ।

વને કાક ઇવાબુદ્ધિર્વાશમાનો નિરર્થકમ્ ॥ ૧૨.૧૧૪.૮

હલકા મનુષ્ય, પ્રશંસા કરૂન અસો, અથવા નિંદા કરૂન અસો, કરણાર કાય આહે ? અરણ્યાંત નિરર્થક ઓરડણાર્ચ્યા કાવળ્યાપ્રમાણે મંદબુદ્ધિ મનુષ્યાચી સ્થિતિ આહે.

૬૨૦ પ્રાણસ્તુ જલ્પતા પુંસાં શ્રુત્વા વાયઃ શુભાશુભાઃ ।

ગુણવદ્વાક્યમાદત્તે હંસઃ ક્ષીરમિવામ્મસઃ ॥ ૧.૭૪.૯૧

યથેચ્છ બરણાર્ચ્યા લોકાંચે બરે વાઈટ બોલણે ઐકૂન, પાણી ટાકૂન દેઊન દૂધ ગ્રહણ કરણાર્ચ્યા હંસાપ્રમાણે, ત્યાંતૂન ચાંગલે બોલણે તેવઢે શહાણા મનુષ્ય ઘેત અસતો.

૬૨૧ પ્રાણો વા યદિ વા મૂર્ખઃ સઘનો નિર્ધનોઽપિ વા ।

સર્વઃ કાલવશં યાતિ શુભાશુભસમન્વિતઃ ॥ ૧૨.૧૫૩.૪૩

શહાણા અસો, મૂર્ખ અસો, શ્રીમંત અસો, દરિદ્રી અસો સર્વાના આપાપલે પાપપુણ્ય બરોબર ઘેઊન કાળાચ્યા સ્વાધીન વહાવે લાગતે.

૬૨૨ પ્રાણસ્થાત્રમિદં સર્વં જડ્ગમં સ્થાવરં ચ યત્ ॥ ૧૨.૧૦૬.૬

સ્થાવર જંગમ જે જે કાંહી આહે તે સર્વ પ્રાણાચે અત્ર હોય.

૬૨૩ પ્રામં ચ પ્રહરેત્કાલે ન ચ સંવર્તતે પુનઃ ।

હન્તુકામસ્ય દેવેન્દ્ર પુરુષસ્ય રિપૂન્પ્રતિ ॥ ૧૨.૧૦૩.૨૦

યો હિ કાલો વ્યતિકામેત્યુરુષં કાલકાક્ષિણમ્ ।

દુર્લભઃ સ પુનસ્તેન કાલઃ કર્મચિકીર્ષુણા ॥ ૧૨.૧૦૩.૨૧

(બૃહસ્પતિ ઇંદ્રાલા મહાણાતાત) દેવેંદ્રા, શત્રૂલા મારણયાચી ઇચ્છા કરણાર્ચ્યા પુરુષાને યોગ્ય સંધિ આલી અસતાં પ્રહાર કેલા પાહિજે. ગેલેલી વેળ ફિરૂન ચેત નસતે; કાર્ય સાધણયાચ્યા ઇચ્છેને યોગ્ય કાળાચી વાટ પાહણાર્ચ્યા પુરુષાને આલેલી સંધિ ગમાવલી તર તી ત્યાલા ફિરૂન મિળણે કઠીણ.

૬૨૪ પ્રાયેણ નીચા વ્યસનેષુ મગ્ના

નિન્દન્તિ દેવં કુકુતં ન તુ સ્વમ્ ॥ ૮.૯૧.૧

નીચ લોક સંકટાંત સાંપડલે મહાણજે બહુતકરૂન દેવાલા દોષ લાવતાત; તે આપલ્યા દુષ્ટમાલા બોલ લાવીત નાહીત !

૬૨૫ પ્રાયેણ શ્રીમતાં લોકે ભોક્તું શક્તિર્ન વિદ્યતે ।

જીર્યન્ત્યપિ હિ કાષ્ઠાનિ દરિદ્રાણાં ચ સર્વશઃ ॥ ૧૨.૨૮.૨૯

બહુતકરૂન શ્રીમંત લોકાંના જેવણયાચી શક્તિય નસતે. આણિ દરિદ્રી મનુષ્યાંના લાકડેસુદ્ધાં સર્વ પચૂન જાતાત.

૬૨૬ પ્રાર્થના વિષમ્ ॥ ૩.૩૧૩.૮૬

યાચના હે વિષય હોય.

૬૨૭ પ્રીયતે હિ હરન્પાપઃ પરવિત્તમરાજકે ।

યદાસ્ય ઉદ્ધરન્ત્યન્યે તદા રાજાનમિચ્છતિ ॥ ૧૨.૬૭.૧૩

दुसर्याये द्रव्यं उरणं करणार्या पापी मनुष्याला देशांत राजा नसलेला बरा वाटतो; पण जेव्हा त्याचे द्रव्य दुसरे लोक नेणे लागतात, तेव्हा त्याला राजा असावा, असें वाटू लागते.

६२८ इलशाकमपि श्रेयो भोक्तुं ह्यङ्गुपाणं गृहे ।

परस्य तु गृहे भोक्तुः परिभूतस्य नित्यशः ॥ ३.१८३.३०

नित्य अपमान सहन करून दुसर्याच्या घरी जेवण्यापेक्षा, मिथेपणा न पत्करतां स्वतःच्या घरी मीठभाकरसुद्धा ખालेली बरी !

६२९ अकवञ्चिन्तयेदर्थान् सिंढवञ्च पराङ्गमेत् ।

वृकवञ्चाप्यलुम्बेत शशवञ्च विनिष्पतेत् ॥ १२.१४०.२५

अगण्याप्रमाणे आपल्या उद्दिष्टाकडे लक्ष ठेवावे आणि सिंढाप्रमाणे पराङ्गम गाजवावा. लांडग्याप्रमाणे शत्रूवर अयानक उल्ला करावा, व सशाप्रमाणे निसटून जावे.

६३० अलं छि क्षत्रिये नित्यं अले दण्डः समाहितः ॥ १२.२३.१३

क्षत्रियांचे ठिकाणी अल हे नियमाने वास्तव्य करणारे असून अलावरच्य दंड अवलंबून आहे.

६३१ अलज्येष्ठे स्मृतं क्षत्रं मन्त्रज्येष्ठा द्विजातयः ।

धनज्येष्ठाः स्मृता वैश्याः शूद्रास्तु वयसाधिकः ॥ ५.१६८.१७

क्षत्रिय अणाने श्रेष्ठ, ब्राह्मण मंत्रसामर्थ्याने श्रेष्ठ आणि वैश्य धनाने श्रेष्ठ होत. शूद्र हे मात्र डेवण वयाने मोठे.

६३२ अलं तु वाचि द्विजसत्तमानां

क्षात्रं बुधा आहुर्बलं वदन्ति ॥ ८.७०.१२

उत्तम ब्राह्मणांचे अण वाणीत, व क्षत्रियांचे अण आहुंत असते असें शहाणे लोक सांगतात.

६३३ अलवत्संनिकर्षो छि न कदाचित्प्रशस्यते ॥ १२.१३८.१७५

अलवानाशी सान्निध्य असणे उच्येच्छि प्रशस्त नव्हे.

६३४ अलवांश्च यथा धर्मं लोके पश्यति पूरुषः ।

स धर्मो धर्मवेलायां भवत्यभिहितः परः ॥ २.६९.१५

धर्मनिर्णय करणयाची वेण आली म्हाणजे, जगात अलसंपन्न पुरुष ठरवील तो धर्म ठरतो; दुसर्या धर्माची पायमल्ली होते.

६३५ अलवान्वा कृती वेति कृती राजन्विशिष्यते ॥ ९.३३.९

(श्रीकृष्ण युधिष्ठिराला म्हाणतात) हे राजा, अलवान् आणि कृती यांच्यांत श्रेष्ठ कोण असा विचार करतां, कृती (म्हाणजे डावपेच जाणारा, युक्तिमान्) ढाय श्रेष्ठ ठरतो.

६३६ अलिना संनिवृष्टस्य शत्रोरपि परिग्रहः ।

कार्यं यत्प्राप्तुराचार्या विषमे जिवितार्थिना ॥ १२.१३८.४५

સંકટોત સાંપડલ્યાસ જીવિતાચી ઇચ્છા કરણાર્ચ્યા બલાઢ્યહિ પ્રાણ્યાને આપલ્યા સમીપ અસણાર્ચ્યા શત્રૂચ્યાહિ આશ્રય કરાવા, અસેં નીતિશાસ્ત્રાચ્યા આચાર્યાની સાંગિતલેલે આહે.

૬૩૭ બહવઃ પણિઢતા મૂર્ખા લુબ્ધ્યા માયોપજીવિનઃ ।

કુર્યુદોષમદોષસ્ય બૃહસ્પતિમતેરપિ ॥ ૧૨.૧૧૧.૬૩

અનેક પંડિત આણિ મૂર્ખ લોક લોભી વ કપટાચરણાવસ્ય ઉપજીવિકા કરણારે અસતાત. આણિ તે નિર્દોષ પુરુષાલાચ નવ્હે તર પ્રત્યક્ષ બૃહસ્પતીચ્યાહિ બુદ્ધીલા દોષ લાવિતાત.

૬૩૮ બાલો યુવા ચ વૃદ્ધશ્ચ યત્કરોતિ શુભાશુભમ્ ।

તસ્યાં તસ્યામવસ્થાયાં તત્કલં પ્રતિપદ્યતે ॥ ૧૨.૧૮૧.૧૫

બાલ, તરુણ અથવા વૃદ્ધ પુરુષ જે જે કાંડી શુભ અથવા અશુભ કર્મ કરતો, ત્યાચે કૃળ ત્યા ત્યા અવસ્થેત ત્યાલા અવશ્ય મિળતે.

૬૩૯ બુદ્ધિમા-વૃદ્ધસેવયા ॥ ૩.૩૧૩.૪૮

વૃદ્ધાંચા સમાગમ કેલ્યાને મનુષ્ય યતુર હોતો.

૬૪૦ બુદ્ધિશ્ચ હીયતે પુંસાં નીચૈઃ સહ સમાગમાત્ ।

મધ્યમૈર્મધ્યતાં યાતિ શ્રેષ્ઠતાં યાતિ ચોત્તમૈઃ ॥ ૩.૧.૩૦

નીચ લોકાંચ્યા સંગતીને મનુષ્યાંચી બુદ્ધિ બ્રહ્ હોતે, મધ્યમ લોકાંચ્યા સંગતીને તી મધ્યમ હોતે, આણિ ઉત્તમ લોકાંશી સહવાસ ઠેવિલ્યાને ઉત્તમ હોતે.

૬૪૧ બુદ્ધૌ કલુષભૂતાયાં વિનાશે પ્રત્યુપસ્થિતે ।

અનયો નયસઙ્કાશો હૃદયત્રાપસર્પતિ ॥ ૫.૩૪.૮૨

બુદ્ધિ મલિન ઝાલી વ વિનાશકાલ જવળ ચેઊન ઠેપલા મહણજે નીતીસારખી દિસણારી અનીતિ મનુષ્યાચ્યા હૃદયાત ઠાણે દેઊન બસતે.

૬૪૨ બુભુક્ષાં જયતે યસ્તુ સ સ્વર્ગ જયતે ધ્રુવમ્ ॥ ૧૪.૯૦.૯૧

જ્યાને ક્ષુધા જિંકલી ત્યાને ખચિત સ્વર્ગ જિંકલા.

૬૪૩ બ્રહ્મક્ષત્રં હિ સર્વેષાં વર્ણાનાં મૂલમુચ્યતે ॥ ૧૨.૭૩.૫

બ્રાહ્મણ આણિ ક્ષત્રિય હેચ સર્વ વર્ણાચે મૂળ હોત.

૬૪૪ બ્રહ્મ ક્ષત્રેણ સહિતં ક્ષત્રં ચ બ્રહ્મણા સહ ।

સંયુક્તૌ દહતઃ શત્રૂ-વનાનીવાગ્નિમારુતૌ ॥ ૩.૧૮૫.૨૫

બ્રાહ્મણાને ક્ષત્રિયાશી વ ક્ષત્રિયાને બ્રાહ્મણાશી સહકાર્ય કેલે મહણજે તે દોધે મિળૂન વનેચ્યા વને જાળૂન કૃસ્ત કરણાર્ચ્યા અગ્નિ-વાયૂપ્રમાણે, શત્રૂના જાળૂન ટાકતીલ.

૬૪૫ બ્રહ્મચર્યં પરો ધર્મઃ ॥ ૧.૧૭૦.૭૧



ब्रह्मचर्यं पाणशो ङा श्रेष्ठ धर्म ङोय.

इ४६ ब्रह्म वर्धयति क्षत्रं क्षत्रतो ब्रह्म वर्धते ॥ १२.७३.३२

ब्राह्मण क्षत्रियाये सामर्थ्यं वाढवितो आशि क्षत्रियामुणे ब्राह्मणाया उत्कर्षं ङोतो.

इ४७ ब्रह्मडत्याङ्गलं तस्य यः कृतं नावबुध्यते ॥ ७.१८३.२८

आपण्णांवर दृसर्याने डेलेला ङपकार जो स्मरत नाही, त्याला ब्रह्मडत्येचें पातक लागते.

इ४८ ब्राह्मणस्य तु डेढोऽयं न कामार्थाय जायते ।

एड क्लेशाय तपसे प्रेत्य त्वनुपमं सुपमम् ॥ १२.३२१.२३

ब्राह्मणाया डेड ङा सुभोपभोगासाठी निर्माण जालेला नाही, एडलोकी क्लेश भोगून तपायरण करण्यासाठी ब्राह्मण जन्मला आडे. असे डेले तरय परलोकी ङुवाला निरुपम सुप मिणे.

इ४९ ब्राह्मण्यं बडुभिरवाप्यते तपोभि-

स्तल्लब्ध्वा न रतिपरेण डेलितव्यम् ।

स्वाध्याये तपसि डमे य नित्ययुक्तः

क्षेमार्थी कुशलपरः सडा यतस्व ॥ १२.३२१.२४

(व्यासमुनि शुडाला सांगतात।) पुष्कण प्रकारे तप करावें तेव्हांय ब्राह्मणत्व प्राप्त ङोत असते. ते लाभल्यावर विषयांच्या नाही लागून व्यर्थ डवडून नये, आत्मकल्याण साधून डेण्याशी एच्छा असेल तर वेडाल्यास, तप व ङद्रियडमन यांमध्ये नेडमी डक्ष राडून सडर्म करून ङटून प्रयत्न कर.

इ५० भक्ष्योत्तमप्रतिच्छन्नं मत्स्यो बडिशमायसम् ।

लोभाभिपाती ङसते नानुबन्धमवेक्षते ॥ ५.३४.१३

उत्तम प्रकारच्या भाडे पडार्थाने आच्छाडलेला लोभंङाया गण मासा लोभानें ङडप घालून गिणून टाकतो, (असें करितांना) पाठीमागून परिणाम काय ङोडल एडडे त्याचे लक्ष्य नसते.

इ५१ भज्येतापि न संनमेत् ॥ ९.५.१४

तुटून जावे पण वाडू नये.

इ५२ भयेन भेडयेड्ढीरुं शूरमञ्जलिडर्मण्ण ।

लुब्धमर्थप्रडानेन समं न्यूनं तथौजसा ॥ १.१४०.५०

भिन्ना असेल त्याला भीति डामवून ड्रितूर करावा; शराला डात जोडून, लोभी असेल त्याला ड्रव्य डेडिन, आशि बरोबरीया डिंवा दुर्बल असेल त्याला जबरडस्तीने वश करावा.

इ५३ भर्तव्या रक्षणीया य पत्नी ङि पतिना सडा ॥ ३.६९.४१

पतीनें निरंतर पत्नीचे पोषण व रक्षण डेले पाडिजे.

इ५४ भवितव्यं सडा राज्ञा गर्भिणीसडधर्मिण्ण ॥ १२.५६.४४

જ્યાપ્રમાણે ગર્ભિણી સ્ત્રી ગર્ભાચે સંગોપન કરતે, ત્યાપ્રમાણે રાજાને નિરંતર પ્રજાજનાંચે રક્ષણ કરાવે.

દ્વપપ ભારં સ વહતે તસ્ય ગ્રન્થસ્થાર્થં ન વેત્તિ યઃ ।

યસ્તુ ગ્રન્થાર્થતત્ત્વજ્ઞો નાસ્ય ગ્રન્થાગમો વૃથા ॥ ૧૨.૩૦૫.૧૪

જ્યાલા ગ્રંથાચા અર્થ કળત નાહી (પણ જો નુસતી ઘોકંપટ્ટી કરતો) તો ત્યા ગ્રંથાચા કેવળ ભાર વાહતો. પરંતુ જ્યાને ગ્રંથાચ્યા અર્થાચે રહસ્ય જાણલે ત્યાચાચ અભ્યાસ સાર્થકી લાગલા.

દ્વપક ભાર્યાયાં રક્ષ્યમાણાયાં પ્રજા ભવતિ રક્ષિતા ।

પ્રજાયાં રક્ષ્યમાણાયામાત્મા ભવતિ રક્ષિતઃ ॥ ૩.૧૨.૬૯

ભાર્યેચે સંરક્ષણ હોઊ લાગલે અસતાં સંતતીચે સંરક્ષણ હોતે, આણિ સંતતીચે સંરક્ષણ હોઊ લાગલે અસતાં આપલે સંરક્ષણ હોતે.

દ્વપ૭ ભાર્યા હિ પરમો હ્યર્થઃ પુરુષસ્યેહ પઠ્યતે ॥

અસહાયસ્ય લોકેડસ્મિંલ્લોક યાત્રાસહાયિની ॥ ૧૨.૧૪૪.૧૪

ભાર્યા હી પુરુષાચી ઇહલોકાંતીલ પરમશ્રેષ્ઠ સંપત્તિ હોય અસે મહટલેલે આહે. યા જગાંત અસહાય અસલેલ્યા પુરુષાલા સંસારાચ્યા કામી સાહાય્ય કરણારી તીચ આહે.

દ્વપ૮ ભાર્યાહીનં ગૃહસ્થસ્ય શૂન્યમેવ ગૃહં ભવેત્ ॥ ૧૨.૧૪૪.૫

ભાર્યેવાંચૂન ગૃહસ્થાચે ઘર રિકામેચ વાટતે.

દ્વપ૯ ભિન્નાનામતુલો નાશઃ ક્ષિપ્રમેવ પ્રવર્તતે ॥ ૧.૨૯.૨૦

જ્યાંચ્યાંત ભિન્નભાવ ઉત્પન્ન ઝાલા ત્યાંચા તત્કાળ સર્વથા નાશ હોતો.

દ્વ૬૦ ભિન્ના શ્ચિષ્ટા તુ યા પ્રીતિર્ન સા સ્નેહેન વર્તતે ॥ ૧૨.૧૧૧.૮૫

એકદા મોડૂન પુનઃ જોડલેલા સ્નેહ સ્નેહાચ્યા રૂપાને ટિકત નાહી.

દ્વ૬૧ ભીતવત્સંવિધાતવ્યં યાવદ્ભયમનાગતમ્ ।

આગતં તુ ભયં દૃષ્ટ્વા પ્રહર્તવ્યમભીતવત્ ॥ ૧.૧૪૦.૮૨

સંકટ જોવર પ્રાપ્ત ઝાલેલે નાહી, તોવર ભિન્ના માણસાપ્રમાણે ત્યાચ્યા નિવારણચાચ્યા તજવિજીત અસાવે. પરંતુ સંકટ ચેઊન હેપલે અસે દિસતાચ, શૂરાપ્રમાણે ત્યાસ તોડ ઘાવે.

દ્વ૬૨ ભીમસેનસ્તુ ધર્મેણ યુધ્યમાનો ન જેષ્યતિ ।

અન્યાયેન તુ યુધ્યન્વૈ હન્યાદૈવ સુયોધનમ્ ॥ ૯.૫૮.૪

(શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનાલા મહણતાત) ભીમસેન જર ધર્માને લઢેલ તર ત્યાસ જય મિળણાર નાહી; પરંતુ જર અન્યાયાને યુદ્ધ કરીલ તર ખાત્રીને સુયોધનાસ ઠાર કરીલ.

દ્વ૬૩ ભુજ્જતે તે ત્વઘં પાપા ચે પચન્ત્યાત્મકારણાત્ ॥ ૬.૨૭.૧૩

જે કેવળ આપલ્યાસાહી અન્ન શિજવિતાત, તે પાતકી લોક (ત્યા અન્નાચ્યા રૂપાને) પાપચ ભક્ષણ કરિતાત.

६६४ भूतं छित्वा य भाव्यर्थे योऽवलम्बेत्स मन्दधीः ॥ १.२३३.१५

प्राप्त जालेव्या इणाया त्याग करुन पुढे मिणणार्या इणायी जो आशा करीत बसतो तो मूर्ख डोय.

६६५ भूतिः श्रीर्द्धिर्धृतिः कीर्तिर्दक्षे वसति नालसे ॥ १२.२७.३२

वैभव, संपत्ति, विनयशीलपणा, धैर्य व कीर्ति ही सर्व तत्परतेने उद्योग करणार्या मनुष्याच्या ढिकाणी वास करितात; आणशाच्या ढिकाणी रडात नाहीत.

६६६ भूमिरेतौ निगिरति सर्पो बिलशयानिव ।

राजानं याप्ययोद्धारं ब्राह्मणं याप्रवासिनम् ॥ १२.२३.१५

युद्ध न करणारा राजा आणि प्रवास न करणारा ब्राह्मण या दोघांना, बिणांत राडणार्या प्राण्यांना सर्प भाडिन टाकतो त्याप्रमाणे, भूमि गिणून टाकते.

६६७ भूयांसं लभते क्लेशं या गौर्भवति दुर्दुःखा ।

अथ या सुदुःखा राजन्नैव तां वितुदन्त्यपि ॥ १२.६७.६

जु गाय धार काढू देण्यास हार त्रास देते, तिला अतिशय क्लेश भोगावे लागतात; पण जु सुष्याने दूध देते तिला मुणीय कोणी त्रास देत नाही.

६६८ भेदे गाणा विनश्युर्द्धि भिन्नास्तु सुजयाः परैः ।

तस्मात्सङ्घातयोगेन प्रयतेरगाणाः सदा ॥ १२.१०७.१४

समुदायांत भेद उत्पन्न जाला की त्यांच्या सर्वथा नाश ठरलेलाय. कारण त्यांच्यांत कूट पडली म्हाणजे शत्रु त्यांच्या सडण पराभव करू शकतात. यास्तव, समुदायांनी नेडमी संघशक्तीने कार्य करावे.

६६९ भैषज्यमेतद्दुःखस्य यदेतन्नानुचिन्तयेत् ।

चिन्त्यमानं छि न व्येति भूयश्चापि प्रवर्धते ॥ १२.३३०.१२

दुःखावर औषध डेय की त्याचे ऐकसारणे चिंतन करीत बसू नये. कारण, चिंतन डेल्याने दुःख नाहीसे तर डोत नाहीय, पण डलट अधिक वाढते मात्र.

६७० मग्नस्य व्यसने कृच्छ्रे धृतिः श्रेयस्करी नृप ॥ १२.२२७.३

धैर्येण युक्तं सततं शरीरं न विशीर्यते ।

विशोकता सुभं धत्ते धत्ते यारोग्यमुत्तमम् ॥ १२.२२७.४

आरोग्याय्य शरीरस्य स पुनर्विन्दते श्रियम् ॥ १२.२२७.५

(भीष्म युधिष्ठिराला सांगतात) मडत्संकटात सापडलेल्या मनुष्याने धीर धरणे श्रेयस्कर आडे. नेडमी धैर्य असले म्हाणजे शरीरायी डानि डोत नाही. शोकाया त्याग डल्याने सुभ डोते व त्यापासून उत्तम आरोग्य प्राप्त डोते. आणि शरीर निरोगी राडिले म्हाणजे मनुष्य गेलेले वैभव पुनः प्राप्त करुन घेतो.

६७१ मधमांसपरस्वानि तथा दारा धनानि य ।

આહરેદ્રાગવશગસ્તથા શાસ્ત્ર પ્રદર્શયિત્ ॥ ૧૨.૮૮.૨૨

વિષયાધીન ઝાલેલા મનુષ્ય મધ, માંસ, પરસ્ત્રી આણિ પરદ્રવ્ય યાંચા અપહાર કરીલ, આણિ (આપલ્યા દુષ્ટૃત્યાચે સમર્થન કરણ્યાકરિતાં) તસા શાસ્ત્રાર્થહિ કાઢૂન દાખવીલ.

૬૭૨ મધુદોહં દુહેદ્રાષ્ટ્ર ભ્રમરા ઇવ પાદપમ્ ।

વત્સાપેક્ષી દુહેચ્ચેવ સ્તનાંશ્ચ ન વિકુટ્ટયેત્ ॥ ૧૨.૮૮.૪

ભુંગા જસા ઝાડાલા ઘક્કા ન લાવતાં ફુલાંતીલ મધ તેવઢા હળૂચ કાઢૂન ઘેતો ત્યાપ્રમાણે રાજાને પ્રજેચે મન ન દુખવિતાં તિજપાસૂન કરાચ્યા રૂપાને દ્રવ્ય ગ્રહણ કરાવે. અથવા, જ્યાપ્રમાણે ગાઈચી ધાર કાઢણારા વાસરાલા દૂધ રાહીલ અશા બેતાને ધાર કાઢતો, આંચળ અગદી પિળૂન કાઢીત નાહી. ત્યાપ્રમાણેચ રાજાને પ્રજેચે પોષણ હોઈલ અશા બેતાનેચ કર ઘ્યાવા.

૬૭૩ મધુ યઃ કેવલં દૃષ્ટ્વા પ્રપાતં નાનુપશ્યતિ ।

સ ભ્રષ્ટો મધુલોભેન શોચત્યેવં યથા ભવાન્ ॥ ૧૧.૧.૩૭

(ભારતી યુદ્ધાંતર સંજય ઘૃતરાજાલા મહણતો) જ્યાલા તુટલેલ્યા કડ્યાસ લટકણારે મઘાચે પોળે માત્ર દિસતે, પણ તો તુટલેલા કડા દિસત નાહી, તો મઘાચ્યા લોભાને પુઢે જાગિન ખાલી ઘસરતો આણિ હલ્લી તૂં શોક કરીત આહેસ અસાચ પશ્ચાત્તાપ કરીત બસતો.

૬૭૪ મન એવ મનુષ્યસ્ય પૂર્વરૂપાણિ શંસતિ ॥ ૧૨.૨૨૮.૨

મનુષ્યાચા અભ્યુદય કિંવા હાનિ હી પુઢે વ્હાવયાચી અસલી મહણજે ત્યાંચી પૂર્વચિન્હે ત્યાચે મનચ સાંગત અસતે.

૬૭૫ મનસશ્ચેન્દ્રિયાણાં ચાર્યૈકાઞ્ચં પરમં તપઃ ।

તજ્જયાયઃ સર્વધર્મભ્યઃ સ ધર્મઃ પર ઉચ્યતે ॥ ૧૨.૨૫૦.૪

મન આણિ ઇંદ્રિયે યાંચી એકાગ્રતા સાધ્ય કરણે હે ફાર મોઠે તપ આહે. હી એકાગ્રતા સર્વ પ્રકારચ્યા કર્માચરણાપેક્ષા શ્રેષ્ઠ આહે. તી સાધ્ય કરણે હા શ્રેષ્ઠ ધર્મ હોચ.

૬૭૬ મનસો દુઃખમૂલં તુ સ્નેહ ઇત્યુપલભ્યતે ॥ ૩.૨.૨૭

મનાલા દુઃખ હાણ્યાચે મૂળ કારણ આસક્તિ હેચ અસલ્યાચે આઢળૂન ચેતે.

૬૭૭ મનુષ્યા હ્યાઢ્યતાં પ્રાપ્ય રાજ્યમિચ્છન્ત્યનન્તરમ્ ।

રાજ્યાદેવત્વમિચ્છન્તિ દેવત્વાદિન્દ્રતામપિ ॥ ૧૨.૧૮૦.૨૪

ખરોખર મનુષ્યાંના ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત ઝાલે, મહણજે ત્યાનંતર રાજ્ય મિળવિણ્યાચી ઇચ્છા હોતે. રાજ્ય મિળાલે કી દેવપદ આણિ દેવત્વપ્રાપ્તીનંતર ઇંદ્રપદસુદ્ધા હવેસે વાટૂ લાગતે.

૬૭૮ મન્યતે કર્ષયિત્વા તુ ક્ષમા સાધ્વીતિ શમ્ભરઃ ।

અસન્તમં તુ યદ્દારુ પ્રત્યેતિ પ્રકૃતિં પુનઃ ॥ ૧૨.૧૦૨.૩૧

શત્રૂલા જર્જર કરૂન સોડલ્યાવર મગ ક્ષમા કેલેલી યાંગલી, અસે શંબરાચે મત આહે. કારણ તાપવિલ્યાવાંચૂન વાંકવિલેલે લાકૂડ પુનરપિ પૂર્વસ્થિતીસ ચેતે.

६७८ मडत्वाद्भास्वत्वाश्च मडाभारतमुच्यते ॥ १८.प.४प

या भारतं ग्रंथाये मडत्व (विस्तार) आशि भार (वजन) इर असल्यामुणे यास मडाभारत अशी संज्ञा प्राप्त आली आहे.

६८० मडानप्येकजो वृक्षो बलवान्सुप्रतिष्ठितः ।

प्रसह्य अेव वातेन सस्कन्धो मर्दितुं क्षणात् ॥ ५.३६.६२

अथ ये सडिता वृक्षाः सङ्घशः सुप्रतिष्ठिताः ।

ते डि शीघ्रतमान्वातासडन्तेऽन्योन्यसंश्रयात् ॥ ५.३६.६३

अेकटा अेक वृक्ष मोठा, बणकट असला, व लुईत भोल गेलेला असला तरी (सोसाट्याच्या) वार्याने अेका क्षणांत भोडासडवर्तमान त्याच्या युराडा डोणे शक्य आहे. परंतु, जे अेकत्र वाढलेले वृक्ष अेका जभावाने बणकट पायावर उभे असतात, ते अेकमेकांच्या आधारांमुणे अति प्रथंड वायूंनाडि ढाढ देत नाडीत.

६८१ मडान्भवत्यनिर्विषयः सुभं यानन्त्यमश्रुते ॥ ५.३६.५६

सतत उडोग करणाराय पुरुष योग्यतेला चढत असून अक्षय्य सुभडि त्यालाय प्राप्त डोते.

६८२ माता पिता बान्धवानां वरिष्ठौ

भार्या जरा बीजमात्रं तु पुत्रः ।

भ्राता शत्रुः डिलत्रपाणिर्वयस्य

आत्मा ड्येकः सुभदुःखस्य भोक्ता ॥ १२.१३६.३०

आठबाप डे सर्व आभवर्गांत वरिष्ठ डोत. भार्या डी पुरुषाला वार्धक्य आणाय्यास कारणीभूत डोत असते. पुत्र डा डेवण आपलें बीज डोय. भाडो डा (वाटणी घेत असल्यामुणे) शत्रुय डोय, जेवर डात भिजत आडे तोवरय भिन्न. सारांश, सुभ डिवा दुःख भोगणारा आत्मा डा आपला अेकटा अेक आहे.

६८३ मातापितृसडस्त्राणि पुत्रदारशतानि य ।

संसारेष्णुभूतानि यान्ति यास्यन्ति यापरे ॥ १८.प.६०

निरनिराण्या डजारां जन्मांत अनुभवलेली डजारां आठबापे व शेंडों स्त्रिया आशि पुत्र डी सर्व मडून जतात व यापुढे डोणारी डतरडि मरणारय.

६८४ मातृलाभे सनाथत्वमनाथत्वं विपर्यये ॥ १२.२६६.२६

आठ असली तरय मनुष्य सनाथ असतो, ती नसली डी अनाथ डोतो.

६८५ मानं डित्वा प्रियो भवति ॥ ३.३१३.७८

अभिमान सोडल्याने मनुष्य (लोकांना) प्रिय डोतो.

६८६ मायया निर्जिता देवैरसुरा इति नः श्रुतम् ॥ ६.५८.५

(श्रीकृष्ण अर्जुनाला मडणतात.) कपट्या योगानेय देवांनी असुरांना जिडलें, असे आम्ही अेकलें आहे.

૬૮૭ માયાવી માયયા વધ્યઃ સત્યમેતદ્યુધિષ્ઠિર ॥ ૯.૩૧.૭

(શ્રીકૃષ્ણ મહાભારત.) હે યુધિષ્ઠિરા, કપટી મનુષ્યાયા કપટાનેય વધ કેલા પાહિજે હે સત્ય હોય.

૬૮૮ માસ્તં ગમસ્ત્વં કૃપણો વિશ્રૂયસ્વ સ્વકર્મણા ।

મા મધ્યે મા જઘન્યે ત્વં માધોભૂસ્તિષ્ઠ ગર્જિતઃ ॥ ૫.૧૩૩.૧૩

(વિદુલા સંજયાસ મહાભારતે) તૂં દીન હોઊન સ્વતઃયા નાશ કરૂન ઘેઊ નકો. સ્વપરાક્રમાને પ્રસિદ્ધીસ યે. તૂં મધ્યમ સ્થિતીત અથવા હીન સ્થિતીત રાહૂં નકો. હીન ન હોતાં (કર્તૃત્વાને) ગાજત રહા.

૬૮૯ મિત્રં ચ શત્રુતામેતિ કસ્મિંશ્ચિલ્લાલપર્યયે ।

શત્રુશ્ચ મિત્રતામેતિ સ્વાર્થો હિ બલવત્તરઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૪૨

એકાદે વેળેસ મિત્ર વૈર કરૂ લાગતો આણિ શત્રુ મિત્ર બનતો. કારણ, સ્વાર્થ હા ફાર પ્રબળ આહે.

૬૯૦ મુહૂર્તં જ્વલિતં શ્રેયો ન ચ ધૂમાયિતં ચિરમ્ ॥ ૫.૧૩૩.૧૫

થોડા વેળ કા હોઈના પણ ચમકૂન જાણે ચાંગલે; પરંતુ ચિરકાલ ધુમસત રાહણે બરે નવ્હે.

૬૯૧ મૂખો હિ જલ્પતાં પુંસાં શ્રુત્વા વાયઃ શુભાશુભાઃ ।

અશુભં વાક્ષ્યમાદત્તે પુરીષમિવ સૂકરઃ ॥ ૧૭૪.૯૦

બોલણાર્યા લોકાંચે બરે વાઈટ બોલણે એકૂન, ત્યાંતૂન વાઈટ બોલણે તેવઢે, વિષ્ઠા ગ્રહણ કરણાર્યા ડુકરાપ્રમાણે, મૂર્ખ મનુષ્ય ઘેત અસતો.

૬૯૨ મૂલમેવાદિતશિષ્ઠિન્દ્યાત્પરપક્ષસ્ય નિત્યશઃ ।

તતઃ સહાયાંસ્તત્પક્ષાન્સર્વાશ્ચ તદનન્તરમ્ ॥ ૧.૧૪૦.૧૬

નેહમી આપલ્યા શત્રુપક્ષાયે મૂળય પહિલ્યાને તોડૂન ટાકાવે. નંતર ત્યાચે સાથીદાર વ ત્યાનંતર ત્યાચ્યા પક્ષાંતીલ ઇતર સર્વ લોક ચાંચા ઉચ્છેદ કરાવા.

૬૯૩ મૃતં વા યદિ વા નષ્ટં ચોડતીતમનુશોચતિ ।

દુઃખેન લભતે દુઃખં દ્વાવનર્થો પ્રપદ્યતે ॥ ૧૧.૨૬.૪

મેલ્યામુળે કિંવા હરવલ્યામુળે જે નાહીસેં જાલે, ત્યાવિષયી જો શોક કરીત બસતો, ત્યાલા ત્યા દુઃખ કરણ્યાપાસૂન પુનઃ દુઃખ પ્રાપ્ત હોતે, વ અશા રીતીને તો દોન અનર્થાત સાંપડતો.

૬૯૪ મૃતં શરીરમુત્સૃજ્ય કાષ્ઠલોષ્ટસમં જનાઃ ।

મુહૂર્તમિવ રોદિત્વા તતો યાન્તિ પરાઝમુખાઃ ॥ ૧૩.૧૧.૧૪

મેલેલે શરીર લાકડાપ્રમાણે અથવા માતીચ્યા ઢેકળાપ્રમાણે ફેંકૂન દેઊન વ ક્ષણભર રડૂન નંતર લોક પાઠમોરે હોઊન નિઘૂન જાતાત.

૬૯૫ મૃતકલ્યા હિ રોગિણઃ ॥ ૫.૩૬.૬૭

रोगी मनुष्ये मेव्यांतय जमा.

६६६ मृतो दसिद्रः पुरुषः ॥ ३.३१३.८४

दसिद्री पुरुष जिवंतपणींच मेलेला असतो.

६६७ मृदु वै मन्यते पापो भाषमाणमशक्तिकम् ।

जितमर्थं विजानीयादभुधो मार्दवे सति ॥ प.४.६

कोणी सौम्यपणे बोलू लागला तर दुष्ट लोक त्याला दुर्बल समजतात. सौम्यपणा असला म्हणजे मूर्खाला वाटावयार्थे की आपला पक्ष सिद्ध जाला.

६६८ मृदुना दारुणं उन्ति मृदुना उन्त्यदारुणम् ।

नासाध्यं मृदुना डिञ्चित्तस्मात्तीव्रतरं मृदु ॥ ३.२८.३१

मृदुपणाने भयंकर शत्रूचा नाश करितां येतो आणि मृदुपणाने भयंकर नसलेल्या शत्रूचाहि नाश करितां येतो. मृदुपणाने असाध्य असे काळीय नाही. यास्तव मृदुपणा हा वस्तुतः तीक्ष्णापेक्षाहि तीक्ष्ण आहे.

६६९ मृदुरित्यवजानन्ति तीक्ष्णं धृत्युद्धिजन्ति य ।

तीक्ष्णकाले भवेत्तीक्ष्णो मृदुकाले मृदुर्भवित् ॥ १२.१४०.६५

राज मठापणाने वागणारा असला तर लोक त्याची अवज्ञा करितात. आणि कठोरपणाने वागणारा असला तर लोक त्याला भितात. यासाठी कठोरपणे वागण्याची वेण येईल तेव्हां कठोर व्हावे, आणि मठापणाने वागण्याची वेण असेल तेव्हां मृदु व्हावे.

७०० मौनान्न स मुनिर्भवति नारण्यवसनान्मुनिः ।

स्वलक्षणं तु यो वेद स मुनिः श्रेष्ठ उच्यते ॥ प.४३.६०

मौनव्रत पाणले म्हणजे कोणी मुनि होत नाही. किंवा अरण्यांत राहिल्यानेहि मुनि होत नाही. ज्याने आत्मस्वरूप जाणले तोच मुनिश्रेष्ठ होय.

७०१ भ्रियते याचमानो वै न जातु भ्रियते ददत् ।

ददत्सञ्जुवयत्येनमात्मानं य युधिष्ठिर ॥ १३.६०.५

(भीष्म म्हणतात) हे युधिष्ठिरा, याचना करणारा मरण पावतो. देणारा कधीच मरत नाही. देणारा याचकाला व स्वतःलाहि जिवदान देतो.

७०२ य अवे देवा उन्तारस्ताँल्लोकोऽर्थयते भृशम् ॥ १२.१५.१६

शत्रंना हार मारणारे जे देव आहेत, त्यांनाय लोक अतिशय भजतात.

७०३ यः कश्चिदध्यसंबद्धो मित्रभावेन वर्तते ।

स अवे बन्धुस्तन्मित्रं सा गतिस्तत्परायणम् ॥ प.३६.३८

કસલ્યાહિ પ્રકારયા સંબંધ નસતાંહિ જો કોણી આપલ્યાશી મિત્રભાવાને વાગતો, તોય આપલા બંધુ, તોય મિત્ર, તોય આસરા, આણિ તોય મોઠા આધાર.

૭૦૪ યઃ કૃશાર્થઃ કૃશગવઃ કૃશભૃત્યઃ કૃશાતિથિઃ ।

સ વૈ રાજકૃશો નામ ન શરીરકૃશઃ કૃશઃ ॥ ૧૨.૮.૨૪

(અર્જુન યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) હે રાજા, જ્યાચ્યાપાશી દ્રવ્ય નાહી, ગુરેઢોરે નાહીત, નોકરચાકર નાહીત, અતિર્થીચા સત્કાર કરણચાચે સામર્થ્ય નાહી તોય ખરોખર કૃશ મહટલા પાહિજે, જો કેવળ શરીરાને કૃશ તો ખરોખર કૃશ નવ્હે.

૭૦૫ યચ્ચ કામસુખં લોકે યચ્ચ દિવ્યં મહત્સુખમ્ ।

તૃષણાક્ષયસુખસ્યૈતે નાર્હતઃ ષોડશીં કલામ્ ॥ ૧૨.૧૭૪.૪૬

ઇહલોકી વિષયોપભોગાપાસૂન પ્રાપ્ત હોણારે સુખ આણિ સ્વર્ગાતીલ ઉચ્ચ સુખ હી દોનહિ સુખે વાસનાક્ષયામુળે પ્રાપ્ત હોણાર્ચ્યા સુખાચ્યા પાસંગાસ દેખીલ લાગણાર નાહીત.

૭૦૬ યચ્છક્યં ગ્રસિતું ગ્રસ્યં ગ્રસ્તં પરિણમેચ્ચ યત્ ।

હિતં ચ પરિણામે યત્તદાદ્યં ભૂતિમિચ્છતા ॥ ૫.૩૪.૧૪

જે ખાતા ચેણ્યાસારખે અસેલ, ખાલ્યાવર જે પચેલ, વ પરિણામી જે હિતકર હોઈલ તેંચ અન્ન કલ્યાણેચ્છુ પુરુષાને ખાલ્લે પાહિજે.

૭૦૭ યતો ધર્મસ્તતો જયઃ ॥ ૧૩.૧૬૭.૪૧

જિકડે ધર્મ તિકડે જય.

૭૦૮ યત્કરોતિ શુભં કર્મ તથા કર્મ સુદારુણામ્ ।

તત્કર્તેવ સમન્નાતિ બાન્ધવાનાં કિમત્ર હ ॥ ૧૨.૧૫૩.૪૧

કોણીહિ જે ચાંગલે કર્મ કરતો અથવા વાઈટ કર્મ કરતો, ત્યાચે ફળ ત્યાચે ત્યાલાચ ભોગાવે લાગતે. યાંત ત્યાચ્યા નાતલગાંચા કાય સંબંધ ?

૭૦૯ યત્તુ કાર્ય ભવેત્કાર્ય કર્મણા તત્સમાચર ।

હીનચેષ્ટસ્ય યઃ શોકઃ સ હિ શત્રુર્ધનગ્જય ॥ ૭.૮૦.૮

(શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનાલા મહાણતાત) ઉદ્દિષ્ટ સાધણ્યાસાઠી જે કરાવચાચે તે કરણચાચ્યા ઉદ્યોગલા લાગ, અર્જુના, જો પ્રતિકારાચા કાહી ઉદ્યોગ કરીત નાહી, ત્યાચ્યા શોક હા શત્રુચ હોય.

૭૧૦ યત્નો હિ સતતં કાર્યસ્તતો દૈવેન સિધ્યતિ ॥ ૧૨.૧૫૩.૫૦

સતત પ્રયત્ન કરીત અસાવે; મહણજે દૈવવશાત્ યશ મિળેલ.

૭૧૧ યત્ર દાનપતિં શૂરં ક્ષુધિતાઃ પૃથિવીચરાઃ ।

પ્રાપ્ય તુષ્ટાઃ પ્રતિષ્ઠન્તે ધર્મઃ કોઽભ્યધિકસ્તતઃ ॥ ૫.૧૩૨.૨૮



પૃથ્વીવર હિંડણારે ક્ષુધિત લોક જ્યા શૂર દાનપતીપાશી આલે અસતા સંતુષ્ટ હોઊન પુઢે જાતાત, ત્યાચ્યા ધર્મપેક્ષાં કોણતા ધર્મ અધિક આહે ?

૭૧૨ યત્ર ધર્મો હ્યધર્મેણ સત્યં યત્રાનૃતેન ચ ।

હન્યતે પ્રેક્ષમાણાનાં હતાસ્તત્ર સભાસદઃ ॥ ૫.૯૫.૪૯

જ્યા સભેત સભાસદાંચ્યા ડોળ્યાંદેખત ધર્મચ્યા અધર્માને વ સત્યાચ્યા અસત્યાને ખૂન કેલા જાતો, ત્યા સભેતીલ સભાસદાંના ધિક્કાર અસો !

૭૧૩ યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ।

તત્ર શ્રીવિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥ ૬.૪૨.૭૮

(સંજય ધૃતરાષ્ટ્રલા મ્હણતો) જિકડે યોગેશ્વર કૃષ્ણ, જિકડે ધનુર્ધારી અર્જુન, તિકડેચ લક્ષ્મી, વિજય, અખંડ વૈભવ આણિ નીતિ હી રાહણાર અસે માઝે મત આહે.

૭૧૪ યત્ર સૂક્તં દુરુક્તં ચ સમં ય્યાન્મધુસૂદન ।

ન તત્ર પ્રલપેત્માણો બધિરેષ્વિવ ગાયનઃ ॥ ૫.૯૨.૧૩

(વિદુર શ્રીકૃષ્ણાંના મ્હણતો) જ્યાપ્રમાણે જેથે ચાંગલે બોલણ્યાચ્યા કિંવા વાઈટ બોલણ્યાચ્યા ઉપયોગ સારખ્યાય હોતો તેથે, બહિર્ચ્યા લોકામધ્યે બસૂન ગાયન કરણે ગવયાસ યોગ્ય નાહી ત્યાપ્રમાણે, શહાણ્યા પુરુષાને કાહીએક ન બોલણે ચાંગલે.

૭૧૫ યત્ર સ્ત્રી યત્ર કિતવો બાલો યત્રાનુશાસિતા ।

મજ્જન્તિ તેડવશા રાજન્નદામશ્મખલવા ઇવ ॥ ૫.૩૮.૪૩

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્ર રાજલા મ્હણતો) જ્યાંચ્યાવર સ્ત્રી કિંવા લુચ્યા મનુષ્ય કિંવા અલ્પવચી મુલગા અધિકાર ચાલવીત અસેલ, તે લોક પરાધીન હોત્સાતે, નદીત બુડણાર્ચ્યા પાષાણમય હોજ્યાંપ્રમાણે નાશ પાવતાત.

૭૧૬ યત્સુખં સેવમાનોડપિ ધર્માર્થાભ્યાં ન હીયતે ।

કામં તદુપસેવેત ન મૂઢવ્રતમાચરેત્ ॥ ૫.૩૯.૬૧

જ્યા સુખાચે સેવન કેલે તરી ધર્મ વ અર્થ યા દોન પુરુષાર્થાંના કાહી બાધા ચેત નાહી, તેચ યથેષ્ટ સેવન કરાવે. મૂર્ખાસાર્ખે (અવિચારાચે) વર્તન કરૂં નચે.

૭૧૭ યથા કર્મ તથા લાભ ઇતિ શાસ્ત્રનિદર્શનમ્ ॥ ૧૨.૨૭૯.૨૦

જસે કર્મ તસે કૃળ અસા શાસ્ત્રાચ્યા સિદ્ધાંત આહે.

૭૧૮ યથા કાષ્ઠે ચ કાષ્ઠે ચ સમેયાતાં મહોદધૌ ।

સમેત્ય ચ વ્યપેયાતાં તદ્દ્વદ્ભૂતસમાગમઃ ॥ ૧૨.૨૮.૩૬

જ્યાપ્રમાણે મહાસાગરાંત લાકડાચે દોન ઓડકે વહાત વહાત એકા ઠિકાણી ચેતાત, વ (થોડ્યા વેળાને) ઢિરૂન એકમેકાંપાસૂન દૂર જાતાત, ત્યાસારખા સર્વ પ્રાણ્યાંચ્યા એકમેકાંશી અસણારા સહવાસ આહે.

૭૧૯ યથા છાયાતપો નિત્યં સુસંબદ્ધૌ નિરન્તરમ્ ।

તથા કર્મ ચ કર્તા ચ સંબદ્ધવાત્મકર્મભિઃ ॥ ૧૩.૧.૭૫

પ્રકાશ વ છાયા યાંચા જસા નિરંતર નિત્યસંબંધ અસતો, તસાચ કર્મ વ કર્તા યાંચા ત્યા ત્યા સ્થિતીત નિત્ય સંબંધ અસતો.

૭૨૦ યથા જીર્ણમજીર્ણ વા વસ્ત્રં ત્યક્ત્વા તુ પૂરુષઃ ।

અન્યદ્રોચયતે વસ્ત્રમેવં દેહાઃ શરીરિણામ્ ॥ ૧૧.૩.૯

જુને ઝાલેલે કિંવા કધીકધી નવેંહી એક વસ્ત્ર ટાકૂન મનુષ્ય દુસરે ઘેતો, ત્યાપ્રમાણેય પ્રાણ્યાંચ્યા દેહાંચીહી ગોષ્ટ આહે.

૭૨૧ યથા દાનં તથા ભોગ ઇતિ ધર્મेषુ નિશ્ચયઃ ॥ ૧૩.૬૨.૮

જસે દિલે અસેલ તસેંચ ભોગાવયાસ મિળતે, અસા ધર્મશાસ્ત્રાચા સિદ્ધાંત આહે.

૭૨૨ યથા ધેનુસહસ્રેષુ વત્સો વિન્દતિ માતરમ્ ।

તથા પૂર્વકૃતં કર્મ કર્તારમનુગચ્છતિ ॥ ૧૨.૩૨૨.૧૬

હજારોં ગાઈતૂન વાસરૂં જસે નેમકે આપલ્યા આઈલા હુડકૂન કાઢતે, તસે પૂર્વજન્મી કેલેલે કર્મ કત્યાંચ્યા પાહોપાઠ યેતે.

૭૨૩ યથા નદીનદાઃ સર્વે સાગરે યાન્તિ સંસ્થિતિમ્ ।

એવમાશ્રમિણઃ સર્વે ગૃહસ્થે યાન્તિ સંસ્થિતિમ્ ॥ ૧૨.૨૯૫.૩૯

જ્યાપ્રમાણે સર્વ નદ્યા આણિ નદ અખેર સમુદ્રાલા જાઊન મિળતાત, ત્યાપ્રમાણે ઇતર સર્વ આશ્રમાંતીલ લોકાંના ગૃહસ્થાશ્રમી પુરુષાચા આધાર આહે.

૭૨૪ યથા બર્હાણિ ચિત્રાણિ બિભર્તિ ભુજગાશનઃ ।

તથા બહુવિધં રાજા રૂપં કુર્વીત ધર્મવિત્ ॥ ૧૨.૧૨૦.૪

મોર જશી ચિત્રવિચિત્ર પિસેં ધારણ કરતો, ત્યાપ્રમાણે આપલે કર્તવ્ય ઓળખણાર્યા રાજાને (પ્રસંગાનુસાર) નિરનિરાળી રૂપે ધારણ કરાવી.

૭૨૫ યથા બીજં વિના ક્ષેત્રમુમં ભવતિ નિષ્ફલમ્ ।

તથા પુરુષકારેણ વિના દૈવં ન સિધ્યતિ ॥ ૧૩.૬.૭

શેત તયાર ન કરિતા ત્યાંત બી ટાકિલ્યાને જસે તે વાયાં જાતે, ત્યાપ્રમાણે ઉદ્યોગ કેલ્યાવાંચૂન નુસત્યા દૈવાને સિદ્ધિ મિળત નાહી.

૭૨૬ યથામતિ યથાપાઠં તથા વિદ્યા કૃલિષ્યતિ ॥ ૧૨.૩૨૭.૪૮

જશી બુદ્ધિ અસેલ આણિ જસા અભ્યાસ અસેલ ત્યા માનાને વિદ્યેચેં ફલ મિળણાર.

૭૨૭ યથા મધુ સમાદત્તે રક્ષન્યુષ્માણિ ષટ્પદઃ ।

તદ્વદ્ધર્થાન્મનુષ્યેભ્ય આદદ્યાદવિહિંસયા ॥ ૫.૩૪.૧૭

ભુંગા જસા કુલાંના અપાય ન કરતા ત્યાંતીલ મધ તેવઢા કાઢૂન ઘેતો, ત્યાપ્રમાણે રાજને લોકાંચે મન ન દુખવિતા ત્યાંજપાસૂન દ્રવ્ય ઘ્યાવે.

૭૨૮ યથા માતરમાશ્રિત્ય સર્વે જીવન્તિ જન્તવઃ ।

એવં ગાર્હસ્થ્યમાશ્રિત્ય વર્તન્ત ઇતરાશ્રમાઃ ॥ ૧૨.૨૬૯.૬

જસે સર્વ પ્રાણી માતેયા આશ્રય કરૂન જિવંત રાહતાત, તસે ગહસ્થ્યાશ્રમાચ્યા આધારાને ઇતર આશ્રમ રાહતાત.

૭૨૯ યથા યથા હિ પુરુષો નિત્યં શાસ્ત્રમવેક્ષતે ।

તથા તથા વિજાનાતિ વિજ્ઞાનમથ રોચતે ॥ ૧૨.૧૩૦.૧૦

મનુષ્ય જસજસા નેહમી શાસ્ત્રાચે અવલોકન કરીત જાઈલ, તસતસે ત્યાલા સમજૂ લાગેલ, આણિ નંતર ત્યાલા જ્ઞાનાચી આવડ ઉત્પન્ન હોઈલ.

૭૩૦ યથા યથૈવ જીવેદ્ધિ તત્કર્તવ્યમહેલયા ।

જીવિતં મરણાચ્છ્રેયો જીવન્ધર્મમવાપ્નુયાત્ ॥ ૧૨.૧૪૧.૬૫

જ્યા જ્યા પ્રકારે જીવિતાચે સંરક્ષણ હોઈલ તે બેલાશક કરાવે. મરણ્યાપેક્ષા જગણે હેચ શ્રેયસ્કર આહે. કારણ આધી જગેલ તર પુઢે ધર્મ આચરણ કરીલ.

૭૩૧ યથા રાજન્હસ્તિપદે પદાનિ

સંલીયન્તે સર્વસત્વોદ્ભવાનિ ।

એવં ધર્માન્ રાજધર્મેષુ સર્વાન્

સર્વાવસ્થં સમ્પલીનાન્નિબોધ ॥ ૧૨.૬૩.૨૫

(ભીષ્મ યુધિષ્ઠિરાલા મહણતાત) હે રાજા, જ્યાપ્રમાણે એકટયા હત્તીચ્યા પાવલાંત ઇતર સર્વ પ્રાણ્યાંચ્યા પાવલાંચ્યા સમાવેશ હોતો, ત્યાપ્રમાણે એકા રાજધર્માત ઇતર સર્વ ધર્માચ્યા સર્વ પ્રકારે અંતર્ભાવ હોતો હે તૂં પક્કે સમજ.

૭૩૨ યથાડવધ્યે વધ્યમાને ભવેદ્દોષો જનાર્દન ।

સ વધ્યસ્યાવધે દૃષ્ટ ઇતિ ધર્મવિદો વિદુઃ ॥ ૫.૮૨.૧૮

(દ્રૌપદી શ્રીકૃષ્ણાંના મહણતે) વધાસ પાત્ર નસલેલ્યાચ્યા વધ હોઊ લાગલા અસતા જો દોષ લાગતો, તોય વધાસ પાત્ર અસલેલ્યાચ્યા વધ હોત નસલ્યાસ દોષ લાગતો, અસે ધર્મવિત્ત્યાંચે મત આહે.

૭૩૩ યથા વાયુસ્તૂણાગ્રાણિ સંવર્તયતિ સર્વશઃ ।

તથા કાલવશં યાન્તિ ભૂતાનિ ભરતર્ષભ ॥ ૧૧.૨.૯

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહણતો) જસા વારા ગવતાચે સર્વ શેંડે હલવૂન સોડતો ત્યાપ્રમાણે સર્વ પ્રાણી કાળાચ્યા તડાક્યાંત સાંપડતાત.

૭૩૪ યથાશક્તિ મનુષ્યાણાં શમમાલક્ષ્યામહે ।

અન્યેષામપિ સત્ત્વાનામપિ કીટપિપીલિકૈઃ ॥ ૪.૫૦.૧૪

(અશ્વત્થામા કર્ણાલા મ્હણતો) આમ્હલા વાટતે કી, મનુષ્યાંચ્યા સહનશીલતેલા ઝાલી તરી કાહી મર્યાદા અસતેચ. ફાર કાય પણ કિડામુંગી વગૈરે ઇતર પ્રાણીહિ કાહી વિશિષ્ટ મર્યાદિપર્યંતચ દુઃખે સહન કરિતાત.

૭૩૫ યથા શરીરં ન ગ્લાયેન્નેયાન્મૃત્યુવશં યથા ।

તથા કર્મસુ વર્તેત સમર્થો ધર્મમાચરેત્ ॥ ૧૨.૨૬૫.૧૪

જ્યાપ્રકારે શરીરાલા થકવા થેણાર નાહી આણિ તે મૃત્યુવશ હોણાર નાહી, અશા પ્રકારચે કર્મચે આચરણ કરાવે. સમર્થ રાહૂન ધર્માચરણ કરાવે.

૭૩૬ યથા સમુદ્રો ભગવાન્ યથા હિ હિમવાન્ ગિરિઃ ।

ખ્યાતાવુભૌ રત્નનિધી તથા ભારતમુચ્યતે ॥ ૧૮.૫.૬૫

જસા ભગવાન્ સમુદ્ર આણિ જસા પર્વતરાજ હિમાલય રત્નનિધિ મ્હણૂન પ્રસિદ્ધ આહેત તસેચ મહાભારત હેહિ આહે.

૭૩૭ યથા હિ પુરુષઃ શાલા પુનઃ સમ્પ્રવિશેન્નવામ્ ।

એવં જીવઃ શરીરાણિ તાનિ તાનિ પ્રપદ્યતે ॥ ૧૨.૧૫.૫૭

મનુષ્યાને (એક ઘર સોડૂન) પુનઃ દુસર્વ્યા નવ્યા ઘરાંત પ્રવેશ કરાવા, તસા જીવ હા નિરનિરાખ્યા દેહાંત પ્રવિષ્ટ હોત અસતો.

૭૩૮ યથા હ્યકસ્માદ્ભવતિ ભૂમૌ પાંસુર્વિલોલિતઃ ।

તથૈવેહ ભવેદ્ધર્મઃ સૂક્ષ્મઃ સૂક્ષ્મતરસ્તથા ॥ ૧૨.૧૩૬.૧૧

ભુઈવરીલ ધુળીચા કણ એકાએકી હલવિલા અસતાં જસા (સૂક્ષ્મ અસલ્યામુળે દિસેનાસા) હોતો, તસાચ ધર્મ હા સૂક્ષ્મ, અત્યંત સૂક્ષ્મ આહે.

૭૩૯ યથા હ્યામિષમાકાશે પક્ષિભિઃ શ્વાપદૈર્ભુવિ ।

ભક્ષ્યતે સલિલે મત્સ્યૈસ્તથા સર્વત્ર વિત્તવાન્ ॥ ૩.૨.૪૦

જ્યાપ્રમાણે આકાશામધ્યે પક્ષી, ભૂતલાવર શ્વાપદે, આણિ પાણ્યામધ્યે માસે આમિષાવર ઝડપ ઘાલીત અસતાત, ત્યાપ્રમાણે દ્રવ્યવાન્ પુરુષાલા લુટણ્યાકરિતાં સર્વ ઠિકાણી લોક ટપૂન બસલેલે અસતાત.

૭૪૦ યદતમં પ્રણમતે નૈતત્સન્તાપમર્હતિ ॥

યત્સ્વયં નમતે દારુ ન તત્સંનામયન્ત્યપિ ॥ ૧૨.૬૭.૧૦

તાપવિલ્યાશિવાયચ જે લવતે તે તાપવિણ્યાચી ગરજ નાહી. જે લાકૂડ આપોઆપચ વાકર્તે તે તાપવિણ્યાચ્યા ભરીસ કોણી પડત નાહી.

૭૪૧ યદન્યેષાં હિતં ન સ્થાદાત્મનઃ કર્મ પૌરુષમ્ ।

અપત્રપેત વા યેન ન તદ્દુર્યાત્કથચ્ચન ॥ ૧૨.૧૨૪.૬૭

आपला जो प्रयत्न किंवा जो कृति दुसर्याच्या छितायी डोणार नाही, अथवा जें डेल्याने आपली आपल्यालाय लाज वाटेल ते डेव्हांडि करूं नये.

७४२ यदन्वैर्विहितं नेच्छेदात्मनः कर्म पूरुषः ।

न तत्परेषु कुर्वीत जानन्नप्रियमात्मनः ॥ १२.२५६.२०

जे दुस-यांनी आपल्यासंबंधाने करूं नये असे मनुष्याला वाटते, ते आपल्याला अप्रिय आडे, डे लक्षात वागवून, त्यानेडि दुसर्यासंबंधाने तसे करूं नये.

७४३ यदर्थो डि नरो राजस्तदर्थोऽस्यातिथिः स्मृतः ॥ १५.२६.३७

(धृतराष्ट्र युधिष्ठिराला म्हणतो) राजा, अतिथि डितीडि योग्यतेया असला तरी, तो ज्याचा अतिथि असेल त्याच्या योग्यतेप्रमाणे त्याने ञाले पाडिजे असा नियमच आडे.

७४४ यदा तु कश्चिज्ज्ञातीनां भाव्यः प्रार्थयते कुलम् ।

न मर्षयन्ति तत्सन्तो भाव्येनाभिप्रधर्षणम् ॥ ३.२४३.३

जेव्हा डोणी परका मनुष्य भाडिबंधाच्या कुणावर उठतो, तेव्हां परक्याकडून आपल्या कुणाचा डोत असलेला तो अपमान सज्जन सडन करीत नाहीत.

७४५ यदा मानं लभते माननार्ह-

स्तदा स वै जिवति जिवलोडे ।

यदावमानं लभते मडान्तं

तदा जिवन्मृत ँत्युच्यते सः ॥ ८.६६.८१

सन्मान्य पुरुष जोपर्यंत मान मिणवितो, तोपर्यंतच या जगांत तो जिवंत असतो. अेकदा त्याचा अतिशय अपमान ञाला डी, तो जिवंत असूनडि मेल्याप्रमाणेच ञाला !

७४६ यदा यदा डि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अव्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यडम् ॥ ६.२८.७

(भगवान् श्रीकृष्ण सांगतात.) अर्जुना, ज्या ज्या वेणी धर्माला ग्लानि येते व अधर्माचा उत्कर्ष डोतो त्या त्या वेणी मी (भगवान् श्रीकृष्ण) अवतार घेत असतो.

७४७ यदा संडरते यायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

डन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६.२६.५८

कासव जसे आपले सर्व अवयव आंत ओढून घेते त्याप्रमाणे जेव्हां मनुष्य आपली सर्व ँद्रिये त्यांच्या त्यांच्या विषयांपासून आवडून धरतो, तेव्हांय त्याची बुद्धि स्थिर ञाली असें म्हणतात.

७४८ यद्विदं ब्रह्मणो रुपं ब्रह्मचर्यमिति स्मृतम् ।

परं तत्सर्वधर्मोभ्यस्तेन यान्ति परां गतिम् ॥ १२.२१४.७

(પરબ્રહ્માચ્યા પ્રાપ્તિયે સાધન અસલ્યામુળે) બ્રહ્મચર્ય હે પરબ્રહ્માચે કેવળ સ્વરૂપચ આહે અસે સાંગિતલે આહે. તે સર્વ પ્રકારચ્યા ધર્મનિયમાંપેક્ષા શ્રેષ્ઠ આહે. ત્યાચ્યા યોગાનેચ અત્યંત શ્રેષ્ઠ ગતિ પ્રાપ્ત હોતે. (મોક્ષ મિળતો.)

૭૪૯ યદિ નાત્મનિ પુત્રેષુ ન ચેત્પૌત્રેષુ નમૃષુ ।

ન હિ પાપં કૃતં કર્મ સઘઃ કલતિ ગૌરિવ ॥ ૧૨.૯.૨૧

આપલ્યા પાપકર્માચે પ્રાયશ્ચિત્ત આપલ્યાલા ભોગાવે લાગલે નાહી તર આપલ્યા મુલાંના, ત્યાંના નાહી તર નાતવાંના (તરી ભોગાવે લાગેલ) કારણ, ગાઈલા ખાણે ઘાતલે અસતા તી લગેચ જાસ્ત દૂધ દેતે, ત્યાપ્રમાણે પાપકર્માચે કૃળ તાબડતોબ મિળતે અસે નાહી. ('ગો' મહણજે ભૂમિ અસા અર્થ ઘેઊન યા શ્લોકાચ્યા દુસર્્યા ઓળીચા પુઢીલ પ્રમાણે દુસરાહિ અર્થ ટીકાકારાંની કેલેલા આહે। - ભૂમીત ધાન્ય પેરિલે કી તે લાગલેચ જસેં પિકત નાહી, તસેંચ કેલેલ્યા પાપકર્માચે કૃળ તત્કાળ મિળૂ શકત નાહી.)

૭૫૦ યદિ નૈવંવિધં જાતુ કુર્યાં જિહ્મમહં રણે ।

કુતો વા વિજયો ભૂયઃ કુતો રાજ્યં કુતો ધનમ્ ॥ ૯.૬૧.૬૪

(શ્રીકૃષ્ણ પાંડવાંસ મહણતાત) યુદ્ધાંત (ભીષ્મદ્રોણાદિકાંના મારણ્યાચ્યા કામી) અશા પ્રકારચે કપટ જર મી કેલે નાહી, તર તુમહાલા જચ કસા મિળેલ ? ફિરૂન રાજ્ય કસે મિળણાર ? ધન કોહૂન મિળણાર ?

૭૫૧ યદિષ્ટં તત્સુખં પ્રાદુર્ઘ્ન્યં દુઃખમિહેષ્યતે ॥ ૧૨.૨૯૫.૨૭

ઇહલોકી જે ઇષ્ટ વાટતેં તેં સુખ, આણિ જેં દ્રેષ્ય વાટતે તે દુઃખ અસેં માનિલે જાતે.

૭૫૨ યદિ સંન્યાસતઃ સિદ્ધિ રાજા કશ્ચિદવાપ્નુયાત્ ।

પર્વતાશ્ચ દુમાશ્ચૈવ ક્ષિપ્રં સિદ્ધિમવાપ્નુયુઃ ॥ ૧૨.૧૦.૨૪

સંન્યાસાને જર એકાધા રાજાલા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોતી તર (નિષ્ક્રિય અશા) પર્વતાંના વ વૃક્ષાંનાસુદ્ધા સિદ્ધિ તત્કાળ મિળાલી અસતી !

૭૫૩ યદિ સ્યાત્પુરુષઃ કર્તા શક્તામશ્રેયસે ધ્રુવમ્ ।

આરમ્ભાસ્તસ્ય સિધ્ધેયુર્ન તુ જાતુ પરાભવેત્ ॥ ૧૨.૨૨૨.૧૮

(સ્થાનભ્રષ્ટ વ પાશબદ્ધ ઝાલેલા પ્રર્હાદ ઇંદ્રાલા મહણતો) ઇંદ્રા, આત્મકલ્યાણ સાધન ઘેણે હી ગોષ્ટ જર નિશ્ચયેકરૂન પુરુષાચ્યાચ હાતચી અસતી તર ત્યાચે સર્વ ઉદ્યોગ સિદ્ધીસ ગેલે અસતે; ત્યાલા કેવ્હાંહિ અપયશ આલે નસતે.

૭૫૪ યદૈવ શત્રુર્જાનીયાત્સપત્તં ત્યક્તજીવિતમ્ ।

તદૈવાસ્માદુદ્ધિજતે સર્પાદ્વેશમગતાદિવ ॥ ૫.૧૩૫.૩૬

આપલા પ્રતિપક્ષી જિવાવર ઉદાર ઝાલા આહે અસે જેવ્હાં શત્રૂલા સમજૂન ચેતે, તેવ્હાંચ ત્યાલા ઘરાંત શિરલેલ્યા સર્પાસારખી ત્યાચી ભીતિ વાટૂ લાગતે.

૭૫૫ યદુરાપં દુરામ્નાયં દુરાધર્ષં દુરન્યયમ્ ।

તત્સર્વં તપસા સાધ્યં તપો હિ દુરતિક્રમમ્ ॥ ૧૪.૫૧.૧૭

જે જે મહાણૂન અસાધ્ય, અજ્ઞેય, અત્યંત ભયંકર કિંવા અત્યંત દુસ્તર અસે અસેલ તેં સર્વ તપાને સાધ્ય હોતેં, ખરોખરચ, તપાચે અતિક્રમણ કરણે અશક્ય આહે.

૭૫૬ યદ્ભૂતહિતમત્યન્તં તત્સત્યમિતિધારણા ॥ ૩.૨૦૯.૪

જ્યાચ્યા યોગાનેં જીવાચે અતિશય કલ્યાણ હોતેં તેચ સત્ય અસા સિદ્ધાંત આહે.

૭૫૭ યદ્યત્પ્રિયં યસ્ય સુખં તદાહુ-

સ્તદેવ દુઃખં પ્રવદન્ત્યનિષ્ટમ્ ॥ ૧૨.૨૦૧.૧૦

જ્યાલા જેં પ્રિય વાટતે ત્યાલા તો સુખ મહણતો, તેંચ અપ્રિય ઝાલે કી ત્યાલાચ દુઃખ મહણતો.

૭૫૮ યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જનઃ ।

સ યત્યમાણં કુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે ॥ ૬.૨૭.૨૧

શ્રેષ્ઠ પુરુષ જ્યા જ્યા પ્રકારે વાગતો ત્યા ત્યા પ્રકારેંચ ઇતર લોક વાગતાત. ત્યાલા જેં માન્ય હોતે, ત્યાચેચ અનુકરણ લોક કરીત અસતાત.

૭૫૯ યદ્યદાચરતે રાજા તત્પ્રજાનાં સ્મ રોચ્યતે ॥ ૧૨.૭૫.૪

રાજા જેં જેં કરતો તે પ્રજેલા આવડૂ લાગતે.

૭૬૦ યદ્દ્વિભૂતિમત્સત્ત્વં શ્રીમદ્દુર્જિતમેવ વા ।

તત્તદેવાવગચ્છ ત્વં મમ તેજોઽશસંભવમ્ ॥ ૬.૩૪.૪૧

(ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનાલા સાંગતાત) જી જી વસ્તુ મોઠેપણા, ઐશ્વર્ય કિંવા વૈભવ યાંની યુક્ત અસેલ, તી તી પ્રત્યેક માઝ્યા (પરમેશ્વરાચ્યા) તેજાચ્યા અંશાપાસૂન ઉત્પન્ન ઝાલેલી આહે અસે તૂં પક્કેં સમજ.

૭૬૧ યદ્યપિ ભ્રાતરઃ કુષ્ઠા ભાર્યા વા કારણાન્તરે ।

સ્વભાવતસ્તે પ્રીયન્તે નેતરઃ પ્રીયતે જનઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૫૪

કારણપરત્વેં ભાઊ જરી રાગાવલે કિંવા બાયકો રાગાવલી તરી તી સ્વભાવતઃચ પ્રેમ કરીત અસતાત. તસેં ઇતર લોક પ્રેમ કરીત નાહીત.

૭૬૨ યન્નિમિત્તં ભવેચ્છોકસ્તાપો વા દુઃખમેવ ચ ।

આયાસો વા યતો મૂલમેકાઙ્ગમપિ તત્ત્યજેત્ ॥ ૧૨.૧૭૪.૪૩

જ્યાચ્યામુળે શોક, તાપ, દુઃખ કિંવા કષ્ટ હોતાત, તેં કારણ જરી આપલ્યા શરીરાચ્યા એક અવયવ અસલે તરીહિ ત્યાચ્યા ત્યાગ કેલા પાહિજે.

૭૬૩ યમાજીવન્તિ પુરુષં સર્વભૂતાનિ સઙ્ગય ।

પક્વં દુમમિવાસાધ તસ્ય જીવિતમર્થવત્ ॥ ૫.૧૩૩.૪૩

(વિદુલા મહણતે) સંજયા, પક્વ વૃક્ષાપ્રમાણે જ્યાચ્યાજવળ ગેલ્યાને સર્વ જીવાંચે પ્રાણરક્ષણ હોતે ત્યાચેંચ જીવિત સફલ ઝાલેં.

૭૬૪ યયોરેવ સમં વિત્તં યયોરેવ સમં શ્રુતમ્ ।

તયોર્વિવાહઃ સખ્યં ચ ન તુ પુષ્ટવિપુષ્ટયોઃ ॥ ૧.૧૩૧.૧૦

જ્યાંથી શ્રીમંતી સારખી, જ્યાંચે જ્ઞાન સારખે, ત્યાંચાચ વિવાહસંબંધ મહણા કિંવા સ્નેહસંબંધ મહણા, હોત અસતો. એક શ્રીમંત આણિ દુસરા ગરીબ અશાંચા અશા પ્રકારચા સંબંધ કધીહિ હોત નસતો.

૭૬૫ યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય વર્તતે કામકારતઃ ।

ન સ સિદ્ધિમવાપ્નોતિ ન સુખં ન પરાં ગતિમ્ ॥ ૬.૪૦.૨૩

શાસ્ત્રાંત સાંગિતલેલા વિધિ સોડૂન જો સ્વેચ્છાચારાને વાગતો, ત્યાલા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોત નાહી, આણિ શ્રેષ્ઠ ગતિહિ નાહી.

૭૬૬ યસ્તુ નિઃશ્રેયસં શ્રુત્વા પ્રાક્તદેવાભિપદ્યતે ।

આત્મનો મતમુત્સૃજ્ય સ લોકે સુખમેધતે ॥ ૫.૧૨૪.૨૪

આપલેં ખરેં કલ્યાણ કશાંત આહે હે એકલ્યાવર, સ્વતઃચે મત બાજૂલા સાડૂન, જો પ્રથમતઃ ત્યાચેચ આચરણ કરતો ત્યાલા જગાંત સુખ હોતે.

૭૬૭ યસ્તુ વૃદ્ધ્યા ન તૃપ્યેત ક્ષયે દીનતરો ભવેત્ ।

એતદુત્તમમિત્રસ્ય નિમિત્તમિતિ ચક્ષતે ॥ ૧૨.૮૦.૧૬

અભ્યુદય કિતીહી ઝાલા તરી તૃપ્તિ ન હોણે, આણિ હાનિ ઝાલ્યાસ અત્યંત દીન, હોણે હે ઉત્તમ પ્રતીચ્યા મિત્રાચે લક્ષણ હોય અસે સાંગિતલેલે આહે.

૭૬૮ યસ્માદદાન્તાન્દમયત્યશિષ્ટાન્ દણ્ડયત્યપિ ।

દમનાદ્દણ્ડનાચ્ચૈવ તસ્માદ્દણ્ડં વિદુર્બુધાઃ ॥ ૧૨.૧૫.૮

જ્યાઅર્થી (રાજદંડ હા) સ્વૈરાચરણ કરણાર્ચ્યાના વઠણીસ આણતો આણિ અસભ્યપણે વાગણારાંના શિક્ષા કરતો, ત્યાઅર્થી દમન કરણે આણિ દંડ કરણે યા દીન ગુણાંમુળે જ્ઞાતે લોક ત્યાલા દંડ અસેં મહણતાત.

૭૬૯ યસ્મિન્ક્ષમા ચ ક્રોધશ્ચ દાનાદાને ભયાભયે ।

નિગ્રહાનુગ્રહૌ ચોભૌ સ વૈ ધર્મવિદુચ્યતે ॥ ૧૨.૧૪.૧૭

જ્યાચ્યા ઠાર્થી (પ્રસંગાનુરૂપ) ક્ષમા વ ક્રોધ, દાન વ ગ્રહણ, ભય વ અભય, તસેચ નિગ્રહ વ અનુગ્રહ હી દીનહિ આઢળતાત તોચ ખરોખર ધર્મ જાણણારા હોય.

૭૭૦ યસ્મિન્નર્થે હિતં યત્સ્યાત્તદ્દર્ણં રૂપમાદિશેત્ ।

બહુરૂપસ્ય રાણો હિ સૂક્ષ્મોડપ્યર્થો ન સીદતિ ॥ ૧૨.૧૨૦.૬

જ્યા બાબતીત જે યોગ્ય દિસેલ ત્યાપ્રકારચે રૂપ (રાજાને) ધારણ કરાવે. કારણ (પ્રસંગાપ્રમાણે) નિરનિરાળી રૂપે ધારણ કરણાર્ચ્યા રાજાચી બારીકસારીક ગોષ્ટીત સુદ્ધા ફસગત હોત નાહી.

૭૭૧ યસ્મિન્ચથા વર્તતે યો મનુષ્ય-

સ્તસ્મિંસ્તથા વર્તિતવ્યં સ ધર્મઃ ।



માયાચારો માયયા ભર્તિતયઃ

સાધ્યાચારઃ સાધુના પ્રત્યુપેયઃ ॥ ૫.૩૭.૭

જ્યાચ્યાશી જો મનુષ્ય જ્યા પ્રકારે વાગતો, ત્યાચ્યાશી ત્યાને ત્યાચપ્રકારે વાગાવે. અસેં કરણ્યાંતય ધર્મ આહે. કપટ કરણારાશી કપટાને વાગાવે, આણિ સરળપણાને ચાલણારાશી સરળપણા ઠેવાવા.

૭૭૨ યસ્મૈ દેવાઃ પ્રયચ્છન્તિ પુરુષાય પરાભવમ્ ।

બુદ્ધિઃ તસ્થાપકર્ષન્તિ સોઽવાચીનાનિ પશ્યતિ ॥ ૫.૩૪.૮૧

દેવાંચ્યા મનાંતૂન જ્યાયા નાશ કરાવયાયા અસતો, ત્યાચી બુદ્ધિ તે હિરાવૂન ઘેતાત, આણિ મગ ત્યાલા પ્રતિકૂલ અસલેલ્યા ગોષ્ટી ઘડૂન આલેલ્યા દિસતાત.

૭૭૩ યસ્ય કૃત્યં ન જાનન્તિ મન્ત્રં વા મન્ત્રિતં પરે ।

કૃતમેવાસ્ય જાનન્તિ સ વૈ પણ્ડિત ઉચ્યતે ॥ ૫.૩૩.૧૮

પુઠ્ઠે કરાવયાચે જ્યાચે કૃત્ય અથવા યોજલેલા બેત દુસર્્યાના કળત નાહી, કાય તે પ્રત્યક્ષ કૃતીત આલ્યાવસ્ય સમજતે ત્યાલા પંડિત મ્હણતાત.

૭૭૪ યસ્ય દાનજિતં મિત્રં શત્રવો યુધિ નિર્જિતાઃ ।

અન્નપાનજિતા દારાઃ સફલં તસ્ય જીવિતમ્ ॥ ૫.૩૯.૮૩

જ્યાને ઉદારપણાને મિત્ર આપલાસા કેલા, યુદ્ધ કરૂન શત્રૂના જિંકલે આણિ અન્નપાનાદિકાંચ્યા યોગાને સ્ત્રીલા સ્વાધીન ઠેવલે ત્યાચે જીવિત સફલ ઝાલે.

૭૭૫ યસ્ય ધર્મો હિ ધર્માર્થઃ કલેશભાડ્ઝ ન સ પણ્ડિતઃ ।

ન સ ધર્મસ્ય વેદાર્થ સૂર્યસ્યાન્યઃ પ્રભામિવ ॥ ૩.૩૩.૨૩

(તત્ત્વ ન જાણતાં) કેવળ ધર્માસાઠી જો ધર્માચરણ કરતો તો શહાણા નસૂન દુઃખાચ્યા માત્ર વાટેકરી હોણારા અસતો. અંધવ્યાલા જ્યાપ્રમાણે સૂર્યાચી પ્રભા સમજત નાહી, ત્યાપ્રમાણે ત્યાલા ધર્માચ્યા અર્થ સમજત નાહી.

૭૭૬ યસ્ય નાસ્તિ નિજા પ્રજ્ઞા કેવલં તુ બહુશ્રુતઃ ।

ન સ જાનાતિ શાસ્ત્રાર્થં દર્વી સૂપરસાનિવ ॥ ૨.૫૫.૧

જ્યાલા સ્વતઃચી બુદ્ધિ નાહી પણ જ્યાને કેવળ પુષ્કળસે ઐકલેલે આહે ત્યાલા, આમટીતલ્યા પળીલા આમટીચી ચવ કળત નાહી ત્યાપ્રમાણે શાસ્ત્રાચે રહસ્ય કળત નાહી.

૭૭૭ યસ્ય બુદ્ધિઃ પરિભવેત્તમતીતેન સાન્તવયેત્ ।

અનાગતેન દુષ્પણં પ્રત્યુત્પન્નેન પણ્ડિતમ્ ॥ ૧.૧૪૦.૭૪

જ્યાચી બુદ્ધિ મંદ અસેલ ત્યાસ આપલ્યા પૂર્વીચ્યા બઢાઈચ્યા ગોષ્ટી સાંગાલ્યા, જો મૂર્ખ અસેલ ત્યાસ 'પુઠ્ઠે અમુક કરીન' વગરે આશા લાવાવી, આણિ જો શાહણા અસેલ ત્યાસ ધનાદિક દેઉન સંતુષ્ટ કરાવે.

૭૭૮ યસ્ય ભાર્યા ગૃહે નાસ્તિ સાધ્વી ચ પ્રિયવાદિની ।

અરણ્યં તેન ગન્તવ્યં યથારણ્યં તથા ગૃહમ્ ॥ ૧૨.૧૪૪.૧૭

જ્યાચ્યા ઘરાંત સત્વશીલ વ પ્રિય ભાષણ કરણારી સ્ત્રી નાહી, ત્યાને અરણ્યાંત નિઘૂન જાવે. કાં કી, જસેં અરણ્ય તસેય ત્યાર્યે ઘર.

૭૭૯ યસ્ય વૃત્તં ન જલ્પન્તિ માનવા મહદદ્ભુતમ્ ।

રાશિવર્ધનમાત્રં સ નૈવ સ્ત્રી ન પુનઃ પુમાન્ ॥ ૫.૧૩૩.૨૩

જ્યાચ્યા હાતૂન એકાદી મોઠી અદ્ભુત ગોષ્ઠ ઘડલ્યાચે લોક બોલત નાહીત તો મનુષ્ય કુચકામાચા, કેવળ (મનુષ્યજાતીચી) સંખ્યા વાઢવિણારા હોચ. વસ્તુતઃ ત્યાલા સ્ત્રીહિ મહણાતા ચેત નાહી, મગ પુરુષ તર તો નવ્હેચ નવ્હે.

૭૮૦ યસ્ય સ્વલ્પં પ્રિયં લોકે ધ્રુવં તસ્યાલ્પમપ્રિયમ્ ॥ ૫.૧૩૫.૧૭

જગામધ્યે અલ્પસ્વલ્પ સત્તા જ્યાલા પ્રિય અસતે, ત્યાચી તી સત્તા નિઃસંશય ત્યાચ્યા અનર્થાલાચ કારણ હોતે.

૭૮૧ યસ્યાર્થાસ્તસ્ય મિત્રાણિ યસ્યાર્થાસ્તસ્ય બાન્ધવાઃ ।

યસ્યાર્થાઃ સ પુર્માલ્લોકે યસ્યાર્થાઃ સ ચ પલ્લિઙ્ગતઃ ॥ ૧૨.૮.૧૯

જ્યાચ્યાજવળ દ્રવ્ય અસેલ ત્યાચ્યાસાઠી મિત્ર અસતાત જ્યાચ્યાજવળ દ્રવ્ય આહે ત્યાચ્યાકરિતાં આમેષ્ટ આહેત. જગાંત જ્યાચ્યાજવળ દ્રવ્ય અસેલ તોચ ખરા પુરુષ આણિ તોચ પંડિત.

૭૮૨ યસ્યૈવ બલમોજશ્ચ સ ધર્મસ્ય પ્રભુર્નરઃ ॥ ૧૨.૧૫૨.૧૮

જ્યાચ્યા આંગીં સામર્થ્ય આણિ તેજ હી અસતાત તોચ મનુષ્ય ધર્માચરણાસ સમર્થ હોતો.

૭૮૩ યઃ સદારઃ સ વિશ્વાસ્યઃ ॥ ૧.૭૪.૪૪

જો સપત્નીક અસેલ ત્યાચ્યાવર વિશ્વાસ ઠેવાવા.

૭૮૪ યઃ સપત્નશ્રિયં દીપ્તાં હીનશ્રીઃ પર્યુપાસતે ।

મરણં શોભનં તસ્ય ઇતિ વિદ્મજ્જના વિદુઃ ॥ ૧.૭૯.૧૩

જો સ્વતઃચે ઐશ્વર્ય નષ્ટ જાલે અસતા પ્રતિપક્ષ્યાચ્યા ડોળે દિપણાર્ચ્યા વૈભવાચી આરાધના કરતો, ત્યાલા મૃત્યુ આલેલા ફાર ઉત્તમ અસેં જ્ઞાતે લોક મહણાતાત.

૭૮૫ યઃ સમુત્પતિતં ક્રોધં ક્ષમયેહ નિરસ્યતિ ।

યથોરગસ્ત્વચં જીર્ણાં સ વૈ પુરુષ ઉચ્યતે ॥ ૧.૭૯.૪

સર્પ જસા જીર્ણ જાલેલી ત્વચા ટાકૂન દેતો ત્યાપ્રમાણે અંતઃકરણાંત ઉત્પન્ન જાલેલ્યા ક્રોધાચે ક્ષમેચ્યા યોગાને જો નિવારણ કરતો. તોચ પુરુષ મહણાવચાચા.

૭૮૬ યઃ સૌહૃદે પુરુષ સ્થાપયિત્વા

પશ્ચાદેનં દૂષયતે સ બાલઃ ॥ ૨.૬૪.૧૩

જો પહિલ્યાને આપણચ એકાઘાલા આપલા સ્નેહી સમજતો વ માગૂન ત્યાલા દૂષણ દેતો તો પોરકટ હોચ.

૭૮૭ યા દુસ્ત્યજા દુર્મતિભિર્યાં ન જીર્ણતિ જીર્ણતઃ ।

योऽसौप्राणान्तिडोरोगस्तान्तृषणान्त्यजतःसुभम् ॥ १३.७.२१

दृष्ट मनुष्यांना जिथ्या त्याग करितां येत नाही, शरीर जुर्जा होत असता जु कमी होत नाही, जु डेवण प्राणांतीथ संपाणार््या रोगासारणी आडे त्या तृषणेया (लोभाया) त्याग करणारास सुभ प्राप्ति होते.

७८८ यादृशं वपते बीजं क्षेत्रमासाद्य कर्षकः ।

सुकृते दृष्टते वापि तादृशं लभते इलम् ॥ १३.६.६

शेतकरी शेतांत ज्या प्रकारचे बीज टाकतो त्या प्रकारचे त्यास कृण मिणते. जर त्याने यांगले बी पेरले तर त्यास यांगले कृण येते; आणि वाहट पेरिले तर वाहट कृण येते.

७८९ यादृशः पुरुषस्यात्मा तादृशं सम्प्रभाषते ॥ ५.३.१

पुरुषाचे अंतःकरणा जशा प्रकारचे असते तशा प्रकारचे तो भाषण करीत असतो.

७९० यादृशैः संनिविशते यादृशांश्चोपसेवते ।

यादृगिच्छेय्य भवितुं तादृगभवति पूरुषः ॥ ५.३६.१३

कोणी मनुष्य ज्या प्रकारच्या लोकांशी सडवास ठेवितो, ज्या प्रकारच्या मनुष्यांची सेवा करतो, आणि ज्या प्रकारच्या डोण्याची छ्छा धरतो त्या प्रकारच्या तो होतो.

७९१ यादृशो जायते राजा तादृशोऽस्य जनो भवेत् ॥ ११.८.३२

जसा राजा असेल तशी त्याची प्रजा होते.

७९२ यावय्य मार्दवेनैतान् राजन्नुपयश्चिष्यसि ।

तावदेते ढश्चिन्ति तव राजयमस्मिन्म ॥ ५.७३.८

(श्रीकृष्ण युधिष्ठिरास ढडणतात) डे शत्रूचे डमन करणार््या धर्मराजा, जोपर्यंत तू सामोपयाराने यांच्याशी (ढडणजे डौरवांशी) वागत राडाशील तोपर्यंत डे तुजें राज्य बणकावून असतील.

७९३ यावत्कीर्तिर्मनुष्यस्य न प्राणश्रयति डौरव ।

तावज्जुवति गान्यारे नष्टकीर्तिस्तु नश्यति ॥ १.२०३.११

(ढीष्म ढडणतात) गांधारीपुत्रा दुर्योधना; जोपर्यंत मनुष्याची कीर्ति नष्ट जालेली नाही तोपर्यंत तो जिवंत असतो. कीर्ति नाहीशी जाली ढडणजे त्याचा नाश होतो.

७९४ यावद्धि तीक्ष्णया सूय्या विध्येदग्रेण डेशव ।

तावदध्यपरित्याज्यं भूमैर्नः पाण्डवान्प्रति ॥ ५.१२७.२५

(दुर्योधन ढडणतो) कृष्णा, तीक्ष्ण सुडय्या टोकानें जेवड्याचा वेध करता येडल तेवडी भूमि डेढील आढडी पांडवांना डेणार नाही.

७९५ युक्ता यदा जानपदा भिक्षन्ते ब्राह्मणा ढव ।

अढीक्ष्णं भिक्षुडुपेण राजानं ध्रन्ति तादृशाः ॥ १२.८.२३

રાષ્ટ્રાતીલ પ્રજા ઉદ્યોગશીલ અસૂનહિ જર (ઉદ્યોગાચ્યા અભાવામુળે) ભિક્ષુરૂપી બનૂન બ્રાહ્મણાંપ્રમાણે વારંવાર ભિક્ષા માગૂ લાગલી તર તિચ્ચાચોગાને રાજાચ્યા વધ હોતો.

૭૯૬ ચે ચ મૂઢતમા લોકે ચે ચ બુદ્ધે: પરં ગતા: ।

ત એવ સુખમેધન્તે મધ્યમ: ક્લિશ્યતે જન: ॥ ૧૨.૨૫.૨૮

જગાંત જે અત્યંત મૂઢ અસતીલ, અથવા જે જ્ઞાનાચ્યા પૈલતીરાલા પોચલેલે અસતાત તેચ સુખાને નાંદત અસતાત. મધ્યમ સ્થિતીતલ્યા લોકાંના કલેશચ હોતાત.

૭૯૭ ચે તુ બુદ્ધયા હિ બલિનસ્તે ભવન્તિ બલીયસ: ।

પ્રાણમાત્રબલા ચે વૈ નૈવ તે બલિનો મતા: ॥ ૧૨.૧૫૬.૧૩

જે બુદ્ધીને બલિષ્ઠ અસતીલ, તેચ ખરે પ્રબળ હોત. જે કેવળ શારીરિક બલાને સંપન્ન તે ખરોખર બલવાન નવ્હત.

૭૯૮ ચે દમ્ભાન્નાચરન્તિ સ્મ યેષાં વૃત્તિશ્ચ સંચતા ।

વિષયાંશ્ચ નિગૃહ્ણન્તિ દુર્ગાણ્યતિતરન્તિ તે ॥ ૧૨.૧૧૦.૩

જે દાંભિકાચરણ કરીત નાહીત, જ્યાંચી વૃત્તિ સંચમશીલ આહે વ જે વિષયાંના જિંકતાત તે સર્વ સંકટાંતૂન પાર પડતાત.

૭૯૯ ચે ધનાદપકર્ષન્તિ નરં સ્વબલમાસ્થિતા: ।

તે ધર્મમર્થ કામં ચ પ્રમદ્ધન્તિ નરં ચ તમ્ ॥ ૫.૭૨.૨૪

સ્વત:ચ્યા બલાચા આશ્રય કરૂન જે એકાદા મનુષ્યાચે દ્રવ્ય હિરાવૂન ઘેતાત, તે ત્યાચા ધર્મ, અર્થ વ કામ આણિ તો મનુષ્ય ચા સર્વાંચા વિધ્વંસ કરતાત.

૮૦૦ ચેન ખદ્વાં સમારૂઢ: પરિતપ્ચેત કર્મણા ।

આદાવેવ ન તત્કુર્યાદ્ધ્રુવે જીવિતે સતિ ॥ ૫.૩૯.૨૯

ખાટેવર (મ્હણજે મૃત્યુશચ્ચેવર) પડલ્યાવર જ્યા કૃત્યાંમુળે પશ્ચાત્તાપ કરણ્યાચા પ્રસંગ યેઈલ અસે કૃત્ય પ્રથમત:ચ કરૂં નચે, કારણ જીવિત ક્ષણભંગુર આહે.

૮૦૧ ચે ન માનિત્વમિચ્છન્તિ માનયન્તિ ચ ચે પરાન્ ।

માન્યમાનાન્નમસ્થન્તિ દુર્ગાણ્યતિતરન્તિ તે ॥ ૧૨.૧૧૦.૧૯

જે સન્માનાચી ઇચ્છા કરીત નાહીત, જે દુસ્સર્્યાંના માન દેતાત આણિ સન્માનાસ પાત્ર અસલેલ્યાંના પ્રણામ કરિતાત તે સંકટાંચ્યા પાર જાતાત.

૮૦૨ ચેન ચેન શરીરેણ યદ્ધર્મ કરોતિ ય: ।

તેન તેન શરીરેણ તત્તલ્લમુપાશ્રુતે ॥ ૧૩.૭.૩

કોણીહિ જ્યા જ્યા શરીરાને જે જે કર્મ કરતો ત્યા ત્યા કર્મચિ ફળ તે તે શરીર ધારણ કરૂન ભોગતો.

૮૦૩ ચે યથા માં પ્રપદન્તે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ॥ ૬.૨૮.૧૧

(શ્રીકૃષ્ણ મહાભારત) જે મલા (પરમેશ્વરાલા) જસે ભજતાત તસેં મી ત્યાંના ફલ દેતો.

૮૦૪ ચેડર્થાઃ સ્ત્રીષુ સમાયુક્તાઃ પ્રમત્તપતિતેષુ ચ ।

યે ચાનાર્યે સમાસક્તાઃ સર્વે તે સંશયં ગતાઃ ॥ ૫.૩૮.૪૨

જી કાર્મે સ્ત્રિયા કિંવા ઝિંગલેલા અથવા પતિત મનુષ્ય યાંચ્યાવર સોપવિલી ગેલી, તસેંચ જી કાર્મે અનાર્ય મનુષ્યાકડે દિલી ગેલી તી સગળી સંશયાંત પડલી.

૮૦૫ ચેષાં ત્રીણ્યવદાતાનિ વિદ્યા યોનિશ્ચ કર્મ ચ ।

તાન્સેવેતૈઃ સમાસ્યા હિ શાસ્ત્રેભ્યોડપિ ગરીયસી ॥ ૩.૧.૨૭

વિદ્યા, કુલ આણિ આચરણ હી તીન જ્યાંચી શુદ્ધ આહેત ત્યાંચી સંગત ધરાવી. ખરોખર, ત્યાંચા સમાગમ શાસ્ત્રાભ્યાસાપેક્ષાંહિ શ્રેષ્ઠ હોય.

૮૦૬ ચેષાં શાસ્ત્રાનુગા બુદ્ધિર્ન તે મુહ્યન્તિ ભારત ॥ ૧.૧.૨૪૪

(સંજય ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાભારત) જ્યાંચી બુદ્ધિ શાસ્ત્રાનુસાર ચાલતે તે ભાંબાવૂન જાત નાહીત.

૮૦૭ ચે હિ ધર્મસ્થ લોભારો વધ્યાસ્તે મમ પાણ્ડવ ॥ ૭.૧૮૧.૨૮

(શ્રીકૃષ્ણ મહાભારત) અર્જુના, જે ધર્મ બુડવણારે અસતીલ તે માઝ્યાકડૂન મારિલે જાણ્યાસ યોગ્ય હોત.

૮૦૮ ચે હિ સંસ્પર્શજા ભોગા દુઃખયોનય એવ તે ।

આધન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥ ૬.૨૯.૨૨

(શ્રીકૃષ્ણ મહાભારત) અર્જુના, ઇંદ્રિયાંચા વિષયાંશી સંબંધ ઘડલ્યાને જે ભોગ ઉત્પન્ન હોતાત તે ખરોખર દુઃખાર્યે માહેરઘરય હોત, ત્યાંના આદિ અસૂન અંતહિ અસતો. ત્યાંચ્યા ઠિકાણી શહાણા પુરુષ રમમાણ હોત નાહી.

૮૦૯ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્ ॥ ૬.૨૬.૫૦

યોગ મહાજે કર્મે કરણ્યાચે કૌશલ્ય. (કર્મફલાચા લેપ ન લાગેલ અશા રીતીને નિષ્કામબુદ્ધીને કર્મે કરણે.)

૮૧૦ ચો દુર્લભતરં પ્રાપ્ય માનુષ્યં દ્વિષતે નરઃ ।

ધર્મવમન્તા કામાત્મા ભવેત્સ ખલુ વગ્ચ્યતે ॥ ૧૨.૨૯૭.૩૪

જો કોણી મનુષ્ય દુર્લભ મનુષ્યયોનીત ઉત્પન્ન હોઊનહિ ધર્માચા દ્વેષ કિંવા નિદાન અવમાન કરતો આણિ કામોપભોગાંત ગઢૂન જાતો ત્યાચી અખેર ફસગત હોતે.

૮૧૧ યો ન દર્શયતે તેજઃ ક્ષત્રિયઃ કાલ આગતે ।

સર્વભૂતાનિ તં પાર્થ સદા પરિભવન્ત્યુત ॥ ૩.૨૭.૩૮

(દ્રૌપદી ધર્મરાજાસ મહાભારત) હે કુંતીપુત્રા, સમય પ્રાપ્ત ઝાલા અસતાં જો ક્ષત્રિય આપલેં તેજ પ્રકટ કરીત નાહી ત્યાચા અપમાન સર્વ પ્રાણી નેહમી કરીત અસતાત.

૮૧૨ યોડન્યથા સન્તમાત્માનમન્યથા પ્રતિપદ્યતે ।

કિં તેન ન કૃતં પાપં ચૌરેણાત્માપહારિણા ॥ ૫.૪૨.૩૭

જો આપલે ખરે સ્વરૂપ એકાપ્રકારચે અસતાં તે દુસર્્યા પ્રકારચે અસલ્યાચે ભાસવિતો, ત્યા સ્વતઃચે ખરે સ્વરૂપ લપવિણાર્યા ચોરાને કોણતેં પાપ કેલે નાહી ?

૮૧૩ યો માં પ્રયતતે હત્તું જ્ઞાત્વા પ્રહરણે બલમ્ ।

તસ્ય તસ્મિન્પહરણે પુનઃ પ્રાદુર્ભવામ્યહમ્ ॥ ૧૪.૧૩.૧૩

(કામ મહાજે અહંકાર મહાણતો) એકાદ્યા આયુધાંત સામર્થ્ય આહે અસે સમજૂન જો મલા ત્યાને મારણ્યાચા પ્રયત્ન કરતો, ત્યાચ્યા ત્યા આયુધાંતય મી ફિરૂન ઉત્પન્ન હોતો.

૮૧૪ યો યથા વર્તતે યસ્મિન્સ્તસ્મિન્નેવ પ્રવર્તયન્ ।

નાધર્મ સમવાપ્રોતિ નચાશ્રેયશ્ચ વિન્દતિ ॥ ૫.૧૭૮.૫૩

જો જ્યાચ્યાશી જ્યાપ્રકારે વાગતો ત્યાચ્યાશી ત્યા પ્રકારે વાગણ્યાંત કોણતાહિ અધર્મ ઘડત નાહી, આણિ ત્યાપાસૂન અકલ્યાણહિ હોત નાહી.

૮૧૫ યો યસ્મિન્જીવતિ સ્વાર્થે પશ્યેત્પીડાં ન જીવતિ ।

સ તસ્ય મિત્રન્તાવત્સ્યાધાવન્નસ્યાદ્વિપર્યયઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૧૪૦

જો જિવંત રાહિલા અસતાં સ્વાર્થાલા બાધ યેણાર નાહી વ આપલે પ્રાણ વાયતીલ અસેં જ્યાલા વાટત અસેલ ત્યાચા તો મિત્ર, ઉલટ સ્થિતિ આલી નાહી તોવરચ અસતો.

૮૧૬ યોડરિણા સહ સન્ધાય સુખં સ્વપિતિ વિશ્વાસન્ ।

સ વૃક્ષાગ્રે પ્રસુમ્નો વા પતિતઃ પ્રતિબુદ્ધ્યતે ॥ ૧૨.૧૪૦.૩૭

જો શત્રૂશી તહ કેલ્યાવર ત્યાચ્યાવર વિશ્વાસ ઠેવૂન ખુશાલ ઝોપા કાઢતો તો, ઝાડાચ્યા શેંડ્યાવર ઝોપી ગેલેલ્યા મનુષ્યાપ્રમાણે, પડલ્યાવરચ જાગા હોતો.

૮૧૭ યો વિદ્યયા તપસા સંપ્રવૃદ્ધઃ

સ એવ પૂજયો ભવતિ દ્વિજાનામ્ ॥ ૧.૮૯.૩

જો વિદ્યેનેં વ તપાને વૃદ્ધ ઝાલા તોય દ્વિજાના પૂજય વાટતો.

૮૧૮ યો વૈ સન્તાપયતિ ચં સ શત્રુઃ પ્રોચ્યતે નૃપ ॥ ૨.૫૫.૧૦

(દુર્યોધન ધૃતરાષ્ટ્રાલા સાંગતો) હે રાજા, જો જ્યાલા પીડા કરતો તો ત્યાચા શત્રુ સમજલા જાતો.

૮૧૯ યો હિ તેજો યથાશક્તિ ન દર્શયતિ વિક્રમાત્ ।

ક્ષત્રિયો જીવિતાકાઠ્ઠી સ્તેન ઇત્યેવ તં વિદુઃ ॥ ૫.૧૩૪.૨

જિવાચ્યા આશને જો ક્ષત્રિય યથાશક્તિ પરાક્રમ કરૂન આપલેં તેજ પ્રકટ કરીત નાહીં તો ચોરચ મહટલા પાહિજે !

૮૨૦ રક્ષણં સર્વભૂતાનામિતિ ક્ષાત્રં પરં મતમ્ ॥ ૧૨.૧૨૦.૧૩

સર્વ ભૂતાંચે રક્ષણ કરણે હાય ક્ષત્રિયાચા પરમ ધર્મ હોય.

૮૨૧ રથઃ શરીરં ભૂતાનાં સત્ત્વમાહુસ્તુ સારથિમ્ ।

ॐन्द्रियाणि उथानाहुः कर्मबुद्धिस्तु रश्मयः ॥ ११.७.१३

जुवार्ये शरीर डा रथ व बुद्धि डा सारथि डोय. ॐन्द्रिये डे (या रथाला जोडलेले) घोडे डोत. आणि मन डा लगाम डोय.

८२२ राज-सर्षपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यसि ।

आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यसि ॥ १.७४.८२

(शकुंतला दुष्यंताला मडणते) राजा, दुसर्यांचे मोडरीअेवढे बारीक ढोष तुला दिसतात, पण स्वतःचे बेलकृणा अेवढे मोठे ढोषलि तूं पडात असूनलि तिकडे उणेजांक करतोस.

८२३ राजमूला मडाबाळो योगक्षेमसुवृष्टयः ।

प्रजासु व्याधयश्चैव मरणं च भयानि च ॥ १२.१४१.८

(भीष्म युधिष्ठिराला मडणतात) प्रजेया योगक्षेम नीट थालणो, पर्जन्य थंगला पडणो, तसेंच प्रजेला रोग, मरण अथवा भय प्राप्त डोणो या सर्वांचे मुभ्य कारण राजाय आडे.

८२४ राजमूलो मडाप्राज्ञ धर्मो लोकस्य लक्ष्यते ।

प्रजा राजभयाद्देव न भादन्ति परस्परम् ॥ १२.६८.८

(बृडस्यति वसुमना राजाला सांगतात) लोक धर्माने वागतात थारे कारण राजाय डोय असे दिसून येते. राजाथ्या भीतीमुणेय लोक अेकमेकांना भाडिन टाकीत नाडीत.

८२५ राजा कृतयुगस्रष्टा त्रेताया द्वापरस्य च ।

युगस्य च यतुर्थस्य राजा भवति कारणम् ॥ १२.६८.८८

जगांत कृतयुग उत्पन्न करणारा राजाय डोय. तीय गौष्ट त्रेतायुगाथी व द्वापर युगाथी आणि थौथ्या मडणजे कलियुगावालि राजाय कारण डोतो.

८२६ राजा येन्न भवेल्लोके पृथिव्यां दण्डधारकः ।

जले मत्स्थानिवाभक्ष्यन्दुर्बलं बलवत्तराः ॥ १२.६७.१६

पृथ्वीवर दंड धारण करणारा राजा जर नसता, तर पाण्यातील माशांप्रमाणे बलवत्तर लोकानी दुर्बलांना भाडिन टाकले असते.

८२७ राजानं प्रथमं विन्देत्ततो भार्या ततो धनम् ।

राजन्यसति लोकस्य कुतो भार्या कुतो धनम् ॥ १२.५७.४१

मनुष्यांनी प्रथमतः राजा प्राप्त करून घ्यावा. तदनंतर स्त्री व त्यानंतर धन. कारण राजाय जर नसेल तर लोकांना स्त्री तरी कोडून मिणणार ? आणि धन तरी कोडून मिणणार ?

८२८ राजा लोकस्य रक्षिता ॥ १२.८०.३

राजा डाय लोकांच्या पालनकर्ता डोय.

૮૨૯ રાજૈવ કર્તા ભૂતાનાં રાજૈવ ચ વિનાશકઃ ।

ધર્માત્મા યઃસ કતા સ્યાદધર્માત્મા વિનાશકઃ ॥ ૧૨.૯૧.૯

પ્રાણ્યાંચે કલ્યાણ કરણારા રાજાય આણિ ત્યાંચા નાશ કરણારાહિ પણ રાજાય. કારણ, તો ધર્મને વાગેલ તર કલ્યાણકર્તા આણિ અધર્મને વાગેલ તર નાશ કરણારા ઠરતો.

૮૩૦ રાજૈવ યુગમુચ્યતે ॥ ૧૨.૯૧.૬

રાજાલાય યુગ મહણતાત । (મહણજે જસા રાજા અસેલ તસે બરે વાઈટ યુગ ઉત્પન્ન હોતે)

૮૩૧ રાજઃ પ્રમાદદોષેણ દસ્યુભિઃ પરિમુષ્યતામ્ ।

અશરણ્યઃપ્રજાનાં યઃસ રાજા કલિરુચ્યતે ॥ ૧૨.૧૨.૨૯

રાજાચ્યા હલગર્જીપણામુળે ચોરાંકડૂન લુબાડલ્યા જાણા-યા પ્રજેલા જો રાજા અભય દેઉ શકત નાહી તો (મૂર્તિમંત) કલિય હોય.

૮૩૨ રાજાં હિ ચિત્તાનિ પરિપ્લુતાનિ

સાન્ત્વં દત્ત્વા મુસલૈર્ઘાતયન્તિ ॥ ૨.૬૪.૧૨

રાજાચે ચિત્ત નેહમી કલુષિત અસલ્યામુળે તે પ્રથમતઃ ગોડ બોલતાત આણિ માગાહૂન ડોક્યાંત મુસળ ઘાલૂન પ્રાણ ઘેતાત.

૮૩૩ રાજા હિ પૂજિતો ધર્મસ્તતઃ સર્વત્ર પૂજ્યતે ॥ ૧૨.૭૫.૪

રાજાને અગોદર ધર્માચા માન ઠેવલા મહણજે સર્વ લોક ધર્માચા માન ઠેવતાત.

૮૩૪ રાજ્યં હિ સુમહત્તન્ત્રં ધાર્યતે નાકૃતાત્મભિઃ ।

ન શક્યં મૃદુના વોદ્ધુમાયાસસ્થાનમુત્તમમ્ ॥ ૧૨.૫૮.૨૧

રાજ્ય ચાલવિણે હે અત્યંત અવઘડ કામ આહે. જ્યાને આપલ્યા બુદ્ધીલા વિશિષ્ટ પ્રકારચે વળણ લાવલેલે નાહી, ત્યાલા તે ઝેપણાર નાહી. રાજ્યધુરા વાહણે હે અત્યંત કષ્ટપ્રદ અસૂન તે લેચ્યાપેચ્યા મનુષ્યાલા શક્ય નાહી.

૮૩૫ રાજ્યં પ્રણિધિમૂલં હિ મન્ત્રસારં પ્રચક્ષતે ॥ ૧૨.૮૩.૫૧

હેર હા રાજ્યાચા આધાર, આણિ સલ્લામસલત હી શક્તિ હોય અસે મહણતાત.

૮૩૬ રાષ્ટ્રસ્યૈતત્કૃત્યતમં રાજા એવાભિષેચનમ્ ।

અનિન્દ્રમબલં રાષ્ટ્રં દસ્યવોઽભિભવન્ત્યુત ॥ ૧૨.૬૭.૨

કોણત્યાતરી રાજાલા રાજ્યાભિષેક કરણે હે એક રાષ્ટ્રાચે પ્રમુખ કર્તવ્ય આહે. કારણ રાષ્ટ્રાલા કોણી નિચંતા નસલા મહણજે તે દુર્બળ ઝાલ્યામુળે શત્રુ ત્યાચ્યાવર હલ્લા કરતાત.

૮૩૭ રોહતે સાયકૈર્વિદ્ધં વનં પરશુના હતમ્ ।

વાચા દુરુક્તં બીભત્સં ન સંરોહતિ વાક્ષતમ્ ॥ ૫.૩૪.૭૮



भाषांनी वेधलेले अथवा कुन्डाडीने तोडलेले वन झिडून वाढीस लागते. परंतु दृष्ट व भीभत्स भोवण्याने पडलेली जभम भरून येत नाही.

८३८ लोक्यात्रार्थमेवेड धर्मस्य नियमः कृतः ॥ १२.२५८.५

लोकव्यवहार सुरणीतपणो चालावा अेवढ्यासाठीच धर्माचरण्या नियम घालून दिला आहे.

८३९ लोकस्वजनमेवान्न राज्ञां धर्मः सनातनः ॥ १२.५७.११

या लोकी प्रजेला सुभी हेवणो ढाय राजांचा सनातन धर्म आहे.

८४० लोकवृत्ताद्राजवृत्तमन्यदाड बृहस्पतिः ॥ २.५५.६

प्रजेच्या कर्तव्याडून राजाचे कर्तव्य निराणे असल्याचे बृहस्पतीने प्रतिपादिले आहे.

८४१ लोको ङ्यार्थगुणानेव भूयिष्ठं तु प्रशंसति ॥ १३.१२२.२

लोक चांगल्या गुणांचीच अतिशय प्रशंसा करीत असतात.

८४२ लोभं छित्वा सुभी भवेत् ॥ ३.३१३.७८

लोभ टाडिल्याने मनुष्य सुभी ढोतो.

८४३ लोभात्पापं प्रवर्तते ॥ १२.१५८.२

लोभापासून पातकाची प्रवृत्ति ढोते.

८४४ लोडितोदां केशतृणां गजशैलां ध्वजद्रुमाम् ।

मडीं करोति युद्धेषु क्षत्रियो यः स धर्मवित् ॥ १२.५५.१८

जे संग्रामामध्ये पृथ्वीला रक्तडुपी जलाने युक्त, केशडुपी तृणाने आच्छादित ढालेली, गजडुपी पर्वत असलेली व ध्वजडुपी वृक्षांनी युक्त अशी करितो, तोच क्षत्रिय भरा धर्म वेत्ता ढोय.

८४५ वधमेव प्रशंसन्ति शत्रूणामपकारिणाम् ॥ १.१४०.१०

अपकार करणार्या शत्रूच्या वधच करणे प्रशस्त मानतात.

८४६ वध्यन्ते न ङ्यविश्वस्ताः शत्रुभिर्दुर्बला अपि ।

विश्वस्तास्तेषु वध्यन्ते भलवन्तोऽपि दुर्बलैः ॥ १२.१३८.१८८

जे सावध असतात ते दुर्बल असले तरी शत्रूंकडून मारिले जात नाहीत. पण भलाढ्य असले तरी शत्रूविषयी भेसावध राडणारे, दुर्बल शत्रूंकडून छि मारिले जातात.

८४७ वर्तमानः सुभे सर्वो मुढ्यतीति मतिर्मम ॥ ३.१८१.३०

(अजगर ढालेला नडुष राजा युधिष्ठिराला मडणतो.) सुभांत असतां सर्वांना मोड ढत्यन्न ढोतो असे माडे मत आहे.

८४८ वर्धमानमृणं तिष्ठेत्परिभूताश्च शत्रवः ।

જનયન્તિ ભયં તીવ્રં વ્યાધયશ્ચાપ્યુપેક્ષિતાઃ ॥ ૧૨.૧૪૦.૫૯

ઋણ અવશિષ્ટ રાહિલે તર તે વૃદ્ધિગતય હોત જાતે. શત્રુ શિલ્લક ઠેવિલે તર ત્યાંયા અપમાન ઝાલ્યામુળે તે પુઢે અત્યંત ભીતિ ઉત્પન્ન કરિતાત. આણિ રોગાંચી ઉપેક્ષા કેલી તર ત્યાપાસૂનહિ અતિશય ભીતિ ઉત્પન્ન હોતે.

૮૪૯ વશે બલવતાં ધર્મઃ સુખં ભોગવતામિવ ।

નાસ્ત્યસાધ્યં બલવતા સર્વં બલવતાં શુચિ ॥ ૧૨.૧૩૪.૮

સુખ જસે ભોગસાધને અનુકૂલ અસલેલ્યાચ્યા સ્વાધીન, તસા ધર્મ બલસંપન્ન અસલેલ્યાંચ્યા અધીન, જ્યાંચ્યાપાશીં બલ આહે ત્યાંના અસાધ્ય અસે કાહીચ નાહી. બલવાન્ અસેલ ત્યાચે સર્વચ શુભ.

૮૫૦ વસન્વિષયમધ્યેડપિ ન વસત્યેવ બુદ્ધિમાન્ ।

સંવસત્યેવ દુર્બુદ્ધિરસત્સુ વિષયેષ્વપિ ॥ ૧૨.૨૯૮.૬

શહાણા મનુષ્ય વિષયાંચ્યા ગરાડ્યાત રાહૂનહિ ન રાહિલ્યાસારખા અસતો. મૂર્ખ મનુષ્ય વિષય જવળ નસતાંહિ ત્યાંત ગુરુદટલ્યાપ્રમાણે અસતો.

૮૫૧ વહેદમિત્રં રકન્ધેન યાવત્કાલસ્ય પર્યયઃ ।

પ્રાપ્તકાલં તુ વિજ્ઞાય ભિન્ધાદ્દટમિવાશ્મનિ ॥ ૧૨.૧૪૦.૧૮

આપલા કાલ ઉલટ આહે તોવર શત્રૂલા ખાંધાવર દેખીલ બસવાવે, પરંતુ યોગ્ય કાલ આલા આહેસે દિસૂન ચેતાંચ, મડકે દગડાવર આપટાવે તસા, ત્યાચા ચુરાડા કરૂન સોડાવા.

૮૫૨ વાકશાલ્યં મનસો જરા ॥ ૫.૩૯.૭૯

વાગ્બાણામુળે મનાલા વાર્ધક્ય ચેતે.

૮૫૩ વાકસંયમો હિ નૃપતે સુદુષ્કરતમો મતઃ ।

અર્થવગ્ચ વિચિત્રં ચ ન શક્યં બહુભાષિતુમ્ ॥ ૫.૩૪.૭૬

(વિદુર ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહણતો) વાણીચા સંયમ કરણે અત્યંત દુર્ઘટ મહણૂન મહટલે આહે. પરંતુ યથાર્થ અસૂન ચટકદાર અસે ભાષણ પુષ્કળ કરણે શક્યહિ નાહી.

૮૫૪ વાકસાયકા વદનાનિષ્પતન્તિ

યૈરાહતઃ શોચતિ રાત્ર્યહાનિ ।

પરસ્ય નામર્મસુ ચે પતન્તિ

તાન્યણિડેતો નાવસૃજેત્પરેષુ ॥ ૧૩.૧૦૪.૩૨

વાગ્બાણ હે તોંડાતૂન સુટત અસતાત. તે જયાલા લાગલે તો રાત્રંદિવસ તળમળત રાહતો. યાસ્તવ દુસર્્યાચ્યા વર્મા લાગતીલ અસે વાગ્બાણ સુજા મનુષ્યાને દુસર્્યાવર કેવ્હાહી ટાકૂ નચે.

૮૫૫ વાગ્વજા બ્રાહ્મણાઃ પ્રોક્તાઃ ક્ષત્રિયા બાહુજીવિનઃ ॥ ૧૨.૧૯૯.૪૬

વાણી હે બ્રાહ્મણાંચે શસ્ત્ર અસૂન ક્ષત્રિય હે બાહુબલાવર જગણારે હોત અસે મહટલે આહે.

८५६ वाचा भृशं विनीतः स्याद्भृष्टयेन तथा क्षुरः ।

स्मितपूर्वाभिभाषी स्यात्सृष्टो रौद्रेण कर्मणा ॥ १.१४०.६६

बोलण्यांत अगदी विनयशील पाण ब्रुट्याने कठोर असावे. स्मितपूर्वक बोलावे परंतु आपले भरे स्वरूप भयंकर कृति करून प्रगट करावे.

८५७ वासांसि जुर्यानि यथा विडाय

नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।

तथा शरीराणि विडाय जुर्या-

न्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ ६.२६.२२

ज्याप्रमाणे मनुष्य जुनी वस्त्रे टाकून देऊन दुसरी नवी घेतो, त्याप्रमाणे आत्मा हा जुर्यां जावेली शरीरे टाकून देऊन दुसर्या नव्या शरीरांत प्रवेश करतो.

८५८ विड्माधिगता ध्यायार्थाः क्षत्रधर्मेण जिवतः ।

मनो मनुष्यस्य सदा प्रीणान्ति पुरुषोत्तम ॥ ५.८०.७८

(हुंती श्रीकृष्णाला म्हणते) हे पुरुषोत्तमा, पराक्रम करून मिणविलेले द्रव्य क्षात्रधर्माने चालणार्या मनुष्याच्या मनाला सदा संतोष देते.

८५९ विगुणा व्यपि संरक्षया ज्ञातयो भरतर्षभ ॥ ५.३८.२०

(विदुर धृतराष्ट्राला म्हणतो) हे भरतश्रेष्ठा, आपल्या कुलांतील गुणघाडीन पुरुषांचेहि संरक्षण करणे अवश्य आहे.

८६० विजयो मन्त्रमूलो हि राज्ञो भवति भारत ॥ २.५.२७

(नारद युधिष्ठिराला म्हणतात.) राजाला विजय प्राप्त होण्याला मूळ कारण गुप्त सल्लामसलत होय होय.

८६१ विदिते यापि वक्तव्यं सुहृद्भिस्सुनुरागतः ॥ ४.४.८

अेकाद्यास माडीत असलेली गोष्टेहि आमेष्टांनी पुनः प्रेमाने सांगावी हे त्यांचे कर्तव्यय आहे.

८६२ विद्या तपो वा विपुलं धनं वा

सर्वं ज्येतधवसायेन शक्यम् ॥ १२.१२०.४५

विद्या काय, तप काय अथवा विपुल द्रव्य काय हे सर्व उद्योगानेच मिणविले शक्य आहे.

८६३ विद्यामदो धनमदस्तृतीयोऽभिजानो मदः ।

मदा अेतेऽवलिमानामेत अेव सतां दमाः ॥ ५.३४.४४

विद्येच्या मद, धनाच्या मद व तिसरा कुलाच्या मद हे तीन गर्विष्ठ लोकांच्या बाबतीत मद म्हणजे अडंकार वाढविणारे ठरतात, तेच सज्जनांच्या बाबतीत दम म्हणजे धंद्रियनिग्रहाला कारण होतात.

८६४ विद्या हि सा ब्रह्मयर्थेण लभ्या ॥ ५.४४.२

विद्या म्हणून जे आहे ती ब्रह्मयर्थानेच साध्य होत असते.

૮૬૫ વિના વધં ન કુર્વન્તિ તાપસાઃપ્રાણયાપનમ્ ॥ ૧૨.૧૫.૨૪  
જીવહૃત્યા ઘડલ્યાવિના તપસ્વ્યાચે સુદ્ધા પ્રાણધારણ હોત નાહી.

૮૬૬ વિરૂપો યાવદાદર્શો નાત્મનઃ પશ્યતે મુખમ્ ।

મન્યતે તાવદાત્માનમન્યેભ્યો રૂપવત્તરમ્ ॥ ૧.૭૪.૮૭

કુરૂપ મનુષ્ય જોવર આરશાંત આપલે તોડ પહાત નાહી, તોવર ત્યાલા વાટત અસતે કી, આપણ ઇતરાંપેક્ષા રૂપવાન્ આહોં.

૮૬૭ વિવર્જનં હ્યકાર્યાણામેતત્સુપુરુષવ્રતમ્ ॥ ૪.૧૪.૩૬

દુષ્કૃત્ય સર્વથા વર્ણ્ય કરણે હે સત્યુરુષાંચે વ્રત હોય.

૮૬૮ વિવાહકાલે રતિસંપ્રયોગે

પ્રાણાત્યચે સર્વધનાપહારે ।

વિપ્રસ્ય ચાર્થે હ્યનૂતં વદેત

પચ્ચાનૃતાન્યાહુરપાતકાનિ ॥ ૮.૬૯.૩૩

વિવાહકાલી, સંભોગસમર્થી, પ્રાણસંકટ ઓઢવલેં અસતાં, સર્વસ્વાથા નાશ હોણ્યાથા સમય આલા અસતા, તસેંચ એકાદ્યા બ્રાહ્મણાચે હિત સાધત અસેલ તર મનુષ્યાને અસત્ય ભાષણ કેલે તરી ચાલેલ. યા પાંચ પ્રસંગી અસત્ય ભાષણાચ્યા યોગાને પાતક લાગત નાહી.

૮૬૯ વિશ્વાસયિત્વા તુ પરં તત્ત્વભૂતેન હેતુના ।

અથાસ્ય પ્રહરેહલાલે કિઞ્ચિદ્વિચલિતે પદે ॥ ૧૨.૧૪૦.૪૪

ખરેખુરે કારણ દાખવૂન શત્રૂયા વિશ્વાસ સંપાદન કરાવા. આણિ કાલાંતરાને ત્યાચે આસન જરાસેં ડળમળીત ઝાલે કી, ત્યાચ્યાવર પ્રહાર કરાવા.

૮૭૦ વિશ્વાસયેત્પરાંશ્ચૈવ વિશ્વસેચ્ય ન કસ્યચિત્ ।

પુત્રેષ્વપિ હિ રાજેન્દ્ર વિશ્વાસો ન પ્રશસ્યતે ॥ ૧૨.૮૫.૩૩

(ભીષ્મ યુધિષ્ઠિરાલા મહણતાત) દુસરેંયાંચા વિશ્વાસ સંપાદન કરાવા. પણ આપણ માત્ર કોણાવરહિ વિશ્વાસ ઠેવૂ નચે. રાજા, ફાર કાય, પણ પોટચ્યા મુલાચાસુદ્ધાં પૂર્ણા વિશ્વાસ ધરણે પ્રશસ્ત નચે.

૮૭૧ વિશ્વાસાદ્ભયમભ્યેતિ નાપરીક્ષ્ય ચ વિશ્વસેત્ ॥ ૧૨.૧૪૦.૪૩

(ભલત્યાચ મનુષ્યાવર) વિશ્વાસ ટાકિલ્યાને ભીતિ ઉત્પન્ન હોત અસતે. યાસ્તવ, પરીક્ષા પાહિલ્યાવાંચૂન કોણાવરહિ વિશ્વાસ ઠેવૂ નચે.

૮૭૨ વિષમં ન હિ મન્યન્તે પ્રપાતં મધુદર્શિનઃ ॥ ૫.૫૧.૨૬

મધ પાહણારે (મધાચ્યા ઠિકાણાચા) તુટલેલા કડા કિતી ભયંકર આહે ઇકડે. લક્ષ દેત નાહીત.

૮૭૩ વિષમાં ચ દશાં પ્રાપ્નો દેવાન્ ગર્હતિ વૈ ભૃશમ્ ।

आत्मनः कर्मदोषाणि न विजानात्यपिउतः ॥ ३.२०६.६

मूर्ख मनुष्य दुर्दशेऽपि कुर्यात् सांप्रदाया म्हाणजे देवांच्या नावाने भडे झोडतो, पण आपले चुकते कोठे, छे त्याला समजत नाही.

८७४ विषमावस्थिते देवे पारुषेऽकृततां गते ।

विषादयन्ति नात्मानं सत्वोपाश्रयिणो नराः ॥ ३.७८.१४

दैव प्रतिकूल छोडून प्रयत्न कुकट गेला असता, सत्वशील पुरुष अंतःकरणा भिन्न छोडून घेत नाहीत.

८७५ विषया विनिवर्तन्ते निराकारस्य देहिनः ।

रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते ॥ ६.२६.५६

निराकारी पुरुषाला विषय सोडून जातात, पण त्यांच्या आवड शिल्क राहत्ये, छी आवडसुद्धा परब्रह्माच्या साक्षात्कार आल्यानंतर नष्ट छोते.

८७६ विष्वग्लोपः प्रवर्तेत भिद्येर-सर्वसेतवः ।

ममत्वं न प्रजानीयुर्यदि दृष्टो न पालयेत् ॥ १२.१५.३८

दंडाने जर संरक्षणा केले नसते तर थोडोडो शून्य छोडून गेले असते; सर्व प्रकारच्या मर्यादांच्या भंग छोडून गेला असता; आणु कोणाची कशावर मालकी राखिली नसती.

८७७ विहीनं कर्मणाऽन्यायं यः प्रगृह्णाति भूमिपः ।

उपायस्याविशेषज्ञं तद्वै क्षत्रं नपुंसकम् ॥ १२.१४२.३१

सामाहिक उपाय व त्यांचे भेद यांचे ज्ञान नसणारा जो राजा, अन्यायाने प्रजेकडून कर वसूल करतो; पण आपले प्रजापालनरूप कर्तव्य मात्र करीत नाही तो क्षत्रिय केवळ नपुंसक छोय.

८७८ वृक्षमूलेऽपि दधिता

यस्य तिष्ठति तद्रूपम् ।

प्रासादोऽपि तथा हीनः

कान्तारं षति निश्चितम् ॥ १२.१४४.१२

कोणी जाडाभाली राखिला, तरी त्याची स्त्री बरोबर असेल, तर ते त्याचें धरय छोय, आणु तिजवांचून जरी ओकाहें राजमंदिर असले तरी ते निःसंशय अरण्यय छोय.

८७९ वृत्तं यत्नेन संरक्षेद्विद्वित्तेति य याति य ।

अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु छतो छतः ॥ ५.३६.३७

शीलाचे यत्नपूर्वक रक्षणा करावे. द्रव्य काय, मिळते आणु जतें, जो केवळ द्रव्याने क्षीण जाला तो भरोबर क्षीण नव्हे, पण ज्याचे शील ब्रष्ट जाले त्याच्या सर्वस्वी नाश जाला.

८८० वृत्तेः कार्पाण्यलभ्याया अप्रतिष्ठैव ज्यायसी ॥ ५.६०.७४

मिधेपणाने उपजुविका करण्यापेक्षा अगदी निराधार असणेंच यांगले.

૮૮૧ વૃત્તેન હિ ભવત્યાર્યો ન ધનેન ન વિદ્યયા ॥ ૫.૯૦.૫૩

શીલાનેચ મનુષ્ય આર્ય ગણલા જાતો; ધનાને નવ્હે, અથવા વિદ્યેનેહિ નવ્હે.

૮૮૨ વેદાઢ્યા વૃત્તસમ્પન્ના જ્ઞાનવન્તસ્તપસ્વિનઃ ।

યત્ર તિષ્ઠન્તિ વૈ વિપ્રાસ્તન્નામ નગરં નૃપ ॥ ૩.૨૦૦.૯૧

(માર્કડેય યુધિષ્ઠિરાલા મહાજાતાત) હે રાજા, વેદપારંગત, શીલસંપન્ન, જ્ઞાની વ તપસ્વી અસે બ્રાહ્મણ જ્યાંત રાહાત અસતીલ ત્યાલાય ખરોખર નગર મહણાવે.

૮૮૩ વેદાહલં તવ યા બુદ્ધિરાનુંશંસ્યાહગુણૈવ સા ॥ ૧૨.૭૫.૧૮

(ધર્માચરણ કરણ્યાચ્યા ઇચ્છને રાજ્ય સોડૂન અરણ્યાંત જાઉ ઇચ્છિણાર્યા યુધિષ્ઠિરાસ ભીષ્મ મહાજાતાત) તુજ્યા બુદ્ધીલા કૂરત્વાચ્યા સંપર્ક નાહી હે મી જાણૂન આહે પણ તશા પ્રકારચી બુદ્ધિ નિષ્ફલ હોય.

૮૮૪ વૈદ્યાશ્ચાપ્યાતુરાઃ સન્તિ ભલવન્તશ્ચ દુર્બલાઃ ।

શ્રીમન્તશ્ચાપરે ષણ્ઢા વિચિત્રઃ કાલપર્યયઃ ॥ ૧૨.૨૮.૨૨

વૈદ્યાંનાસુદ્ધુ રોગ હોતાત. આણિ ભલવાનુ દેખીલ દુભળે ઠરતાત. તસેંચ કિત્યેક શ્રીમંત લોક નામર્દ અસતાત. હી કાળાચીય વિચિત્ર ગતિ આહે.

૮૮૫ વ્યક્તં હિ જીર્ણમાણોઽપિ બુદ્ધિં જરયતે નરઃ ॥ ૭.૧૪૩.૧૬

મનુષ્ય વૃદ્ધ હોઉ લાગલા મહણજે ત્યાચી બુદ્ધિહિ ત્યાચ્યા શરીરાબરોબરચ જીર્ણ હોઉ લાગતે હે અગદી ખરે આહે.

૮૮૬ વ્યવસાયં સમાશ્રિત્ય સહાયાન્ યોઽધિગચ્છતિ ।

ન તસ્ય કશ્ચિદારમ્ભઃ કદાચિદવસીદતિ ॥ ૧૨.૨૯૮.૪૨

જો આપલી મુખ્ય ભિસ્ત સ્વતઃચે પ્રયત્નાવર ઠેવૂન મગ દુસર્ણ્યાંચે સાહાય્ય ઘેતો, ત્યાચ્યા કસલાહિ પ્રયત્ન કેવ્હાંહિ ફક્સત નાહી.

૮૮૭ વ્રજે વાપ્યથવારણ્યે યત્ર સન્તિ બહુશ્રુતાઃ ।

તત્તન્નગરમિત્યાહુઃ પાર્થ તીર્થ ચ તદ્ભવેત્ ॥ ૩.૨૦૦.૯૨

(માર્કડેય મહાજાતાત) હે યુધિષ્ઠિરા, બહુશ્રુત બ્રાહ્મણ જેચે અસતીલ તો ગૌળવાહા અસલા, અથવા અરણ્ય જરી અસલે તરી ત્યાલાય નગર મહણતાત, આણિ તેચ તીર્થ હોતે.

૮૮૮ શકુનાનામિવાકાશે મત્સ્યાનામિવ ચોદકે ।

પદં યથા ન દૃશ્યેત તથા પુણ્યકૃતાં ગતિઃ ॥ ૧૨.૩૨૨.૧૯

પક્ષ્યાંની આકાશાંત આણિ માશાંની પાણ્યાંત આકમિલેલ્યા માર્ગાચી જશી કાહી ખૂણ દિસત નાહી, ત્યાપ્રમાણે પુણ્યવાનુ લોકાંના પ્રાપ્ત હોણારી ગતિ ઉઘડ દિસત નાહી.

૮૯૯ શક્નોતિ જીવિતું દક્ષો નાલસઃ સુખમેધતે ॥ ૧૦.૨.૧૫

તત્પરતેને ઉદ્યોગ કરણારા મનુષ્ય ચાંગલ્યા પ્રકારે જગૂ શકતો. આળશી મનુષ્યાલા સુખ મહાણૂન મિળત નાહી.

૯૦૦ શક્નોતીહેવ યઃ સોઢ્ઢે પ્રાક્ષરીરવિમોક્ષણાત્ ।

કામક્રોધોદ્ભવં વેગં સ યુક્તઃ સ સુખી નરઃ ॥ ૬.૨૯.૨૩

શરીર ટાકૂન દેણ્યાપૂર્વી યા જગાંત અસતાનાચ, જો કામક્રોધાંચા તડાકા સહન કરૂં શકતો તો યોગી હોય. તોય મનુષ્ય સુખી હોતો.

૯૦૧ શક્યં હ્યેવાહવે યોઢ્ઢું ન દાતુમનસૂચિતમ્ ॥ ૧૩.૮.૧૦

સમરાંગણાંત લઢ્ઢણે સહજ શક્ય આહે; પણ અસૂયા (મહાણજે હેવા, લોભ વગૈરે) ન ધરિતાં દાન કરણે હે માત્ર શક્ય નાહી.

૯૦૨ શત્રુઃ પ્રવૃધ્નો નોપેક્ષ્યો દુર્બલોઽપિ બલીયસા ॥ ૫.૯.૨૨

શત્રુ દુર્બળ જરી અસલા તરી તો વૃદ્ધિગત ઝાલા અસતા, બલાઢ્ય પુરુષાનેહિ ત્યાચી ઉપેક્ષા કરિતાં ઉપયોગી નાહી.

૯૦૩ શત્રું ચ મિત્રરૂપેણ સાન્તવેનેવાભિસાન્તવચેત્ ।

નિત્યશશ્વોદ્વિજેત્તસ્માદ્ગુહાત્સર્પયુતાદિવ ॥ ૧૨.૧૪૦.૧૫

વરકરણી. મિત્રત્વાચા આવ આણૂન શત્રૂલા સામોપચારાનેચ વશ કરાવે; પરંતુ આંત સર્પ શિરલેલ્યા ઘરાપ્રમાણે ત્યાચે નિરંતર ભય બાળગાવેં.

૯૦૪ શત્રુપક્ષં સમૃધ્યન્તં યો મોહાત્સમુપેક્ષતે ।

વ્યાધિરાપ્યાયિત ઇવ તસ્ય મૂલં છિન્તિ સઃ ॥ ૨.૫૫.૧૬

ભરભરાટીત અસલેલ્યા શત્રુપક્ષાચી જો મૂર્ખપણાને ઉપેક્ષા કરતો, ત્યાચા સમૂળ ઉચ્છેદ તો શત્રુપક્ષ, વિકોપાસ ગેલેલ્યા વ્યાધીપ્રમાણે કરિતો.

૯૦૫ શત્રુર્નિમજ્જતા ગ્રાહ્યો જડ્ઢયાં પ્રપતિષ્યતા ।

વિપરિચ્છિન્નમૂલોઽપિ ન વિષદેલ્લઢ્યચ્ચન ॥ ૫.૧૩૩.૨૦

બુડતા બુડતાં અથવા પડતાં પડતાં સુઢ્ઢા શત્રૂચી તંગડી પકડાવી, આણિ ત્યાસહ બુડાવે કિંવા પડાવેં. મુળાસકટ સર્વનાશ ઝાલા તરી કેવ્ઢાંહિ ખિત્ર હોઊન બસૂ નચે.

૯૦૬ શત્રુશ્ચૈવ હિ મિત્રં ચ ન લેખ્યં ન ચ માતૃકા ।

યો વૈ સન્તાપયતિ યં સ શત્રુઃ પ્રોચ્યતે નૃપ ॥ ૨.૫૫.૧૦

(દુર્યોધન ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાણતો) હે રાજા, અમકા હા શત્રુ આણિ અમકા હા મિત્ર, અસા કાંહી કોણાવર છાપ મારલેલા નાહી, કિંવા અક્ષરેંહિ ખોદલેલી નાહીત ! તર, જયાચ્યાપાસૂન જયાલા તાપ હોતો, ત્યાલાચ ત્યાચા શત્રુ અસેં મહાણત અસતાત.

૮૯૭ શત્રોરપિ ગુણા ગ્રાહ્યા દોષા વાચ્યા ગુરોરપિ ॥ ૪.૫૧.૧૫  
શત્રુચેસુદ્ધા ગુણ ધ્યાવે. આણિ દોષ ગુરુચે અસલે તરીસુદ્ધાં નિંદા માનાવે.

૮૯૮ શયાનં ચાનુશેતે હિ તિષ્ઠન્તં ચાનુતિષ્ઠતિ ।

અનુધાવતિ ધાવન્તં કર્મ પૂર્વકૃતં નરમ્ ॥ ૧૧.૨.૩૨

પૂર્વજન્મી કેલેલે કર્મ મનુષ્ય ઝોંપી ગેલા કી, ત્યાચ્યાબરોબરચ ઝોંપી જાતે, ઉભા રાહિલા કી લગેચ ઉભે રાહતે, આણિ તો ધાવૂ લાગલા મહણજે ત્યાચ્યા માગોમાગ ધાંવત જાતે.

૮૯૯ શરીરનિયમં પ્રાહુર્બ્રાહ્મણા માનુષં વ્રતમ્ ।

મનો વિશુદ્ધાં બુદ્ધિં ચ દૈવમાહુર્વ્રતં દ્વિજાઃ ॥ ૩.૯૩.૨૧

(વ્યાસાદિકમુનિ પાંડવાંના મહણતાત.) શારીરિક નિયમ પાળણે હે જ્ઞાની લોક માનવી વ્રત સમજતાત. આણિ મનાવર જય મિળવૂન બુદ્ધિ શુદ્ધ કરણે હે દૈવી વ્રત માનતાત.

૯૦૦. શરીરસ્ય વિનાશેન ધર્મ એવ વિશિષ્યતે ॥ ૧.૨૧૩.૨૦

આપલા પ્રાણ ખર્ચી ઘાલૂનહિ ધર્મ પાળણે હેચ અધિક શ્રેયસ્કર આહે.

૯૦૧ શાશ્વતોડયં ધર્મપથઃ સદ્ભિરાચરિતઃ સદા ।

યદ્ભાર્યા પરિરક્ષન્તિ ભર્તારોડલ્પબલા અપિ ॥ ૩.૧૨.૬૮

(દ્રૌપદી પાંડવાંસ મહણતે.) ભર્તે અશક્ત અસલે તરીહિ ભાર્યેચે સંરક્ષણ કરિતાત. હા સનાતન ધર્મમાર્ગ અસૂન સજ્જનાંની નેહમી આચરલેલા આહે.

૯૦૨ શીલં પ્રધાનં પુરુષે તદ્યથ્યેહ પ્રણશ્યતિ ।

ન તસ્ય જીવિતેનાર્થો ન ધનેન ન બન્ધુભિઃ ॥ ૫.૩૪.૪૮

મનુષ્યાચ્યા ઠિકાણી શીલ હેચ મુખ્ય આહે. તેચ જ્યાચે નષ્ટ જાલે ત્યાલા યા જગાંત જીવિતાચ્યા, ધનાચા અથવા બાંધવાંચા કાહીએક ઉપયોગ નાહી.

૯૦૩ શીલવૃત્તકૃલં શ્રુતમ્ ॥ ૫.૩૯.૬૭

વિદ્યેચે કૃલ મહણજે ઉત્તમ શીલ આણિ સદાચાર.

૯૦૪ શીલેન હિ ત્રયો લોકાઃ શક્યા જેતું ન સંશયઃ ।

નહિ કિચ્ચિદસાધ્યં વૈ લોકે શીલવતાં ભવેત્ ॥ ૧૨.૧૨૪.૧૫

શીલાચ્યા જોરાવર ત્રૈલોક્ય જિંકણે શક્ય આહે. યાંત શંકા નાહી. ખરોખર, શીલસંપન્ન મનુષ્યાંના અસાધ્ય અસે કાહીચ નાહી.

૯૦૫ શુચેરપિ હિ યુક્તસ્ય દોષ એવ નિપાત્યતે ।

મુનેરપિ વનસ્થસ્ય સ્વાનિ કર્માણિ કુર્વતઃ ॥ ૧૨.૧૧૧.૬૦



शुश्रुर्भूत व आपले कर्तव्य करण्यांत तत्पर अशाछि पुरुषावर दोषारोप केला जातो. आणि अरण्यामध्ये राहून केवळ आपली कर्मे करीत असणारा त्या ऋषीवरछि दोषारोप केला जातो.

८०६ शुभं वा यद्वि वा पापं द्वेष्यं वा यद्वि वा प्रियम् ।

अपृष्टस्तस्य तद्ब्रूयाधस्य नेच्छेत्पराभवम् ॥ ५.३४.४

ज्याची डानि डोळि नये अशी आपल्याला छश्या असते. त्याला त्याने जरी विचारिलें नसले तरी, त्याच्यासंबंधाने जे आपणाला दिसत असेल ते सांगावे: मग ते शुभ असो अथवा अशुभ असो. आणि त्यायप्राणे त्याला प्रिय डोवो अथवा अप्रिय डोवो.

८०७ शुभं सर्वपवित्रेभ्यो दानमेव परं द्विज ॥ १३.१२०.१६

(व्यास मैत्रेय मुनींना भडणतात.) सर्व पवित्र वस्तूंपेक्षा दान डेय अत्यंत कल्याणकारक आडे.

८०८ शुभानामशुभानां च द्वौ राशी पुरुषर्षभ ।

यः पूर्वं सुकृतं भुङ्क्ते पश्चान्निरयमेव सः ॥ १८.३.१३

(छंद्र युधिष्ठिराला भडणतो.) पुण्य आणि पाप यांच्या डोन निरनिराव्या राशी आडे. यांपैकी सुकृत भडणजे पुण्य जो प्रथम भोगतो, त्याच्या वाट्याला मागाडून नरकय येतो.

८०९ शुभेन कर्मणा सौभ्यं दुःखं पापेन कर्मणा ।

कृतं भवति सर्वत्र नाकृतं विद्यते क्वचित् ॥ ११.२.३६

सत्कर्मने सुभ आणि दुष्कर्मने दुःख प्राप्त डोते. जे पूर्वी केले असेल तेंय केवडां जाले तरी कुलाला येणार. जे केले नाडी त्याचें कुणछि नाडी.

८१० शुश्रूषुरपि दुर्मेधाः पुरुषोऽनियतेन्द्रियः ।

नालं वेदयितुं कृत्स्नौ धर्मार्थाविति मे मतिः ॥ १०.५.१

तथैव तावन्मेधावी विनयं यो न शिक्षते ।

न च किञ्चन जनाति सोऽपि धर्मार्थनिश्चयम् ॥ १०.५.२

(कृपाचार्य अश्वत्थाम्याला भडणतात.) मंड बुद्धीच्या मनुष्य जिड्यासु असला तरी छंद्रियांवर ताढा मिणविल्यावांयून तो धर्मार्थ पूर्णपणे जाणायसा समर्थ डोणार नाडी, असे माडे मत आडे. तीय गोज, ज्याच्या मनाला यांगले वणण लागलेले नाडी अशा बुद्धिमान् मनुष्याची, त्याला सुद्धा धर्मार्थाचे निश्चित ज्ञान कधीय डोत नाडी.

८११ शूरः सर्वं पालयति सर्वं शूरे प्रतिष्ठितम् ॥ १२.९९.१८

शूर पुरुष सर्वांचे रक्षण करतो. शूराच्या आधाराने सर्व राडतात.

८१२ शूरा वीराश्च शतशः सन्ति लोके युधिष्ठिर ।

येषां सङ्ख्यायमानानां दानशूरो विशिष्यते ॥ १३.८.११

(भीष्म भडणतात.) डे युधिष्ठिरा, शूर वीर जगांत शेंडज्यांनी आडे. पण त्यांची मोजडड कडे भडले, तर दानशूर डाय विशेष श्रेष्ठ ठरेल.

૯૧૩ શૃંગાલોડપિ વને કર્ણ શશૈઃ પરિવૃતો વસન્ ।

મન્યતે સિંહમાત્માનં યાવત્સિંહં ન પશ્યતિ ॥ ૮.૩૯.૨૮

(શલ્ય મહાપ્રતો) હે કર્ણા, વનાંત સશાંઝ્યા જમાવાંત બસલા અસતા કોલ્હ્યાલા સુદ્ધા આપણ સિંહ આહો અસે વાટતે. (પણ કોઠવર ?) સિંહ દૃષ્ટીસ પડલા નાહી તોવર.

૯૧૪ શૃણુ યક્ષ કુલં તાત ન સ્વાધ્યાયો ન ચ શ્રુતમ્ ।

કારણં હિ દ્વિજત્વે ચ વૃત્તમેવ ન સંશયઃ ॥ ૩.૩૧૩.૧૦૮

(યુધિષ્ઠિર મહાપ્રતો) બા યક્ષા, ઐક. દ્વિજત્વાલા કારણ કુલ નવ્હે, વેદપઠણ નવ્હે, કિંવા શાસ્ત્રાભ્યાસહિ નવ્હે, તર શીલ હેચ દ્વિજત્વાલા કારણ હોય યાંત સંશય નાહી.

૯૧૫ શોકઃ કાર્યવિનાશનઃ ॥ ૭.૮૦.૭

શોકાને કાર્યનાશ હોતો.

૯૧૬ શોકકાલે શુચો મા ત્વં હર્ષકાલે ચ મા હૃષઃ ।

અતીતાનાગતં હિત્વા પ્રત્યુત્પન્નેન વર્તય ॥ ૧૨.૨૨૭.૬૬

(બલિ ઇંદ્રાલા મહાપ્રતો.) દુઃખાઝ્યા વેળી તૂં દુઃખ કરૂં નકો આણિ આનંદાઝ્યા વેળી હર્ષ માનૂ નકો. પૂર્વી હોઉન ગેલેલે આણિ પુઢે હોણારે યાંચા વિચાર કરીત ન બસતાં વર્તમાનકાળાકડે નજર દેઉન વાગ.

૯૧૭ શોકસ્થાનસહસ્રાણિ ભયસ્થાનશતાનિ ચ ।

દિવસે દિવસે મૂઢમાવિશન્તિ ન પણ્ડિતમ્ ॥ ૧૧.૨.૨૨

રોજચ્યારોજ હજારોં શોક કરણ્યાજોગ્યા ગોષ્ટી આણિ શેંકડોં ભય વાટણ્યાજોગ્યા ગોષ્ટી મૂઢાલા પ્રામ હોત અસતાત, શહાણ્યાલા પ્રામ હોત નાહીત.

૯૧૮ શ્રદ્ધાનઃ શુભાં વિદ્યાં હીનાદપિ સમાપ્તયાત્ ।

સુવર્ણમપિ ચામેધ્યાદાદદીતાવિચારયન્ ॥ ૧૨.૧૬૫.૩૧

ચાંગલી વિદ્યા હીન મનુષ્યાપાસૂન દેખીલ શ્રદ્ધેને ગ્રહણ કરાવી. સોને અપવિત્ર પદાર્થાંશી મિસળલે અસલ્યાસ ત્યાંતૂનહી ખુશાલ કાઢૂન ઘ્યાવેં.

૯૧૯ શ્રદ્ધામયોડયં પુરુષો યો ચચ્છ્રદ્ધઃ સ એવ સઃ ॥ ૬.૪૧.૩

મનુષ્ય હા શ્રદ્ધામય આહે જયાચી જશી શ્રદ્ધા અસેલ તસા તો હોતો.

૯૨૦ શ્રદ્ધાવાલ્લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંચતેન્દ્રિયઃ ।

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥ ૬.૨૮.૩૯

ઇંદ્રિયે તાબ્યાત ઠેવૂન દક્ષતેને પ્રયત્ન કરણાર્થ્યા શ્રદ્ધાવાન્ મનુષ્યાલા જ્ઞાન પ્રામ હોતેં. જ્ઞાન પ્રામ ઝાલ્યાવર લવકરચ ત્યાલા પરમશાંતીચા લાભ હોતો.

९२१ श्रियं अेताः स्त्रियो नाम सत्कार्या भूतिमिच्छता ।

पालिता निगृहीता य श्रीः स्त्री भवति भारत ॥ १३.४६.१५

स्त्रिया भृगुश्रे भरोभर मूर्तिमंत लक्ष्मीय डोतः कल्याणेश्च पुरुषाने त्यांया गौरव करावा. उत्तम प्रकारे पालनपोषण करुन योग्य दाबांत ठेविल्याने स्त्री डी (गृह-) लक्ष्मी डोते.

९२२ श्रियं ड्यविनयो डन्ति जरा रुपमिवोत्तमम् ॥ ५.३४.१२

वार्धक्याने जसा सुंदर रुपया, तसा अडंकाराने अैश्वर्याया नाश डोतो.

९२३ श्रियो बलममात्यांश्च बलवानिड विन्दति ।

यो ड्यनाड्यः स पतितस्तदुच्छिष्टं यदल्पकम् ॥ १२.१३४.४

अैश्वर्य, सामर्थ्य, आणि अमात्य डे सर्व बलसंपन्न असलेल्याला प्राप्त डोते. जो बलसंपन्न नसेल तो भरोभर पतित डोय. अल्पशी सत्ता असणे डे डेवण उच्छिष्टय डोय.

९२४ श्रीमन्तं ज्ञातिमासाध यो ज्ञातिरवसीदति ।

दिग्घडस्तं मृग षव स अेनस्तस्य विन्दति ॥ ५.३९.२७

विषाने मापलेला बाण डातामध्ये घेणिन मृगडत्या करणाराला मृगडत्येये पातक लागते, त्याप्रमाणे आपल्या कुलामध्ये श्रीमंत पुरुष असतांना जे ज्ञातिजन निःकृष्ट दशेस पोयतात, त्यांये पातक त्या श्रीमान् पुरुषाला प्राप्त डोते.

९२५ श्रीमान्स यावद्भवति तावद्भवति पूरुषः ॥ ५.७२.३६

डोणीडि संपत्तीने युक्त असेल तोपर्यंतय भरोभर पुरुष गणला जातो.

९२६ श्रीर्डता पुरुषं डन्ति पुरुषस्याधनं वधः ॥ ५.७२.१९

लक्ष्मीया घात जाला असतां पुरुषाया वध डोतो. कारण, निर्धनता डा पुरुषाया वधय डोय.

९२७ श्रुतमाप्नोति डि नरः सततं वृद्धसेवया ॥ १३.१६२.४९

सतत वृद्धजनांया समागम डेल्याने मनुष्य बडुश्रुत डोतो.

९२८ श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा यैव श्रुतानुगा ।

असंभिन्नार्थमर्याडः पण्डिताप्यां लभेत सः ॥ ५.३३.२९

बुद्धीला अनुरुप ज्यायें अध्ययन आडे, अध्ययनाला अनुरुप ज्याये विचार आडेत, आणि आर्य पुरुषाया मयर्दियें ज्याया डातून उल्लंघन डोत नाडी त्याला पंडित डी संज्ञा प्राप्त डोते.

९२९ श्रुतेन तपसा वापि

श्रिया वा विक्रमेण वा ।

जनान्योडभिभवत्यन्यान्

कर्मणा डि स वै पुमान् ॥ ५.१३३.२५

વિદ્યેને કિંવા તપાને, સંપત્તીને કિંવા પરાક્રમાને જો ઇતરાંવર માત કરતો, તો આપલ્યા કર્તૃત્વામુળે ખરા પુરુષ ઠરતો.

૯૩૦ શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ઠિતાત્ ।

સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાવહઃ ॥ ૬.૨૭.૩૫

(શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત) આચરણ્યાસ સોપા અશા પરધર્મપિક્ષા, સદોષ અસલા તરીહિ સ્વધર્મચ શ્રેષ્ઠ હોય. સ્વધર્માત રાહૂન મરણ આલે તરી બેહેતર. (કારણ), પરધર્મ્યા સ્વીકાર કરણ્યાંત મોઠે ભય આહે.

૯૩૧ શ્રેષ્ઠો હિ પણ્ડિતઃ શત્રુર્ન ચ મિત્રમપણ્ડિતઃ ॥ ૧૨.૧૩૮.૪૬

શહાણા શત્રુ પત્કરલા, પણ મૂર્ખ મિત્ર નકો.

૯૩૨ શ્રોતવ્યં ખલુ વૃદ્ધાનામિતિ શાસ્ત્રનિદર્શનમ્ ।

ન ત્વેવ હ્યતિવદ્ધાનાં પુનર્બાલા હિ તે મતાઃ ॥ ૫.૧૬૮.૨૬

વૃદ્ધાંચે અવશ્ય ઐકાવે અસે શાસ્ત્ર સાંગતે; પણ અતિવૃદ્ધ જાલેલ્યાંચે ઐકૂ નચે, કારણ ત્યાંચી ગણના પુનરપિ બાલ જાલેલ્યાંતચ કેલી પાહિજે.

૯૩૩ શ્રોત્રિયસ્યેવ તે રાજન્મન્ટકસ્યાવિપશ્ચિતઃ ।

અનુવાકહતા બુદ્ધિર્નેષા તત્ત્વાર્થદર્શિની ॥ ૧૨.૧૦.૧

(ભીમસેન ધર્મરાજાલા મહણતો) એકાઠા મતિમંદ મહુ બ્રાહ્મણાચી બુદ્ધિ વેદાંચી અર્થશન્ય ઘોકંપટ્ટી કરણ્યાને નષ વ્હાવી તસા, રાજા, તુજ્યા બુદ્ધીલા ભ્રમ જાલા અસૂન તિલા ખરે તત્ત્વ કળેનાસે જાલે આહે.

૯૩૪ શ્વઃકાર્યમથ કુર્વીત પૂર્વાહિ ચાપરાહ્નિકમ્ ।

ન હિ પ્રતીક્ષતે મૃત્યુઃ કૃતં વાસ્ય ન વા કૃતમ્ ॥ ૧૨.૩૨૧.૭૩

ઉઘાંચે કાર્ય આજ કરાવે; તિસર્્યા પ્રહરી કરાવયાચે તે સકાળી કરાવે. કારણ મૃત્યુ કોણાચે કામ જાલે અગર ન જાલે હે પહાત બસત નાહી.

૯૩૫ ષડ્દોષાઃ પુરુષેણહ હાતવ્યા ભૂતિમિચ્છતા ।

નિદ્રા તન્દ્રી ભયં ક્રોધ આલસ્યં દીર્ઘસૂત્રતા ॥ ૫.૩૩.૭૮

આપલે બરે વ્હાવે અસે ઇચ્છિણાર્યા પુરુષાને સહા દોષ ટાળાવે ફાર ઝોંપ, સુસ્તી, ભય, ક્રોધ, આળસ આણિ દીર્ઘસૂત્રીપણા.

૯૩૬ સ એવ ધર્મઃ સોઽધર્મો દેશકાલે પ્રતિષ્ઠિતઃ ।

આદાનમનૃતં હિંસા ધર્મો હ્યાવસ્થિકઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧૨.૩૬.૧૧

યોગ્ય વેળી આણિ યોગ્ય સ્થળી જો ધર્મ ઠરતો. તોચ અયોગ્ય વેળી આણિ અયોગ્ય સ્થળી અધર્મ હોતો. ચૌર્યકર્મ, અસત્યભાષણ, હિંસા યા સર્વાંચી ગોષ્ટ અશીચ આહે. ધર્મ હા પરિસ્થિતીપ્રમાણે ઠરવાવા લાગતો.

૯૩૭ સંયોગા વિપ્રયોગાન્તા જાતાનાં પ્રાણિનાં ધ્રુવમ્ ।

બુદ્ધુદા ઇવ તોયેષુ ભવન્તિ ન ભવન્તિ ચ ॥ ૧૨.૨૭.૩૦

जन्माला आलेल्या प्राण्यांच्या संयोगांची अप्पेर वियोगांतय डोत असते. पाण्यावरील बुडबुड्याप्रमाणे, ते अेकसारपे उत्पन्न डोतात आणि नाहीसे डोतात.

९३८ संवासाज्जयते स्नेडो ञुवितान्तकरेष्वपि ।

अन्योन्यस्य य विश्वासःश्चपयेन शुनो यथा ॥ १२.१३९.४०

आपला प्राण घेणार्याशी सुद्धा सडवासाने स्नेड जडतो, आणि अेकमेकांना विश्वास वाटतो. डेडाडरणार्थ, कुत्र्याचे मांस भाणारा खांडाल आणि कुत्रा.

९३९ संसारयति कृत्यानि सर्वत्र विचिडित्सते ।

चिरं करोति क्षिप्रार्थे स मूढो भरतर्षभ ॥ ५.३३.३४

(विदुर धृतराष्ट्राला मडणतो) जो स्वतः करावयाची कामे दुसर्यांवर सोपवितो. प्रत्येक बाबतीत ङाज्जुल चिडित्सा करीत बसतो, आणि जें कार्य लवकर जाले पाडिजे त्याला दिरंगाड करतो तो मूढ डोय.

९४० संडता डि मडाबलाः ॥ ८.३४.७

संघ कडून अेकत्र राडिलेले लोक अत्यंत वलाड्य डोतात.

९४१ सभ्यं सोडर्थयोर्भ्रान्त्रोर-

डम्पत्योर्वा परस्परम् ।

कस्यचिन्नाभिजानामि

प्रीतिं निष्कारणामिड ॥ १२.१३८.१५३

सभ्पे बंधु अथवा पतिपत्नी खांच्यामध्ये जो परस्पर स्नेड असतो, तोडि कारणामुण्णेय डोय. काडी तरी कारण असल्यावांचून जगांत कोणार्थे कोणारवर प्रेम असल्याचे पाडण्यांत नाही !

९४२ सङ्क्षेपो नीतिशास्त्राणामविश्वासः परो मतः ॥ १२.१३८.१९७

सर्व नीतिशास्त्रांचे थोडक्यात सार डेय डी, कोणार्था विश्वास मडणून धडूं नये.

९४३ स येन्निकृत्या युध्धेत निकृत्या प्रतियोधयेत् ।

अथ येद्धर्मतो युध्धेद्धर्मैणैव निवारयेत् ॥ १२.९५.९

प्रतिपक्षी जर कपटाने लडेल तर आपणडि डलट कपटानेय लडावे. आणि तो जर धर्मयुद्ध करील तर आपणडि धर्मनेय लडून त्याचे निवारण करावें.

९४४ सत्यं स्वर्गस्य सोपानं पारावारस्य नौरिव ॥ ५.३३.४७

समुद्र तडून जाण्यास जशी नाव तसा सत्य, डा स्वर्गास जाण्याखा जिना आडे.

९४५ सत्यं डमस्तपो डानमडिसा धर्मनित्यता ।

साधकानि सडा पुंसां न जातिर्न कुलं नृप ॥ ३.१८१.४३

(અજગર ઝાલેલા નહુષરાજા યુધિષ્ઠિરાલા મહાણતો) હે રાજા, સત્યભાષણ, ઇંદ્રિયનિગ્રહ, તપ, દાન, અહિંસા આણિ નિત્ય ધર્માચરણ હીચ નેહમી મનુષ્યાંચ્યા ઉપયોગી પડાણારી આહેત. જાતીચા કાહી ઉપયોગ નાહી, આણિ કુલાચાહિ નાહી.

૯૪૬ સત્યસ્ય વચનં શ્રેયઃ સત્યજ્ઞાનં તુ દુષ્કરમ્ ।

યદ્ભૂતહિતમત્યન્તમેતત્સત્યં બ્રવીમ્યહમ્ ॥ ૧૨.૨૮૭.૨૦

(નારદ ગાલવાલા મહાણતાત) સત્ય બોલણે ચાંગલે ખરે, પણ સત્યાચે નિભ્રાંત જ્ઞાન હોણે મોઠે કઠીણ. જ્યાચ્યા યોગાને જીવાંચે અત્યંત કલ્યાણ હોતે ત્યાલાચ સત્ય મહાણતોં.

૯૪૭ સત્યસ્ય વદિતા સાધુર્ન સત્યાદ્વિદ્યતે પરમ્ ।

તત્ત્વેનૈવ સુદુર્જ્ઞયં પશ્ય સત્યમનુષ્ઠિતમ્ ॥ ૮.૬૯.૩૧

(શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનાલા મહાણતાત) સત્ય સાડ્ગેલ તો સાધુ. સત્યાપરતેં શ્રેષ્ઠ કાહી નાહી. પરન્તુ સત્યાચે આચરણ કરિતાંના વાસ્તવિક સત્ય કોણતે હે સમજણેચ અત્યન્ત કઠીણ આહે.

૯૪૮ સત્યેન રક્ષ્યતે ધર્મો વિદ્યા યોગેન રક્ષ્યતે ।

મૃજયા રક્ષ્યતે રૂપં કુલં વૃત્તેન રક્ષ્યતે ॥ ૫.૩૪.૩૯

સત્યાને ધર્માચે રક્ષણ હોતે; વ્યાસંગાચ્યા યોગાને વિદ્યા જિવંત રાહતે. નેહમી સાકુસૂકુ ઠેવિલ્યાને રૂપ ટિકુન રાહતે; આણિ સદાચરણાને કુલાચે રક્ષણ હોતે.

૯૪૯ સત્યેન વિદ્યુતં સર્વં સર્વં સત્યે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૧૨.૨૫૯.૧૦

સર્વં કાહી સત્યાચ્યા પાચાવર ઉભે આહે. સર્વ કાહી સત્યાચ્યા આધારાને રાહતેં.

૯૫૦ સન્તઃ પરાર્થં કુર્વાણા નાવેક્ષન્તિ પરસ્પરમ્ ॥ ૩.૨૯૭.૪૯

પરોપકાર કરણારે સંત ઉલટ પ્રત્યુપકાર હોણચી કધીહી વાટ પહાત નાહીત.

૯૫૧ સન્તિ પુત્રાઃ સુબહવો દરિદ્રાણામનિચ્છતામ્ ।

નાસ્તિ પુત્રઃ સમૃદ્ધાનાં વિચિત્ર વિધિચેષ્ટિતમ્ ॥ ૧૨.૨૮.૨૪

દરિદ્રી લોકાંના ઇચ્છા નસતાં પુષ્કળ મુલગે હોતાત આણિ કિત્યેક શ્રીમંતાંના મુલગા નસતો. દૈવાચી લીલા વિચિત્ર આહે.

૯૫૨ સન્તોષો વૈ શ્રિયં હન્તિ હ્યભિમાનં ચ ભારત ।

અનુક્રોશભયે ચોભે ચૈર્વૃતો નાશ્રુતે મહત્ ॥ ૨.૪૯.૧૪

(દુર્યોધન ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહાણતો) અલ્પસંતુષ્ટ રાહિલ્યાને ઐશ્વર્યાચા વ સ્વાભિમાનાચા નાશ હોતો. દયા આણિ ભય ચાંચીહી ગોષ્ટ અશીચ. ચાંચા મનુષ્યાવર પગડા બસલા મહાણજે મોઠેપણાર્ચે નાંવચ ધ્યાવયાસ નકો !

૯૫૩ સંનિમજ્જેજ્જગદિદં ગમ્ભીરે કાલસાગરે ।

જરામૃત્યુમહાગ્રાહે ન કશ્ચિદવબુદ્ધ્યતે ॥ ૧૨.૨૮.૪૪

જરામૃત્યુરૂપી મોઠમોઠ્યા નકાંની વ્યામ અસલેલ્યા ખોલ અશા કાલસાગરાંત હે સર્વ જગ (એક દિવસ) બુડૂન જાઈલ હે કોણાચ્યાય લક્ષ્યાત ચેત નાહી !

૯૫૪ સપત્તસહિતે કાર્યે કૃત્વા સન્ધિં ન વિશ્વસેત્ ।

અપકામેત્તતઃ શીઘ્રં કૃતકાર્યો વિચક્ષણઃ ॥ ૧૨.૧૪૦.૧૪

જે કાર્ય કેલે અસતાં શત્રૂયે આણિ આપલે સારખેય હિત હોઈલ, ત્યા કાર્યાપુરતા શત્રૂશી સમેટ કરાવા. તથાપિ ત્યાજવર વિશ્વાસ ઠેવૂ નયે; આણિ કાર્ય ઝાલે મહણજે સુજ્ઞ મનુષ્યાને લાગલેય શત્રૂપાસૂન દૂર વ્હાવે.

૯૫૫ સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥ ૬.૨૬.૪૮

(સુખદુઃખ, યશાપયશ ઇત્યાદિ દ્વંદ્વાંવિષયો સાારખી બુદ્ધિ ઠેવણે અશા પ્રકારચ્યા) સમત્વબુદ્ધીલા યોગ અસેં મહણતાત.

૯૫૬ સમર્થ વાડસમર્થ વા કૃશં વાપ્યકૃશં તથા ।

૨ક્ષત્યેવ સુતં માતા નાન્યઃ પોષ્ટા વિધાનતઃ ॥ ૧૨.૨૬૬.૨૯

સમર્થ અસો વા અસમર્થ અસો, કૃશ અસો વા લઘુ અસો, મુલગા કસાહિ અસલા તરી, આઈય ત્યાચા પ્રતિપાળ કરતે. તસેં પોષણ કરણારા દુસરા કોણી નાહી.

૯૫૭ સમુચ્ચયે યો યતતે સ રાજન્ પરમો નયઃ ॥ ૨.૫૫.૧૧

(દુર્યોધન ધૃતરાષ્ટ્રાલા મહણાતો) હે રાજા, ભાગ્યોદય કરણ્યાકડે જિચી પ્રવૃત્તિ અસતે તીચ નીતિ શ્રેષ્ઠ હોય.

૯૫૮ સમ્પન્નતરમેવાન્નં દરિદ્રા ભુજ્જતે સદા ।

ક્ષુત્સ્વાદુતાં જનયતિ સા ચાઢ્યેષુ સુદુર્લભા ॥ ૫.૩૪.૫૦

દરિદ્રી લોક નેહમીચ અતિશય મિષ્ટાન્નભક્ષણ કરીત અસતાત. કારણ ભુકેને તોડાલા ચવ ચેત અસતે. આણિ તી તર શ્રીમંતાંના ફારચ દુર્લભ.

૯૫૯ સમ્પ્રીતિભોજ્યાન્યન્નાનિ આપદ્ભોજ્યાનિ વા પુનઃ ॥ ૫.૯૧.૨૫

પ્રેમ અસલ્યાસ અથવા કાહી આપત્તિ અસલ્યાસ એકાને દુસર્્યાકડયે અન્ન ભક્ષણ કરાવેં.

૯૬૦ સંભાવિતસ્ય ચાકીર્તિર્મરણાદતિરિચ્યતે ॥ ૬.૨૬.૩૪

સંભાવિત પુરુષાચી અપકીર્તિ હોણે મરણાપેક્ષા વાઈટ.

૯૬૧ સંભોજનં સદુથનં સમ્પ્રશ્રોડય સમાગમઃ ।

એતાનિ જ્ઞાતિકાર્યાણિ ન વિરોધઃ કદાચન ॥ ૫.૬૪.૧૧

એકત્ર ભોજન કરણે, એકત્ર ગપ્પાગોષ્ટી કરણે, એકમેકાંસ પ્રશ્ન વિચારણે આણિ ભેટ દેણે યા ગોષ્ટી જ્ઞાતિબાંધવાંની કરાવ્યા. કેવ્હાંહિ પરસ્પરાંશી વિરોધ કડુ નયે.

૯૬૨ સર્વકાલં મનુષ્યેણ વ્યવસાયવતા સદા ।

પીડાકરમમિત્રાણાં યત્સ્યાત્કર્તવ્યમેવ તત્ ॥ ૭.૧૪૩.૬૮

જ્યા જ્યા ગોષ્ટીમુખે શત્રૂના પીડા હોઈલ તી પ્રત્યેક ગોષ્ટ મનુષ્યાને સર્વકાળી મુદ્દામ યત્નપૂર્વક કેલી પાહિજે.

૯૬૩ સર્વ જિહ્વમં મૃત્યુપદમાર્જવં બ્રહ્મણઃ પદમ્ ।

એતાવાઞ્જ્ઞાનવિષયઃ કિં પ્રલાપઃ કસ્ચિત્તિ ॥ ૧૨.૭૯.૨૧

કપટાને યુક્ત અસલેલે સર્વ કાહી મરણાલા કારણ હોતે. સરળપણાંત બ્રહ્મપ્રાપ્તિ આહે. જે કાય જાણાવયાયે તે એવદ્દેય. જાસ્ત બોલણ્યાત કાય અર્થ ?

૯૬૪ સર્વતીર્થેષુ વા સ્નાનં સર્વભૂતેષુ ચાર્જવમ્ ।

ઉભે ત્વેતે સમે સ્થાતામાર્જવં વા વિશિષ્યતે ॥ ૫.૩૫.૨

સર્વ તીર્થાંત સ્નાન કરણે આણિ સર્વાંશી નિષ્કપટાને વાગણે યા દોહોંચી યોગ્યતા સારખીય, કદાચિત્ નિષ્કપટપણાય કાંકણભર શ્રેષ્ઠ ઠરેલ.

૯૬૫ સર્વથા ધર્મમૂલોડર્થો ધર્મશ્ચાર્થપરિગ્રહઃ ।

ઇતરેતરયોર્નાતૌ વિદ્ધિ મેઘોદધી યથા ॥ ૩.૩૩.૨૯

(ભીમ યુધિષ્ઠિરાલા મ્હણતાત.) અર્થ હા સર્વસ્વી ધર્મમૂલક અસૂન ધર્મ હા અર્થાવર અવલંબૂન આહે. સારાંશ, મેઘ વ સમુદ્ર યાંપ્રમાણે ધર્મ વ અર્થ હે પરસ્પરાંવર અવલંબૂન આહેત.

૯૬૬ સર્વથાનાર્યકર્મેતત્પ્રશંસા સ્વયમાત્મનઃ ॥ ૫.૭૬.૬

આપલી આપણ પ્રશંસા કરણે હે સર્વસ્વી અનાર્ય માણસાયે કામ હોય.

૯૬૭ સર્વથા સંહતૈરેવ દુર્બલૈર્બલવાનપિ ।

અમિત્રઃ શક્યતે હન્તું મધુહા ભ્રમરૈરિવ ॥ ૩.૩૩.૭૦

પોળ્યાંતીલ મધ કાઢણાર્ચ્યાયા મધમાશા એકજુટીને (તુટૂન પડૂન) પ્રાણ ઘેતાત. ત્યાપ્રમાણે સર્વાંચી પૂર્ણ એકી અસેલ તર દુર્બળ લોક દેખીલ બલિષ્ઠ અશાહિ શત્રૂલા ઠાર કરૂ શકતાત.

૯૬૮ સર્વભૂતહિતઃ સાધુરસાધુર્નિર્દયઃ સ્મૃતઃ ॥ ૩.૩૧૩.૯૨

સર્વ ભૂતાંચ્યા હિતાસાહી ઝટતો તો સાધુ. આણિ નિર્દયતેને વાગતો તો અસાધુ (દુષ્ટ) હોય.

૯૬૯ સર્વભૂતેષુ સસ્નેહો યથાત્મનિ તથાડપરે ।

ઈદૃશઃ પુરુષોત્કર્ષો દેવિ દેવત્વમશ્રુતે ॥ ૧૩.૧૪૪.૫૮

(મહેશ્વર મ્હણતાત.) હે દેવિ, પાર્વતિ, જો સર્વ પ્રાણ્યાંવિષયી વત્સલતા ધારણ કરતો આણિ આપલ્યાસારખેય સર્વ ભૂતાંના માનતો, તો શ્રેષ્ઠ પુરુષ દેવત્વાલા પોચતો.

૯૭૦ સર્વ પ્રિયાભ્યુપગતં ધર્મમાહુર્મનીષિણઃ ॥ ૧૨.૨૫૯.૨૫

જ્યા જ્યા યોગાને દુસર્ચ્યાયે પ્રિય હોઈલ તી તી પ્રત્યેક ગોષ્ટ ધર્મચ હોય અસેં જ્ઞાતે લોક સાંગતાત.

૯૭૧ સર્વ બલવતાં પથ્યં સર્વ બલવતાં શુચિ ।

સર્વ બલવતાં ધર્મઃ સર્વ બલવતાં સ્વકમ્ ॥ ૧૫.૩૦.૨૪



बलसंपन्न असलेल्यांना सर्व काडी छितकर आणि सर्व काडी पवित्र आहे. पाळिजे तो त्यांच्या धर्म आणि सर्व काडी त्यांच्या सत्तेचें !

९२ सर्व बलवतो वशे ॥ १२.१३४.३

सर्व काडी बलवानाच्या हाती असते.

९३ सर्वस्य ज्वलोकस्य राजधर्मः परायणम् ॥ १२.१६.३

सर्व ज्वलुकीला राजधर्म हाय मोठा आधार आहे.

९४ सर्वस्य हि स्वका प्रज्ञा साधुवादे प्रतिष्ठिता ।

परबुद्धिं च निन्दन्ति स्वां प्रशंसन्ति यासकृत् ॥ १०.३.५

ज्याला त्याला स्वतःची बुद्धि सांगते, ते योग्य, असे ठाम वाटते. सर्वजण दुसर्याच्या बुद्धीची निंदा करितात, आणि स्वतःच्या बुद्धीची वारंवार प्रशंसा करितात.

९५ सर्वस्वमपि सन्त्यज्य कार्यमात्महितं नरैः ॥ १२.१३९.८४

सर्वस्वाचा त्याग करून सुद्धा मनुष्यांनी आत्मकल्याण साधावे.

९६ सर्वः सर्वं न जानाति सवज्ञो नास्ति कश्चन ।

नैकत्र परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य पुरुषे क्वचित् ॥ ३.७२.८

सर्वांनाच सर्व गोष्टींचें ज्ञान नसते. सर्वज्ञ असा कोणीच नाही. कोणाहि ऐकाय मनुष्याच्या ठिकाणी सर्व ज्ञान ऐकवटलेले नाही.

९७ सर्वा विधा राजधर्मेषु युक्ताः

सर्वे लोका राजधर्मे प्रविष्टाः ॥ १२.६३.२९

सर्व विधांचा राजधर्माशी संबंध आहे. आणि सर्व प्रकारचे लोकव्यवहार राजधर्माशी निगडित जालेले आहेत.

९८ सर्वे क्षयान्ता नियथाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ।

संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं हि ज्वितम् ॥ १२.२७.३१

सर्व प्रकारच्या संयथांच्या शेवट क्षयांत होत असतो, यद्धयाची अणेर पडाण्यांत होते, संयोगाचे पर्यवसान वियोगांत आणि ज्विताचा अंत मरणांत होत असतो.

९९ सर्वेण भलु मर्त्यं मर्त्यलोके प्रसूयता ।

कृतान्तविहिते मार्गे मृतं को ज्वयिष्यति ॥ १२.१५३.१३

मृत्युलोकांत जन्मास येणार्या प्रत्येकाला भयित मरावयाचे आहे, हा मार्ग कृतांतानें (यमाने) ठरविला असल्यामुळे मेलेल्याला जिवंत कोण करणार ?

९९० सर्वे धर्मा राजधर्मप्रधानाः ॥ १२.६३.२७

सर्व धर्मांमध्ये राजधर्म हा अग्रगण्य आहे.

૯૮૧ સર્વે લાભાઃસાભિમાના ઇતિ સત્યવતી શ્રુતિઃ ॥ ૧૨.૧૮૦.૧૦

સર્વ પ્રકારચ્યા લાભાચ્યા મુળાશી અહંકારવુદ્ધિ અસતે, અશી શ્રુતિ આહે તી યથાર્થ આહે.

૯૮૨ સર્વેષાં કૃતવૈરાણામવિશ્વાસઃ સુખોદયઃ ॥ ૧૨.૧૩૯.૨૮

આપણાંશી વૈર કરણાર્ચ્યા કોણાચાહિ વિશ્વાસ ન ધરલ્યાને સુખ હોતે.

૯૮૩ સર્વો દણ્ડજિતો લોકો દુર્લભો હિ શુચિર્જનઃ ।

દણ્ડસ્ય હિ ભયાદ્ભીતો ભોગાયૈવ પ્રવર્તતે ॥ ૧૨.૧૫.૩૪

સર્વ લોક દંડાચ્યા યોગાને વઠણીવર ચેતાત. સ્વભાવતઃચ શુચિર્ભૂત અસલેલા મનુષ્ય વિરળા. ખરોખર, દંડાચ્યા ભયાનેચ કોણી જાલા તરી, આપલે ઠરલેલે કામ કરીત અસતો.

૯૮૪ સર્વોપાયૈરુપાયણો દીનમાત્માનમુદ્ધરેત્ ॥ ૧૨.૧૪૧.૧૦૦

ચતુર પુરુષાને હરપ્રયત્ન કરૂન હીન સ્થિતીતૂન આપલા ઉદ્ધાર કરાવા.

૯૮૫ સો વિમુશતે જન્તુઃ કૃચ્છસ્થો ધર્મદર્શનમ્ ।

પદસ્થઃ પિહિતં દ્વારં પરલોકસ્ય પશ્યતિ ॥ ૯.૩૨.૫૯

કોણીહિ મનુષ્ય સંકટાંત સાંપડલા, મહણજે મગ ધર્મશાસ્ત્રાચ્યા વિચાર કરૂ લાગતો. ઉચ્ચસ્થિતીત અસતાંના ત્યાલા સ્વર્ગાચે દ્વાર બંદ અસલેલેચ દિસતે.

૯૮૬ સર્વો હિ મન્યતે લોક આત્માનં બુદ્ધિમત્તરમ્ ॥ ૧૦.૩.૪

પ્રત્યેક મનુષ્ય સ્વતઃલા અધિક શહાણા સમજતો.

૯૮૭ સર્વો હિ લોકો નૃપધર્મમૂલઃ ॥ ૧૨.૧૨૦.૫૬

સર્વ લોકાંના રાજધર્મ હા આધારભૂત આહે.

૯૮૮ સહજં કર્મ કૌન્તેય સદોષમપિ ન ત્યજેત્ ।

સર્વારંભા હિ દોષેણ ધૂમેનાગ્નિરિવાવૃતાઃ ॥ ૬.૪૨.૪૮

(શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત.) અર્જુના, સ્વભાવતઃ પ્રાપ્ત જાલેલે કર્મ સદોષ અસલે તરી, ત્યાચા ત્યાગ કરૂં નચે, કારણ, અગ્નિ જસા ધુરાને વેષ્ટિલેલા અસતો, તસા પ્રત્યેક કર્માત કાહીના કાહી દોષ હા અસતોચ.

૯૮૯ સહસ્રશક્તિશ્ચ શતં શતશક્તિર્દશાપિ ચ ।

દદ્યાદપશ્ચ યઃ શક્ત્યા સર્વે તુલ્યકુલાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૪.૯૦૧૯૭

જ્યાચ્યાજવળ એક હજાર રુપચે આહેત ત્યાને શંભર દિલે, કિંવા જ્યાચ્યાપાશી શંભર આહેત ત્યાને દહા દિલે આણિ જ્યાચ્યાપાશી કપાર્દિકહિ નાહી ત્યાને યથાશક્તિ નુસર્તે ઓજળભર પાણી દિલે, તર યા તિઘાંસ સારખેચ કૃળ મિળતે.

૯૯૦ સહાયબન્ધના હ્યર્થાઃ સહાયાશ્ચાર્થબન્ધનાઃ ।

અન્યોન્યબન્ધનાવેતૌ વિનાન્યોન્યં ન સિધ્યતઃ ॥ ૫.૩૭.૩૮

द्रव्य साढाय्यकर्त्यावर अवलंबून असून साढाय्यकर्ते द्रव्यावर अवलंबून असतात. सारांश, परस्परंवर अवलंबून असलेल्या या दोन गोष्टी परस्परंवांचून सिद्ध होत नाहीत.

८९ साङ्गोपाङ्गानपि यद्वि यश्च वेदानधीयते ।

वेदवेद्यं न जानीते वेदभारवडो डि सः ॥ १२.३१८.५०

सर्व अंगे आशि उपांगे यांसहित यारडि वेदांचे ज्याने अध्ययन केले, परंतु वेदांनी जाण्णायार्थे जें परमात्मतत्त्व ते ज्याने जाण्णले नाही, तो केवण वेदग्रंथाया भार वाडण्णारा होय.

८९२ सा भार्या या प्रियं ब्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।

तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र ज्ञुव्यते ॥ १२.१३८.८६

ज्ञु प्रिय भाषण करते तीय भार्या, जो सुभावा कारण होतो तोय पुत्र, ज्याच्यावर विश्वास ठेवितां येतो तोय मित्र, आशि ज्या ढिकाणी उपजुविका होते तोय देश.

८९३ साम्याद्धि सभ्यं भवति वैषम्यान्नोपपद्यते ॥ १.१३१.६७

काडीतरी सारभेपण्ण असेल तेव्हां सभ्य होते; विषमता असेल तर ते शक्य नाही.

८९४ सायं प्रातर्भनुष्याणामशनं वेदनिर्मितम् ।

नान्तरा भोजनं दृष्टमुपवासी तथा भवेत् ॥ १२.१८३.१०

भनुष्यांनी सकाणसंध्याकाण भोजन करावे, असा नियम वेदाने धालून ढिलेला आहे. मध्यंतरी काडीं षाडि नये, अशा रीतीने जो राडतो तो उपवासीय असतो.

८९५ साडसोत्पतितानां य निराशानां य ज्ञुविते ।

न शक्यमग्रतः स्थातुं शक्रेणपि धनञ्जय ॥ ८.५८.१६

(श्रीकृषण मडणतात) हे अर्जुना, जिवावर उदार होडिन साडसाने डल्ला करणार््यांच्या पुढे उभे राडण्णायी षंद्रायी सुद्धा प्राड्ण नाही.

८९६ सिंडस्य सततं पार्श्वे सिंड अेवानुगो भवेत् ।

असिंडः सिंडसडितः सिंडवल्लभते इलम् ॥ १२.११८.११

यस्तु सिंडः श्वभिः डीर्णः सिंडकमइले रतः ।

न स सिंडइलं भोक्तुं शक्तः श्वभिरुपासितः ॥ १२.११८.१२

सडोडित सिंडाच्या संनिध असण्णारा त्याया अनुयार सिंडय बनतो. सिंड ज्याच्या बरोबर आहे तो स्वतः सिंड नसला तरी त्याला सिंडाप्रमाणेय इल मिणते, परंतु जो स्वतः सिंड असूनडी कुत्र्यांच्या जमावांत राडतो आशि सिंडाप्रमाणे कर्मइल मिणण्णायी षंछा करतो, त्याला कुत्र्यांच्या सडवासांत असेपर्यंत तसें इण मिणणे शक्य नाही.

८९७ सुभं वा यद्वि वा दुःखं प्रियं वा यद्वि वाऽप्रियम् ।

प्राप्तं प्राप्तमुपासीत दुःखेनापराजितः ॥ १२.२५.२६

સુખ અસો કિંવા દુઃખ અસો, પ્રિય અસો અથવા અપ્રિય અસો જે જે મ્હણૂન પ્રાપ્ત હોઈલ ત્યાયા, મનાંતૂન નાઉમેદ ન હોતા, સ્વીકાર કરાવા.

૯૯૮ સુખં સુખેનેહ ન જાતુ લભ્યમ્ ।

દુઃખેન સાધ્વી લભતે સુખાનિ ॥ ૩.૨૩૪.૪

(દ્રૌપદી સત્યભામેસ સાંગતે) ઇહલોકી સુખાસુખીં સુખ લાભણે કધીચ શક્ય નાહી. દુઃખ સોસલ્યાનેચ સાધ્વીલા સુખપ્રાપ્તિ હોત અસતે.

૯૯૯ સુખં ચ દુઃખં ચ ભવાભવૌ ચ ।

લાભાલાભૌ મરણં જીવિતં ચ ।

પર્યાયશઃ સર્વમેતે સ્પૃશન્તિ

તસ્માદ્દીરો ન ચ હૃષ્ટેન્ન શોચેત્ ॥ ૫.૩૬.૪૭

સુખ આણિ દુઃખ, ઉત્કર્ષ આણિ હાસ, ફાયદા આણિ તોટા, ઉત્પત્તિ આણિ લય હી ક્રમાક્રમાને સર્વાનાચ પ્રાપ્ત હોત અસતાત. મ્હણૂન શહાણ્યાને ત્યાવિષયી હર્ષેહિ માનૂ નયે આણિ શોક પણ કડૂ નયે.

૧૦૦૦ સુખં દુઃખાન્તમાલસ્યં

દાક્ષ્યં દુઃખં સુખોદયમ્ ॥ ૧૨.૨૭.૩૨

આળસાંત (પ્રારંભી) સુખ વાટતે પણ ત્યાયા શેવટ દુઃખાંત હોતો. તત્પરતેને ઉદ્યોગ કરણ્યાંત (પ્રથમ) દુઃખ વાટલે તરી ત્યાપાસૂન પરિણામી સુખ હોતે.

૧૦૦૧ સુખં નિરાશઃ સ્વપિતિનૈરાશ્યં પરમં સુખમ્ ॥ ૧૨.૧૭૪.૬૨

જ્યાને આશા સોડલી ત્યાલા સુખાને ઝોપ થેતે. નિરાશેસારખે સુખ નાહી.

૧૦૦૨ સુખમેવ હિ દુઃખાન્તં કદાચિદ્દુઃખતઃ સુખમ્ ।

તસ્માદેતદ્વ્યં જહ્યાઘ ઇચ્છેચ્છાશ્ચતં સુખમ્ ॥ ૧૨.૨૫.૨૪

સુખાયા અંત દુઃખાંતય હોતો. ઉલટ કેવડાં કેવડાં દુઃખાંતૂન સુખાયા ઉદય હોતો. મ્હણૂન જ્યાલા શાશ્વત સુખ હવે અસેલ ત્યાને યા દોહોંચાહિ ત્યાગ કરાવા.

૧૦૦૩ સુખં મોક્ષસુખં લોકે ન ચ મૂઢોડવગચ્છતિ ।

પ્રસક્તઃ પુત્રપશુષુ ધનધાન્યસમાકુલઃ ॥ ૧૨.૨૮૮.૫

ખરે સુખ મ્હણજે મોક્ષસુખ. પરંતુ મૂઢ મનુષ્યાલા હે સમજત નાહી. તો જગાંત પુત્ર, પશ્ચાદિ સંપત્તિ યાંતય ગુંતૂન રાહતો આણિ ધન, ધાન્ય ઇત્યાદિકાંતય ગડૂન ગેલેલા અસતો.

૧૦૦૪ સુખસ્થાનન્તરં દુઃખં દુઃખસ્થાનન્તરં સુખમ્ ।

પર્યાયણોપસર્પન્તે નરં નેમિમરા ઇવ ॥ ૩.૨૬૧.૪૯

ચાકાચ્યા ધાવેમધ્યે એકામાગૂન એક અરે થેત અસતાત ત્યાપ્રમાણે સુખાન્તર દુઃખ આણિ દુઃખાન્તર સુખ આળીપાળીને મનુષ્યાંના પ્રાપ્ત હોત અસતે.

१००५ सुभाद्रतुलसं दृषं श्रुविते नास्ति संशयः ।

स्निग्धस्य येन्द्रियार्थेषु मोडान्मरणमप्रियम् ॥ १२.२०५.६

आयुष्यात् सुभाषेक्षा दुःख्य पुष्कल अधिक आडे यांत संशय नाही. परंतु मोडानें इंद्रियांच्या विषयाच्या ठिकाणी आसक्त होऊन राहिल्यामुळे मनुष्याला मरण अप्रिय वाटते.

१००६ सुभार्थिनः कुतो विधा

नास्ति विधार्थिनः सुखम् ॥ ५.४०.१७

सुभेच्छु पुरुषाला विधा कोडून प्राप्त होणार ? आणि विद्येची छेच्छा करणार्याला सुख कोडून मिणणार ?

१००७ सुतेषु राजन्सर्वेषु डीनेष्वभ्याधिका कृपा ॥ ३.८.१८

(व्यासमुनि धृतराष्ट्राला म्हणतात) डे राजा, सर्व मुलांत जे गुणडीन असतील त्यांची (आडभापांना) काणज्ज अधिक.

१००८ सुपूरा वै कुनदिका सुपूरो मुषिकाञ्जलिः ।

सुसन्तोषः कापुरुषः स्वल्पकेनैव तुष्यति ॥ ५.१३३.८

लडानसा ओढा पाण्याने तेवडांय भरून जातो. उँदराची ओँजण सडज भरते. त्याचप्रमाणे क्षुद्र मनुष्यडि सडज संतुष्ट होत असून त्याचे थोडक्यानेय समाधान होते.

१००८ सुप्रज्ञमपि येच्छूरमृद्धिर्मोडयते नरम् ॥ ३.१८१.३०

तीव्र बुद्धीच्या शूर पुरुषाला दैभील औँश्चर्याच्या मोड पडत असतो.

१०१० सुप्राणीतो बलौघो डि कुरुते कार्यमुत्तमम् ।

अन्धं बलं जडं पाडुः प्रणेतव्यं वियक्षणेः ॥ २.२०.१६

शक्तीया ओघ कुशलतेने वणविला म्हणजे त्याच्याकडून उत्तम प्रकारचे कार्य होते. बण डे अंधणे असून जड (म्हणजे अचेतन) आडे. त्याया शडाण्याने (छेछकार्याकडे) उपयोग करून घेतला पाडिजे.

१०११ सुप्राकृतोऽपि पुरुषः सर्वः स्त्रीजनसंसदि ।

स्तौति गर्वायते यापि स्वमात्मानं न संशयः ॥ १२.२८४.२७

कोणीडि अगदी सामान्य प्रतीया सुडुं पुरुष स्त्रीजनांच्या समुदायांत आपली आपणाय स्तुति करून प्रौढी मिरवतो यांत संशय नाही.

१०१२ सुबद्धस्यापि भारस्य पूर्वबन्धः श्वथायते ॥ १.२२१.१७

(अर्जुन सुभद्राविविवाडानंतर आपल्या नव्या सवतीला उँदेशून द्रौपदी अर्जुनाला म्हणते.) ओजे ओकडं घट्ट बांधवे असवे, तथापि त्यास जर पुनः दुसरी दोरी बांधिली, तर पडिली दोरी सैल पडावयाचीय !

१०१३ सुमन्त्रिते सुविकान्ते सुकृते सुवियारिते ।

सिध्यन्त्यर्था मडाभाडो दैवं यात्र प्रदक्षिणम् ॥ ३.३६.७

(युधिष्ठिर भीमसेनाला मडणतो) डे मडाभाडो, यांगल्या तरुडेयी सल्लामसलत, यांगल्या तरुडेया पराक्रम, यांगल्या तरुडेया विचार आण्णि यांगल्या तरुडेये कर्तृत्व यांग्या योगानें मनोरथ सिध्दीस जातात; परंतु या ठिकाणी दैवाचीडि अनुकूलता असावी लागते.

१०१४ सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।

अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता य दुर्लभः ॥ ५.३७.१५

(विदुर धृतराष्ट्राला मडणतो.) डे राजा, सतत प्रिय भाषण करणारे पुष्कण आढणतात; परंतु अप्रिय असले तरी डितकर असेल तेय सांगणारा विरणा. आण्णि अैकणारा त्याडूनडि विरणा.

१०१५ सूक्ष्मा गतिर्द्विधर्मस्य दुर्ज्ञेया ऽयकृतात्मभिः ॥ १३.१०.६८

धर्माये स्वरूप अत्यंत सूक्ष्म असून मनोजय ज्यांनी डेलेला नाडी त्यांस तें समजणे कडिण.

१०१६ सेनापती यशो गन्ता न तु योधान्कथञ्चन ॥ ५.१६८.२८

यशाये श्रेय नेडमी सेनापतीला मिणणार, सैनिकांना कधीय नाडी.

१०१७ सोपानभूतं स्वर्गस्य मानुष्यं प्राप्य दुर्लभम् ।

तथात्मानं समादध्यादृभ्रश्यते न पुनर्यथा ॥ १२.३२१.८०

स्वर्गास जाण्याया (जणू) जिनाय अशा मनुष्यजन्माला येडिन परमात्म्याकडे असें ध्यान लावावे डी, जेणेकरून स्थानभ्रष्ट डोण्याया प्रसंग पुनश्च येणार नाडी.

१०१८ सौष्टान्यपि जुर्यन्ते कालेन परिजुर्यतः ॥ १.१३१.६

कालांतराने मनुष्य जुर्या डोतो तसा स्नेड सुध्दा डमी डोत असतो.

१०१९ स्थापयेद्वेव मर्यादां जनयित्तप्रसादिनीम् ।

अल्येऽप्यर्थे य मर्यादा लोडे भवति पूजिता ॥ १२.१३३.१३

लोकांशी अंतःकरणे प्रसन्न राडतील अशाच प्रकारचे नियम डेले पाडिजेत. लडानसडान गोष्टीतसुध्दा नियम असलेला लोकांना मान्य डोतो.

१०२० स्तेयं कुर्वश्च गुर्वर्थमापत्सु न निषिध्यते ।

भडुशः कामकारेण न येधः सम्प्रवर्तते ॥ १२.३४.२३

आपत्काली गुरुदक्षिणा देण्यासाठी योरी करणे डे निषिध्द नाडी. मात्र मनुष्याने बुध्दिपूर्वक अनेकवार तसे करण्यास प्रवृत्त डोडि नये.

१०२१ स्त्रियो यत्र य पूजयन्ते रमन्ते तत्र देवताः ॥ १३.४६.५

जेथें स्त्रियांच्या गौरव डोतो तेथें देवता रममाण डोतात.

१०२२ स्वबाडुभलमाश्रित्य योभ्युज्जवति मानवः ।

સ લોકે લભતે કીર્તિ પરત્ર ચ શુભાં ગતિમ્ ॥ ૫.૧૩૩.૪૫

આપલ્યા બાહુબળાયા આશ્રય કરૂન જો મનુષ્ય આત્મોદ્ધાર કરૂન ઘેતો, ત્યાચી ઇહલોકી કીર્તિ હોઊન ત્યાલા પરલોકી ઉત્તમ ગતિ મિળતે.

૧૦૨૩ સ્વભાવનિયતં કર્મ કુર્વન્નાપ્રોતિ કિલ્બિષમ્ ॥ ૬.૪૨.૧૭

સ્વભાવતઃ ઠરલેલે કર્મ કરણ્યાંત પાપ લાગત નાહી.

૧૦૨૪ સ્વમાંસં પરમાંસેન યો વર્ધયિતુમિચ્છતિ ।

નાસ્તિ ક્ષુદ્રતરસ્તસ્માત્સ નૃશંસતરો નરઃ ॥ ૧૩.૧૧૬.૧૧

દુસર્્યાચે માંસ ભક્ષણ કરૂન આપલેં માંસ વાઢવિણ્યાચી જો ઇચ્છા કરતો, ત્યાચ્યાસારખા નીચ કોણી નાહી. તો મનુષ્ય અત્યંત દુષ્ટ હોય.

૧૦૨૫ સ્વયમુત્પદેતે જન્તુઃ સ્વયમેવ વિવર્ધતે ।

સુખદુઃખે તથા મૃત્યુ સ્વયમેવાધિગચ્છતિ ॥ ૧૨.૨૮૮.૧૬

પ્રાણી સ્વતઃચ જન્મ ઘેતો, સ્વતઃચ વાઢતો. તસેંચ સુખદુઃખે આણિ મૃત્યુ ત્યાલા સ્વતઃલાય પ્રાપ્ત હોત અસતાત.

૧૦૨૬ સ્વયં પ્રાપ્ત પરિભવો ભવતીતિ વિનિશ્ચયઃ ॥ ૧૩.૮૨.૧૪

(દુસર્્યાને ન બોલાવિતાં) આપણ હોઊન જર કોણી દુસર્્યાકડે ગેલે તર ત્યાચ્યા અપમાન હોતો, હે અગદી નિશ્ચિત હોય.

૧૦૨૭ સ્વવીર્યં યઃ સમાશ્રિત્ય સમાહ્વયતિ વૈ પરાન્ ।

અભીતો યુધ્યતે શત્રૂન્ સ વૈ પુરુષ ઉચ્યતે ॥ ૫.૧૬૩.૩

સ્વતઃચ્યા સામર્થ્યાચ્યા આશ્રય કરૂન જો શત્રૂના યુદ્ધાલા આવ્હાન કરતો આણિ ન ભિતાં લઢતો તોચ ખરા પુરુષ મહણાવયાચા.

૧૦૨૮ સ્વાર્થે સર્વે વિમુહ્યન્તિ ચેડપિ ધર્મવિદો જનાઃ ॥ ૪.૫૧.૪

સ્વાર્થાચ્યા મોહ સર્વાના - જે ધર્મ જાણણારે ત્યાંનાસુદ્ધાં - પડત અસતો.

૧૦૨૯ સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરતઃ સંસિદ્ધિં લભતે નરઃ ॥ ૬.૪૨.૪૫

આપાપલે કર્તવ્ય આનંદાને કરીત રાહિલ્યાને મનુષ્યાસ પરમસિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોતે.

૧૦૩૦ હતો વા પ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગં જિત્વા વા ભોક્ષ્યસે મહીમ્ ।

તસ્માદુત્તિષ્ઠ કૌન્તેય યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ ॥ ૬.૨૬.૩૭

શ્રીકૃષ્ણ સાંગતાત અર્જુના, તુલા જર યુદ્ધાંત મરણ આલે તર સ્વર્ગ મિળેલ, આણિ તુઝા જય ઝાલા તર સાર્યા પૃથ્વીચે રાજ્ય તૂં ભોગશીલ. યાસાઠી, હે કુંતીપુત્રા, યુદ્ધાચ્યા નિશ્ચય કરૂન ઊઠ.

૧૦૩૧ હર્ષો યોધગણસ્થૈકો જયલક્ષણમુચ્યતે ॥ ૬.૩.૭૫

સર્વ સૈનિકાંના લઢણયાચ્યા હુરૂપ વાટણેં હેંચ જય મિળણયાચે મુખ્ય લક્ષણ હોય.

१०३२ छितं यत्सर्वभूतानामात्मनश्च सुभाषणम् ।

तत्पुर्यादीश्वरे ज्येतन्मूलं सर्वार्थसिद्धये ॥ ५.३७.४०

सर्व भूतांना जे छितकर आशि स्वतःलाछि सुभाषण तेंच ईश्वरार्पणबुद्धीने करीत असावे. कारण, जेय सर्व गोष्टी सिद्धीस जाण्याये मूण आडे.


छति ।

Encoded and proofread by Mandar Mali aryavrutta at gmail.com

---

——  
*Subhashita Wise Sayings from Mahabharata with Marathi Meanings*

pdf was typeset on March 11, 2023

——  
Please send corrections to [sanskrit@cheerful.com](mailto:sanskrit@cheerful.com)

